İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

1546 VE 1600 TARİHLİ İSTANBUL VAKIFLARI TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE İSTANBUL'DA YEŞİL ALANLAR

DOKTORA TEZİ

Emine ÇOBAN ŞAHİN

Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Peyzaj Mimarlığı Programı

TEMMUZ 2020

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

1546 VE 1600 TARİHLİ İSTANBUL VAKIFLARI TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE İSTANBUL'DA YEŞİL ALANLAR

DOKTORA TEZİ

Emine ÇOBAN ŞAHİN
(502132603)

Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Peyzaj Mimarlığı Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Aygül AĞIR

TEMMUZ 2020

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502132603 numaralı doktora öğrencisi Emine ÇOBAN ŞAHİN, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "1546 VE 1600 TARİHLİ İSTANBUL VAKIFLARI TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE İSTANBUL'DA YEŞİL ALANLAR" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı:	**Prof. Dr. Aygül AĞIR** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
Jüri Üyeleri:	**Prof. Dr. Hayriye EŞBAH TUNÇAY** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
	Prof. Dr. Yasin Çağatay ŞEÇKİN İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
	Prof. Dr. Mehmet CANATAR İstanbul Üniversitesi	.....
	Dr. Öğr. Üyesi Pınar ERKAN BURSA Gedik Üniversitesi	.....

Teslim Tarihi : 26 Haziran 2020
Savunma Tarihi : 29 Temmuz 2020

Nil ve Ahmet'e,

ÖNSÖZ

İstanbul, daima hayranlık duyduğum, sokaklarında dolaşırken yaşanmışlığını merak ettiğim, hakkında okumalar, araştırmalar yapmak istediğim bir kent olmuştur. Doktora eğitimimin başladığı ilk dönemlerde tez çalışmamda İstanbul konusunda özgün bir çalışma yapmaya karar verdim. Bazı güçlüklerle karşılaşmış olsam da gönlümden hiç vazgeçmek geçmedi. Sonuç olarak değerli katkılar ve desteklerle böyle bir çalışmayı yapmış olduğum için büyük bir mutluluk duyduğumu belirtmek isterim ve çalışmanın yapılmasını mümkün kılan; yardımını, desteğini ve bana olan inancını her zaman hissettiğim; yalnızca akademik anlamda değil birçok anlamda çok şey öğrendiğim sevgili danışmanım Sayın Prof. Dr. Aygül AĞIR'a en içten duygularımla sonsuz minnet ve teşekkürü bir borç bilirim.

Süreç boyunca çalışmaya sağladıkları değerli katkılarından dolayı jüri üyeleri hocalarım Sayın Prof. Dr. Hayriye EŞBAH TUNÇAY'a ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Pınar ERKAN BURSA'ya şükranlarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Yapıcı tutumları, farklı bakış açılarıyla çalışmaya sağladıkları katkılar dolayısıyla jüri üyeleri hocalarım Sayın Prof. Dr. Yasin Çağatay SEÇKIN'e ve Sayın Prof. Dr. Mehmet CANATAR'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Tez sürecimde bana kütüphanesini açan Sayın Prof. Dr. M. A. Celal ŞENGÖR'e, tarihi kaynaklar ile ilgili bilgilerinden ve önerilerinden yararlandığım Sayın Prof. Dr. Zeynep TARIM'a, yöntem konusunda destekleri için Sayın Prof. Dr. Murat GÜVENÇ'e, tarihi iklim verileri ve yorumlanması ile ilgili yardımları için Sayın Doç. Dr. Bülent ARIKAN'a, kaynak konusunda elinden gelen özeni gösterdiğini hissettiğim hocam Sayın Doç. Dr. Aras NEFTÇİ'ye, tarihi suyolları konusunda her türlü desteğini gördüğüm Sayın Celal KOLAY'a teşekkürlerimi sunarım.

Doktora sürecim boyunca her zaman varlığını bir güç olarak kabul ettiğim; tüm zorlu süreçleri birlikte yaşarken yapıcı tutumundan hiçbir şey kaybetmeyen ve her daim olumlu görüşlerle süreci yönetmeme yardımcı olan sevgili arkadaşlarım Duygu ÖZGÜR ve Ayşen Balin KOYUNOĞLU'na en derin sevgiyle teşekkür ediyorum. Ayrıca manevi anlamda desteğini hiçbir zaman esirgemeyen buna ek olarak teknik anlamda tüm yardımları ve destekleri için değerli arkadaşım Esra TEKELİ'ye teşekkür ederim. Sürecim ile ilgili endişelerini her fırsatta dile getiren tüm zorluklarıma ortak olan arkadaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Doğa Dinemis AMAN ve Araş. Gör. Merve FERMANCI' ya teşekkürlerimi iletiyorum.

İstanbul Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü hocalarıma ve mesai arkadaşlarıma anlayışları ve destekleri için teşekkürlerimi sunarım.

Doktora sürecimin en zorlu zamanlarında büyük bir anlayış, özveri ve titizlikle kızımın bakımı ile ilgilenen, manevi desteğini her daim hissettiğim ve her zaman çözümün bir parçası olmaya çalışan, bizi hiç yormayan, üzmeyen sevgili büyüğümüz Aynur ŞENGÜLER'e ve ailesine teşekkürlerimi sunuyorum.

Tüm cümlelerin üzerine tek bir cümle kurmam gerekirse; yalnızca doktora sürecimde değil hayatım boyunca bana olan inancını ve güvenini hiçbir zaman kaybetmeyen,

koşullar ne olursa olsun yanımda olan, benim için elinden gelenin en iyisini yapan, üstün sabır gösteren sevgili eşim Ahmet ŞAHİN'e ve küçücük yüreğiyle zorlu süreci anlamaya çalışan, aldığı her nefesle beni olgunlaştıran, varlığıyla bana her zaman güç veren canım kızım Nil ŞAHİN'e en içten sevgi, minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Ağustos 2020

Emine ÇOBAN ŞAHİN
(Peyzaj Yüksek Mimarı)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xiii**
ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xv**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xix**
ÖZET……. ..... **xxiii**
SUMMARY ..... **xxv**
1. GİRİŞ….. ..... **1**
1.1 Tezin Amacı 1
1.2 Tezin Kapsamı 2
1.3 Tezin Yöntemi 5
1.4 İstanbul'da Yeşil Alanlar İle İlgili Yapılmış Çalışmalar 7
1.5 Kaynaklar 10
1.5.1 Görsel ve yazılı kaynaklar 10
1.5.1.1 Görsel kaynaklar 10
1.5.1.2 Yazılı kaynaklar 22
2. İSTANBUL' DA YEŞİL ALANLAR ÜZERİNE NOTLAR **29**
2.1 Roma ve Bizans Dönemi Kent Gelişimi ve Yeşil Alanlar 29
2.2 Fetih Sonrası-1546 ve 1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri Kayıtları Öncesi Kent Gelişimi ve Yeşil Alanlar 31
3. 16. YÜZYILDA İSTANBUL'DA YEŞİL ALANLARIN GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN UNSURLAR **37**
3.1 Doğal Unsurlar 37
3.1.1 Topoğrafya ve konum 37
3.1.2 İklim verileri (rüzgar, sıcaklık, yağış) 38
3.1.3 Bitki örtüsü 41
3.1.4 Doğal su kaynakları (dereler) 47
3.1.5 Kıyı şeridi 50
3.2 Kültürel Unsurlar 51
3.2.1 Kara ve deniz surları 51
3.2.2 Yollar (*Mese*, ana yollar ve tali yollar) 53
3.2.3 Kentin limanları 55
3.2.4 Kent kapıları 57
3.2.5 Nâhiyeler 58
3.2.6 Mahalleler 60
3.2.7 Yapılar 61
3.2.8 Tasarlanmış su kaynakları 62
3.2.8.1 Açık sarnıçlar (çukurbostanlar) ve kapalı sarnıçlar 63
3.2.8.2 Suyolları 64
3.2.8.3 Su kemerleri 67

3.2.8.4 Çeşmeler 67
3.3 Sosyal Unsurlar 68
3.3.1 Nüfus 68
3.3.2 Ekonomik yapı 69
3.3.3 Sosyal yapı 70
3.4 Afetler 71
3.4.1 Yangınlar 71
3.4.2 Depremler 74
3.4.3 Sel ve yağmur 76
3.4.4 Salgın hastalıklar 76
4. 1546 VE 1600 TARİHLİ İSTANBUL VAKIFLARI TAHRİR DEFTERLERİ KAYITLARINDA YEŞİL ALANLAR İLE İLGİLİ TERİMLER 79
4.1 Yeşil Alanlar İle İlgili Terimler 79
4.2 Yeşil Alan Bileşenleri Niteliğinde Terimler 80
5. 1546 VE 1600 TARİHLİ İSTANBUL VAKIFLARI TAHRİR DEFTERLERİNİN BÖLÜMLERİNE GÖRE YEŞİL ALANLAR VE ÖZELLİKLERİ 83
5.1 Ayasofya Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami-i Şerif-i Ayasofya)* 84
5.2 Mahmud Paşa Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami'ül-Merhum Mahmud Paşa)* 100
5.3 Atik Ali Paşa Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami'ül-Merhum'ül-Mağfürun Leh Ali Paşa)* 107
5.4 İbrahim Paşa Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami-i İbrahim Paşa)* 114
5.5 Sultan Bayezid Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami-i Sultan Bayezid Han 'Aleyh'ir-Rahme)* 123
5.6 Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami-i Hazret-i Şeyh Ebü'l-Vefâ Rahimehullah)* 131
5.7 Sultan Mehmed Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami'ül-Mağfurun Leh Sultan Mehmed Han Aleyh'ir-Rahmetü Ve'l-Güfran)* 141
5.8 Sultan Selim Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami'ül-Merhum'ül-Mağfürun Leh Sultan Selim Han Tabe Serah)* 152
5.9 Murad Paşa Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami'ül Merhum Murad Paşa)* 159
5.10 Davud Paşa Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami'i Davud Paşa)* 167
5.11 Mustafa Paşa Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami'i Mustafa Paşa'l Merhum)* 174
5.12 Topkapı Nâhiyesi *(Nâhiye-i Bab-ı Tob)* 183
5.13 Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami-i Ali Paşa der Nezd-i Çukurbostan)* 189
6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 199
6.1 1546 ve 1600 Tarihli İVTD'lerine Göre İstanbul' da Yerleşim Dokusu ve Özellikleri 199
6.2 1546 ve 1600 Tarihli İVTD'lerine Göre İstanbul' da Yeşil Alanların Özellikleri, Dağılımı ve Konumlanması 203
6.3 1546 ve 1600 Tarihli İVTD'lerine Göre İstanbul' da Yeşil Alan Bileşenleri ve Özellikleri 207
6.4 1546 ve 1600 Tarihli İVTD'lerine Göre İstanbul' da Yerleşim Dokusu ve Yeşil Alanlar İlişkisi 210
6.5 1546 ve 1600 Tarihli İVTD'lerine Göre Yeşil Alanların Gelişiminde Kentsel Unsurların Etkileri 211
6.6 1546 ve 1600 Tarihli İVTD'lerine Göre İstanbul'da Kentsel Yerleşimin Değişimi ve Gelişimi 213

6.7 1546 ve 1600 Tarihli İVTD'lerine Göre İstanbul'da Yeşil Alanların ve Yeşil Alan Bileşenlerinin Sürekliliği ve Değişimi 213
KAYNAKLAR 215
EKLER. 225
ÖZGEÇMİŞ 333

KISALTMALAR

age : adı geçen eser
AKHA : Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi
bkz : bakınız
C. : cami
çev. : çeviren
dğr. : diğerleri
BNF/FMK : Bibliothèque Natiole de France/Fransa Milli Kütüphanesi
HÜA : Harvard Üniversitesi Arşivi
İBB : İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İSKİ : İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
İVTD : İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri
LÜA : Leiden Üniversitesi Arşivi
M. : Mahallesi
Mesc. : Mescidi
MLP : Melchor Lorichs Panoraması
müte. : müteaddide
M.Ö. : Milattan Önce
M.S. : Milattan Sonra
nr. : numara
SZB/BDK : Staatbibliothek Zu Berlin/Berlin Devlet Kütüphanesi
TU : Toronto Üniversitesi
VGM : Vakıflar Genel Müdürlüğü
yy : yüzyıl

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1.1 : 16. yüzyılda kenti ziyaret eden yabancı kişiler ve eserleri. **28**
Çizelge 3.1 : Yıllara ve aylara göre İstanbul hava sıcaklık ortalamaları **40**
Çizelge 3.2 : Yıllara ve aylara göre İstanbul yağış ortalamaları. **40**
Çizelge 3.3 : İstanbul'un limanları **55**
Çizelge 3.4 : Osmanlı Dönemi'nde Haliç'teki iskeleler. **56**
Çizelge 3.5 : İstanbul'un kale kapıları. **57**
Çizelge 3.6 : 1500lü yıllarda nâhiyelerdeki vakıf sayıları **59**
Çizelge 3.7 : İstanbul nâhiyelerinde mahalle sayıları. **61**
Çizelge 3.8 : 16. yy yangınlarının yılları ve alanları **73**
Çizelge 5.1 : Nâhiyelere göre mahalle ve vakıf sayıları. **84**
Çizelge 5.2 : Ayasofya Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları. **87**
Çizelge 5.3 : Mahmud Paşa Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları. **102**
Çizelge 5.4 : Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları. **109**
Çizelge 5.5 : İbrahim Paşa Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları. **116**
Çizelge 5.6 : Sultan Bayezid Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları. **125**
Çizelge 5.7 : Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları. **134**
Çizelge 5.8 : Sultan Mehmed Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları. **144**
Çizelge 5.9 : Sultan Selim Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları. **153**
Çizelge 5.10 : Murad Paşa Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları. **161**
Çizelge 5.11 : Davud Paşa Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları. **168**
Çizelge 5.12 : Mustafa Paşa Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları. **177**
Çizelge 5.13 : Topkapı Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları. **184**
Çizelge 5.14 : Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları. **191**
Çizelge A.1 : Ayasofya Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları **226**
Çizelge A.2 : Ayasofya Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları **168**
Çizelge A.3 : Ayasofya Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar **229**
Çizelge A.4 : 16. Yüzyılda Ayasofya Nâhiyesi'nde kent unsurları **230**
Çizelge B.1 : Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları **232**
Çizelge B.2 : Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları **233**
Çizelge B.3 : Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar **234**
Çizelge B.4 : 16. yüzyılda Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları **235**
Çizelge C.1 : Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları **236**
Çizelge C.2 : Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları **237**
Çizelge C.3 : Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar **238**
Çizelge C.4 : 16. yüzyılda Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları **239**

Çizelge D.1 : İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları **240**
Çizelge D.2 : İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları **241**
Çizelge D.3 : İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar..... **242**
Çizelge D.4 : 16. yüzyılda İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları **243**
Çizelge E.1 : Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları..... **161**
Çizelge E.2 : Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları..... **246**
Çizelge E.3 : Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar..... **247**
Çizelge E.4 : 16. yüzyılda Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde kent unsurları..... **248**
Çizelge F.1 : Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları **250**
Çizelge F.2 : Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları **251**
Çizelge F.3 : Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar **252**
Çizelge F.4 : 16. yüzyılda Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nde kent unsurları **253**
Çizelge G.1 : Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları **254**
Çizelge G.2 : Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları..... **261**
Çizelge G.3 : Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar **264**
Çizelge G.4 : 16. yüzyılda Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde kent unsurları **267**
Çizelge H.1 : Sultan Selim Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları **271**
Çizelge H.2 : Sultan Selim Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları **272**
Çizelge H.3 : Sultan Selim Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar..... **273**
Çizelge H.4 : 16. yüzyılda Sultan Selim Nâhiyesi'nde kent unsurları **274**
Çizelge I.1 : Murad Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları **275**
Çizelge I.2 : Murad Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları **168**
Çizelge I.3 : Murad Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar **278**
Çizelge I.4 : 16. yüzyılda Murad Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları **279**
Çizelge J.1 : Davud Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları..... **280**
Çizelge J.2 : Davud Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları **281**
Çizelge J.3 : Davud Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar..... **282**
Çizelge J.4 : 16. yüzyılda Davud Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları..... **283**
Çizelge K.1 : Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları **284**
Çizelge K.2 : Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları **286**
Çizelge K.3 : Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar **287**
Çizelge K.4 : 16. yüzyılda Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları **289**
Çizelge L.1 : Topkapı Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları..... **291**
Çizelge L.2 : Topkapı Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları **292**
Çizelge L.3 : Topkapı Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar..... **293**
Çizelge L.4 : 16. yüzyılda Topkapı Nâhiyesi'nde kent unsurları..... **294**
Çizelge M.1 : Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları **295**
Çizelge M.2 : Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları..... **297**
Çizelge M.3 : Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar.... **298**
Çizelge M.4 : 16. yüzyılda Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları **299**

Çizelge N.1 : Nâhiyelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları **301**
Çizelge N.2 : Nâhiyelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları **302**

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Boundelmonti İstanbul tasviri, Paris kopyası, 1422 ..... **11**
Şekil 1.2 : Boundelmonti İstanbul tasviri, Düsseldorf kopyası **11**
Şekil 1.3 : Vavassore İstanbul tasviri, 1520 ..... **12**
Şekil 1.4 : Matrakçı Nasuh Minyatürü, 1533. ..... **13**
Şekil 1.5 : Melchior Lorichs Panoraması, 1559 ..... **14**
Şekil 1.6 : Karl Wulzinger'e ait Lorichs Panorama noktalarını belirten diagram **14**
Şekil 1.7 : Nakkaş Osman'ın İstanbul tasviri **15**
Şekil 1.8 : Piri Reis İstanbul haritası, 17. yy. kopyası. **15**
Şekil 1.9 : Grelot İstanbul tasviri **16**
Şekil 1.10 : II. Bayezid suyolu haritası **17**
Şekil 1.11 : Kauffer haritası, 1822. ..... **18**
Şekil 1.12 : Halil İnalcık tarafından hazırlanmış Osmanlı Dönemi nâhiye haritası. . **19**
Şekil 1.13 : Fatih Dönemi sonlarında İstanbul mahalleleri **20**
Şekil 1.14 : Sur içi İstanbul, Galata ve Pera Tarihi Anıtlar haritası **21**
Şekil 1.15 : Konstantinopolis haritası **22**
Şekil 3.1 : Vavassore Haritası'nda Topkapı Sarayı, Eski Saray ve Langa bostanlarının bulunduğu alanlarda bitki tasvirleri, 1520. ..... **41**
Şekil 3.2 : Matrakçı Nasuh'un eserinde cami ve mescidlere yakın alanlarda sütun formlu, meskenlere yakın alanlarda çiçekli ağaçların tasviri. 1533 ..... **43**
Şekil 3.3 : Lorichs İstanbul Panoraması'nda Galata'daki yeşil alanların yoğunluğu, 1559. ..... **44**
Şekil 3.4 : Lorichs İstanbul Panoraması'nda camilere yakın alanlarda sütun formlu, konut yerleşimlerinin yoğun olduğu alanlarda yuvarlak formlu bitkilerin yoğunluğu, 1559. ..... **44**
Şekil 3.5 : Boundelmonti Haritası'nda Bayrampaşa Deresi, 1422. ..... **48**
Şekil 3.6 : Kauffer Haritası'nda Bayrampaşa Deresi, 1822. ..... **48**
Şekil 3.7 : Günümüzde mevcut olmayan Bayrampaşa Deresi'nin konumu. **49**
Şekil 3.8 : Piri Reis haritasında bahsi geçen dere **50**
Şekil 3.9 : 4. yüzyılda İstanbul kıyı şeridi **51**
Şekil 3.10 : 4.ve 7. yüzyıllarda kent ve surlar **52**
Şekil 3.11 : Bizans Dönemi yol ağı **53**
Şekil 3.12 : II. Beyazid Suyolu haritası **54**
Şekil 3.13 : 16. yüzyılda İstanbul nâhiyeleri **59**
Şekil 3.14 : İstanbul suyolları. **65**
Şekil 3.15 : Yıllara göre İstanbul yangın alanları **74**
Şekil 3.16 : Fetih ve 1600 yılları arasında Osmanlı toprakları çevresinde veba haritası **77**
Şekil 5.1 : Ayasofya Nâhiyesinin konumu **86**
Şekil 5.2 : Ayverdi'nin haritasına göre Ayasofya nâhiyesinin konumu ve mahalleleri. **88**
Şekil 5.3 : 1546 Yılı Ayasofya Nâhiyesi'nin kent unsurlarını içeren harita..... **89**

Şekil 5.4 : Melchior Lorichs Panoraması'nda Ayasofya Nâhiyesi olabilecek alanda yeşil alanlar..... **92**
Şekil 5.5 : Vavassore tasvirinde saray alanları dışında çok nadir yer alan bitkisel elemanların bulunduğu Nakılbend Hasan Mescidi ve/veya Hüseyin Ağa Camii mahalleleri olabilecek alanlar. **93**
Şekil 5.6 : 1600 Yılı Ayasofya Nâhiyesi'nin kent unsurlarını içeren harita..... **94**
Şekil 5.7 : Taşlı Çınar'ın günümüzdeki görüntüsü. **97**
Şekil 5.8 : Mahmud Paşa Nâhiyesi'nin konumu..... **101**
Şekil 5.9 : Ayverdi mahalle haritasında Mahmud Paşa Nâhiyesi'nin konumu ve mahalleleri..... **101**
Şekil 5.10 : 1546 Yılı Mahmud Paşa Nâhiyesi'nin kent unsurlarını içeren harita. . **103**
Şekil 5.11 : 1600 yılı Mahmud Paşa Nâhiyesi'nin kent unsurları haritası **105**
Şekil 5.12 : Atik Ali Paşa Nâhiyesinin konumu **108**
Şekil 5.13 : Ayverdi mahalle haritasında Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nin konum ve mahalleleri..... **109**
Şekil 5.14 : 1546 yılı Atik Ali Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası **111**
Şekil 5.15 : 1600 yılı Atik Ali Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası. **113**
Şekil 5.16 : İbrahim Paşa Nâhiyesi'nin konumu **116**
Şekil 5.17 : Ayverdi mahalle haritasında İbrahim Paşa Nâhiyesi'nin konumu ve mahalleleri..... **117**
Şekil 5.18 : 1546 yılı İbrahim Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası..... **118**
Şekil 5.19 : 1600 Yılı İbrahim Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası..... **120**
Şekil 5.20 : Nakkaş Osman'ın İstanbul tasvirinde İbrahim Paşa Nâhiyesi olabilecek alanın yeşil alanlar bakımından seyrekliği. 1584..... **121**
Şekil 5.21 : Sultan Bayezid Nâhiyesi'nin konumu. **123**
Şekil 5.22 : Ayverdi mahalle haritasında Sultan Bayezid Nâhiyesinin konumu ve mahalleleri **125**
Şekil 5.23 : 1546 yılı Sultan Bayezid Nâhiyesi kent unsurları haritası. **127**
Şekil 5.24 : 1600 yılı Sultan Bayezid Nâhiyesi kent unsurları haritası. **129**
Şekil 5.25 : Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nin konumu **132**
Şekil 5.26 : Ayverdi mahalle haritasında Ebü'l-Vefâ Nâhiyesinin konumu ve mahalleleri..... **134**
Şekil 5.27 : 1546 yılı Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi kent unsurları haritası..... **136**
Şekil 5.28 : Lorichs Panoraması'nda Hoca Hayrüddin Camii Mahallesi olabilecek alanda yeşil alanlar..... **137**
Şekil 5.29 : 1600 yılı Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi kent unsurları haritası..... **139**
Şekil 5.30 : Sultan Mehmed Nâhiyesinin konumu **142**
Şekil 5.31 : Ayverdi mahalle haritasında Sultan Mehmed Nâhiyesi'nin konumu ve mahalleleri..... **145**
Şekil 5.32 : 1546 yılı Sultan Mehmed Nâhiyesi kent unsurları haritası **146**
Şekil 5.33 : 1600 yılı Sultan Mehmed Nâhiyesi kent unsurları haritası. **150**
Şekil 5.34 : Sultan Selim Nâhiyesi'nin konumu. **153**
Şekil 5.35 : Ayverdi mahalle haritasında Sultan Selim Nâhiyesinin konumu ve mahalleleri..... **154**
Şekil 5.36 : 1546 yılı Sultan Selim Nâhiyesi kent unsurları haritası **155**
Şekil 5.37 : 1600 yılı Sultan Selim Nâhiyesi kent unsurları haritası **157**
Şekil 5.38 : Murad Paşa Nâhiyesi'nin konumu. **159**
Şekil 5.39 : Ayverdi mahalle haritasında Murad Paşa Nâhiyesinin konumu ve mahalleleri..... **161**
Şekil 5.40 : 1546 yılı Murad Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası **162**

Şekil 5.41 : 1600 yılı Murad Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası **165**
Şekil 5.43 : Davud Paşa Nâhiyesi'nin konumu. **167**
Şekil 5.44 : 1546 yılı Davud Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası **170**
Şekil 5.45 : 1600 yılı Davud Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası. **172**
Şekil 5.46 : Nakkaş Osman'ın İstanbul tasvirinde Davud Paşa Nâhiyesi olabilecek alanda yeşil alanların yoğunluğu **173**
Şekil 5.47 : Mustafa Paşa Nâhiyesi'nin konumu. **175**
Şekil 5.48 : Vavassore tasvirinde Mustafa Paşa Nâhiyesi olabilecek alanda seyrek yerleşim **176**
Şekil 5.49 : Ayverdi haritasında Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde konumu ve mahalleleri. **176**
Şekil 5.50 : 1546 yılı Mustafa Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası **179**
Şekil 5.51 : 1600 yılı Mustafa Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası **181**
Şekil 5.52 : Topkapı Nâhiyesi'nin konumu. **183**
Şekil 5.53 : Ayverdi mahalle haritasında Topkapı Nâhiyesinin konumu ve mahalleleri. **185**
Şekil 5.54 : 1546 yılı Topkapı Nâhiyesi kent unsurları haritası **186**
Şekil 5.55 : Nakkaş Osman'ın İstanbul tasvirinde Bayrampaşa Deresinin kıyısındaki alanlarda üretim yapıldığını düşündüren yeşil alanlar 1584. ..... **187**
Şekil 5.56 : 1600 yılı Topkapı Nâhiyesi kent unsurları haritası. **188**
Şekil 5.57 : Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesinin konumu **190**
Şekil 5.58 : Vavassore tasvirinde Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi olabilecek alanda seyrek yerleşim, 1520 ..... **190**
Şekil 5.59 : Ayverdi mahalle haritasında Ali Paşa Nâhiyesinin konumu ve mahalleleri. **192**
Şekil 5.60 : 1546 yılı Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası. **193**
Şekil 5.61 : 1600 yılı Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası…….**196**
Şekil 6.1 : 16. yüzyılda İstanbulda İVTD'ye yansıyan nâhiyeler biriminde yeşil alanlar **204**
Şekil 6.2 : 16. yüzyılda İstanbulda İVTD'lerine yansıyan nâhiyeler biriminde yeşil alan türleri. **205**
Şekil 6.3 : Nakkaş Osman'ın İstanbul tasvirinde yeşil alanların yoğunluğu. **206**
Şekil 6.4 : 16. yüzyılda İstanbul'da İVTD'lerine yansıyan mahalleler biriminde yeşil alanlar **207**
Şekil 6.5 : Mahallelerde yeşil alan bileşenleri ve konumları. **210**

1546 VE 1600 TARİHLİ İSTANBUL VAKIFLARI TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE İSTANBUL'DA YEŞİL ALANLAR

ÖZET

Birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış İstanbul, her konuda ve her dönem merak unsuru olmuştur. Askeri, bilimsel, sosyo-ekonomik gelişmeler yaşanmış ve araştırmalar yapılmıştır. Bulunduğu konum ve iklim başta olmak üzere sahip olduğu doğal ve kültürel zenginlik dolayısıyla İstanbul'da bahçecilik anlamında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin büyük bir kısmı hanedanın yaşamını sürdürdüğü saray, kasır, koru gibi alanlarda ve halkın sosyal hayatını geçirdiği mesirelerde gözlemlenmiş ve bu alanlar hakkında çalışmalar yapılmıştır. Fakat İstanbul'da halktan kişilerin yaşadığı yerleşim alanlarında bulunan yeşil alanlara ve bahçecilik faaliyetlerine ilişkin tarihi çalışmalar sınırlıdır. On altıncı yüzyıla dair bu konu ile ilgili bilgiler sunabilecek birincil kaynaklar; kent tasvirleri, yerli ve yabancı seyyahlar tarafından kaleme alınan gezi yazıları ve dönemin resmi evrak niteliğindeki kayıtlarıdır. Resmi evrak niteliğindeki tahrir defterleri ise konu kapsamında daha önce incelenmemiş kaynaklardır. Bu sebeple, bu çalışma 1546 ve 1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterleri'nde bulunan yeşil alanlar üzerinedir.

Çalışmanın amacı, 1546 ve 1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterleri'ne göre İstanbul'da genel olarak yeşil alanlar açısından yerleşim dokusu ve kurgusunu, nâhiye ve mahalle ölçeğinde ise yeşil alan özellikleri ve bileşenleri ile ilgili verileri ortaya koymak, yeşil alanları iki defterde izlemek, sürekliliği ve değişimleri yorumlamaya çalışmaktır.

Çalışma kapsamında defterlerin ne tür veriler içerdiği anlaşılmaya çalışılmış; vakfiyelerde bulunan yeşil alanların ve bileşenlerin varlığı ve sebebi anlaşılmaya çalışılmıştır. Kentte bilinen ilk yerleşimlerden defterlerin kayıt tarihlerine kadar kentin gelişimi, iskân faaliyetleri incelenmiştir. Dönemin kent gelişiminde, iskân faaliyetlerinde ve en önemlisi yeşil alanların gelişiminde etkili olabilecek kent unsurları araştırılmış ve incelenmiştir. Defterlerin kaydedildiği tarihlerde kentin mevcut durumunu anlamak için haritalar; konut tiplerini, yeşil alanları, yeşil alan bileşenlerini ve kent unsurlarını içeren tablolar geliştirilmiştir. Tüm veriler dönemin görsel ve yazılı kaynakları ile desteklenerek değerlendirilmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre, hanedanda yaşanan yeşil alanlara karşı ilginin halktan bireylerin yaşam alanlarında da görüldüğü; halkın küçük alanlarda bile olsa konut birimlerindeki yeşil alanlarda oturup, dinlenebileceği, üretim yapabileceği alanlar oluşturduğu; bu alanların sayısının ve özelliklerinin bulunduğu alana göre değişiklik gösterdiği görülmüştür. Bu değişikliklerin sebebini anlamak amacıyla mevcut veriler kent bileşenleri ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen veriler yorumlanarak sonuçlar çıkarılmıştır. On altıncı yüzyılda İstanbul'da mesken alanları ve yeşil alanların birlikte geliştiği ve yüzyıl boyunca iç içe olduğu görülmüştür. Sözü edilen yeşil alanlarda oturulup dinlenilecek alanlar ve ürün yetiştirilen üretim ağırlıklı alanlar birlikte

gelişmiş olmalıdır. Halkın kısıtlı alanlarda bile yeşil alanlardan kullanım ve yarar sağladığı açıktır. Yeşil alanların gelişimi, nüfus ve yerleşimle orantılı şekilde artmıştır. Bu bağlamda topoğrafya ve su kaynakları başta olmak üzere birçok kent bileşeninden de istifade edilmiştir. Dönenim bölgeleri olarak nitelendirilebilecek nâhiyeler çok büyük farklılıklar içermese de sahip olduğu kent bileşenleri ve özellikleri dolayısıyla ufak-tefek değişiklikler göstermiştir. Ayrıca yangın, kıtlık gibi sebeplerden en az etkilenmek amacıyla yeşil alanlara önem verildiği izlenmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma, kentin yerleşim dokusunun özelliklerini ve yeşil alanlarla ilişkisini, yeşil alanların kent içinde genel özelliklerini, yoğunluğunu anlamaya olanak sağlamıştır. Çalışma farklı tarihlere ilişkin kayıtlar ile dönemsel değişikliklere ilişkin ipuçları sunmaktadır. Ayrıca bu çalışma, 16. yüzyıldan günümüze iskân, konut ve konut düzeyinde yeşil alanlar ile ilgili günümüzde hiçbir örneği bulunmayan, Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'un yeşil alanlarının 16. yüzyıldaki görünümlerini gözde canlandırmaya çalışmaktadır; gelecekte yapılacak çalışmalara bir adım olarak değerlendirilebilir.

GREEN AREAS IN ISTANBUL ACCORDING TO THE CADASTRAL SURVEY *(TAPU TAHRIR)* REGISTERS OF ISTANBUL WAQFS 1546 AND 1600

SUMMARY

Istanbul, which has hosted many civilizations, has been wondered in every field and every period. Especially it was being more wondered after the conquest of Istanbul by the Turks, the expansion of the borders of the country, the development of the empire in the fields of science, military, and culture. There were various studies on the characteristics of the city and daily life such as the fields of military, science, socio-economy and etc. There have been important developments in terms of gardening in Istanbul because of its natural and cultural value, especially its location and climate. In the 16th century in which Westernization has not yet shown its effects; it can be described as the period when the empire found its identity in terms of gardening. Most of these developments have been observed in areas such as palaces, pavilions and groves, where the dynasty lived, and in the mesires (promenade) where the people spent their social life. Precious studies have been made on these issues. However, historical studies on green areas and gardening activities in residential areas where people live in Istanbul are limited. To understand the 16th century which is before the printing press began to be used in Ottoman society; only the primary sources that can provide information on this subject are; some city descriptions, travel writings written by domestic and foreign travelers and official documents of the period. Endowment charter *(vakfiye)* are sources that have not been studied for this issue. So, this study is on green areas in 'The Cadastral Survey *(Tapu Tahrir)* Registers of Istanbul Waqfs dated 1546 and 1600'. In addition, these main sources, visual and written sources were also used in order to adequately comprehend the data found in the registers. Green areas are defined as places where the existing open spaces in the urban texture are integrated with plant elements. They are divided into three categories: public, semi-private and private. This study focuses on the green areas in the waqfs that are in the housing settlements and are also in the private green areas.

This study aims to explore the settlement plan and structure of characteristics, components, continuity and changes of green areas mentioned in Istanbul according to 'The Cadastral Survey Registers of Istanbul Waqfs dated 1546 and 1600'. With this study the existing data without making any assumptions were revealed. The numerical and visual manuscript has been reviewed and only attempted to examine the intensity and causes.

The cadastral survey registers are fundamental sources that reveal the social structure of the time and provide important information about the socio-economic and socio-cultural condition of the state. Those sources from the 16th century is 'The Cadastral Survey Registers of Istanbul Waqfs dated 1546' and 1600', which are found in Istanbul. These cadastral survey registers contain clues about the urban settings, the infrastructure characteristics, the quarter plans of the city, and information about the

green areas and their features, as well. Within the extent of the study, it was tried to understand the data of the registration system, and what inferences can be made regarding the city, the settlement properties and the green areas were examined. The reason of existence the green areas and green areas components were tried to be understood in these registers.

In the city from the first settlements to the conquest, information about the city characteristics and city development were investigated, and the development and settlement features of the city were examined for from the conquest to the registration dates of 'The Cadastral Survey Registers'. This study primarily focuses on the literature review and initially explores the green areas registered in the region and quarter units of the city. Consequently, the number and the general components and settings of the waqfs registered in the 1546 and 1600 cadastral survey registers were investigated. In order to understand the green areas and make interpretations about them, it was considered necessary to understand the urban characteristics and settlement patterns of the city. To achieve this, the urban elements of the city that may have affected the character of the green areas has been researched and compiled. Also, the results of further analyses that reveal the properties of the green areas and their specific locations were shown on two maps for every region *(nâhiye)*. Maps were developed in the GIS (Geographic Information System) technology to understand the status of the city when the dates of the cadastral survey registers by making use of different sources, images and maps containing information about the period. There are 13 regions and so totally 26 maps. Natural-cultural and social urban elements that could be effective in the urban features of the period, in settlement features and most importantly in the development of green areas were researched. The tables containing the city elements relevant to the period was developed including the city elements in the districts for each region, considering from different sources to support the maps. Afterward, tables were prepared to contain the settlement characteristics, their green areas, and their components and numbers in each neighborhood unit using the 'The Cadastral Survey Registers of Istanbul Waqfs dated 1546 and 1600'. All data were compared to each other and supported by visual and written sources related to the period were evaluated and interpreted considering the respective years that they were registered. As a result, the interest for the green areas was observed in the public settlement as in the dynasty. It has been observed changes the number and characteristics of these areas according to locations. To understand the reason for these changes, the existing data were compared with the maps and tables containing the city components and the cause and effect relationship. The continuity and development of the gardens and their relationship with the city elements was investigated. All the data obtained were interpreted; results have been drawn.

In the 16th century, there was a close relationship between the population (the number of waqfs gives information about the population), settlement intensity, and the increase of green areas and it was seen that residential areas and green areas were developed together in Istanbul. Commercial areas and residential areas developed in separate areas and had different features in the 16th century and it is clear that commercial areas were poor in terms of green areas, and green areas were more common in areas where households were located. The development of green areas has increased in proportion to the population and settlement. In the areas where housing settlements were dominant, the density of green areas increased around religious structures such as mosques and masjids and social structures such as baths, madrasah and waterways. In addition, suitable topographies as well as the greater sunlight and the more temperate

conditions of southern quarters, roads can be added as positive factors in the development of green areas. Also, water, which is one of the most important conditions for civilizations, has been used at a high level was essential in the development of green areas increased green areas and green area components. This situation also suggests the possibility of farming in the green areas in the building settlements due to the economic crisis that emerged at the end of the century. Although there was no new settlement, the increase in green areas and green area components is remarkable in some small quarters where the settlement was not dense. As a result, people tended to create green spaces and develop areas to rest, even in small spaces. Also, water sources made farming activities possible. The increase of small gardens, strengthened the need to create green areas in more densely populated areas, too. The region, which can be described as the period regions, have changed slightly due to their urban components and characteristics, although they do not contain great differences. Besides, it has been observed that green areas are given importance in order to be least affected by fire and famine. In order to reduce the spread of fires, it was observed that the unity in residential areas decreased and green areas increased. It has been observed that people tend to produce in green areas due to the shortage experienced and try to grow almost all kinds of products. Such that; Due to the famines experienced, at the end of the century, the city developed into a self-sufficient city that would meet the needs of people living in the residential area. The areas where you can sit and rest in the aforementioned green areas, enjoyable and production-oriented areas have developed together. It is clear that the people benefit from green spaces at the highest level even in limited areas.

As a result; The properties of the green areas, the relationship between green areas and the construction, they are connected to, the distribution, density and positioning of green areas according to the locations were obtained throughout the city. By examining the different dates, its features were revealed in the first half and second half of the century, and by comparison, the differences were revealed. The reasons for the change of green areas were revealed throughout the century by considering the city components. Besides, with this study, it displays the 16th-century views of Istanbul during the Ottoman period, which has no examples of urban settlement, housing and green areas in the housing today. This study has attempted to understand the characteristics of green areas in Istanbul using cadastral survey registers from the 16th century. Although these registers cannot provide data on the plan and design features, they do enable an understanding of the settlement plan of the city and the relationship between the green areas, the density of the green areas in the regions, and the general characteristics. The study provides data for periodic changes with records from different dates. Also, as in this study, cadastral survey registers can be utilized in similar studies for different areas as they provide information about the settlement plan of the periods, the relationship of the green areas, the development and properties of the green areas as well as an understanding of the changes over time. In addition, the records contain data which allows the reader to picture the green areas in the city. This study, a step that can be the basis for future studies about this subject.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu yüzyıllar boyunca doğayı anlamaya, anlamlandırmaya ve ona değer vermeye çalışmış, bunun sonucu olarak da doğa içinde kendini konumlandırmaya, doğanın bir parçası olmaya özen göstermiştir. Özellikle doğadan en üst düzeyde istifade etmeyi amaçlayarak yaşadığı alanlara müdahale etmiş; tüm bu eylemlerin somut ürünü olarak tasarlanmış yeşil alanlar gelişmiştir. Tarihsel süreç boyunca insanların doğaya dokunuş biçimleri ve yeşil alanların özellikleri değişim göstermiştir.

Peyzaj Mimarlığı alanında -geleceği öngörmenin ve ona yön vermenin bir yöntemi olarak geçmişi anlamak amacıyla- farklı dönemlerdeki değişimleri ve özellikleri anlamaya yönelik çalışmalar yapılmış, insan-doğa ilişkisi çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma da İstanbul'un bir döneminin tarihi yeşil alan kurgusunun anlaşılmaya çalışılması üzerinedir. Bu kurguyu ortaya koyarken vakıf tahrir defterlerinden yararlanılmış, 16. yüzyıl İstanbul'unun yeşil alanlarının incelenmesi amacıyla bu defterler üzerinden bir okuma yapılmıştır. Sözü edilen defterlerdeki vakfiyelerin içerdikleri veriler tapulanmış-iskân edilmiş- ve mülkiyeti bulunan alanlar üzerinedir. Vakfiyelerde kaydedilmiş yeşil alanlardan[1] ve yeşil alan öğelerinden yararlanılarak 16. yüzyıl İstanbulu'nun yeşil alanları ile ilgili bir fikir edinmek mümkündür.

1.1 Tezin Amacı

Tez çalışmasında amaç, 1546 ve 1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir defterlerine göre İstanbul'un kentsel yerleşim özelliklerini, yeşil alanlar açısından yerleşim dokusu ve kurgusunu, yeşil alan özellikleri ve bileşenleri ile ilgili verileri ortaya koymak, yeşil alanları iki defterde izlemek, sürekliliği ve değişimleri yorumlamaya çalışmaktır.

[1] Öztan (1968), Yıldızcı (1982) ve Özbilen (1991) yeşil alanları kent dokusunda bulunan mevcut açık alanların bitkisel elemanlarla bütünleştirildiği alanlar olarak tanımlamış ve kamusal, yarı özel ve özel olmak üzere üçe ayımıştır. Üzerinde çalıştığımız vakıflarda yer alan yeşil alanlar ise özel yeşil alanlardan konut düzeyindeki yeşil alanlardır. Dolayısıyla çalışma konut düzeyindeki yeşil alanlar üzerinedir.

Tez çalışması kapsamında 1546 ve 1600 tarihli İVTD'lerine göre cevabı aranacak sorular aşağıdaki gibidir:

1. Defter kayıtlarına göre, İstanbul'da iskân edilmiş alanlarda yeşil alan çeşitleri nelerdir?
2. Defter kayıtlarına göre, İstanbul'da iskân edilmiş alanlarda, yerleşim dokusunun özellikleri nelerdir?
3. Defter kayıtlarına göre, İstanbul genelinde iskân edilmiş alanlarda yeşil alanların özellikleri, dağılımı ve konumlanması nasıldır, bu konumlanmaların sebepleri nelerdir?
4. Yeşil alanların bileşenleri ve bu bileşenlerin genel özellikleri nelerdir? Bağlı bulundukları yapı veya yapılar grubu ile ilişkileri nasıldır?
5. Defter kayıtlarına göre, İstanbul'da iskân edilmiş alanlarda, yerleşim dokusu ve yeşil alanlar arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?
6. Defter kayıtlarına göre, İstanbul'un yeşil alanlarının gelişiminde kent bileşenlerinin etkileri nelerdir?
7. İki defter birlikte izlendiğinde kent yerleşiminin, yeşil alanların ve bu alanlarda bulunan yeşil alan bileşenlerinin sürekliliği ve değişimi nasıldır?

Çalışmada tartışılacak ana hipotez: Yeşil alanların ve ikamet edilen alanların birlikte gelişim göstermesi, yeşil alanların işlevselliği açısından kentten en üst düzeyde fayda sağlanmasıdır. Bu bağlamda alt hipotezler ise; yeşil alanların gelişimi ile kent bileşenlerinin varlığı ile ilişkili olması, yeşil alanların gelişimi ve değişiminin nüfusa, yerleşim dokusuna ve kent bileşenlerine bağlı olarak değerlendirilmesidir.

1.2 Tezin Kapsamı

Literatürde tarih, İstanbul ve yeşil alanlar ara kesitinde yapılmış çalışmaların yoğunluğu yadsınamaz. Fakat İstanbul kenti yeşil alanlarının tarihi üzerine yapılmış tarihi çalışmalar daha çok saray bahçeleri, hasbahçeler, köşk ve kasır bahçeleri ve mesire yerleri üzerinedir. Bahsi geçen çalışmaların büyük bir bölümü ise nadiren 17. yüzyıl, yoğunlukla da 18. yüzyıldan sonraki dönemlere aittir. Matbaanın 18. yüzyılda Osmanlı'ya girmesiyle yazılı eserlerin çoğalması ve bir çoğunun günümüze ulaşmış olması bu durumun başlıca sebebi arasında gösterilebilir. Bu çalışma, bahsi geçen

çalışmalardan farklı olarak tapulu alanlarda kayıtlara geçmiş –büyük bir çoğunluğu konut düzeyinde- yeşil alanlar ve özellikleri üzerinedir. Bir başka deyişle 16. yüzyılda, mîrî arazi olmayan ve iskan edilmiş yeşil alanlar hakkında bilgiler derlenmeye çalışılmıştır.

İstanbul, Fetih'ten önce uzun yıllar birçok imparatorluğa başkentlik yapmış, Fetih'ten sonra da dikkatleri üzerine çekmiştir. Atasoy' a göre Osmanlı Devleti'nde kuruluştan Fetih'e kadar geçen sürede Anadolu'da oluşan bahçe[2] konusunda gelişim Fetih'in ardından İstanbul üzerine yoğunlaşmış ve özgün bahçecilik çalışmaları yapılmıştır (2002). İstanbul'da iskân hareketleri, kent gelişimi ve yeşil alanların gelişimi her zaman mühim bir konu olarak değerlendirilmiştir. Kentin tekrar iskanı için yerleşim politikaları geliştirilmiş ve bu durum yeşil alanları da desteklemiştir. Kentin imarı için önemli yapılar yapılmış bu yapıların vakfiyeleri kaydedilmiştir. Halk da kendine ait mülkleri ilgili kayıt defterlerine kaydettirmiştir. Bu kayıtlarda sivil mimari ve yeşil alanlar ile ilgili kısıtlı da olsa verilere rastlamak mümkündür. İstanbul bulunduğu konumdan dolayı geçiş bölgesi niteliğindedir ve insanların ve bitki çeşitliliğinin yaşaması için elverişli bir iklime sahiptir. Dolayısıyla çok çeşitli kültürel değerlere ve bitki özelliklerine sahiptir.

Çalışmada İstanbul sınırı aynı zamanda kentin tarihi sınırıdır. Bu alan Osmanlılar'ın *'nefs-i İstanbul'* olarak tanımladığı; bir başka deyişle surların, Marmara Denizi'nin ve Haliç'in çevrelediği yarımadayı dolayısıyla sur içi alanını işaret eder. 16. yüzyılda bu alanın dışında Galata, Üsküdar ve Eyüp İstanbul' a bağlı kadılık alanları teşkilâtlanmıştır (İnalcık, 2001). 1546 tarihli defter toplamda on dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden 13'ü sur içinde bulunan nâhiye[3]lerdir. On dördüncü bölüm ise Galata'dır. 1600 tarihli defter ise 13 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler sur içinde bulunan 13 nâhiyeden oluşmaktadır ve Galata bölümü bulunmamaktadır. Sur içinde bulunan 13 nâhiyeden oluşan bölümlerde ise nâhiyelerin sahip olduğu mahallere ait alt bölümler bulunmaktadır. Fakat Galata'da böyle bir durum söz konusu değildir. İnalcık, İstanbul ve Galata'nın kayıt sistemi ve vergilendirme sisteminin birbirinden tamamiyle farklı olduğunu belirtmiştir (2019, s.4). Ek olarak Ayverdi Galata'da yaklaşık 61 mahalle olduğunu belirtmiş fakat hazırladığı haritada yalnızca

[2] Yazar eserlerinde yeşil alanları çoğu zaman bahçe olarak ele almış ve değerlendirmiştir.
[3] Nâhiye: Osmanlı idarî sisteminde bazen bir yönetim birimini ve bölgeyi, bazen de coğrafî bir çevreyi, yöreyi veya semti ifade eder (Şahin, 2006 s. 306).

dört mahalle sınırı belirlemiş, isimlerini kaydetmemiştir (1958). 1546 tarihli defterde Galata kayıtlarının düzenli tutulmaması, 1600 tarihli defterde Galata bölümünün[4] bulunmaması, mahallelerin ve mahalle sınırlarının net olmaması ve ayrıca Galata'da gayrimüslim nüfusun egemen olması ve tapu kayıtlarının yalnızca Türk ve Müslüman nüfusa ait olduğundan kayıtların yetersiz olması dolayısıyla sağlıklı sonuç alınamayacağı öngörülmüş, Galata çalışmaya dahil edilmemiştir. Çalışma da 16. yüzyılda sur içi alanı defterlerde kaydedildiği şekliyle her biri bir nâhiyeden oluşan 13 bölüm şeklinde incelenmiştir.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethiyle İstanbul'da başlayan gelişim süreci Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde[5] zirveye ulaşmıştır (Çeçen, 1999). Kanuni Sultan Süleyman'ın temsil ettiği Klasik Osmanlı kültürünün imgesi olarak değerlendirilmiş bu yüzyıl, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak dönemidir. Devlet yalnızca Avrupa'nın değil tüm dünyanın en büyük ve en güçlü imparatorluklarından biri olmuştur (Pamuk, 1990, s. 31). Devletin sınırları gittikçe genişlemiş ve devletin başkenti İstanbul'un nüfusu da hızla artmıştır (Çeçen, 1999). Kanuni Dönemi'nde Osmanlı devleti dönemin en güçlü devleti haline gelmiş ve sosyal ve kültürel anlamda zenginleşmiş ve imar-iskân faaliyetlerinde doruk noktaya varmıştır. (Çeçen, 1999 ve Yılmaz, 2002). Fatih Sultan Mehmed'in yoğun iskân politikaları ile başlayan sur içi bölgesindeki kent gelişimi bu yüzyılda en yoğun yerleşimin hâkim olduğu bölge olmuştur. İlerleyen yıllarda boğaz hattına ve Eyüp'e kayan yerleşim 16. yüzyılda sur içinde en parlak dönemini yaşamıştır (İnalcık, 2019 ve Kuban, 1996).

Dönemin sur içine ait verilerinin kaydedildiği İstanbul Vakıfları Tahrir Defterleri'nin resmî belge olması çalışma kapsamında değerlendirilmeye sebep olarak görülmüştür. Yeşil alanlar ve yeşil alan bileşenleri ile ilgili bu çalışma tahrir defterlerinde kaydedilmiş tapulu alanlar üzerindedir. Bir başka deyişle devlete ait olmayan, halk tarafından mülk edinilmiş, iskân edilmiş yeşil alanlar ve yeşil alan bileşenleridir. Çalışma kapsamında yararlanılan birincil kaynaklar, yalnızca ana kaynak olan defterler ve kaynaklar bölümünde sözü edilen vakfiyelerdir. Konu, birçok arşiv belgesi ile desteklenebilecek niteliktedir; fakat doktora sürecinin kısıtlı olması sebebiyle

[4] Yalnızca diğer nâhiye bölümlerinde az sayıda atıf şeklinde yer almaktadır.
[5] Kanuni Sultan Süleyman Dönemi 1520-1566 yıllarını kapsamaktadır.

çalışma arşiv belgeleriyle derinleştirilememiştir. Bu çalışma, ilerde yapılacak çalışmalara zemin niteliğindedir. Konu kapsamında atılmış bir adımdır.

1.3 Tezin Yöntemi

Tez çalışmasında izlenen yöntem:

- Konu ile ilgili genel literatür incelemesi yapılmıştır.

Bizans Dönemi kent kurgusu ve tasarlanmış yeşil alan özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Fetih'ten sonra İstanbul kent genelinde meydana gelen değişimler ve kentin genel kurgusu dokusu açıklandıktan sonra İVTD kayıtlarından önce Osmanlı dönemi İstanbul bahçelerinin genel özelliklerinden bahsedilmiştir.

- Defterler ile ilgili genel bilgiler açıklanmış, yeşil alanlar ve yeşil alan bileşenlerine ilişkin terimler hakkında bilgi verilmiştir.
- Yeşil alanları kent genelinde anlamak amacıyla dönemin İstanbul'unun kent bileşenlerini bilmenin ve anlamanın gerekli olduğu düşünülmüş; İstanbul'a dair haritalardan ve verilerden yararlanarak CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) programında 1546 ve 1600 tarihine göre kentin sahip oldıuğu bileşenlerden oluşan haritalar oluşturulmuştur.

Haritalar oluşturulurken; topoğrafya eğrileri Muller- Wiener'in (1998) hazırladığı haritadan; nâhiye sınırları Halil İnalcık'ın İslam Ansiklopedisi için hazırladığı Osmanlı Dönemi Nâhiye Haritası'ndan[6], mahalle sınırları Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 'Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahallleri' kitabı için hazırladığı haritadan[7], yapılar ile ilgili verileri İstanbul Vakıfları Tahrir Defterleri'nde ve Müller Wiener'in İstanbul ile ilgili kitabından ve haritasından yararlanılarak çizilmiştir. Kara ve deniz surları, limanlar ve yollar Toronto Üniversitesi tarafından geliştirilmiş interaktif Bizans Haritası[8]'ndan; sarnıçlar Kerim Altuğ'un 2013 tarihli çalışmasından, suyolu hattı Kazım Çeçen'in 1999 tarihli kitabından, İSKİ (İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi) arşivinden edinilen haritalardan; çeşmeler İbrahim Hilmi Tanışık'ın 1943 tarihli

[6] Harita, nâhiye sınırlarını yaklaşık olarak belirtmektedir.
[7] Harita, mahalle sınırlarını yaklaşık olarak belirtmektedir.
[8] Harita, Bauer,1996; Bauer, 2001; Berger, 2000; Brubaker,2001; Janin, 1950; Janin, 1969; Kidonopoulos, 2006; Magdalino, 1996; Magdalino, 2002; Majeska, 2002; Mango, 1990; Mango, 1993; Mango, 2000; Mathews, 1976; Müller-Wiener, 1977; The Oxford Dictionary of Byzantium, 1991' den yararlanılarak geliştirilmiştir.

kitabından yararlanılmıştır. Bahsi geçen tüm veriler üstüste düşürülerek değerlendirilmiştir. Ayrıca haritalar hazırlanırken günümüzde var olan noktalardan yararlanılmıştır. Her ne kadar mescidler başta olmak üzere bazı yapılar kaybolmuş olsa da sokak isimleri değişmemiş; yapıların bulundukları sokaklar çoğunlukla yapıların isimleri ile anılır olmuştur.

- İVTD'den, dönemin kaynaklarından her bir nâhiye için mahalleler biriminde veriler derlenerek tablolar oluşturulmuştur.

Her bir nâhiye için ilki mahallelerde bulunan yapı özelliklerine; ikincisi yeşil alanlar ve yeşil alan bileşenlerine, üçüncüsü dini, sosyal, ticari ve eğitim yapılarına ve sonuncusu kent öğelerine ait verileri içeren dörder çeşit tablolar geliştirilmiştir.

- Her bir nâhiye için ayrı ayrı nâhiyelerin genel verileri derlenmiştir, bu derleme yapılırken izlenen yöntem şöyledir:

Genel özelliklerin açıklanması (kurulduğu tarih-konumu-önemli yapıları-mahalleleri),

Nâhiyenin gelişim sürecinin ve mahallelerin değişiminin açıklanması,

1546 tarihli İVTD'ye göre nâhiyenin yeşil alan bakımından özellikleri ile ilgili verilerin derlenmesi, yeşil alanların (*bağçe, cüneyne* vb.) ve yeşil alan bileşenlerinin (*bir-i ma, çardak, zulle* vb.) yaklaşık konumları, yoğunluğu, çeşitleri ve özelliklerinin gözlemlenmesi,

1600 tarihli İVTD'ye göre nâhiyenin yeşil alan bakımından özellikleri ile ilgili verilerin derlenmesi, yeşil alanların (*bağçe, cüneyne* vb.) ve yeşil alan bileşenlerinin (*bir-i ma, çardak, zulle* vb.) konumları, yoğunluğu, çeşitleri ve özelliklerinin gözlemlenmesi,

Her iki defter kayıtları birlikte izlenerek yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sürekliliği ve değişiminin ortaya çıkarılması ve mevcut kent bileşenleri ile ilişkilendirilmesi,

Diğer yazılı kaynaklardan elde edilen verilerin derlenmesi,

Dönemin kent tasvirlerinden yaklaşık olarak nâhiyelerin tayin edilmesi ve incelenmesidir.

- Elde edilen tüm veriler, tablolar, haritalar ile birlikte değerlendirilmiştir.

- Sonuçlar; diğer vakfiyelerden, tarihi haritalardan, görsel ve yazılı İstanbul kent tasvirlerinden desteklenmiştir. Böylece döneme ait veriler çok farklı kaynaklardan çakıştırılmış, birbirlerini doğrulayan veriler elde edilmiş ve yorumlanmıştır. Dönemin yeşil alanlarının ve yeşil alan bileşenlerinin özellikleri, yoğunlukları, birbirleriyle ve bulundukları yapılarla ve alanlarla ilişkileri ortaya çıkarılmıştır. Veriler kent unsurları ile birlikte değerlendirilerek yeşil alanların gelişimi ve kent unsurları ile ilişkisi, dönemin yeşil alan anlayışı ortaya konulmaya ve İstanbul yazılı olarak tasvir edilmeye çalışılmıştır.

1.4 İstanbul'da Yeşil Alanlar İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

İstanbul'da yeşil alanların tarihi ile ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde;

Türk kültürü ve değerleri konusunda kıymetli eserler veren Nurhan Atasoy 2002 yılında yayınladığı 'Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek' adlı kitabında bahçe köşkleri, tahtları, selvi, fıskiyeli havuzlar, çiçekler ve ahırlar üzerinden Osmanlı bahçelerinin özelliklerini anlatmış, Osmanlıda çiçek sevgisi ve önemine değinmiş saray bahçeleri hakkında kıymetli bilgiler vermiş ve İstanbul'un saraylar dışındaki hasbahçelerini anlatmıştır. Kitabı minyatür ve gravürlerle desteklemiştir. 2005 yılında ise Atasoy '15. yüzyıldan 20. yüzyıla Osmanlı Bahçeleri ve Hasbahçeler' adını verdiği kitabında 2002 yılında yayınladığı kitabın içeriğine ek olarak saray bahçelerini servili ve servisiz bahçeler olarak ayırmış servisiz bahçeler bölümünde 18. ve 19. yüzyıl Osmanlı bahçeleri hakkında bilgiler vermiştir.

Sedad Hakkı Eldem' in 1930-1940 yılları arasında çalışmalarını yaptığı ve 1973 yılında baskısı yapılan 'Türk Bahçeleri' kitabında bahçeler mesireler, setli bahçeler, asma bahçeler, parterler ve su başlıkları altında mevcut verilerde, eski resimli tasvirlerden ve yazılı dökümantasyonlardan yararlanılarak bahçeler hakkında veriler toparlanmış, eldeki verilerden bahçe plan vb. çizimleri yapılmıştır. Tüm veriler derlenerek Türk bahçesi hakkında kesin olmasa da genel bir fikir verilmeye çalışılmıştır.

Türk bahçeleri hakkında önemli araştırmalar yapan Gönül Aslanoğlu Evyapan 1972 yılında yayınladığı 'Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri' adlı

kitabında kısaca Selçuklu bahçelerinden bahsetmiş sonra sırasıyla Bursa, Edirne ve Manisa'daki saray bahçelerini detaylarıyla anlatmış ve kitabın esas bölümünde de İstanbul bahçelerini açıklamıştır. Üçüncü bölümde Fetih'ten itibaren İstanbul'un durumu ile ilgili bilgi vermiş Eski Sarayı ve Yeni Sarayı anlatmış, sonrasında konak, köşk ve yalı bahçelerini, İstanbul'daki tüm saray bahçelerini ayrıca halka açık bahçeleri ve mesire yerleri incelemiş ve bilgi vermiştir. Yazar kitapta Türk bahçeleri ile ilgili mevcut genel bilgiyi toparlamış ve sınıflandırmıştır fakat eserde halktan insanların bahçelerine ilişkin bilgiler bulunmamaktadır. Evyapan ilk kitabından iki yıl sonra 1974 yılında yayınladığı 'Tarih İçinde Formel Bahçenin Gelişimi ve Türk Bahçesi' adlı kitabında ise Formel bahçenin doğu kökenli kaynaklarını ve gelişim sebeplerini açıklamış formel bahçenin eski Yunan da Roma da Bizans, Arap Ülkeleri, Türkistan ve İran'da ayrıca Rönesans ta Barokta gelişimine ışık tutmuştur en son olarak da formel bahçe anlayışının Avrupa ülkelerinde yankılarını açıklamış ve formel bahçe gelişiminin Türk bahçelerinde etkilerini örnekler üzerinden açıklamıştır. Bu bilgilere ek olarak Türk- Osmanlı bahçe sanatının düzenleme esaslarına ilişkin önemli katkıları olmuştur.

İstanbul'un tarihi kent gelişimi ve özelliklerine ilişkin çalışmalar yapan Doğan Kuban tarafından hazırlanmış ve İstanbul tarihi ile ilgili hemen her dönemi içeren bir çalışma 'İstanbul Bir Kent Tarihi: Bizantion Konstantinopolis İstanbul' aslında tek eserdir fakat içeriği iki kitap şeklindedir. Birinci kitap olarak nitelendirilen bölümde kentin genel özellikleri ve Fetih'e kadar var olan hükümdarlıklar anlatılmaktadır. İkinci kitapta ise Fetih'ten 20. yüzyılın ortasına kadar İstanbul anlatılmaktadır. Yazar birinci bölümde Lale Devri'ne kadar İstanbul'un kentsel değişimi ve gelişimini ele almıştır. Bu bölümde özellikle; Fetih sonrası kentin imarına, 1481-1520 yılları arasında kentin Bizans kimliğinden İslam kentine dönüşüm sürecine ve kentin 1520-1603 yılları arasındaki gelişimine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Bu çalışmada olduğu gibi tez çalışmasında birincil kaynak olarak 1546 Tarihli İVTD'ni kullanan Emre Can Yılmaz 2009 yılında tamamladığı 'İstanbul'da Yazılı ve Görsel Kaynaklara Göre 15. ve 16. yy'da (1453-1559) Osmanlı Sivil Mimarlığı Üzerine Bir Değerlendirme: *Gurfe* Örneği' başlıklı yüksek lisans çalışmasında mimari bir birim olan *gurfe* üzerine çalışmış olsada defterdeki tüm birimlerin İstanbul genelinde bulunma durumlarını değerlendirmiş, oransal olarak sonuçlar çıkarmıştır ve

bu birimlere yeşil alanlar ve yeşil alan bileşenlerini de dahil etmiş bu birimleri incelemiş ve istatistiki sonuçlar çıkarmayı amaçlamıştır.

Tahrir defteri üzerinden olmasa da vakfiyeler üzerinden çalışmasını hazırlayan ve 2012 yılında tamamlayan Şehri Kartal, 'Haseki Hürrem Sultan Yapıları' adlı yüksek lisans tezinde Hürrem Sultan vakfı yapılara ve çevrelerine ilişkin gelişimi hakkında verileri ortaya koymuştur. Kentin Hürrem Sultan yapılarının bulunduğu bölgelerdeki gelişimi ve az da olsa yeşil alanlara yönelik ipuçları çıkarılabilecek veriler elde etmiştir.

Çalışmada birincil kaynak olarak kullanılan 1600 tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nin çevirisini yapan Mehmet Canatar ise, 2013 yılında yayınladığı 'İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'ne Göre Nefs-i İstanbul'da Bulunan Mahalleler ve Özelliklerine Dair Gözlemler' adlı bildirisinde mahallelerin oluşumu, yapısı, yönetimini ve gelişimini ele almış; Fetih'ten 1600 yılına kadar kentin gelişimi çerçevesinde nâhiye ve mahallelerin oluşumunu sonuçları ile açıklamış ve 1600 tarihli deftere göre de mahallelerin özelliklerini ve kentin yeniden inşasına ilişkin etkilerini ele almıştır.

Her ne kadar döneme dair birincil kaynaklardan yararlanmamış olsa da İstanbul'un tarihi bahçelerine çalışmasında yer veren Drahşan Uğuryol, 2017 yılında tamamladığı 'İstanbul'un Tarihi Bahçeleri ve Mimari Elemanlarının Koruma Sorunları' başlıklı doktora tezinde İstanbul' da bulunan Osmanlı Dönemi' ne ait tarihi bahçelerin çeşitlerini tespit ederek sınıflandırmış bahçelere ait mimari elemanları, özellikleri ve kullanım amaçlarını, tarihsel süreçteki değişimini, korunma durumunu tespit edip değerlendirmiştir. Korumaya yönelik öneriler geliştirmiştir. İstanbul'un Tarihi Bahçeleri ve Tasarım Özelliklerini açıkladığı bölümde bahçeleri; saray, kasır, köşk-konak ve yalı bahçeleri, kamu yapılarına ait bahçeler, yabancı kurum yapılarına ait bahçeler, dini yapıların bahçeleri, korular, mesireler-parklar ve diğer bahçeler başlıklarıyla incelemiştir. Her bir kategoride bazı örneklere yer vermiştir. İncelenen bahçelerde literatür taraması eski harita ve fotoğraflarla desteklenmiştir. Sonrasında alan çalışması yapılarak günümüz durumu tespit edilmiştir.

İstanbul tarihi ile ilgili çok kıymetli çalışmaları bulunan Halil İnalcık çalışmalarında Fetih'ten 17. yüzyıla kadar İstanbul'un kent gelişimini nâhiye ve mahallerin oluşumunu ile ilgili bilgiler ortaya çıkarmıştır. Yazar ölümünden önce yayınevine

ilettiği ve 2019 yılında yayınlanan 'İstanbul Tarihi Araştırmaları' adlı eserinde 'Fetihten Sonra İstanbul'un Yeniden İnşası Bilâd-i Selâse: Galata, Eyüp, Üsküdar' alt başlığı ile; başlıktan da anlaşılacağı üzere tarihi yarımada Fetih'ten sonra kentin imarına ve Galata, Eyüp ve Üsküdar'a ilişkin altmış yıllık zaman diliminde yaptığı çalışmaları ve makaleleri yayımlamıştır. Eser toplamda iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm çalışma alanımız dolayısıyla sur içi üzerinedir; ikinci bölüm ise Galata, Eyüp ve Üsküdar üzerindedir. Yazar kentin yeniden kuruluş hareketlerini, nüfusunu (İstanbul'un resmi sayımlarından faydalanarak), inşa faaliyetlerini, yerleşim alanlarını ve ekonomik durumunu arşiv belgelerinden ve kaynak eserlerden yararlanarak incelemiştir. Eser, Fetih'ten cumhuriyete kadar kentin gelişim evrelerini ele almıştır. Her ne kadar yeşil alanlar üzerine bilgiler içermese de kentin yerleşim dokusu ve kurgusu, imar politikaları, nâhiyelerin gelişimi anlamında kıymetli bilgilere sahiptir.

Sonuç olarak, konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; çalışma konusunun literatürde eksik olduğu anlaşılmış ve bu çalışmanın yapılması gerekli görülmüştür. Tez çalışmasının yapılmasını mümkün kılan tahrir defterleri başta olmak üzere yukarıda açıklanan birincil kaynaklardan ve tartışılan ikincil kaynaklardan yararlanılarak literatürdeki eksik tamamlanmaya, konu hakkında katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

1.5 Kaynaklar

1.5.1 Görsel ve yazılı kaynaklar

Çalışma kapsamında döneme ait devlet evrakları, yaşanan olayların tarihsel sırayla anlatıldığı günlük niteliğindeki vakayi-nâmeler (Tarih-i Selaniki, Peçevi Tarihi I, II), gravürler ve ziyaretçi olarak gelen yabancı seyyahların yazdığı günlük, gezi yazısı, mektup tarzında eserler dönemin başlıca kaynaklarıdır.

1.5.1.1 Görsel kaynaklar

Boundelmonti İstanbul Tasviri I (1422): Fetih'in arefesinde bir tarihte yapılmış olması ve kuruluş dönemine ait veriler içermesi dolayısıyla yararlanılmıştır. Özellikle kent surlarına yakın alanlardaki bostan alanları, Bayrampaşa deresi çok net görülmektedir. Ayrıca kentin tamamen surlarla kaplı oluşu, bazı önemli yapılar, yol sisteminin ne kadar düzensiz oluşu ve kent yerleşiminin seyrekliği, kentin bittiği sur dışı alanlarda yeşil alanların hakimiyeti görülmektedir.

Şekil 1.1 : Boundelmonti İstanbul tasviri, Paris kopyası, 1422 (BNF/FMK).

Şekil 1.2 : Boundelmonti İstanbul tasviri, Düsseldorf kopyası (Kafescioğlu, 2009).

Giovanni Andrea Vavassore Tasviri: Çalışma kapsamında Vavassore'nin 1480 tarihli olduğu düşünülen tasvirinin 1520 tarihli kopyasından yararlanılmıştır. Tasvir Anadolu yakasından ve belli bir açıyla üstten çizilmiştir. Kentin yerleşim dokusunun bölgesel anlamda yoğunluğunun ipuçlarını vermektedir. Ayrıca tasvir kentte bitkisel anlamda ipuçları barındırmaktadır.

Şekil 1.3 : Vavassore İstanbul tasviri, 1520 (HÜA).

Matrakçı Nasuh (*Beyan-i Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han*): Kanuni Sultan Süleyman ile birlikte Irak Seferine katılarak sefer sırasında gördüğü birçok kentin tasvirini yapan Matrakçı Nasuh'un seferdeki ilk tasviridir. Hem minyatürcü hem hattat olan Nasuh'un 1532 tarihli kent tasviri bir Türk tarafından yapmış İstanbul' a ait ilk tasvirdir. Yolları, sokakları, açık alanları belirtmediği çalışmasında belli başlı yapıları ve az sayıda konutları belirterek kentin özelliklerini ve temel yapısal öğelerini açıklamaya çalışmıştır. İlk bakışta yapı tipleri çok gelişigüzel yapılmış gibi hissedilse de dikkatli incelendiğinde vakfiyelerdeki tanımlara benzediği fark edilir. Ayrıca Kuban, tasvirde dikkat çeken önemli unsurlardan birinin zemini oluşturan yeşil ve çiçekler olduğunu belirtmiştir (1996). Böylelikle İstanbul'u konut düzeyinde yeşil alanlardan ayrı düşünmek imkansızdır.

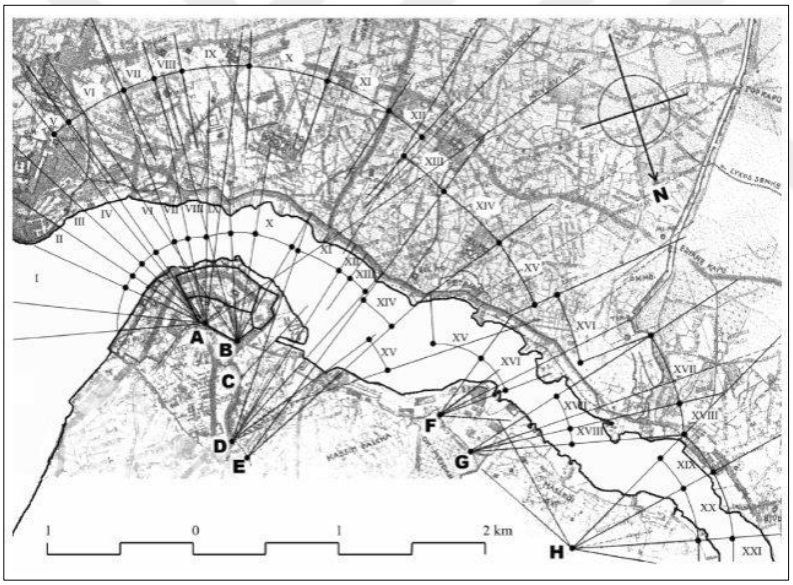
Şekil 1.4 : Matrakçı Nasuh Minyatürü, 1533 (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nden aktaran Atasoy, 2002, s. 132).

Melchior Lorichs Panoraması (1559): Aslı Leiden Üniversitesi arşivinde bulunan 11,3 metre uzunluğunda 45 cm genişliğinde 21 parçadan oluşan 1559 tarihli İstanbul panoramasıdır. Melchior Lorichs Ogier Busbecq başkanlığındaki heyetle İstanbul'a gelmiş Danimarkalı sanatçıdır. Panorama dönem itibariyle Kanuni Dönemi'nde kenti yansıtmaktadır (Şahin, 2008, s. 32). Denize yakın alanlar daha net algılanmakta, kıyıya uzak alanlar arka planda kalmaktadır. Panoramadan yerleşim yoğunluğuna, konut tiplerine, yeşil alanların bulundukları konumlara göre ipuçları çıkarılabilmektedir. Konumlar tayin edilirken çok net detaylarla çizilen küllliyelerden ve önemli yapılardan yararlanılmıştır. Bakış açısına bağlı olarak eserin ön kısmına denk gelen nâhiyelerin genel yapılaşma ve yeşil alan özelliklerine dair bilgiler elde edilebilir. Sur içindeki ve sur dışındaki belirgin kentleşme farkı dikkat çekmektedir.

Şekil 1.5 : Melchior Lorichs Panoraması, 1559 (Leiden Üniversitesi Arşivi).

Panoramanın büyük bir kısmı Galata Kulesi'nden yapılmıştır. Diğer kısımlar ise Galata'daki muhtelif alanlardan çizilmiştir.

Şekil 1.6 : Karl Wulzinger'e ait Lorichs Panorama noktalarını belirten diagram (Şahin, 2008, s.59).

Nakkaş Osman'ın İstanbul Tasviri: Nakkaş Osman tarafından Hünername[9] için hazırlanan 45 minyatürden biridir. Minyatür 1584 tarihlidir. Dönemin kent dokusuna ve yeşil alanlarına ilişkin görsel veriler içermektedir. Saray alanlarında, konut alanları arasında ve Bayrampaşa Deresi'nin çevresinde yeşil alanlar minyatüre edilmiştir.

[9] Hünername: Seyyid Lokman'ın şehname tarzında yazdığı iki ciltlik eserdir. Tezhip ve minyatürleriyle ünlüdür (Tarım Ertuğ, 1998 s. 484-485).

Şekil 1.7 : Nakkaş Osman'ın İstanbul tasviri (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi; Hazine Bölüme, nr. 1523, 158b-159a).

Piri Reis İstanbul Haritası: Haritanın aslı 16. yüzyıl tarihlidir. Çalışma kapsamında 17. yy kopyasından yararlanılmıştır. Kentte oldukça sıkışık bir yerleşimin hâkim olduğu görülmektedir. Ayrıca kentsel unsurlara dair veriler (özellikle Unkapanı civarındaki dereye başka hiçbir tasvirde rastlanmamıştır) aydınlatıcıdır. Üzerinde Osmanlıca notlar da bulunan harita önemli alanların tahmin edilmesinde kolaylık sağlamaktadır.

Şekil 1.8 : Piri Reis İstanbul haritası, 17. yy. kopyası (SZB/BDK, folyo 57).

Döneme Ait Olmayan Fakat Çalışma Kapsamında Yararlanılan Diğer Görsel Kaynaklar

Guillaume Joseph Grelot Tasviri: Grelot'un 1680 yılında yaptığı tasvir Anadolu Yakasından oldukça yüksek bir noktadan yapılmıştır. Tasvirde sur içi alanının olduğu kadar Galata ve Üsküdar'ın da detayları bulunmaktadır. Sur içi alanındaki yerleşim dokusu, yeşil alanların yoğunlukla bulundukları alanlar açıksından bilgiler vermektedir.

Şekil 1.9 : Grelot İstanbul tasviri (Grelot, 1680, s. 74)

II. Beyazid Suyolu Haritası: Ünver' e göre 1811-1815 yılları arasında hazırlanmış harita 1/2500 ölçeklidir (1945, s.5). Sahip olduğu ölçek dolayısıyla dönemin en detaylı haritalarındandır. Su yollarına ilaveten dönemin yapılarına ve kent kurgusuna ilişkin detaylar yer almaktadır. Su yolları ve su kuyuları arasında bağlantılar anlaşılmaya çalışılmış mahalle sokak çizimlerinden çıkarımlar elde edilmeye çalışılmıştır.

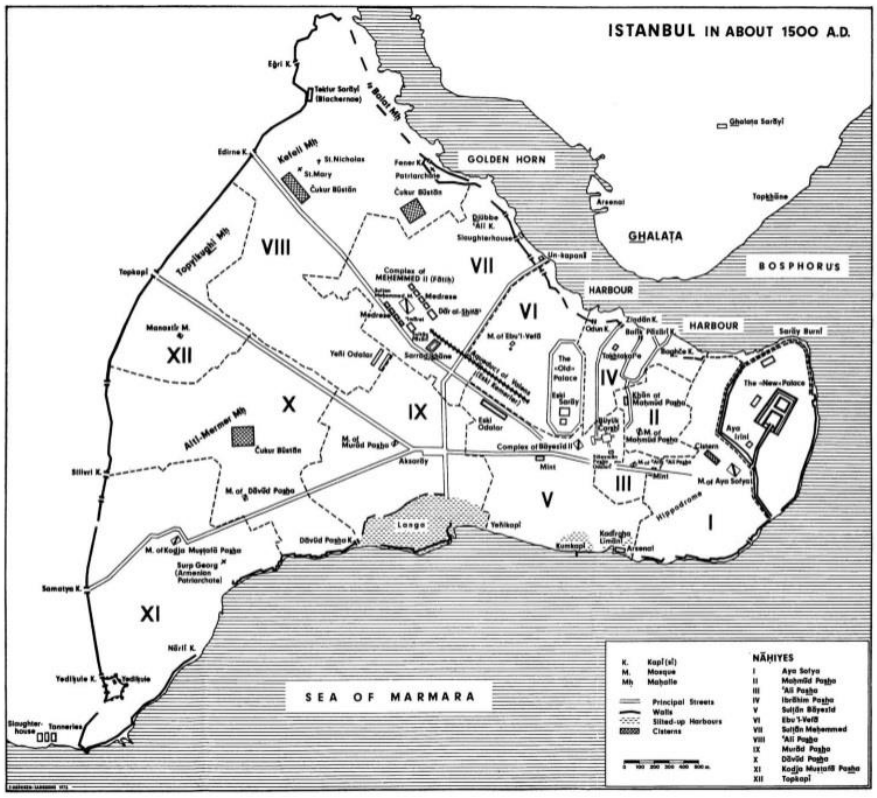
Şekil 1.10 : II. Bayezid suyolu haritası (Çeçen, 1991, s.190).

Kauffer Haritası: Haritanın aslı 1776 yılına aittir. Çalışma kapsamında 1822 tarihli kopyası kullanılmıştır. Kauffer tarafından hazırlanan harita İstanbul'un profesyonel olarak hazırlanmış ilk haritasıdır. Harita da topoğrafya, dere, surlar, yapılar, yollar nettir. her ne kadar haritanın tarihi çalışmanın tarihi ile oldukça farklı olsa de kent unsurlarını anlamak açısından yararlanılmıştır.

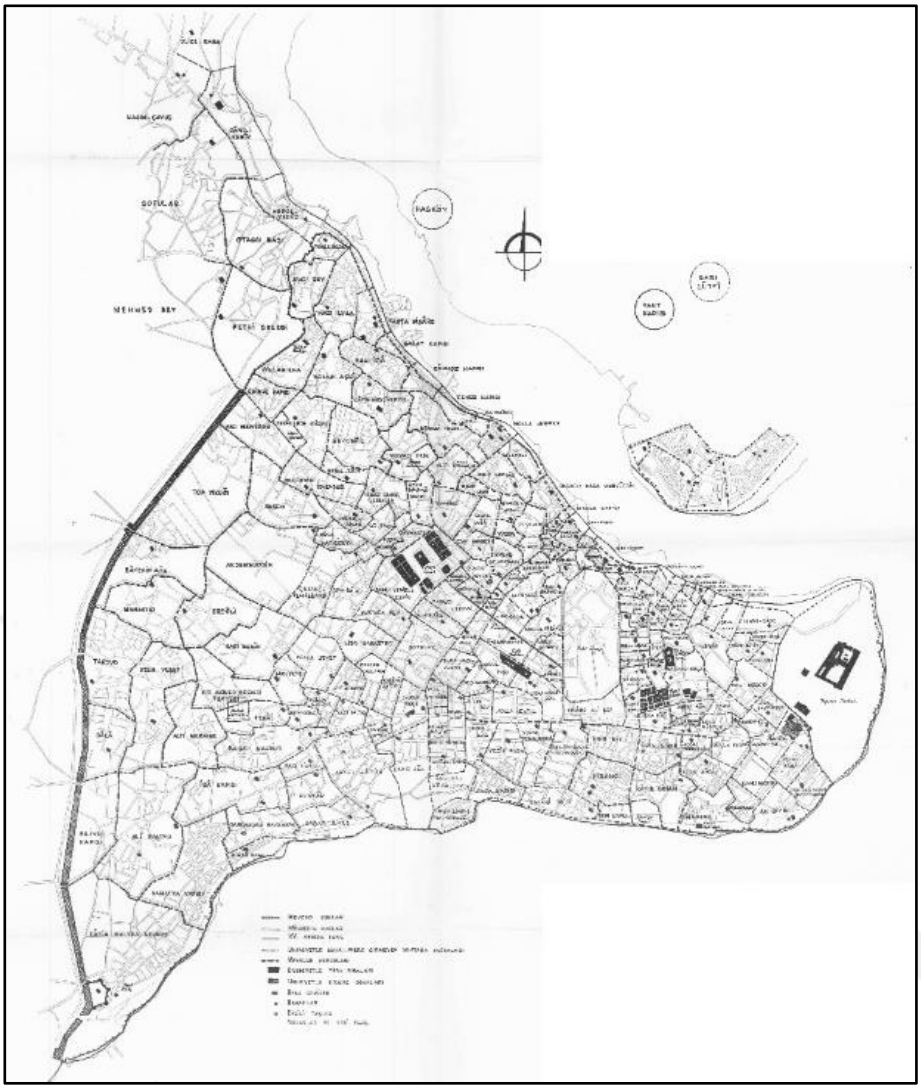
Şekil 1.11 : Kauffer haritası, 1822 (AKHA Hrt_001149).

İnalcık Nâhiye haritası: Halil İnalcık tarafından hazırlanmış 1500 yılına ait Istanbul nâhiyeleri haritası sur içi alanını on iki bölge olarak göstermiştir. Sultan Selim Külliyesi'nin 1522 yılında tamamlanmış olması ve nâhiyenin akabindeki yılalrda kurulmuş olması dolayısıyla defterlerde bulunan Sultan Selim Nâhiyesi haritada mevcut değildir. Ayrıca haritanın lejandında verilen nâhiye sıralaması defterlerdekiler ile aynı değildir. Haritadan nâhiye sınırlarına ilave olarak Topkapı Sarayı ve Eski Saray sınırlarının, nâhiyelere ismini veren külliyelerin, çukurbostanların, Bozdoğan (Valens) su kemerinin, kara ve deniz surlarının, Langa bostanının ve ana yolların konumları anlaşılmaktadır. Haritadan, 1546 ve 1600 tarihlerinde kentin özellklerini ortaya koymak amacıyla geliştirilen haritalarda nâhiye sınırlarını belirlemek amacıyla yararlanılmıştır.

Şekil 1.12 : Halil İnalcık tarafından hazırlanmış Osmanlı Dönemi nâhiye haritası. (İnalcık, 2019, s. 281-282).

Ayverdi Fatih Dönemi Sonlarında İstanbul mahallelerine ilişkin harita: Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından 1958 yılında hazırlanmış harita Fatih Sultan Mehmed'in hükümdarlık döneminin (1451-1481) son yıllarındaki İstanbul mahallelerini haritalandırmıştır. Dolayısıyla haritanın 1470li yılların mahalllerine ait bir harita olması muhtemeldir. Haritada sur içi alanında 181 Galata'da 5 mahalle bulunmaktadır. Fakat haritanın bulunduğu kitabın metin kısmında vakfiyelerde toplam 61 mahallenin bahsi geçtiğini fakat konumlarını tayin etmenin oldukça güç olduğunu belirtmiştir. Ayrıca haritada mahallle sınırlarına ek olarak Topkapı ve Eski Saray sınırları, surlar, Ayasofya, Mahmud Paşa Külliyesi, Sultan Mehmed Külliyesi, Küçük Ayasofya Camii, Kapalıçarşı, Kürkçü, Hanı, Eski Odalar, Yedikule, Çukurbostanlar (sarnıç adıyla), hamamlar, dikili taşlar, nazı kiliseler ve mahallere ismini veren mescidler yer almaktadır. Bu haritadan çalışma kapsamında geliştirilen harita düzenlenirken faydalanılmıştır. Ayrıca vakfiye kayıtlarındaki mahalleler harita ile karşılaştırılarak nâhiyenin gelişim özellikleri ortaya koymaya çalışılmıştır.

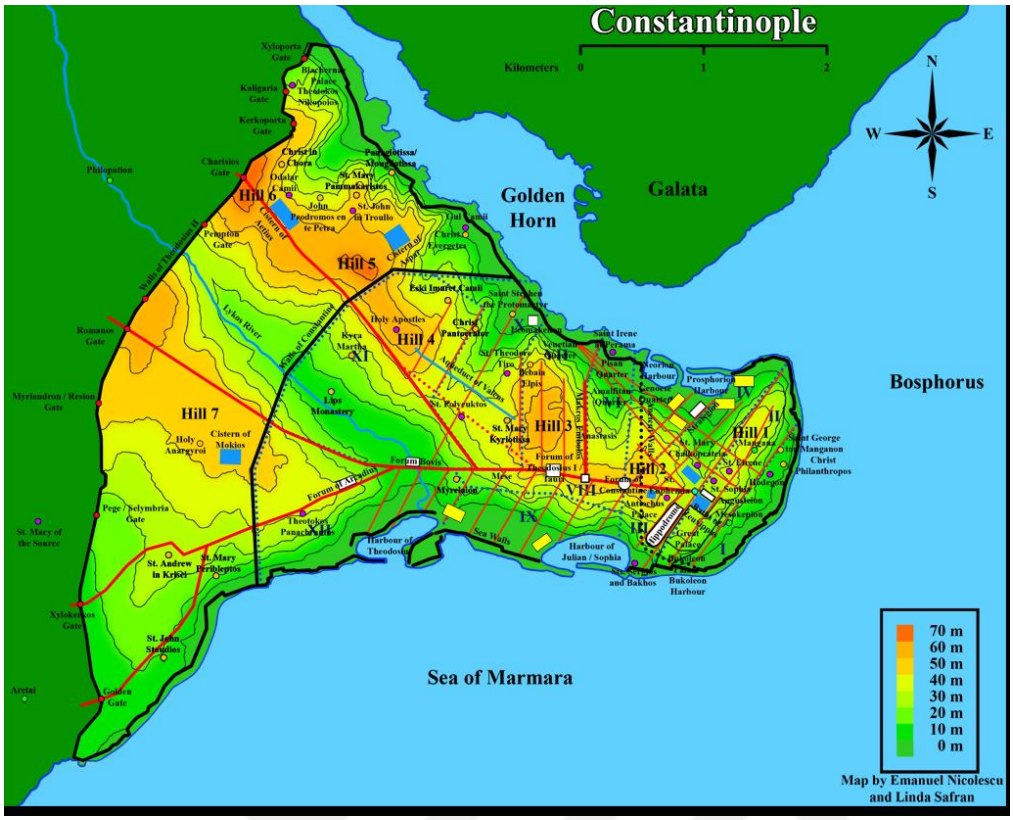
Şekil 1.13 : Fatih Dönemi sonlarında İstanbul mahalleleri (Ayverdi, 1958 s.86).

Müller-Wiener tarafından hazırlanmış İstanbul haritası: İstanbul tarihi alanında araştırmalar yapan Alman arkeolog ve mimar Müller-Wiener tarafından hazırlanmış tarihi anıtları gösteren haritadan defter kayıtlarının yapıldığı tarihlerde var olan yapılar ve konumlarından yararlanılmıştır.

Şekil 1.14 : Sur içi İstanbul, Galata ve Pera Tarihi Anıtlar haritası (Müller-Wiener, 2001).

Dijital Konstantinopolis Haritası: Toronto Üniversitesi tarafından geliştirilen haritadan topoğrafya eğrileri, yollar, önemli yapıların konumlarından yararlanılmıştır. Harita Bizans İmparatorluğunun 15. yüzyıldaki görünümüne dair hazırlanmıştır. Bauer,1996; Bauer, 2001; Berger, 2000; Brubaker,2001; Janin, 1950; Janin, 1969; Kidonopoulos, 2006; Magdalino, 1996; Magdalino, 2002; Majeska, 2002; Mango, 1990; Mango, 1993; Mango, 2000; Mathews, 1976; Müller-Wiener, 1977; The Oxford Dictionary of Byzantium, 1991' den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Şekil 1.15 : Konstantinopolis haritası (Toronto Üniversitesi Dijital Arşivi).

1.5.1.2 Yazılı kaynaklar

Pamuk'a göre Osmanlı'da devlet ve toplum arasındaki farklar oldukça fazladır. Devlet daima toplumun üzerinde kabul edilmiştir. Bu devletçi bakış açısı dolasıyla devlete ait kayıtlar fazlayken, toplumla ilgili kayıtlar oldukça azdır (1990, s.6). Bu çalışmada da oldukça sınırlı olan bu evraklardan döneme ait yazılı devlet evraklarından olan vakfiyeler ve tapu defterlerinden yararlanılmıştır. Pamuk, vakıf geleneğinin yeni başladığı dönemlerde vakıfların yalnızca hayır amacıyla kurulup kaydedildiğini fakat sonraları devletin özel mülklere müdahale ettikçe halk özel mülkiyetini sınırlamaya çalıştığını ve böylelikle vakıf kurumunun yaygınlaştığını belirtmiştir (Pamuk, 1990, s. 77). Büyük ihtimalle bu amaçlarla kaydedilmiş el yazması tapu defterleri de vakfiyeler şeklinde yazılmış eserlerdir.

Defterlerde sivil mimari ve yeşil alanlar ile ilgili kısıtlı da olsa verilere rastlamak mümkündür. Dolayısıyla çalışmada ana kaynaklar vakfiyelerden oluşan İstanbul Vakıfları Tahrir Defterleri'dir. Bu defterlere ek olarak dönemin önemli vakfiyeleride incelenmiştir. Destekleyici kaynaklar ise döneme dair bilgi edinilebilecek her türlü kaynaklar; gezi yazılarıdır.

1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri ve Özellikleri

Aslı Ankara Tapu ve Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde bulunmaktadır. Ayrıca dijital olarak hazırlanmış kopyaları Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi TT.d (Tapu Tahrir defterleri) fonunda 1115 nolu kutudadır (Url-2). Tezin birincil kaynağı olan bu kaynak Türkçe olarak 1970 yılında Ömer Lütfi Barkan ve Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından Miladi 1546 (Hicri 953) yıllarına ait defterde geçen resmi kayıt evrakından yararlanarak hazırladıkları eserdir. 2490 adet vakfın bulunduğu bu eserde bazı vakıf kayıtlarının tarihi olmamakla birlikte 1546 son vakfiye tarihidir. Eser sıradan insanların vakıflarını sıraladığı için mahalle kurguları ve kent hakkında bilgiler elde etmek mümkündür. Defter kent kurgusu, yapı ve bahçe özellikleri, mahalle dokuları hakkında fikir vermektedir.

1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri ve Özellikleri

Defterin aslı Ankara'da Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde yer almaktadır. 14x41 cm. boyutlarında iki cilt halindedir. Birinci cildi 542 ve ikinci cildi 543 kayıt numaralarıyla kaydedilmiştir. Aynı tahririn bir fotokopisiside aynı numaralarla iki cilt halinde Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda Tapu ve Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde bulunmaktadır (Canatar, 2004).

2004 yılında Prof. Dr. Mehmet Canatar tarafından çevirisi yapılmıştır. Toplam 3265 vakfiye bulunmaktadır ve son vakıf tarihi 1600 yılıdır. Vakfiyeler 1596-1600 yılları arası kaydedilmiştir (Canatar, 2004, s.13).

Defterin kayıt sistemi vakıf sistemidir. Vakıf sistemi, hazine ve tımar sistemi ile birlikte Osmanlı Devleti'nin mali yapısını oluşturan üç temel yapıdır. Çam vakıfların, halktan kişilerin gelir dağılımının dengelenmesinde, servetinin kayıt altına alınmasında ve devredilmesinde fayda sağladığını ifade etmiştir (2017, s.137). Aslanboğa'ya göre vakıfların düzenli ve hukuki bir çerçeve içerisinde hareket etmesi ve devlet yönetimi tarafından düzenli denetlenmesi gereğinden dolayı resmi bir kayıt işlemine ihtiyaç duyulmuştur (2018, s.552). Böylelikle vakfın ne olduğu, nasıl yönetileceği, harcamaların nasıl yapılacağı, vakıftan kimlerin ne şekilde faydalanacağı gibi hususların ayrıntılı biçimde belirlendiği belgeler olan vakfiyeler (vakıfnameler) gelişmiştir (Öz, 1991, s.425-426.). Devletin gelir kaynaklarının ortalama her 30-40 yılda bir 'tahrir' adı verilen kayıtları yapılmış, vakıflar için yapılan tahrirlerin

sonucunda kayıtlar 'evkaf tahrir defterleri' ne kaydedilmiştir (Aslanboğa, 2018, s.552). Tahrir defterleri 15. ve 16. yüzyıllarda hazırlanmış ve dönemin devlet ve toplum yapısını aydınlatan, sosyal tarih, ekonomi tarihi ve kültür tarihi açısından önemli bilgiler içeren kaynaklardır (Özgüdenli, 2012, s.465-467; Öz, 1991, s.425-426).

Tahrir defterleri sancak esasına göre ve kadıların onayı ile yapılmıştır. On altıncı yüzyılda İstanbul olarak anılan sur içi -günümüzde Fatih ilçesinin sınırları- için de bölgedeki vakıfların denetiminin kaydedildiği 16. yüzyıl evkaf defteri bulunmaktadır (Aslanboğa, 2018, s.552). Yukarıda sözü edilen 1546 ve 1600 tarihli tahrir defterleri 16. yüzyıla ait evkaf defterleridir. Bu defterlerden 1546 tarihli defterdeki kayıtlar İstanbul sınırlarına; bir başka deyişle surların, Marmara denizinin ve Haliç' in çevrelediği yarımadaya ve bu alanın dışında Galata' ya ait vakfiyelerden oluşmaktadır. 1600 tarihli defter kayıtları ise yalnızca sözü edilen yarımadaya aittir. Vakfiyeler halktan insanların vakıf sayılarını, bileşenlerini ve vakıf şartlarını içermektedir. Vakfiyelerde her bir yapı grubu menzil[10] olarak adlandırılır (Yilmaz, 2009, s.57). Çalışmada yapı grupları için menzil ifadesi kullanılacaktır. Menzillerde genel olarak *hâne, dükkân, oda, odacık* gibi yapı ve yapı bölümleri geçerken *matbah, kenif, fırın, mahzen, bodrum, ahur* gibi yapıların hizmet birimleri de ayrı ayrı detaylı şekilde belirtilmiştir. Ayrıca vakıf kayıtlarında menzillerle birlikte *bağçe, bağçe-i kebir, cüneyne, çerak/çeraklık* gibi yeşil alan çeşitlerine rastanırken *bir-i ma, çardak/çartak, eşcar, eşcar-ı tut, eşcar-i müsmire, gayr-i müsmire, muhavvata, zulle* gibi yeşil alan bileşenlerine de rastlamak mümkündür.

Vakıf kayıtlarında menzillerle birlikte yeşil alanların ve yeşil alan öğelerinin vakfedilmesinin sebepleri; Türklerin bahçeciliğe verdiği önem kadar devletin özel mülklere müdahalesini engellemek ve kişilerin mülklerinin sınırlarını belirlemeye çalışması olmalıdır. Ayrıca vakfiyelerin gelir getiren mülklerin kaydı olması dolayısıyla, kaydı yapılan alanlarda üretim yapılıp, üretimi yapılan ürünlerin satılarak gelir getirmesi de muhtemeldir. Ertürk, Türk bahçelerinin sadece seyirlik olmayıp aynı zaman hem dinlenme hem eğlenme hem de beslenme gibi ihtiyaçlara cevap verecek

[10] Sözlük anlamı olarak menzil: yollardaki konak yeri, ev, bir günlük yol, konak (Devellioğlu, 2010). Esna-i seyir ve seyahatte gece nüzul olunan yer, konak, ikamet olunan yer, mesken, ikametgâh, hane (Sami, 2015). İnecek yer (Risale-i Mimariyye)' dir. Dolayısıyla kullanımda bir karmaşa oluşturabileceği düşünülmüş fakat defterlerde ve kullanılan diğer kaynakların hiçbirinde sözlük anlamıyla kullanılmadığı için herhanhi bir karmaşa ve/veya belirsizlik oluşmamıştır.

nitelikte tarımsal faaliyetlerin yapıldığı mekânlar olduğunu kaydetmiştir (2013). Yazar devlete ve halka ait bahçelerin her birinde de küçük çaplı da olsa ekim-dikim faaliyetleri yapıldığını belirtmiştir. Tanyeli'ye göre ise; birçok vakfiyede geçen *bağ bağçe* ibareleri kent halkının tarımsal üretimle ilgilendiği hakkında fikir vermektedir. Yazar Türk hanesinde bahçenin bir süs öğesi olmaktan ziyade üretim etkinlikleri ile ilişkili mekân olduğunu belirtmiş, kentin geniş bahçeler ile dikkat çektiğini eklemiştir (2006). Özellikle meyve veren ağaçların vakfedilmesinin sebebi ise meyvelerin satılarak gelir getirecek ağaçlar olmasıdır. Nadir olsa da meyve vermeyen ağaçların da kereste vb. malzemeler için satılıyor olması muhtemeldir. Dönemde yaşanılan kıtlık ve savaşlardan dolayı halkın yiyecek ihtiyacını karşılama isteği dolayısıyla ekim-dikim faaliyetlerinin yoğun olması muhtemeldir.

Her iki defterde de dönemin İstanbul' u bir başka deyişle sur içi bölgesi 13 nâhiye şeklinde bölümlenmiştir. Her nâhiye de kendi içinde mahallelere ayrılmıştır. İlgili mahallede mahalle sınırları dahilindeki kişilerin vakıfları mevcuttur. Defterde bulunduğu mahalledeki vakfiyelere ek olarak aynı kişinin farklı nâhiye ve/veya mahallelerdeki vakfiyelerine de rastlanmaktadır. Bunların bir kısmı İstanbul sınırları dışındaki alanlarda da olabilmektedir.

Bu temel iki kaynak temel kaynaklar olarak kullanılmış destekleyici yazılı kaynaklar olarak da diğer vakfiyelerden, yerli ve yabancı seyyahların gezi yazılarından ve çeşitli kitaplardan yararlanılmıştır.

Fatih İmareti Vakfiyesi: İnalcık'ın ifadesiyle *'tarih için emsali olmayan kıymette'* Fatih vakfiyeleri İstanbul'un Bizans zamanından kalma binalarını, çarşılarını, pazarlarını, abidelerini göstermektedir. Aslı 3538x28 cm ölçülerinde bir rulo tomar halinde Evkaf-ı İslamiye müzesindedir. Vakıflar genel müdürlüğü tarafından basılan vakfiye Arapça aslından 16. yüzyılda yapılmış bir çeviridir (İnalcık, 2019).

Fatih Mehmed II Vakfiyesi: Ayverdi'ye göre asıl tarihi bilinmemekle birlikte son sayfasında kopya tarihininin 1495 olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Ayverdi vakfiyede bulunan *'suret-i vakfiyyet-ül merhum Sultan Mehmed'* ifadesi dolayısıyla vakfiyenin Sultan Mehmed zamanında yazıldığı ihtimalinin güçlü olduğunu eklemiştir (1958, s.6). Vakfiye, Tahsin Öz tarafından hazırlanmış Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından 1938 yılında yayınlanmıştır ve Arapça'dır.

Ayasofya Vakıfları Tahrir Defteri: 16. yüzyıla ait yazma eserlerden biri de 'Ayasofya Vakıfları Tahrir Defteri' dir. Aslı İBB Atatürk Kitaplığı Muallim M. Cevdet Yazmaları 64 numarada bulunan eser 1519 tarihli ve Arapça'dır. Ayasofya'ya gelir sağlayan tüm vakıfların gelir gider kayıtlarının tutulduğu defterin daha eski nüshaları olduğu belirtilmektedir. Ayasofya Vakfiyesi olarak da bilinen defterin bir bölümünün çevirisi ve incelemesi 2002 yılında Ulviye Baş tarafından yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmıştır. Ayrıca Ağır (2009) ve Yılmaz (2009) tarafından da kısmen çevirisine yer verilmiştir. Çevirisi ve incelemesi yapılan bu bölümlerden incelemeler yapılmış fakat konu ile ilgili herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

Aynı yüzyıla ait diğer önemli yazma eser ise 'Süleymaniye Vakfiyesi'dir. 1962 yılında Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından Türkçe çevirisi yapılmıştır. İncelenen vakfiyede Süleymaniye Külliyesi bahçesinde çalıştırılan bostancı bilgisi dışında yeşil alanlara ilişkin herhangi bir veri elde edilememiştir.

Haseki Hürrem Sultan'a ait vakfiyeler de 16. yüzyıla ait yazma eserlerdendir. Toplamda 5 adet olan Haseki Hürrem Sultan Vakfiyelerinden ikisi İstanbul'da bulunan Haseki Külliyesi üçü ise Kudüs'te bulunan Haseki Külliyesi için kaydedilmiştir. İstanbul'da bulunan külliye için kaydedilen 1540 ve 1551 tarihli vakfiyelerin aslı İstanbul'da bulunan Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunmaktadır. Bu iki vakfiyenin Türkçe çevirisi 1955 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde çevirisi Osman Keskioğlu tarafından yapılmıştır. Çalışma kapsamında sözü edilen Türkçe vakfiyelerden yararlanılmıştır[11]. Vakfiyelerde vakfedilen yapıların bulunduğu alanlarda kent gelişimine ilişkin ipuçları bulunmaktadır.

Tevârîh-i Âl-i Osman: Aşıkpaşa sülalesi tarafından kaleme alınan 13. ve 15. Yüzyıllar arasında Türk edebiyatı ve Türk tarihi ile ilgili bilgiler sunan eserdir. Eser yazarı bilinen ilk Osmanlı tarihi olmakla birlikte yazarı bizzat olayları yaşamış olması dolayısıyla birincil kaynaktır. Çalışma siyasi ve sosyal konularda veriler içermektedir. İstanbul başta olmak üzere dünyanın belirli kentlerinde (Berlin, Paris, Viyana, Kahire vb.) olmak üzere toplam 12 nüshası bulunmaktadır. Çalışma kapsamından yararlanılan eser İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 1504 numarada kayıtlı nüsha ve Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 4954 numarada kayıtlı nüshalar

[11] Vakfiyelerin Türkçe metinleri için bkz: Kartal, 2012 s. 516-548

birlikte ele alınarak[12] Kemal Yavuz ve Yekta Saraç tarafından *'Osmanoğullarının Tarihi'* adıyla Türkçe olarak hazırlanmış eserden yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında eserden Fetih öncesi kentte Türklerin imar çalışmaları ile ilgili verileri elde etmek ve Fetih sonrası Fatih'in imar çalışmalarını anlamak amacıyla yararlanılmıştır.

Târîh-i Ebü'l-feth: Tursun Bey lakabı ile bilinen Tûri Sînâ tarafından Bayezid II döneminde[13] kaleme alınan eser Sultan Mehmed'in Fetih'lerini ve savaşlarını anlatmak amacıyla kaleme kalınmıştır. Çalışma kapsamında Mertol Tulum tarafından *'Fetih Babası Fatih'in Tarihi'*adıyla günümüz Türkçesiyle hazırlanmış eserden yararlanılmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in Fetih sonrası İstanbul'un yeniden imarı ile ilgili çalışmalarını, iskân faaliyetlerini anlamak amacıyla eserden yararlanılmıştır.

Tarih-i Selaniki: 1563-1595 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin merkez ve taşra teşkilatlarının işleyişini, askeri ve ilmi olaylarını, sosyal ve iktisadi tarihini ele alan Selaniki Mustafa Efenfi tarafından kaleme alınmış eserdir. Başta Kıbrıs'ın ve Tunus'un Fethi, İnebahtı Deniz Savaşı olmak üzere askeri olaylar, adetler gelenekler, törenler, sosyo-ekonomik düzen ve sorunlar, isyanlar, doğa olayları, sosyal hayat ve daha birçok olay yazar tarafından perde arkasına ışık tutularak yansıtılmıştır. Sarayda önemli görevlerde bulunan ve dönemin aydınlarından kabul edilen Selanikli Mustafa Efendi; Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad dönemlerinin olaylarını ayrı bölümler şeklinde, her olay ayrı bir başlıkta ve birçoğunun tarihi olacak şekilde kaydetmiştir. Çalışma kapsamında eserin 1989 yılında Mehmet İşpirli tarafından hazırlanmış çevirisinden yararlanılmıştır. Tek cilt olarak hazırlanmış bu çalışmadan özellikle yangın, deprem veba gibi dönemin afetleri detaylı şekilde incelenebilmiş, dönemi anlamak adına çıkarımlar yapılmıştır.

Peçevi Tarihi: 1520-1640 yılları arasındaki olayları anlatan batı kaynaklarından yararlanan ilk Osmanlı yazarı olan Peçevi İbrahim Efendi tarafından kaleme alınmış eserdir. Yazar, Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıkışı ve IV. Murad'ın ölümü arasındaki Fetih'leri, kuşatmaları, seferleri, vezirleri, padişahların hayatlarını ve ailelerini, padişaha gelen mektupları, elçilerin kabulünü ve daha birçok olayı kendi duyguları ile iki ciltte anlatmıştır. Çalışma kapsamında Bekir Sıtkı Baysal tarafından

[12] Her bir nüshadaki eksik sayfalar birbirinden desteklenerek tamamlanmıştır (age; s. 25)
[13] Bayezid II Dönemi 1447-1512 yılları arasını kapsamaktadır.

çevirisi yapılan ve 1999 yılında üçüncü baskısı yapılan eserden yararlanılmıştır. Padişahların göç politikalarını ve sultanların ve/veya hanedan üyelerinin yaptırdığı hayır yapılarının özelliklerini, yapım amaçlarını ve sonuçlarını anlamak amacıyla yararlanılmıştır.

Yolculuk izlenimleri ve gözlemleri olarak tanımlanan seyahatnamelere mektup, anı ve yolculuk notları şeklinde rastlanmaktadır. Tüm uygarlıklarda farklı uygarlıkları anlamak konusunda önemli rol teşkil etmiştir. 16. yüzyılda yaygınlaşmaya başlamış Osmanlı Devleti'nin cazibesi arttıkça seyahatnamelerin sayısındada önemli artış olmuştur (Arslan, 2002).

Evliya Çelebi Seyahatnamesi (17. yy): Eser çalışmanın yapıldığı yüzyıla değil bir sonraki yüzyıla aittir. Fakat çalışmanın üzerinde durduğu döneme dair ipuçlarına sahip olabileceği öngörülerek eserden yararlanılmıştır. Toplamda on ciltten oluşan ve 17. yy ile ilgili önemli bilgiler içeren Evliya Çelebi' nin Seyahatnamesi'nin İstanbul ile ilgili olan ilk cildi incelenmiş konu ile ilgili çıkarımlar yapılmıştır. Çalışma kapsamında Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı tarafından 2003-2011 yılları arasında hazırlanmış günümüz Türkçesine çevirisinden yararlanılmıştır.

Ayrıca İstanbul'u ziyaret eden birçok yabancı seyyah bulunmakktadır. Bunların birçoğu bulunduğu süreler dahilindeki gözlemlerini kaleme almıştır. Çalışma kapsamında dönemin birincil kaynaklarından olan seyyahların notlarından yararlanılmıştır. Yararlanılan ziyaretçilerin ve eserlerinin listesi Çizelge 1.1.'de verilmiştir. Eserlerden Türklerin genel sosyal ve gündelik hayatlarına, genel alışkanlıklarına ilişkin notlardan yararlanılmıştır.

Çizelge 1.1 : 16. yüzyılda kenti ziyaret eden yabancı kişiler ve eserleri.

Ziyaretçi	Eser adı	Yıl
Fresne-Canaye	Fresne-Canaye Seyahatnamesi	1573
Ogier Ghislain De Busbecq	Türk Mektupları	1555-1560
Petrus Gyllius	İstanbul'un Tarihi Eserleri	1544-1547
Nicolas De Nicolay	Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğu'nda	1551
Hans Dernschwam	İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü	1553-1555
Stephan Gerlach	Türkiye Günlüğü	1573-1578
Salomon Schweigger	Sultanlar Kentine Yolculuk	1578-1581
Reinhold Lubenau	Reinhold Lubenau Seyahatnamesi	1587

2. İSTANBUL' DA YEŞİL ALANLAR ÜZERİNE NOTLAR

2.1 Roma ve Bizans Dönemi Kent Gelişimi ve Yeşil Alanlar

Byzantios'a göre Traklar İstanbul'un bilinen ilk sakinleridir. Arkeolojik çalışmalara göre ise Geç Bronz Çağı'nda kentte Mikenler, Hellenler yaşamıştır. M.Ö. 660 yılında ise Byzantion kurulmuştur. M.S. 330 yılında ise Konstantinus tarafından kentin açılışı yapılmış, Konstantinopolis adını almış ve geç antik dönemin en önemli kenti haline gelmiştir (2010, s. 11,19). Kayra'ya göre de 6. yüzyılda ise Roma İmparatorluğu'nun merkezi İstanbul' a taşınmış ve kent sözü edilen yüzyılda dünya kenti özelliği taşımış, Ortadoğu ve Avrupa'nın en büyük kentlerinden biri haline gelmiştir (1990, s. 15). Daha sonra ise Bizans İmparatorluğu egemen olmuştur.

Maguire'e göre, Roma Dönemi ve Orta Çağ bahçeleri arasında çok belirgin farklılıklar oluşmuştur. En önemli farklılık ise Roma Dönemi'nde bahçelerin daha çok manzara odaklı, Orta Çağ'da ise içe dönük olmasıdır (2002, s. 31). Roma İmparatorluğu döneminde bahçelerin özellikleri ile ilgili çok fazla bilgi bulunmasa da yazılı kaynaklara ve arkeolojik verilere göre sivil mimaride bahçeye düşkünlük olduğu anlaşılmaktadır (Bornovalı, 1999, s. 10)

Byzantion'a gelindiğinde ise kent denize uzanan burunda bir başka deyişle Topkapı Sarayı'nın kapladığı alandadır (Busbecq, 2013). Kuban'a göre Bizantion'un bugün Tarihi Yarımada olarak adlandırdığımız bu alanda kurulmasının sebebi alanın Trakya'nın doğusunda bulunması, güvenli bir liman olan Haliç'e sahip olması, boğazın girişinde bulunması, kolay savunulabilir bir platonun üzerinde olması ve uluslararası ticaret yolunun üzerinde bulunmasıdır (1996, s. 3). Müller-Wiener ve Tezcan'a göre kent oldukça kıymetli bir konumda olması dolasıyla daha ilk yıllardan itibaren güvenlik için surlarla çevrilmek zorunda kalmıştır (2001 s. 3; 1989). İmparator Theodosius zamanında ise bugünkü surlar inşa edilmiştir (Müller-Wiener, 2002).

Bizans İmparatorluğu'na gelindiğinde ise; Constantinides Bizanslıların doğaya ve bahçeye düşkünlüğü her zaman insan kültürünün bir parçası ve bir değer olarak kabul

ettiklerini, bu kültürü Antik Çağ'dan miras alıp ve kendi kültürlerinin bir alt parçası olarak kabul ettiklerini belirtmiştir. Kamusal yapılarda, halka açık parklarda kullanılabilir yeşil alanlar oluşturduklarını, halktan kimselerin de ürün yetiştirdikleri küçük zevk bahçeleri oluşturduklarını eklemiştir. (2002, s. 101). Wolschke-Bulmahn'a göre ise 6. yüzyıla kadar Bizans'da tüm bahçeler Yunan-Roma geleneklerine uygun şekildeydi, 7. ve 8. yüzyıllardan itibaren ise bahçelerde Bizans kültürünün özelliklerini göstermeye başlamıştır. 10. ve 12. yüzyıllarda ise bahçeler bir dönüşüm geçirmiş, keyif bahçeleri gelişmeye başlamıştır (2002, s. 8). Jacoby 1082 yılında 'Venedik embolos'unu çevreleyen binalar arasında boş araziler olduğunu bu durumun yaklaşık bir asır boyunca devam ettiğini belirtmiştir (2007, s. 282)

Jacoby'e göre 13. yüzyılda İstanbul'da Venedik, Pisan ve Ceneviz mahallelerinde üst katlara sahip ahşap konutlar bulunmaktaydı. İtalyanlar konutların üst katında bulunan alanlara terasdan farklı olarak '*solarium'* ibaresini kullanmışlardır. Bu tip konutlar Embolos boyunca bazı yapılarda da görülmüştür (2007, s. 272, 276). Her ne kadar yangından korktukları bilinse de 11. yüzyıla ait kira sözleşmelerine göre konutların birçoğu ahşaptandır. Bazı alanlarda ise taş tonozlu yapılar olduğunu, hatta ahşap ve taşın birlikte kullanıldığı yapılar bile olduğunu eklemiştir. En yaygın malzemeler taş ve tuğladır fakat dördüncü haçlı seferinden sonra ahşabın kullanımı artmıştır (Mayer 1943'ten aktaran Jacoby, 2007, s. 278, 281). Ayrıca Tafel & Thomas'ın verdiği bilgiye istinaden Ağır konutların iki veya daha fazla katlı olduğunu belirtmiştir (Ağır, 2015, s. 133).

Constantinides'e göre 1300'lü yıllara kadar bahçeler daha çok keyif veren alanlarken, çiçek yetiştiriciliği yaygınken; bu tarihten itibaren bahçeler daha yarar sağlanan, sebze yetiştirilen alanlar haline gelmiştir. Keyif bahçeleri hiçbir zaman kaybolmasa da oldukça azalmıştır. Yazılı kaynaklarda *ampelokepion* ve *ampeloperibolion* olarak anılan karışık bir bağ-sebze bahçesi ve bir bağ ve meyve bahçesi anlamlarında kullanılan isimler geçmektedir. Nadiren de olsa *paradeizos* (çiçek ve ağaçların bulunduğu bir zevk bahçesi) anılmaktadır (2002, s. 87-88). Fakat Littlewood bu zevk bahçelerinin ve üretim yapılan bahçelerin birbirinden ayrı düşünülmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir (2002, s. 13).

Kuban'a göre 13. ve 14. yüzyılda kentte sıradan konutlar alt katı depo, hizmet alanı ahır üst katı yaşam alanı olarak kullanılan iki katlı konutlar niteliğindedir. Bazı durumlarda konutlar bir avlu etrafında dizili olsa da İustinianos'un koyduğu kuralla

konutlar arasında 3-4 metre ara olması zorunludur. 14. yüzyılda bir malikane ile ilgili bilgide ise avlu içinde kullanışlı konutlardan çok özenli yapılmış kanallarla işlevlenen çeşmelerden revaklarla çevrili avlulardan avluların tabanının kireç tozu ile kaplı olduğundan bahsedilmiştir (1996, s. 152). Constantinides kentte sözü edilen yüzyıllarda soylu kişilerin üç katlı oldukça gösterişli konutları olduğunu ve bu konutların dikkat çekici güzellikle bahçelerinin varlığını dile getirmiş yazılı bir şiirde soylu bir kimsenin konutunun bahçesinde sürekli akan çeşmelerin, renkli çiçeklerin, güneş almayacak şekilde inşa edilmiş revakların, yürüyüş yollarının, hayvan figürlü mozaiklerin olduğunu ve etrafının avlu ile çevrili olduğunu eklemiştir. Başka bir devlet adamının bahçesinde ise meyve bahçesinin varlığını belirtmiştir (2002 s. 97,99). Kirsten'e göre ise surların içerisinde âtıl alan yoktur; yapılar dışındaki alanlarda halktan kimselere ait bahçeler bulunmaktaydı (1978, s. 47). Böylelikle konutların arasında bahsi geçen bu boşluklarda bahçeler geliştiği tahmin edilebilir. Constantinides'e göre bu bahçelerde en önemli çiçek gül, en önemli ağaç ise meşe'dir (2002, s. 102).

Talbot Rice'e göre Bizans döneminde kentte çok sayıda park alanı bulunmaktadır. Kent genelinde bahçelerin bir karakteri olup olmasının net olmadığını yalnızca bahçelere önem verildiğini hatta özel topraklar getirtildiğini eklemiştir. Nesbitt ve Kaydzan, bahçelerin etrafında çit ve hendekler olduğu ifade etmiştir (Bornovalı, 1999, s.13-14).

2.2 Fetih Sonrası-1546 ve 1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri Kayıtları Öncesi Kent Gelişimi ve Yeşil Alanlar

Osmanlı döneminden önce (Selçuklu ve Beylikler döneminde) göçebe-kentli ikililiği kentlerin fiziksel yapısında etkili olmuştur. Fakat erken Osmanlı dönemine gelindiğinde tek bir grubun ağırlığından ziyade bir denge arayışı söz konusudur (Tanyeli, 1986). Osmanlı'da kent sistemi kendinden öncekilerin izinden gitmiştir (Cerasi, 1999). Dolayısıyla Anadolu Türk kentini tanımlayan başlıca öğe bir kültürden diğerine geçiş ve dönüşüm olgusudur. Tanyeli'ye göre, 11. ve 15. yüzyılda kentlerin varlık sebebi Türkleşme ve İslamlaşmaya dayalı kültürel olgulardır. Anadolu Türk kentleşmesi Orta Asya- İran kentsel yapılanmalarının bir tekrarı değildir ve Türklerin eski yaşamlarından da yalıtılmış değildir. Erken Osmanlı dönemi kentlerinin fiziksel yapısı kararlı ve sonuca ulaşmış değildir fakat ileriki yüzyıllarda devam edecek olan

evrim sürecinin ilk aşaması niteliğindedir. İstanbul'un fethinden önce erken Osmanlı kent sistemlerinde Edirne ve Bursa' nın merkez olduğu iki parçalı yerleşme düzeni benimsenmiştir. Fakat İstanbul'un fethiyle bu sistem ortadan kalkıp bir bütünleşme başlamıştır. Gerek zorunlu iskânlar gerekse gönüllü göçlerle İstanbul' a kitlesel bir göç hareketi olmuştur. Böylelikle Tanyeli Osmanlı' da kentleşmenin hiçbir zaman sıfırdan başlamamış Bizans'tan devralınan mirasla gelişmiş oldıuğunu eklemiştir.

Tursun Bey; Fetih'ten hemen sonra Fatih Sultan Mehmed kenti havasıyla, suyuyla, çevresinin, dağının, düzlüğünün güzelliğiyle ne kadar muhteşem olduğunun benzerinin yaratılmadığını dile getirdiğini belirtmiştir. Kritovoulos da sultanın kentin büyüklüğüne, görkemine, güzelliğine, kiliselerin, kamu binalarının, halka ait konutlarının ihtişamına bakakaldığını, ifade etmiştir (1954, s.76-77). Fakat Tursun Bey'in aktardığına göre İslam dini ile bezenmediği için eksik olduğunu, kentin bakımlı ve şenlikli hale getirilmesi için çalışmalara başlamak gerektiğini belirtmiş; 1454 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezini İstanbul' a taşımıştır ve kenti yeniden inşa etmiştir (Târîh-i Ebü'l-feth, s. 79-80). Fatih Vakfiyesine göre Fatih Sultan Mehmed Fetih'i küçük cihad, kentin imarı ve eğitim faaliyetlerini büyük cihad olarak nitelendirmektedir (Tekinoğlu, 2005, s. 98). Kritovoulos Fetih ile kentin yağma edildiğini, herşeyin yakılıp yıkıldığını ifade etmiştir (1954, s.75). Ayverdi'ye göre de Fetih'ten sonra İstanbul harap durumdadır. Nüfus yalnızca sahil bölgelerindeydi ve yarımadanın ortası bomboş, kent geneli birbirinden oldukça kopuk köylere benzer mahallelerden ibaretti. Bu sebeple kentin iskânı Fatih' in gayesi olmuştur. İlk olarak İstanbul' da camiler, medreseler, bedestenler, hamamlar, hanlar inşa edilmiştir (Tevârîh-i Âl-i Osman, 2014, s.187). Ayverdi Fatih'in 30 yıllık hükümdarlığı boyunca İstanbul'da 184 cami (bazısı kiliseden dönüştürülmüş), 24 medrese, 32 hamam, 12 bedesten ve kervansaray inşa ettirdiğini ifade etmektedir (1953, s.6, 37,87,447). Fatih kendi imarlarının yanısıra beylerini ve vezirlerini de özendirmiş onlar da medrese, cami, imaret ve hamamlar yaptırmıştır. Ardından yeni fethedilen yerlerden getirilen eserler İstanbul'a yerleştirilmiş, kentte boş yer kalmayıp birkaç yıl içinde bakımlı ve güzel bir kent haline gelmiştir (Târîh-i Ebü'l-feth, s. 90-91). Kritovoulos da Fatih Dönemi'nin sonunda kentin oldukça güzel bir yer olduğunu, ünüyle, zenginliğiyle, gücüyle ve güzelliğiyle çok ünlü bir kent olduğunu kaleme almıştır. Ayrıca seçkin aileleri, asilzadeleri, iyi askerleri kente yerleştirdiğini, kent içinde zengin konutların, bahçelerin, bağların geliştiğini eklemiştir (1954, s.83, 140).

Bulunduğu stratejik konumu ve Bizans'ın 1000 yıllık kültürünün üzerine kurulmuş olmasına rağmen Fatih Dönemi'nden itibaren İstanbul' da mimari ve şehircilik anlamında bir ekol yaratılmaya çalışılmıştır (Ayverdi, 1953). Yavaş yavaş mescitlerin etrafında mahalleler oluştur. Bizans döneminden farklı olarak kent sur dışına doğru yayılmıştır. Kentin belli başlı konumları korunmuş en önemli konut alanı Ayasofya ile Edirnekapı arasındaki yarımada sırtlarında gelişmiştir (Kuban, 1996). Fatih Sultan Mehmed, Fetih'ten sonra boş kalan ve harap durumda olan alanlara kim gelip kendi isteğiyle otururşa onun mülkü olacağını bildirmiş, ülkenin her yanından insanlar gelip İtsanbuıl'a yerleşmiştir. Daha sonraları nüfus ve yerleşim artınca belirli bir miktar kira alınması düşünülse de bu gerçekleştirilmemiştir. Böylelikle İstanbul'da nüfus artmış, iskân faaliyetleri hızlanmıştır (Târîh-i Ebü'l-feth, s. 82). İnalcık'a göre İstanbul bir İslam kenti olması amacıyla müslümanların yaşam tarzına uygun sosyal ve fiziksel çerçeve oluşturularak gelişmiştir. Kent bedestenin bulunduğu ticaret ve endüstri odaklı birinci bölge ve mescidler etrafında gelişmiş mahallelerden oluşan ikinci bölge olmak üzere ikiye ayrılmıştır (2019, s. 115) Kamu yapıları, hipodromlar, bazilikalar, tiyatrolar yok olmuş bunların yerini büyük külliyeler ve daha alçakgönüllü saraylar almıştır. Bu tarihten sonra İstanbul' a kimliğini veren Doğu-Batı ikilemi gelişmiştir (Kayra, 1990; s. 15 ve Kuban, 1996, s. 199).

Bir rivayete göre: Fatih kenti İstanbul'un en yüksek noktalarına kurmak istiyordu bu sebeple kentin en yüksek tepelerini tespit ettirmiş, bu noktalarda yerleşimi teşvik etmiştir. Bu durum İstanbul'un her bir tepesinde bulunan külliyelerin sebebi olmalıdır. On beşinci yüzyılın sonu hakkında kentsel yerleşme ve topoğrafyaya özgü bilgi veren Fatih Mehmed Vakfiyesi'nden Fatih Dönemi sonlarına kadar geniş kapsamlı bir kentsel yenileme çalışması yapıldığı anlaşılmaktadır (Kuban, 1996, s. 211-214, Tevârîh-i Âl-i Osman, 2014, s. 187). Fatih vakfiyesine göre İstanbul' da tespit edilen yapılar ve alanlar: 1130 hane, 2466 dükkan, 3 han, 54 değirmen, 57 oda, 26 mahzen, 7 birgos, 2 kapan, 9 *bağçe*. İslam hukukuna göre İstanbul zorla alınmış bir kent olduğu için tüm binalar ve araziler hükümdara aittir. 1535 yılında ise İstanbul'da hane sayısı 80000'e ulaşmıştır (İnalcık, 2019). Faroqhı'a göre 16. yüzyılda da imparatorluğun payitahtı olan bu kent, Avrupa'nın ve Akdeniz bölgesinin en büyük kenti haline gelmiştir (1997). Böyle önemli ve büyük bir kent olmasına rağmen İstanbul' da dar sokakların bulunmaktadır, herhangi bir mahalle-sokak düzeni mevcut değildir, yollar

oldukça gelişigüzel, konutların konumlanışı düzensiz ve rastgeledir (Kuban, 1996 ve Busbecq, 2013).

Kent gelişiminin yanısıra yapıların özelliklerine değinmek gerekirse; aslında 15. yüzyıla ait yapı özellikleri ile ilgili bilgilere ulaşmak zordur (Kuban, 1996). On altıncı yüzyılın başlarında II. Beyazıd'ın hükümdarlığı sırasında Boğaziçi ve Tarihi Yarımada' da özellikle 1506 depreminin etkisiyle çok sayıda bina ve konutun yıkıldığı bunların yerine çok kısa sürede bir veya iki katlı binalar yapıldığı bilinmektedir. Böylelikle kent Bizans niteliğinden sıyrılıp Türk özelliklerini kazanmaya başlamıştır. Yeni inşa edilen yapılar geniş bahçeler içinde gelişmiştir (Yaltırık ve dğ., 1997). Cerasi' ye göre de konutlar topoğrafya eğrilerini takip eden yollara yapılmış, eğimin fazla olduğu arazilerde bahçeler ve bostanlar gelişmiştir. Ayrıca konutlar komşu avlularla görüş kapanacak şekildedir (1999).

On altıncı yüzyıl itibariyle; vakfiye vb. kayıtlardan çıkarılabilecek sonuçlara göre mutfakların ve tuvaletlerin yapıların dışında olduğu, kapalı yaşam alanlarının bulunduğu ve açık hava ihtiyaçlarının sağlandığı avlu ve bahçelerinin olduğu öğrenilmektedir. İslami bir soruna getirilen Türk çözümü olarak modern dönemlere kadar Türk aileleri hiçbir zaman küçük de olsa bir açık alanı olmayan konutlar yaşamamışlardır. Bahçeli konut düzeni ve yerleşim alanı uygulamaları Batılılaşma öncesi İstanbul'unun en karakteristik özelliğidir. Konutlar arsaya göre biçimlenmiş asimetrik planlıdır. Vakfiyelerden anlaşıldığı ve Matrakçı Nasuh tasviride de görüldüğü üzere sıradan insanların yaşadığı konutlar gösterişten uzak bir-iki katlıdır. Sahiplerinin görkemini, soyluluğunu ve zenginliğini yansıtmamıştır. Anıtsal yapıların her daim ölçek olarak büyük ve gösterişli fakat halka ait konutların özensiz olduğu Grelot'un çizdiği tasvirde de anlaşılmaktadır. Tarihi araştırmalarda söz konusu yıllarda ikiden fazla katlı konut yapılmasının yasak olduğuna dair belgelere de rastlanmıştır. Zemin katların penceresi yok denecek kadar azdır veya yoktur. Konut planları işlevsel ve kendiliğinden gelişmiştir (Kuban, 1996, s. 211-214).

Francesco Sansovino'nın 1582 yılında '*Türklerin Kökeninin ve İmparatorluğunun Evrensel Tarihi'*adını verdiği eserine göre ise konutlar ahşaptan yapıldığı için pek güzel değildir ve kent genelinde padişahların ikametgahları da dahil tüm ikametgahlar gösterişsizdir (Ağır, 2018, s. 89)

Cerasi'e göre Osmanlıda kent parseli olarak duvarla çevrilmiş bahçe benimsenmiştir, en önemli konut tipi ise konut ve bahçeyi kapsayan bir bütündür. Avlulu ve bahçeli halk konutları yaygındı. Açık avlulu ve bahçeli mekânların merkezi geometrik değildir. Merkezi alan ilgi odağıdır ve yüzeyler devamlılığı ve bütünlüğü korumaktadır. Konut ile bahçe arasında bir açık bahçe bulunmaktaydı ve bu istisnasız bir durumdu. Bir taş örgü duvar tüm öğeleri birleştirir ve avlunun yapılanmamış kenarlarını kapatırdı. Giriş çoğu zaman bahçedendi (1999).

Kuban, İstanbul'da 16. ve 17. yüzyıla dair hiçbir konut mimarisi, bahçe örneği ve sözü edilen bu alanların kalıntısının bulunmadığını ifade etmiştir. Bu durumun sebeplerini; kullanılan malzemelerin kalıcı olmaması ve halkın dünyadaki hanesinin geçici olduğu kavramına sıkı sıkıya bağlı olması şeklinde açıklamıştır (1996, s. 259).

3. 16. YÜZYILDA İSTANBUL'DA YEŞİL ALANLARIN GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN UNSURLAR

3.1 Doğal Unsurlar

3.1.1 Topoğrafya ve konum

Batılı seyyahlar eserlerinde İstanbul ile ilgili olarak sürekli gelişen yollarından, elverişli limanlarından, savunulmasının kolaylığından övgüyle bahsetmişlerdir (Arslan, 2002). İstanbul, sözü edilen bu yollardan kuzeyden güneye ulaşan deniz yolunun ve doğudan batıya geçen kara yolunun kavşak noktası niteliğindedir (Eyice, 2010). Sahip olduğu yol bağlantılarının yanısıra kentin yedi tepeli oluşu görünüş olarak ve şehircilik açısından kente ayrıcalıklar kazandırmıştır (Arslan, 2002).

Kayra'ya göre Bizans döneminde İstanbul'un topoğrafik yapısıyla ilgili yeterli bilgi mevcut değildir fakat 1890 yıllarında İsveçli bir profesör (Mamboury) ve İstanbul Asar-ı Atika (Arkeoloji) Müzesi Müdürü (Dethier) gibi isimlerin yaptığı çalışmalar neticesinde bugünkü topoğrafya ile temel benzerlikler bulunduğu bilinmektedir (1990, s. 22). Eyice depremler, yangınlar, doğal afetler sonucu yeni yapılaşmalar dolayısıyla İstanbul'un topoğrafya özelliklerinde değişiklikler meydana geldiğini belirtmiş, özellikle yangınlardan sonra enkazın kaldırılmayıp zemine bastırılmasıyla topoğrafya yükseldiğini bugünkü topoğrafyanın ortalama sekiz-on metre değiştiğini dolayısıyla İstanbul'un tarihi topoğrafyayı ve kıyı çizgisini tespit etmenin güç olduğunu eklemiştir (2006, s. 31; 2010). Cerasi'ye göre de kent ve arazi sisteminin bütününde ölçülü bir değişim söz konusu olmuştur (1999). Bizans dönemindeki topoğrafyanın bugünkü topoğrafya ile benzerlik göstermesi de topoğrafyaya müdahalenin az olduğunu ve 16. yüzyıl topoğrafyası ile günümüz topoğrafyasının benzerlikler gösterebileceğinin ipuçlarını vermektedir. Bu sebeple topoğrafyanın -kıyı şeridi hariç- temelde tarihi topoğrafyayla temelde benzerlik gösterdiğini fakat değişimlerin olduğunu söylemek daha doğrudur.

On altıncı yüzyılda İstanbul'u ziyaret etmiş diplomat Ogier Ghislain De Busbecq İstanbul kentini Avrupa' da ama Asya'ya bakıyor, Karadeniz kentin solunda bulunmaktadır; bir taraftan Marmara suları, bir taraftan Altın Boynuz olarak nitelendirilen nehir, diğer taraftan kara toprağı ile çevrili bir yarımadadır şeklinde anlatmıştır. Aynı zamanda bir taraftan nehrin diğer taraftan denizin kuşattığı buruna benzetmiş ve bulunduğu konumdan dolayı kentin dünyanın başkenti olarak yaratılmış olabileceğini belirtmiştir. Yazar ayrıca buradan daha güzel ve daha uygun konumda yaratılmış başka bir kentin olamayacağını eklemiştir (Busbecq, 2103, s. 36). Eyice' ye göre ise her dönemde önemli bir mevki olarak görülen İstanbul kuzey güney deniz yolu hattının ve doğu-batı kara yolu hattının kavşağı niteliğindedir (2010).
On altıncı yüzyılda İstanbul'da yeşil alanların gelişimini etkileyen, kentte yaşam koşullarını ve bitki örtüsünü etkileyen doğal unsurlardan biri de iklim verileridir.

3.1.2 İklim verileri (rüzgar, sıcaklık, yağış)

İstanbul'da Akdeniz ile Karadeniz iklimleri arasında geçiş iklimi olarak da adlandırılan iklim tipi hakimdir. Kent genelinde güneyde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık geçerken, Karadeniz kıyıları başta olmak üzere kuzeyde yazlar daha ılık ve yağışlı, kışlar ise serin geçmektedir (Berköz ve Kocaarslan, 2003, s. 149). İstanbul için hâkim rüzgâr poyraz adı verilen kuzeydoğudan esen rüzgardır. İkincil hâkim rüzgâr ise lodos adı verilen güneybatıdan esen rüzgardır. Poyraz daha serin lodos daha sıcak eser, nem ve havanın sıcaklığı lodos ile artmaktadır; dolayısıyla rüzgarlar İstanbul'da mevsimleri etkileyen başlıca unsurlardır (Kadıoğlu, 2009). İstanbul'da yıllık en yüksek sıcaklık ortalaması 17,6, en düşük sıcaklık ortalaması 10,9, yıllık ortalama sıcaklık ise 14,4'tür. Yıl içinde yağışlı gün sayısı 128,4 güneşlenme süresi ise 79.1 saattir (Url-1).

Kandilli Rasathanesi Meteoroloji Laboratuvarı kayıtlarına göre İstanbul'a ait en eski iklim verileri 1911 yılına aittir (Kalafatlı, 2019). Köse, Akkemik ve Dalfens' a göre ülkemizde iklime ait mevcut kayıtlar çok eskiye dayanmaz, büyük ölçekli iklim olaylarına yönelik araştırmalar azdır ve uzay zaman analizleri yapılmamıştır dolayısıyla ülkemizde tarihi iklim verileri mevcut değildir (2005). Böylelikle İstanbul'un 16. yy' a ait iklim verileri de mevcut değildir. Cezar' ın aktardığına göre arşiv kayıtlarında 1553 ve 1563 yıllarına ait sel felaketlerinin bahsi geçmektedir. 1553'teki şiddetli yağmurda köy, kent ve bostanlar helak olmuş, ağaçlar yıkılmıştır (1963, s. 384). Selaniki'nin kayıtlarına göre 1563 yılında ise yirmi dört saat süren bir

yağmur yağmış, yetmiş dört yere yıldırım düşmüş, sel çınar boylarına varmış, ağaçlar, Haliç kıyısındaki yalılar, Silivri, Büyükçekmece, Küçükçekmece, Haramidere Köprüleri yıkılmıştır (Tarih-i Selânikî, 1989, s. 1-2).

Petrus Gyllius, 1561 ve 1562 yıllarında şiddetli kış yaşandığından bahsetmiştir. 1232 yılında Boğaz'ın donduğu kaydedildikten 250 yıl sonra 16. yüzyılda Boğaz'ın tekrar donduğunu yazmıştır. Gyllius net bir tarih vermemiştir. Selaniki, 1575 yılının ocak ayında çok şiddetli fırtınadan ve kuvvetli dondan bahsetmiştir (Tarih-i Selaniki, 1989, s.109). Bahsi geçen iklim olaylarının olağandışı olaylar olması muhtemeldir. Bu kadar kaydın yapılması nadiren olan olaylar olduğunun göstergesi olmalıdır.

Her ne kadar kesin kayıtlar kadar güvenilir olmasa da Bryson ve arkadaşları tarafından geliştirilen ve Makrofizik İklim Modeli (Global Circulation Models (GCM) adı verilen bir model ile başta sıcaklık ve yağış miktarı olmak üzere yedi farklı iklim değişeninin aylık ve yıllık değerleri tahmin edilebilmektedir. Geliştirilen bu sistem, dünya yüzeyinin yansıtma ölçüsü olan ve birkaç faktöre göre değişen albedo tarafından belirlenir. Bu model albedoyu sabit kabul ederek jet akımı ve üst atmosferik basınç sistemlerinin konumlarındaki on yıllık değişiklikleri, temel iklim değişkenlerindeki değişikliklerle ilişkilendirir ve belirli bir hava istasyonu için iklim değişkenlerini 100 yıllık zamansal çözünürlükte geriye dönük olarak belirler. Geçmiş iklim değişkenlerini yerel ölçekte tahmin etmek için, MCM meteoroloji anabilim dalının normal iklim dönemi olarak 1960 ve 1990 arasında belirli bir hava istasyonundan kaydedilen değişkenlerin aylık ve yıllık ortalama değerlerini ve üst atmosferik basınç sistemlerinin koordinatlarının ince ayarlarını kullanılır. MCM ayrıca her iklim değişkeninin ayrı ayrı gerilediği çoklu doğrusal regresyon yöntemini kullanır (Arıkan ve Yıldırım, 2018, s. 578-580).

Bu çalışma için de MCM model sistemi ile İstanbul için eksiksiz iklim kayıtları bulunan (Atatürk Hava Limanının zaman 1960-1990 yılları arasında aktif olması ve iklim kayıtlarının tam yapılması) ve çalışma alanına yakın olması dolayısıyla Florya Meteroloji istasyonu verileri kullanılmış ve tahmini sıcaklık ve yağış miktarı elde edilmiştir (Çizelge 3.1 ve Çizelge 3.2).

Çizelge 3.1 : Yıllara ve aylara göre İstanbul hava sıcaklık ortalamaları[14] (Arıkan, 2019).

yıl	Oc.	Şu.	Ma.	Ni.	Ma.	Ha.	Te.	Ağ.	Ey.	Ek,	Ka.	Ar.
0,00	5,1	5,6	7,2	11,5	15,9	20,3	22,7	22,74	19,6	15,4	11,4	7,7
-100	5,1	5,6	7,2	11,5	15,9	20,3	22,7	22,7	19,7	15,4	11,4	7,7
-200	5,7	6,2	7,8	12,2	16,7	21,2	23,6	23,6	20,5	16,2	12,2	8,4
-300	5,1	5,6	7,2	11,5	15,9	20,4	22,7	22,7	19,7	15,4	11,5	7,7
-400	5,3	5,8	7,4	11,8	16,2	20,7	23,0	23,1	20,0	15,7	11,7	7,9
-500	5,5	5,9	7,6	12,0	16,5	20,9	23,3	23,3	20,2	15,9	11,9	8,1
-600	5,6	6,0	7,7	12,1	16,6	21,1	23,4	23,5	20,4	16,0	12,0	8,2
-700	5,7	6,1	7,8	12,2	16,7	21,2	23,6	23,6	20,5	16,2	12,1	8,9
-800	5,7	6,1	7,8	12,2	16,7	21,2	23,6	23,6	20,5	16,2	12,1	8,3
-900	5,6	6,0	7,7	12,1	16,6	21,1	23,4	23,5	20,4	16,0	12,0	8,2
-1000	5,4	5,8	7,5	11,9	16,3	20,8	23,2	23,2	20,1	15,8	11,8	8,0

Çizelge 3.2 : Yıllara ve aylara göre İstanbul yağış ortalamaları[15](Arıkan, 2019).

yıl	Oca.	Şub.	Mar.	Nis.	May.	Haz.	Tem.	Ağu.	Eyl.	Eki.	Kas.	Ara.
0,0	97,9	86,9	35,9	55,6	25,6	55,1	33,2	14,4	57,1	57,0	88,4	114,3
-100,0	97,8	85,8	36,4	55,5	25,6	52,8	32,3	14,3	56,1	56,7	88,3	114,2
-200,0	93,3	71,3	63,9	48,1	35,8	23,0	91,6	81,0	10,8	56,8	83,8	112,1
-300,0	97,7	84,2	37,2	55,3	25,7	49,5	31,0	14,1	54,1	56,0	88,2	114,2
-400,0	96,0	66,3	49,7	52,7	26,6	34,4	23,3	15,9	46,3	55,3	86,5	113,8
-500,0	94,8	62,1	57,8	50,7	28,6	27,6	21,9	21,1	28,3	55,0	85,3	113,2
-600,0	94,2	63,5	60,9	49,7	30,5	25,2	27,6	28,7	17,0	54,7	84,6	112,8
-700,0	93,4	69,1	63,4	48,4	35,0	23,0	95,2	66,3	10,6	54,8	83,8	112,2
-800,0	93,4	68,5	63,3	48,5	34,4	23,1	91,1	60,4	10,7	54,5	83,9	112,2
-900,0	94,2	63,3	60,6	49,8	30,6	24,9	29,1	28,2	15,9	54,1	84,6	112,8
-1000,0	95,4	63,5	53,5	51,8	27,5	29,3	21,9	18,2	34,1	53,8	85,8	113,4

Tablolardaki değerler değerlendirildiğinde iklimin günümüz ile benzerlik gösterdiğini kayda değer bir farklılık olmadığı görülmektedir. Literatürde kayıtlı olağandışı bazı hava olayları dışında iklimin normal değerlerde seyrettiğini söylemek mümkündür. İklim verileri bitki örtüsünün etkileyen başlıca unsurlardan olduğu için yeşil alanların

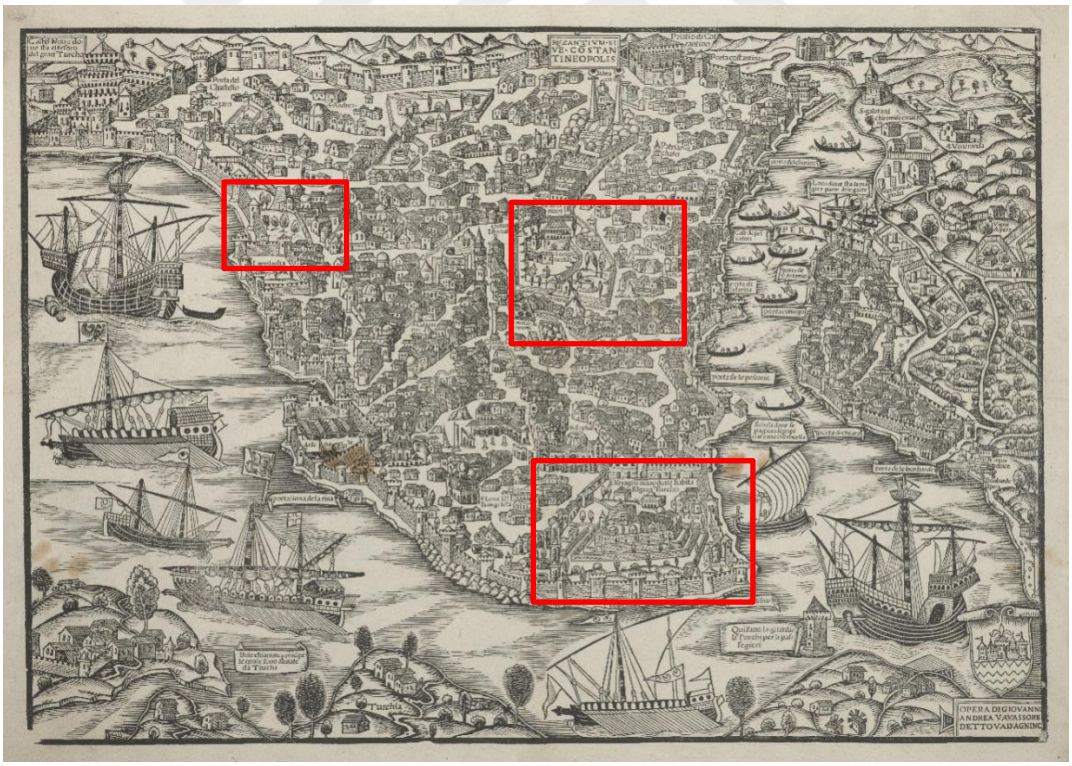
[14] Değerler santigrat derece cinsindendir.
[15] Değerler milimetre cinsindendir.

gelişimi ve bitki örtüsünün karakterinde günümüz ile benzerlikler olabileceği, kayda değer farklılıkların söz konusu olmayacağı sonucu çıkarılabilir.

3.1.3 Bitki örtüsü

Yaltırık ve diğ.' e göre, İstanbul konumu gereği birçok bitkinin yetişmesi için uygun bir iklime ve dolayısıyla zengin bitki türüne sahiptir. On altıncı yüzyılda İstanbul'da doğal su kaynaklarının fazla olması, Kırkçeşme su yollarının yapılarak kente su sağlanmasıyla kentteki yeşillik artmış yüzyılın sonunda kent insan ürünü bir yeşilliğe sahip olmuştur (1997).

16. yy'da yapılan İstanbul tasvirlerinde kentin bitki örtüsüne dair detaylara rastlamak mümkündür. İtalyan haritacı Giovanni Andrea Vavassore'ye ait 1520 tarihli tasvirde (Şekil 3.1), kent yerleşimine ve önemli yapılara ışık tutacak ipuçlarının yanı sıra az da olsa bitki detaylarına rastlamak mümkündür. Bitkiler tek gösterimle tasvir edildiğinden tür tespiti yapmak mümkün değildir. Topkapı Sarayı ve Eski Sarayın sınırlarında, Langa bostanlarının bulunduğu alanda bitkiler tasvir edilmiştir.

Şekil 3.1 : Vavassore Haritası'nda Topkapı Sarayı, Eski Saray ve Langa bostanlarının bulunduğu alanlarda bitki tasvirleri, 1520 (HÜA; yazar tarafından işaretlenmiştir).

1533 ve 1536 yılları arasında Kanuni Sultan Süleyman ile sefere çıkan ve güzergahtaki alanları resmeden Matrakçı Nasuh'un 1533 yılında İstanbul için yaptığı tasvirde

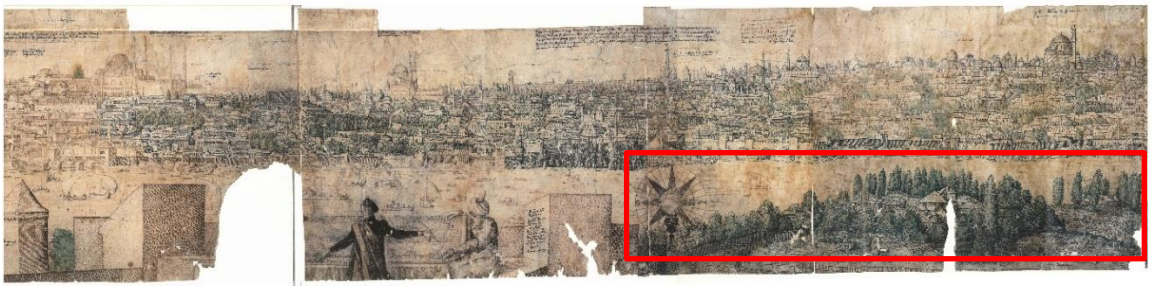
coğrafik detaylara, mimari mekanların o dönemki gerçekliklerine ek olarak bitki örtüsü detaylarına da rastlanmaktadır (Şekil 3.2). Kösebay' a göre Nasuh sefer boyunca yaptığı tasvirlerde kentleri mevsimsel olarak gösterdiği özelliklerle tasvir etmiştir. Sefer Üsküdar'dan haziran ayında başladığına ve ağaçların çiçekleri ile birlikte detaylı şekilde işlendiği göre Nasuh'un tasviri İstanbul'un yaz mevsimini gösteriyor olmalıdır. Kösebay tasvirde bitki örtüsünün yeşil ağaçlar, renkli çiçekli ağaçlar ve çim alanlar olmak üzere üç şekilde tasvir edildiğini belirtmiş, çim alanları halı desenlerinde tekrarlayan motiflere benzetmiş ve tüm alanlarda benzerlik oluşturduğunu savunmuştur. Bitkilerin dağılımının son derece gerçekçi olduğunu, bölgeye ve mevsim özelliklerine uygun şekilde tasvir edildiğini eklemiştir (1998, s. 111-112). Tasvirde camilere mescitlere yakın alanlarda sütun formlu, koyu yeşil yapraklı -servi (*Cupressus sempervirens)* olması muhtemel- bitkiler bulunmaktadır. Diğer meskenlere göre tekil olarak ve iki katlı tasvir edilmiş yapıların yakınında renkli çiçekli bitkiler -özellikle de pembe çiçekli erguvan *(Cercis siliquastrum)* veya pembe beyaz çiçek açan elma erik gibi meyve ağaçları olması muhtemel- bulunmaktadır. Ayrıca yapıların dışında kalan mahalle dokusu çim alanlarla kaplı olarak tasvir edilmiştir.

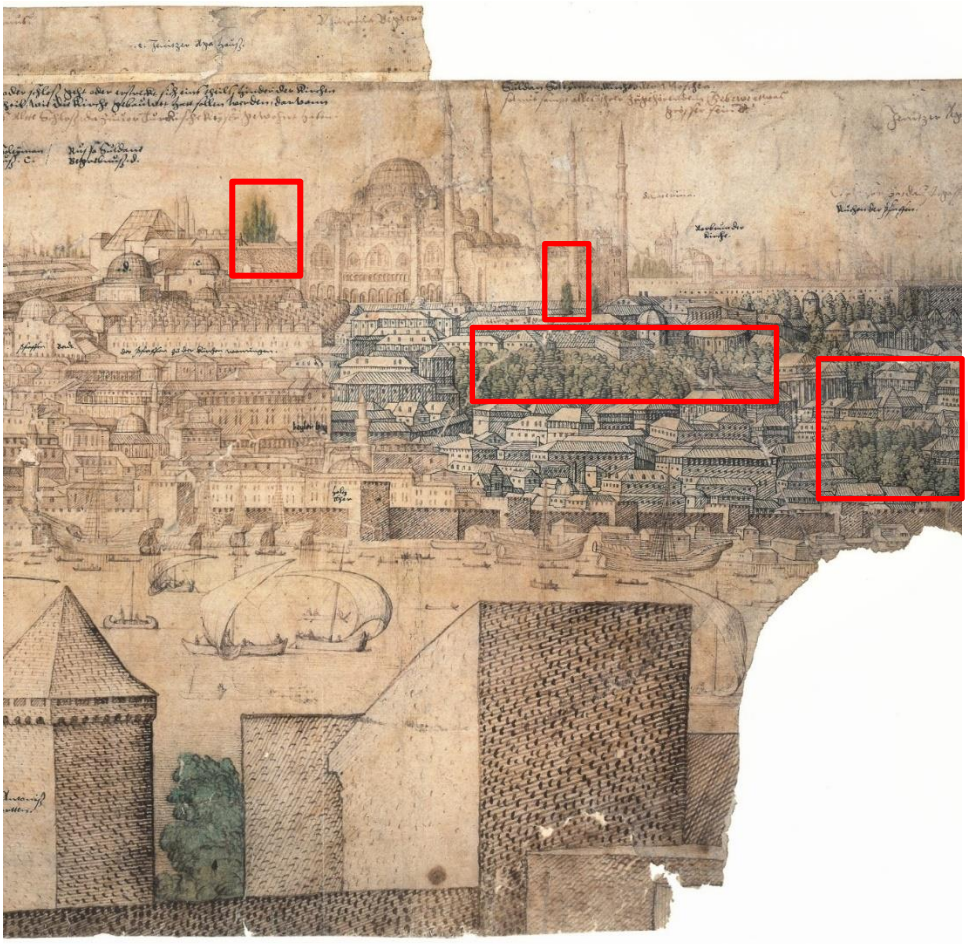
Şekil 3.2 : Matrakçı Nasuh'un eserinde cami ve mescidlere yakın alanlarda sütun formlu, meskenlere yakın alanlarda çiçekli ağaçların tasviri. 1533 (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nden aktaran Atasoy, 2002, s. 132, yazar tarafından işaretlenmiştir.)

Melchior Lorichs'in 1559 yılında çizdiği İstanbul Panoramasında Galata bölgesinin yeşil alan yoğunluğunun İstanbul' a göre daha fazla olduğu gözlemlenmektedir (Şekil 3.3). Ayrıca eserde bitki örtüsü detayı iki şekilde tasvir edilmiştir. Birinci detay olarak camilerin yakınında daha çok dikey formlu -servi (*Cupsessus sempervirens)* olması muhtemel- diğer bir detay ise konut yerleşiminin yoğun olduğu alanlarda daha

yuvarlak formlu (çınar (*Platanus orientalis)*, meşe türleri (*Quercus sp.*, kavak türleri (*Populus sp.*) olması muhtemel) bulunmaktadır (Şekil 3.3 ve Şekil 3.4).

Şekil 3.3 : Lorichs İstanbul Panoraması'nda Galata'daki yeşil alanların yoğunluğu, 1559 (LÜA, yazar tarafından işaretlenmiştir).

Şekil 3.4 : Lorichs İstanbul Panoraması'nda camilere yakın alanlarda sütun formlu, konut yerleşimlerinin yoğun olduğu alanlarda yuvarlak formlu bitkilerin yoğunluğu, 1559 (LÜA, yazar tarafından işaretlenmiştir).

1546-1549 yılları arasında Kanuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlı topraklarını ziyaret eden ve Osmanlı topraklarında yerli bitkilerle ilgilenen ilk araştırmacı ve seyahatnamesinde bu bitkilerden ilk bahseden Pierre Belon İstanbul'da konut bahçelerinde güzel çiçekli ağaçlardan ve lalenin her bahçede varlığından bahsetmiştir.

Lapsana (turp lezzetinde bir bitki) kereviz *(Apium graveolens)*, maydanoz *(Petroselinum crispum)*, Anadolu saparnası *(Smilax aspera)* ve acıot veya karaasma olarak bilinen *(Tamus communis)* bitkinin yetiştirildiğini yazmıştır (Baytop, 2004 s. 7-8,10).

1554-1555 yılları arasında İstanbul'da bulunan Alman elçi Hans Dernschwam ise günlüklerinde İstanbul'un baştan başa üzüm bağları ile kaplı olduğunu; küçük cins erik, her tür kiraz*(Prunus sp.)*, nar*(Punica granatumun)*, incir*(Ficus sp.)*, badem*(Prunus dulcis)*, kavun*(Cucumis melo)*, karpuz*(Citrullus lanatus)*, sarı vişne(beyaz kiraz *(Prunus avium)*olması muhtemeldir), kocayemiş*(Arbutus unedo)*, lahana*(Brassica oleracea)*, maydonoz *(Petroselinum crispum)*, havuç *(Daucus carota)*, hünnap *(Ziziphus zizyphus)*ve hint sümbülü*(Nardostachys grandiflora)* yetiştirildiğini kaleme almıştır (1992, s. 173-176).

Dernschwam'dan hemen sonra 1555-1560 yıllarında İstanbul'da bulunan Busbecq ise özellikle adalarda olmak üzere kentte leylak *(Syringa sp.)*, azakeğeri *(Acorus sp.)*, sedir *(Cedrus sp.)*, katırtırnağı *(Spartium spinosum)*, çitlembik *(Celtis sp.)*, gölevez *(Clocasia sp.)*, mahmude *(Convolvulus scammonia)*, Poterium, Hermodactylis *(Iris tuberosa)* gibi türleri tespit etmiştir. Ayrıca çok fazla miktarda nergis *(Narcissus sp.)*, sümbül *(Hyacinthus sp.)*, lale *(Tulipa sp.)* ve lavanta *(Lavandula sp.)* gördüğünü yazmıştır (Busbecq, 2013, s. 201).

On altıncı yüzyılda İstanbul' a gelen Fresne-Canaye' ye göre kentte çok sayıda bahçe ve servilik bulunmaktadır. Seyyah ayrıca İstanbul'un yeşilini kente uzaktan bakıldığında İstanbul kentten ziyade yapraklılar ormanı ortasındaki çoban kulübelerine benziyor şeklinde yorumlamıştır (2009). 1573-78 yılları arasında İstanbul'da bulunan Alman ressam Stephan Gerlach İstanbul'un bahçelerinden ötürü dünyanın cenneti olduğunu; her hanenin bahçesi olduğunu bahçelerde türlü meyveler yetiştiğini en çok incire rastlandığını kaleme almıştır (2007).

Evliya Çelebi ise Seyahatnamesi' nde Süleymaniye Camii bahçesinde ve civarında uzun çınarların *(Platanus sp.)* salkım söğütlerin *(Salix babylonica)*, ıhlamur *(Tilia sp.)*, servi *(Cupressus sp.)* ve kuşdili *(Rosmarinus officinalisL.)* ağaçlarının varlığından bahsetmiş, Yeni Camii civarında yüzlerce cins meyve ağaçlarının bulunduğu belirtmiştir. Yerleri tam olarak belirli olmasa da Fatih Mehmed II Vakfiyesi'nde 359

numaralı vakıf kaydında da bir kısmı meyve ağaçları olmak üzere ağaçlardan bahis geçmektedir.

İngiliz yazar ve gezgin Pardoe' ye göre; Türklerde her konutta bir bahçe bulunur ve bu bahçelerde kafeslerin arkasında gül *(Rosa sp.),* kameriyeler üzerinde güller *(Rosa sp.),* ve akasyalar salınır, saksılar içinde çeşit çeşit çiçekler yetiştirilirdi. Ayrıca Pardoe Haliç' ten bahsederken: çınar *(Platanus sp.),* kayın *(Fagus sp.),* akasya *(Robinia pseudoacacia)* ve servi *(Cupressus sp.)* ağaçlarını övmüştür ayrıca bu bölgede zengin meyve çeşitliliği olduğunu kavun *(Cucumis melo),* üzüm *(Vitis sp.),* nar (Punica granatumun), portakal *(Citrus sinensis),* limon *(Citrus* lemon*),* kırmızı renkli elma *(Malus domestica)* ve ayvaları *(Cydonia oblonga)* anlatmıştır.

Dönemin Haliç ile ilgili gravürleri incelendiğinde de serviler *(Cupressus sp.),* çınarlar *(Platanus sp.),* ıhlamur *(Tilia sp.),* meşe *(Qercus sp.),* akasya *(Robinia pseudoacacia),* kayın *(Fagus sp.)* gibi boylu ağaç türleri, hanımeli *(Lonicera sp.),* mor salkım (*Wisteria sinensis*), acemborusu *(Campsis radicans),* sarılıcı gül *(Rosa rampicanti)* gibi türlere oldukça sık rastlanmaktadır (Mete, 2013).

Yaltırık ve diğerlerine göre ise küçük sıradan konutların bahçelerinin ailelerin beslenmesi açısından önemli olduğundan; bu bahçelerde pırasa *(Allium sativum),* rezene *(Foeniculum vulgare),* kabak *(Cucurbita pepo),* havuç *(Daucus carota),* pancar *(Beta vulgaris),* turp *(Raphanus sativus)* ve soğan *(Allium cepa)* gibi sebzelerin yetiştirildiğini belirtmiştir (1997).

Bu bilgilerden yola çıkarak; İstanbul'da camilerin civarında uzun servilerin *(Cupressus sp.),* çınarların *(Platanus sp.),* söğüt ağaçlarının *(Salix sp.),* halktan insanların bahçelerinde birçok sebze, meyve türünün, meskenlere yakın alanlarda renkli çiçek açan ağaçların; kent genelinde baştan başa üzüm türlerinin *(Vitis sp.),* çeşitli renlerde çiçek türlerinin yetiştirildiği söylenebilir. Ayrıca bitki çeşitliliğinin yıllara göre çok değişiklik göstermediğini de ekleyebiliriz.

Bitki örtüsünün yanı sıra yeşil alanların gelişiminde etkili doğal unsurlardan biri de su kaynaklarıdır. Kenti etkileyen doğal su kaynakları ise derelerdir.

3.1.4 Doğal su kaynakları (dereler)

Tarihte dereler doğal yapısıyla; kentlerin toplumsal gelişimi ve halkın bir araya gelmesi için oldukça önemlidir. Ayrıca suyolu ulaşımı, mesire, bahçecilik gibi amaçlarla da kullanılmıştır (Dinç ve Bölen, 2014, s. 108)

Bizans ve Osmanlı Dönemi'nde İstanbul olarak kabul edilen Sur içi bölgesindeki dere yalnızca Bayrampaşa (Lykos) deresidir (Dinç, 2015; s. 58). İstanbul'un 15. ve 18. yüzyıl arası dönemdeki gelişimi içerisinde kalan dereler; Avrupa yakasında Ortaköy, Ihlamur, Kasımpaşa, Kağıthane, Alibeyköy, İslambey, Onuncu Yıl Derelerinin mansap bölgeleri; Asya yakasında, Bekar, İstavroz, Kuzguncuk, Küçüksu, Çiftehavuzlar Derelerinin mansap bölgeleridir (Dinç, 2015, s. 58). Eyice, İstanbul'un içinde Roma Dönemi'nde Likus (Lykos), Bizans Dönemi'nde Likos (Lykos), Türk Dönemi'nde ise Bayrampaşa deresi olarak adlandırılan dereden başka su kaynağı olmadığını belirtmiş ve derenin, Trakya tarafından gelip, Edirnekapı ve Topkapı arasından vadiden geçerek Aksaray'dan güneye dönerek Yenikapı-Langa'dan denize döküldüğünü ifade etmiştir (2006 s. 34; 2010). Ayrıca Eyice, derenin aynı zamanda Yenibahçe Deresi olarak da adlandırıldığını, derenin suriçi tarafında, 16. Yüzyılın ortalarında yapıldığı düşünülen küçük bir köprü olduğunu eklemiştir (Eyice, 199, s. 274). On altıncı yüzyılın ortalarında köprünün yapılması o yüzyılda suyun varlığını desteklemektedir. Bayrampaşa Deresi, 1950'li yıllardaki imar hareketleri kapsamında kapalı sistem kanallar içerisine alınmış ve yaya-araç yolu olarak kullanılmaya başlamıştır (Dinç ve Bölen, 2014, s. 108). Sözü geçen köprü de 1956 yılında yıkılmıştır (Eyice, 1992, s. 274). Dere, günümüzde toprak üstünde varolmasa da tarihi tasvirlerde ve haritalarda görülebilmektedir (Şekil 3.5, Şekil 3.6, Şekil 3.7, Şekil 3.8).

Şekil 3.5 : Boundelmonti Haritası'nda Bayrampaşa Deresi, 1422 (BFM/FDK, yazar tarafından işaretlenmiştir).

Şekil 3.6 : Kauffer Haritası'nda Bayrampaşa Deresi, 1822 (AKHA, Hrt_001149, yazar tarafından işaretlenmiştir).

Şekil 3.7 : Günümüzde mevcut olmayan Bayrampaşa Deresi'nin konumu (Vatan Caddesi) (Url-3, yazar tarafından işaretlenmiştir).

Ağır ise, 1277 tarihli bir Latin belgesine ve Piri Reis'in İstanbul tasvirine göre Odun Kapısı ve Ayazma Kapısı arasında Ortaçağ'dan beri var olan bir dere bulunduğunu belirtmektedir (2009, s. 38-39).

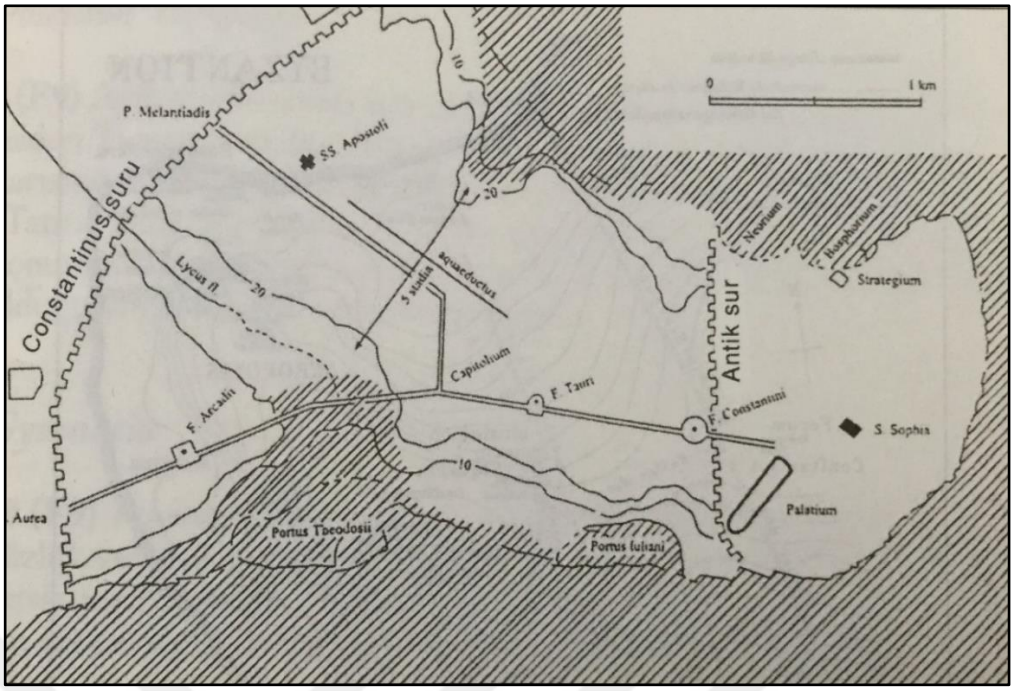

Şekil 3.8 : Piri Reis haritasında bahsi geçen dere (SZB/BDK, folyo 57; yazar tarafından işaretlenmiştir).

Aynı şekilde topoğrafya eğrileri özellikle denize yakın alanlarda geçmişte var olup sonradan kurumuş ya da yer altına alınmış dereler olabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Tüm bu doğal unsurlara ek olarak söz konusu dönemde yeşil alanların gelişimini etkileyen ve büyük ölçüde doğal olarak gelişen kıyı şeridi de ele alınabilir.

3.1.5 Kıyı şeridi

Mango (2001)' ya göre Bizans döneminde 4. ve 7. yüzyıllarda kıyı şeridi önemli ölçüde değişmiştir. Aynı şekilde Dark (2005) da topoğrafyanın 4. ve 15. yüzyıllar arasında değişim gösterdiğini belirtmiştir. Dördüncü yüzyılda kıyı şeridinin oldukça girintili çıkıntılı olduğu görülmektedir (Şekil 3.9).

Şekil 3.9 : 4. yüzyılda İstanbul kıyı şeridi (Freely ve Çakmak 2005'ten aktarılan harita, Byzantios, 2010 s. 39).

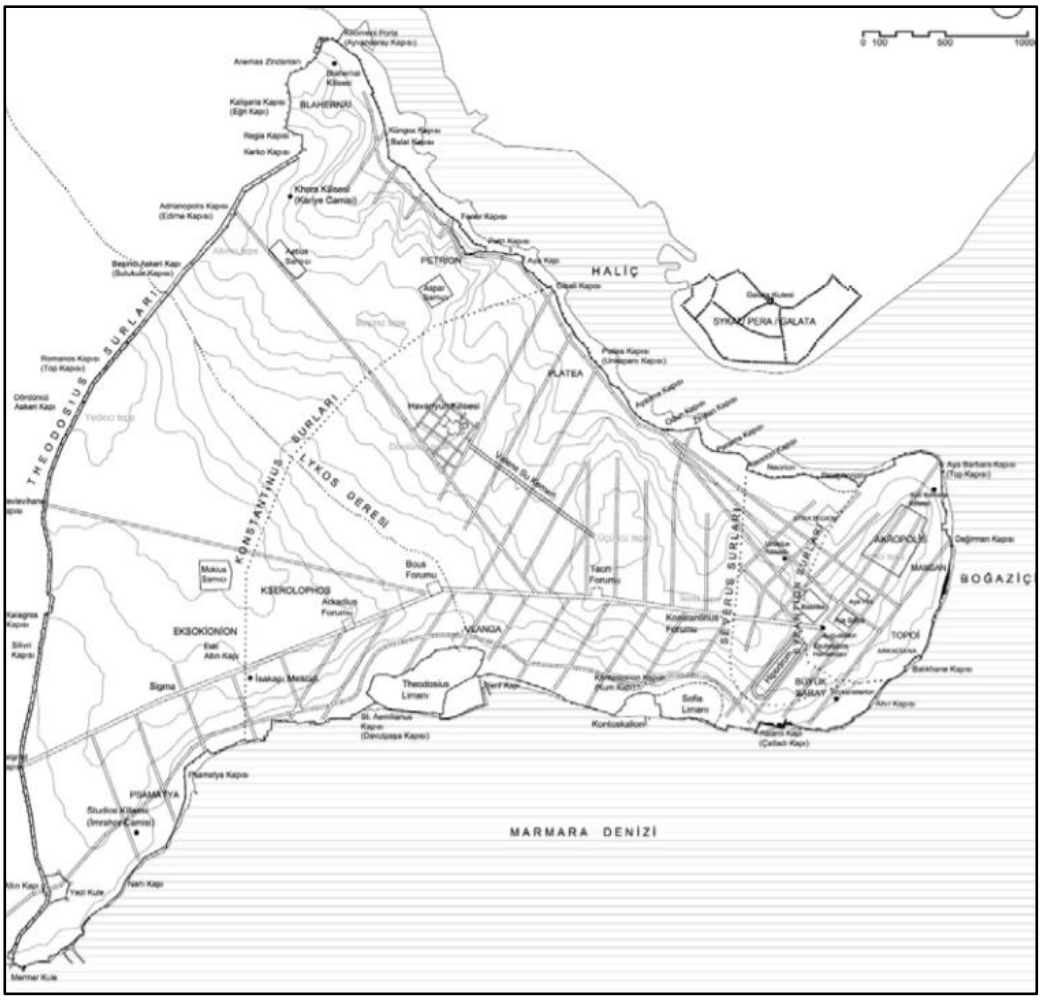
Eyice ise Byzantios'un verdiği bilgilere dayanarak kıyının oldukça girintili çıkıntılı olduğunu, sahillere yapılan dolguların kıyı çizgisini değiştirdiğini ve topoğrafik karakterin ortadan kalktığını belirtmiştir (2006, s. 3-7).

3.2 Kültürel Unsurlar

3.2.1 Kara ve deniz surları

İstanbul'u çevreleyen ilk surların M.Ö 660 yılında kurulan Byzantion Devleti'nin ilk yıllarında yapıldığı, yalnızca birinci tepeyi çevrelediği, Topkapı Sarayı sınırlarında bulunan Abdulmecid Köşkü'nü ve saray mutfaklarını destekleyen istinat duvarı boyunca devam ettiği bilinmektedir (Van Millingen'den aktaran Semiz, 2014, s. 13). Surlar, M. S. 193-211 yılları arasında hüküm süren Septimius Severus tarafından yıkılmış ve yeniden inşa edilmiştir (Gyllius, 1997, s. 31; Müller-Wiener, 2007, s. 18). Daha sonra 328 yılında ise kentin sınırlarını genişletmeyi amaçlayan Büyük Konstantinus tarafından yıkılmış ve yeni sınırlara göre –eskisine göre daha batıda- inşa ettirilmiştir, son olarak ise 408-450 yıllarında hüküm sürmüş II. Theodosius tarafından kentin yeni kurulan alanlarını kent içine almak ve kenti daha güvenli kılmak amacıyla Konstantinus Surlarının 1,5 kilometre batısında (bugünkü kent surları) Theodosius Surlarını inşa ettirmiştir (Van Millingen'den aktaran Semiz, 2014, s. 19,26). Zaman

içinde surlarda eklemeler ve onarımlar yapılmıştır (Şekil 3.10). Osmanlı İmparatorluğu'nda kara surları çok keskin şekilde sınır kabul edilmemiştir. Yerleşim sur dışına doğru gelişmiş hatta surlara yakın alanlarda çok verimli bostanlar ve tarım alanları gelişmiştir.

Şekil 3.10 : 4.ve 7. yüzyıllarda kent ve surlar (Semiz, 2014, s. 24).[16]

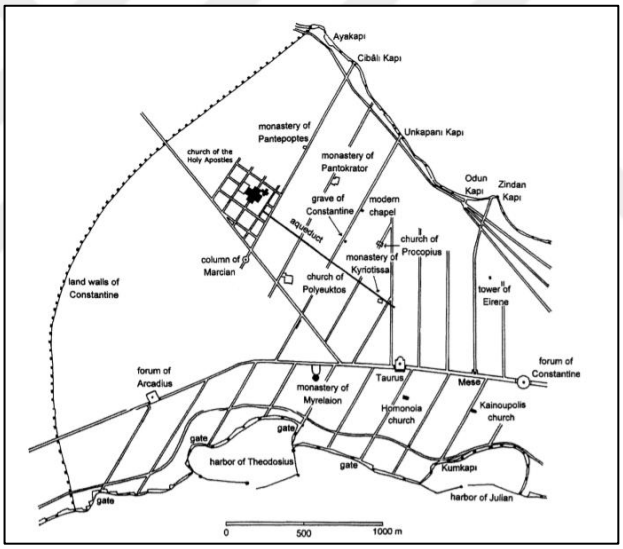
Tıpkı kara surlarında olduğu gibi deniz surları da Septimius Severus ve Büyük Konstantinus dönemlerinde inşa edilmiş fakat oldukça değişmiş, Theodosius döneminde onarılmış ve ana kentin kuzey-güney kıyılarında oluşan boşlukları dolduracak şekilde yeni deniz surları eklenmiştir (Van Millingen' den aktaran Semiz, 2014, s. 34). Gyllius'a göre deniz surları kara surlarına göre daha alçak ve sade yapıda fakat kalın ve kulelidir; kıyıdan elli adım içtedir (1997, s. 54).

[16] Semiz tarafından W. Müller-Wiener (2007) ve Berger (1997)'dan yararlanılarak geliştirilmiş haritadır.

Kara ve deniz surlarının yanı sıra yollar da kentin ve yeşil alanların gelişiminde etkili olabilecek kültürel kent unsurlarından biridir.

3.2.2 Yollar (*Mese*, ana yollar ve tali yollar)

Tekinoğlu, Fetih'ten sonra İstanbul'da Bizans Dönemi'nden arta kalan sokak sisteminin pek değişmeden kaldığını, Osmanlının Bizans'tan devraldığı bu yol hatlarını kullandığını ifade etmiştir (2005; s. 96). İnalcık'a göre de Roma kentlerinde hâkim olan iki önemli ana yol sistemi İstanbul'da da doğu-batı yönünde *Mese*, kuzey-güney yönünde '*makros embolos*' (uzun çarşı) kullanılmıştır (Şekil: 3.11). *Mese*; kentin önemli noktalarını birbirine bağlayan yol sistemi (Topkapı Sarayı'na ulaşan yol hattı) *'makros embolos'* (uzun çarşı) ise ticaret hattı olarak kullanılmıştı. Mahalle sınırlarında, limanlara inen alanlarda, yeni mescidler ve camiler yapıldıkça yollar açılmıştır (Ağır, 2019). Sözü edeilen bu yol güzergahları bugün de kullanılmaktadır.

Şekil 3.11 : Bizans Dönemi yol ağı (Berger, 2000, s. 164).

Busbecq İstanbul' da zarif binaların, güzel sokakların olmadığını; özellikle dar sokakların göze hoş görünmediğini yazmıştır (2013, s. 39). Cerasi (2014), Divanyolu ekseninin 17. yüzyılda öneminin arttırdığını belirtmiştir. On altıncı yüzyılın bu duruma zemin hazırladığı söylenebilir. Kuban ise Türk-İslam kentlerinde konutların sokaklardan daha önemli olduğunu, önemli mabetlerin yakınlarında bile yolların düzensiz, yıpranmış ve kirli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, yolların iki çeşit olduğunu, bir çeşidin herkes tarafından kullanıldığını diğerininin ise yalnızca bir hane grubunun kullandığı çıkmaz sokaklar olduğunu eklemiştir. Ayrıca Edirnekapı'dan başlayıp Bayezid Külliyesi'ne ulaşan yolun hiçbir zaman ticaret merkezi olmadığını fakat

zamanla üzerinde hanların inşa edildiğini, pazarların meydana geldiğini belirtmiştir (2010, s. 275, 281).

Yüzyıllar boyu Divanyolu dışındaki sokakların eğri büğrü ve yalnızca yaya ve atlının geçebileceği at arabasının dahi geçemeyeceği kadar dar olduğunu, kimse tarafından beğenilmediğini ifade eden Kuban bunun sebebini çok sık yaşanan yangınlardan zarar gören konutların hızlıca tekrar yapılmasına ve her seferinde biraz daha sokağa taşılıyor olmasına bağlamıştır (1996).

1800 lü yılların başında çizilen ve 1/2500 ölçekli bir harita olan II. Beyazid Suyolu haritası (Şekil 3.12) kısmi bir alanda da olsa sokak sistemi konusunda ipuçları vermektedir. Haritada yolların oldukça gelişigüzel ve konutların konumlanışının rastgele olduğu görülmektedir; herhangi bir mahalle-sokak düzeni mevcut değildir.

Şekil 3.12 : II. Beyazid Suyolu haritası (Çeçen, 1991, s. 190).

Kuban'a göre 15. yüzyıla kadar konut alanlarında yapısal özellikler ile ilgili bilgilere ulaşmak zordur. Ancak her ne kadar yangınlar dolayısıyla konutların birçoğu yansa da aynı şekilde yapılmış olması ihtimal dahilindedir.

3.2.3 Kentin limanları

Kent, çok eski zamanlardan beri çok önemli liman ve yük aktarma alanıydı. Bu durum kentin gelişimini yıllar boyunca kalıcı şekilde etkilemiştir. Limanlar balıkçılık faaliyetlerinden elde edilen gelirler, taşınan tahılların toplanması ve aktarılması sırasında elde edilen liman ücretleri, aktarım yapan çalışanların ücretlerinden dolayı kente önemli miktarda gelir kaynağı sağlamaktaydı (Müller-Wiener, 1998, s. 1,3). İnalcık'a göre et, bakliyat ve odun başta olmak üzere birçok ürün kara yolu pahalı olduğu için, deniz yolu ile şehre gelmekteydi. Deniz ticareti ve limanların faaliyetleri her dönem kentin gelişiminde etkili olmuştur (2019).

Eyice, antik çağlarda, Sirkeci bölgesinde faaliyet gösteren *'Neorion'* adında bir limanın olduğunu, ancak limanla ilgili günümüzde herhangi bir bilginin bulunmadığını belirtmiştir. Sur içinin Marmara kıyılarında Roma zamanında yapılmış birkaç liman olduğunu eklemiştir. Müller-Wiener'e göre kentin ilk limanları Haliç bölgesinde bulunmaktaydı. I. Konstantinus (334) devraldığı limanları kullanmıştır. Dolayısıyla bu limanlar kentin ticari ve ulaşım merkezleri olmaya devam etmiştir. Hızlı nüfus artışıyla Haliç bölgesindeki liman kapasitesi yetmeyince 361-363 yıllarında kentin Marmara Denizi'ne bakan güney kıyılarında III. Bölgede bir liman inşa edilmiştir. Daha sonraları 829-842 yıllarında büyük tersane de burada kurulmuştur. Bu alan Boukoleon Sarayı'na çok yakın konumdaydı. Sonraki yıllarda Marmara Denizi'ne bakan güney kıyılardaki limanlarda sorunlar ortaya çıkmış, Haliç'teki eski limanlar kullanılmaya başlanmış ve limanlar Unkapanı dolaylarında yoğunlaşmıştır (Çizelge 3.3). Böylelikle 14. yüzyıldan itibaren Haliç bölgesi esas liman alanı haline gelmiş, fakat 15. yüzyıldan sonra gümrük vergilerinin Pera'da daha ucuz olmasından dolayı liman gücü Galata'ya geçmiştir. Yarımada sınırlarındaki alan transit liman haline dönüşmüş ve bu durum 19. yüzyıla kadar sürmüştür. (1998, s. 6,8,9,11,32,34).

Çizelge 3.3 : İstanbul'un limanları. (Ülgen, 1939, s. 37).

1. Haliç
2. Bizans Limanı
3. Çatladı Kapı Limanı (Liman sonradan büyümüş ve Bukoleon Sarayı Limanına ilave edilmiştir.)
4. Bukoleon Limanı
5. Kadırga Limanı
6. Konstoskalyon Limanı
7. Heptaskalyon Limanı
8. Teodos Limanı
9. Yaldızlı Kapı Limanı/Balıklı İskelesi

Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'da irili ufaklı 48 adet iskele bulunmaktadır (Müller-Wiener, 1998, s. 161)

Çizelge 3.4 : Osmanlı Dönemi'nde Haliç'teki iskeleler. (Müller-Wiener, 1998, s. 161)

1.	Yalı Köşkü
2.	Sirkeci
3.	Meydan ve Vezir
4.	Bahçekapı
5.	Üsküdar
6.	Gümrük
7.	Balıkpazarı
8.	Hasır
9.	Limon
10.	Yemiş
11.	Çardak
12.	Odun,
13.	Bokluk
14.	Unkapanı
15.	Tüfekhane
16.	Balıkhane
17.	Cibalikapı
18.	Ayakapı
19.	Yenikapı
20.	Balat
21.	Ayvansaray
22.	Defterdar
23.	Balçık
24.	Eyüp
25.	Kağıthane
26.	Karaağaç
27.	Sütlüce
28.	Piripaşa
29.	Hasköy
30.	Kasımpaşa
31.	Meyit
32.	Azapkapı
33.	Funda
34.	Kürekçikapı
35.	Yağkapanı
36.	Balıkpazarı
37.	Karaköy
38.	Mumhane
39.	Kireçkapı
40.	Eğrikapı
41.	Debbağhane
42.	Sirkeci
43.	Tophane
44.	Çavuşbaşı
45.	Salıpazarı
46.	Hamallar
47.	Fındıklı
48.	Kabataş İskeleleri

Selaniki, Topkapı Sarayı dolaylarında Toplar İskelesi'nin varlığından bahsetmiştir Müller-Wiener bu iskelelerin çoğu kez denize açılan kent kapılarına yakın alanlarda

bulunduğunu da ifade etmiştir (1998 s. 161). Ayrıca deniz surları üzerinde olduğu gibi kara surlarında da kapılar mevcuttur.

3.2.4 Kent kapıları

Çizelge 3.5 : İstanbul'un kale kapıları. (Ülgen, 1939, s. 35-36)

1.	Yalı Köşkü Kapısı *(Porta Eugeniu)*
2.	Bahçe Kapısı/Orye Kapısı *(Porta Orea)*
3.	Çifit Kapısı/Yeni Camii Kapısı *(Porta Ebraica)*
4.	Balıkpazarı Kapısı/İskele Kapısı *(Porta Pramatis)*
5.	Zindan Kapısı *(Porta de St Johannis de Cornibus)*
6.	Odun Kapısı *(Porta Drungarius Viglae)*
7.	Ayazma Kapısı
8.	Unkapanı Kapısı *(Porta Platea)*
9.	Tüfenkhane Kapısı
10.	Cibali Kapısı *(Porta Putae)*
11.	Aya Kapısı *(Porta Divae Theodosiae)*
12.	Yeni Aya Kapısı *(Porta Petri)*
13.	Fener Kapısı *(Porta Del Pharo)*
14.	Balat Kapısı *(Porta Basilica)*
15.	Avcular /Küngoz Kapısı *(Porta Cynegon)*
16.	St. Jan Kapısı
17.	Atik Mustafa Paşa Kapısı
18.	Ayvansaray Kapısı
19.	Xyloporta/Odun Kapısı
20.	Velaherna Dış ve İç Kapıları
21.	Kirolimni Kapısı
22.	Eğri Kapı *(Porta Calygaria)*
23.	Askeri Gizli Kapı
24.	Gizli Kapı *(Porta Asomaton)*
25.	Kerkoporta
26.	Edirne Kapısı *(Porta Myriandrion)*
27.	Sulukule Kapısı/5. Askeri Kapı
28.	Topkapı *(Porta Ste. Romano)*
29.	4. Askeri Kapı
30.	Mevlevihane Kapı *(Porta Melandissia)*
31.	3. Askeri Kapı/Sigma Kapısı
32.	Silivrikapı *(Porta Pegana)*
33.	Belgrat Kapısı/2. Askeri Kapı *(Porta Militaire Deutera)*
34.	Yedikule Kapısı /1. Askeri Kapı *(Porta Aurea)*
35.	Tabakhane Kapısı *(Porta Christos)*
36.	Narlıkapı (*Porta St. Jean Studion)*
37.	Samatya Kapısı *(Porta Psamathus)*
38.	Davut Paşa Kapısı *(Porta del St. Emilianus)*
39.	Yenikapı/Ulanga Kapısı *(Porta Vlanga)*
40.	Kumkapı
41.	Kadırga Limanı Kapısı *(Porta Katergon)*
42.	Küçük Ayasofya Kapısı
43.	Çatladı Kapı
44.	Bukoleon Sarayı Kapısı
45.	Ahır Kapı
46.	Balıkhane Kapısı
47.	Değirmen Kapısı
48.	Topkapısı *(Porta Ste. Barbe.)*

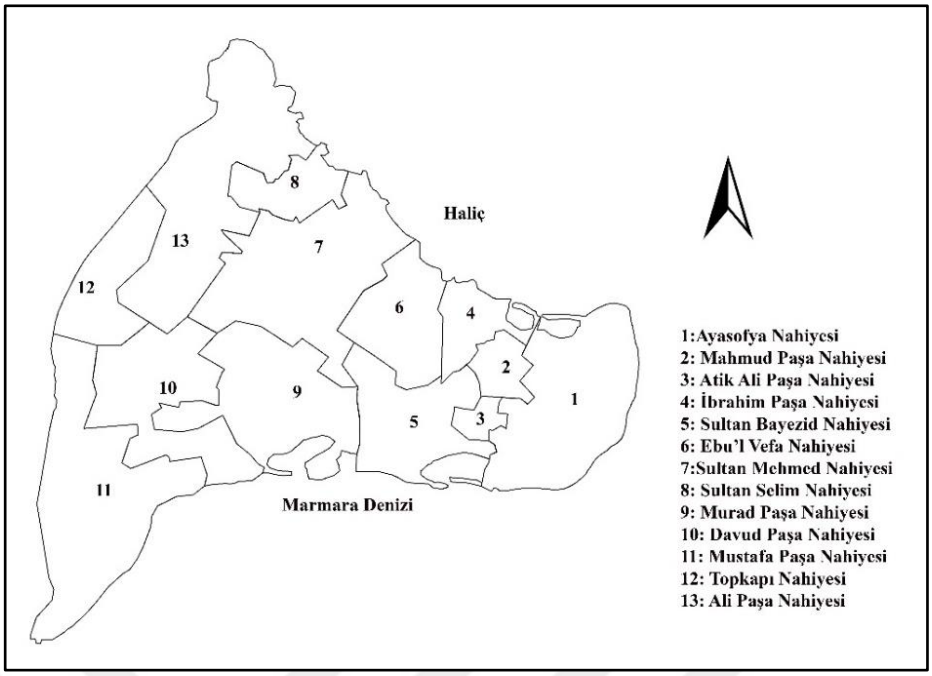
Kent kapılarının yanısıra Topkapı Sarayı'nın kapıları ise: Bab-ı Hümayun, Otlukkapı ve Demirkapıdır (Ülgen, 1939, s. 37). Kapıların yaklaşık konumlarına göre kent gelişimi ve yeşil alanlarla ilişkileri değerlendirilecektir.

Sözü edilen kültürel unsurlara ek olarak Fetih ile gelişen ve kentin yeniden inşaası için önemli kavramlar olarak kabul edilen nâhiyeler ve mahalleler de yeşil alanların gelişiminde etkili olabilecek kültürel unsurlar olarak incelenecektir.

3.2.5 Nâhiyeler

Türk Dil Kurumuna göre 'bucak, bölge' anlamına gelen 'nâhiye', Şahin tarafından idari ve coğrafi olmak üzere iki şekilde tariflemiştir. Osmanlılarda idari anlamda nâhiye: yönetim birimi ve bölge; coğrafi anlamda ise küçük veya büyük bir alan, yöre, semt anlamına gelmektedir (2006).

Canatar' a göre İstanbul'da nâhiyeler külliyeler etrafında gelişmiştir ve her biri birkaç mahalleye sahiptir (2014, s. 285). Fetih'ten hemen sonra 1459 yılında Fatih Sultan Mehmed'in fermanı sonucu paşalar İstanbul'un belirli alanlarında külliyeler yaptırmış ve bu külliyelerin etrafında nâhiyeler gelişmiştir. Bu gelişim yetmiş yıl boyunca devam etmiştir (İnalcık, 1990, s. 247-248). 1520 yılında Sultan Selim Külliyesi'nin yapımı ile son nâhiye gelişmiş, bu tarihten itibaren yeni külliyeler yapılmış fakat yeni bir nâhiye gelişmemiştir. Kent toplamda 13 nâhiye olarak devam etmiştir (Canatar, 2014, s. 285). Nâhiyelerin konumları, büyüklükleri ve isimleri Şekil 3.13 'te görülmektedir. Nâhiyelerdeki vakıf sayıları nâhiyeler ile ilgili ipuçları da verebilmektedir (Çizelge 3.3).

Şekil 3.13 : 16. yüzyılda İstanbul nâhiyeleri (İnalcık, 2001; Ayverdi, 1958; Ayverdi ve Barkan, 1976; Canatar, 2004' ten yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

Çizelge 3.6 : 1500lü yıllarda nâhiyelerdeki vakıf sayıları (İnalcık, 2019, s. 143-144).

	Nâhiye	1500	1546	1596
1	Ayasofya	17	191	345
2	Mahmud Paşa	9	96	115
3	Ali Paşa	5	44	76
4	İbrahim Paşa	10	106	129
5	Sultan Bayezid	23	198	319
6	Ebü'l-Vefâ	12	165	306
7	Sultan Mehmed	41	372	681
8	Sultan Selim	7	33	90
9	Murad Paşa	23	119	330
10	Davud Paşa	13	84	264
11	Mustafa Paşa	30	65	227
12	Topkapı	7	13	39
Toplam		197	1486	2921

Nâhiyeler genellikle bir ibadet alanı ve çarşı etrafında düzenlenmiştir. Fatih döneminde İstanbul'da bulunmuş Giovan Maria Angiolello'nın belirttiğine göre İstanbul'da her mahallenin[17] sakinleri farklı memleketlerden getirildikleri için mahallelerin birbirinden farklı gelenek-görenekleri, örf ve adetleri vardır. Bu sebeple sınırları belirgindir (Yerasimos, 1988). Böylelikle mahallelerin sınırlarını belirgin olduğu ihtimali göz önünde bulundurularak çalışma kapsamında; kent gelişimi, yeşil

[17] Burada mahalle olarak belirttiği alanların nâhiye olması muhtemeldir.

alanların ve yeşil alan bileşenlerinin gelişiminin nâhiye sınırları dikkate alınarak incelenmesi, yorumlanması ve sonuç çıkarılması gerekli görülmüştür.

3.2.6 Mahalleler

Osmanlı kent kültüründe mahalle tanımı üzerine çeşitli görüşler bulunmaktadır. Canatar'a göre kentin en küçük yerleşim birimi olan mahalle Osmanlı'da yalnızca kentin fiziki bir bölümü değil, merkezinde bir ibadethane bulunan ve bu merkezde birtakım sorunların çözümlendiği, yerel hizmetler sunan idari ve sosyal bir birimdir (2014). Küçükaşçı ve Yel' göre de yapıların ve insanların rastgele biraraya toplandığı yer değildir. Belli bir sosyal ve coğrafi düzen dahilinde gelişmiş alanlardır (2003, s. 323-326).

Kuban'a göre ise mahalle Fetih sonrası İstanbul' da en tutarlı kurum olarak gelişmiş ve yarattığı fiziksel ve sosyal denge ile toplumda bir öz oluşturmuştur. İstanbul'a Türk özelliğini kazandıran unsurlar mahalle birimleri olmuştur ve mahalle birimleri kent dokusunu tanımlayan temel ve değişmez yapısal öğelerdir. Osmanlı İstanbul'un da mahalle, geometrik bir kavram üzerine kurulu kentsel bir varlık değil, kendi içinde bütüncül, toplumsal özellikleri ve nitelikleriyle tanımlı, çoğu kez belirli bölgelerden gelen insanların oluşturduğu, dini ve etnik bir temele dayalı, toplumsal birimdir. Biri ilk yerleşene öncelik tanınan mülkiyete duyulan karşılıklı saygı, diğeri ise sosyal içerikte dahil olmak üzere hanenin mahremiyetini vurgulayan iki önemli ilkeye sahiptir. Bu ilkeler kişiyi mahallesine bağlı kılmıştır (1996, s. 194-198).

Fetih'ten sonra hızla artan iskân çalışmaları sonucunda 1546 yılının sonunda İstanbul'da 219 mahalle bulunmaktadır. Bu sayı 1600 yılı sonlarında 224'e ulaşmıştır (Çizelge 3. 7).

Mahalle, çalışma kapsamında üzerinde çalışılan defterlerde alt bölümdür. Vakfedilen yapıların büyük bir bölümünde konum bilgisi yoktur. Vakıfların yalnızca hangi nâhiyede ve hangi mahallede olduğu kesindir. Bu kesinlik vakfiyelerin yalnızca %1'lik bölümünde söz konusu değildir. Dolayısıyla vakfiyenin gerçek konumuna en yakın alan bilgisi mahallelerdir, çalışmada birim olarak mahalleler kullanılacak, bulgular mahalleler üzerinden elde edilecek ve sonuçlar çıkarılacaktır.

Çizelge 3.7 : İstanbul nâhiyelerinde mahalle sayıları.

Sıra no	Nâhiye adı	Mahalle sayısı	
		1546	1600
1	Ayasofya Nâhiyesi	17	17
2	Mahmud Paşa Nâhiyesi	9	9
3	Atik Ali Paşa Nâhiyesi	5	5
4	İbrahim Paşa Nâhiyesi	10	10
5	Sultan Bayezid Nâhiyesi	23	24
6	Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi	12	13
7	Sultan Mehmed Nâhiyesi	41	42
8	Sultan Selim Nâhiyesi	7	7
9	Murad Paşa Nâhiyesi	23	24
10	Davud Paşa Nâhiyesi	13	14
11	Mustafa Paşa Nâhiyesi	30	28
12	Topkapı Nâhiyesi	7	8
13	Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi	22	23
	Toplam	219	224

Söz konusu dönemde gerek Bizans Dönemi'nden kalan gerekse yeni inşa edilen yapılar kentin gelişiminde etkili olmuştur, dolayısıyla bu yapılar yeşil alanların gelişiminde de etkili olabilecek kültürel unsurlardır.

3.2.7 Yapılar

Tezcan, Fetih'ten sonra her ne kadar Roma ve Bizans Dönemleri'nden kalan yapılar yok edilmeye çalışılmış olsa da çok gösterişli mermer heykellerin bulunduğu iki konak ve bir hamamın var olduğunu belirtmiştir. Fakat 16. yüzyılda artık bu yapıların yok olmuş olması yüksek ihtimaldir. Tezcan, ayrıca çok sayıda kilisenin varlığından ve Ayasofya' ya yakın bir fenerden bahsetmektedir. Osmanlı İmparatorluğu egemenliği ile bahsi geçen kiliselerin birçoğu camiye dönüştürülmüş veya korunmamıştır. (Tezcan, 1989). Ayrıca Gyllius da Bizans döneminde bir önemli hamam bulunduğunu belirtmiş ve iki hastane olduğunu da eklemiştir (1997, s. 70-72). Fakat bu yapıların da 16. yüzyıldaki durumu ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Ayverdi'ye göre 15. yüzyılın sonu hakkında kentsel yerleşme ve topoğrafyaya özgü bilgi veren Fatih Mehmed Vakfiyesi'nin verileri değerlendirildiğinde Fetih'ten sonra İstanbul harap durumdadır. Nüfus yalnızca sahil bölgelerindedir ve yarımadanın ortası bomboştur. Bu sebeple kentin iskânı Fatih' in gayesi olmuştur (1958). Fatih Dönemi sonlarına kadar geniş kapsamlı bir kentsel yenileme çalışması yapılmıştır (Kuban, 1996; s. 211-214). Saraylar hanlar, hamamlar, bedestenler, köşkler, yalılar, korular,

mesire yerleri yapılmıştır (Kayra, 1990, s. 15; Ayverdi, 1958; Kuban, 1996, s. 211-214).

İstanbul 1500'lü yıllarda 13 kilometrekarelik geniş bir alanı kaplayan sur içi alanı boyunca bir merkez etrafında değil çok daha geniş alanlarda ve 12 farklı merkezde bulunan külliyeler etrafında gelişmiş nâhiyelerle kent olmuştur (İnalcık, 2019). Külliyelerin nâhiyelerin gelişiminde birincil etkili yapılar olduğu söylenebilir. Kartal'a göre Osmanlı döneminde önemli bir yapı yapılırken yerini belirleyen özelliklerden biri kentsel anlamda gelişime ve yerleşime ihtiyacı olan alan olmasıdır. Külliyeler, yapıldığı bölgenin yenilenmesini ve büyümesini desteklemek veya bölgeyi imara açmak için yapılmış ve çevresinde yapılaşmayı başlatmıştır. Külliye yeni nâhiyelerin ve var olan nâhiyelerdeki mahallelerin oluşumunu sağlamaktadır (2012, s. 458).

Nâhiyelerin dahilindeki mahallelerin oluşumunda ise mescidler etkili olmuştur. Mahalle mescid ile tek, küçük ve toplumsal anlamda anlamlı birlikteliği olan iki birimdir. Mescid bir mahallenin dinsel ve işlevsel merkezidir. On altıncı yüzyılda hamamlar ise bir kültürel gelenek olarak cami ile paralel gelişmiştir. Nasıl ki bir alanın gelişiminde ibadet alanları önemli ise temizlik alanları da önem arz etmiştir (Kuban, 1996, s. 193).

Ayrıca 16. Yüzyılda yapılar gibi tasarlanmış su kaynakları da gelişim göstermiş; bu kaynaklar kentin ve yeşil alanların da gelişiminde etkili olabilecek niteliktedir.

3.2.8 Tasarlanmış su kaynakları

İstanbul'un topoğrafik yapısı, kentin sınırlarında akarsuların ve su kaynaklarının yeterli olmaması, üç tarafının denizle çevrili olması ve dik yamaçların denize varıyor olması dolayısıyla yağmur sularının ve toplanamayıp kolaylıkla denize inmesi kentin sürekli bir su problemi yaşamasına yol açmıştır. Çok erken dönemlerden itibaren kentin su problemi çözümlenmeye çalışılmıştır. İlk önemli adım olarak M.S. 123 yılında İmparator Hadrianus kente su sağlamak amacıyla su yollarının ve Trakya'dan su getirilebilecek su tesislerinin yapılmasının emrini vermiştir. Doğal olmayan ilk su kaynakları bu su tesisleri ve su yollarıdır. İkincil önemli adım olarak kentte Valens tarafından başlayan faaliyetler etkili olmuştur. İlerleyen yıllarda ise Bizans, Roma'dan aldığı su teşkilatını onararak ve yeni sarnıçlar ekleyerek kullanmıştır. Osmanlı Dönemi'ne gelindiğinde ise önemli bir adım olarak eski su yolları onarılmış ve kullanılmıştır (Tezcan, 1989, s. 11,187,188,413).

3.2.8.1 Açık sarnıçlar (çukurbostanlar) ve kapalı sarnıçlar

Bizans Dönemi'nde İstanbul'a sur dışı kaynaklardan su sağlanmaktaydı ayrıca kentin kuşatılma ihtimallerine karşı olarak kent içindeki sarnıçlarda su biriktirerek önlem alınmaktaydı. Fetih'ten sonra Osmanlılar kuşatma ihtimali söz konusu olmadığından sarnıç kullanımına gerek duymamışlardır. Fakat yeni su tesisleri eklemişler ve sarnıçlar dışındaki bazı su tesislerini kullanmışlar; suyolları, çeşmeler inşa etmişlerdir (Kayra, 1990, s. 44).

Fetih'ten önce İstanbul'da kentin su ihtiyacını dışardan gelen sulardan bağımsız hale getirmek amaçlandığından, yağmur sularını, yeraltı kaynaklarından elde edilen suyu ve su yolları ile taşınan suyu biriktirmek amacıyla açık ve kapalı sarnıçlar inşa edilmiş ve kullanılmıştır (Çeçen, 1984).

Açık hava sarnıçları: Bizans döneminde uzun yıllar boyunca su depolamak için kullanılan alanlardır. Yıllarca suyun toprak kalitesini arttırmasından dolayı Osmanlı'ya geçtikten sonra sarnıç maksadıyla kullanılmayan bu alanlar halk tarafından sebze-meyve dikilen alanlar haline dönüşmüş çukurbostanlardır (Kasapseçkin, 2012 s. 30)**.** Gezgin rahip Boundelmonti de büyük açık sarnıçların (çukurbostan) bağ olarak kullanıldığını belirtmiştir (Kuban, 1996).

Eyice 16. yüzyılda üçü sur içinde biri sur dışında olmak üzere dört adet çukurbostan bulunduğunu ifade etmiştir. Sur içinde bulunan çukurbostanların: Çarşamba, Karagümrük ve Altımermer (Fındıkzade) çukurbostanları olduğunu, sur dışında bulunan tek çukurbostanın ise Fildamı (Bakırköy) Çukurbostanı olduğunu belirtmiştir (2006, s. 37-38).

Kapalı sarnıçlar: Bizans Dönemi'nde sarnıçların birçoğu genellikle toprak altında inşa edilmiş kapalı sarnıçlardır. Kapalı sarnıçlar, saraylar, dini yapılar veya kamu yapılarının altına inşa edilmiş suyun depolandığı kapalı su toplama depolarıdır (Kasapseçkin, 2012, s. 28,32). Özellikle Ayasofya Nâhiyesi sınırları dahilinde bulunan İstanbul'un en büyük kapalı sarnıcı olan Yerebatan Sarnıcı Osmanlı'da uzun dönem Topkapı Hasbahçe sınırları dahilindeki kışlaya, Sarayburnu ve Bahçe Kapısı civarındaki hamamlara, konaklara ve hanelere su sağlamıştır (Han, 2019, s. 83). İslam inancına göre durgun suyun temizlikte kullanılmadığı göz önünde bulundurulursa, sarnıcın sözü edilen alanlarda yeşil alanların sulanması için kullanıldığı düşünülebilir.

Kasapseçkin'e göre sur içi alanında sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte 200'ü aşkın kapalı sarnıç olduğu tahmin edilmektedir (2012, s. 32). Altuğ ise bu sayıyı 158 olarak ifade etmiştir (2013).

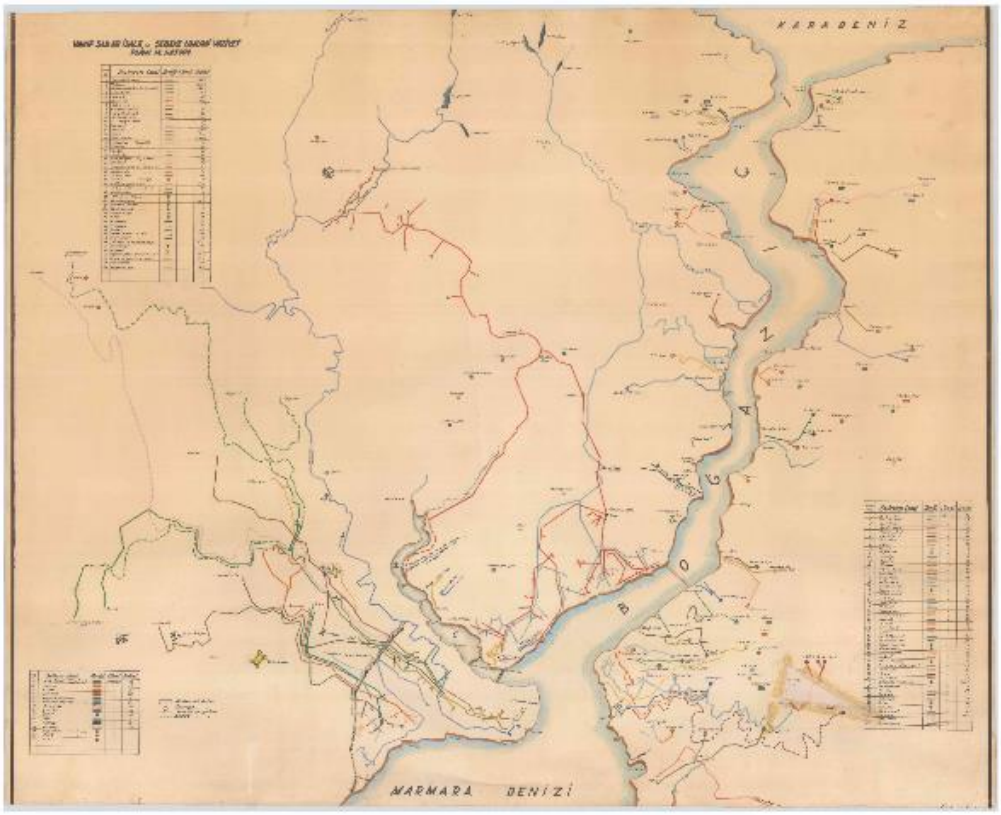
Kapalı sarnıçlarda su depolanmaya devam ederken bu yapılar aynı zamanda üzerindeki yapılara ve mahalleye zemin sağlamaktadır. Han, Yerebatan Sarnıcı ile ilgili yaptığı çalışma sonucunda sarnıcın tonozlu örtüsünün temel misali düz zemin oluşturduğunu, zemin topografyasının, mahallenin genel görünümünü ve yerleşimini, sokak dokusunu ve yapı adalarını belirlediğini ifade etmiştir. Aynı zamanda tonozlu örtünün üzerindeki bir metrelik toprak, kâgir yapının temeli için uygun olmadığını dolayısıyla mahallede Üsküblü mescidi dışında saray, cami, hamam, kütüphane ve okul gibi yapıların bulunmadığını savunmuştur (2019, s. 82-89).

3.2.8.2 Suyolları

Tarihte su ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde İVTD kayıtlarından önce kente bazı su getirme çalışmalarının olduğu görülür. Osmanlı' da kente su getirme konutlara su getirmekten ziyade cami, imaret ve sokak çeşmelerine içme suyu bağlanmasından ibarettir. Beyazid Suyolu haritasındaki yazılı metinlere göre sular mektep, medrese, çeşme ve konaklara taksim edilmektedir. Bu bilgiye göre devlet ileri gelenlerinin veya önemli kişilerin konutlarına su verilmesi muhtemeldir (Çeçen, 1991).

Kentlere su iletilirken kaynağın suyun ulaşması istenen yere göre daha yukarıda, suyun ulaşacağı alanın aşağıda olduğu yerlerde iletim açık veya kapalı sistemlerden oluşan su yolları ile gerçekleşmiştir (Kasapseçkin, 2012, s. 24). Tursun Bey'e göre; Fatih Sultan Mehmed Fetih'ten sonra su sıkıntısını gidermek için araştırmalar yapmış, eski su yollarını bulmuş, mühendisler getirtip onarımlar yaptırmıştır (Târîh-i Ebü'l-feth, s. 84).

Çeçen'e göre, Bizans Döneminde ve Klasik Osmanlı Döneminde kentin önemli su kaynağı kuzey ormanları içinde Halkalı bölgesidir. Tarihler dikkate alındığında Osmanlı Döneminde Halkalı Bölgesi'nden İstanbul' a su sağlayan 16 bağımsız su isalesinden defterlerin kayıt tarihlerine değin yalnızca 9 adedi kente su sağlamaktadır. Bunlar yapılış tarihlerine göre, Fatih Suyolları, Turunçluk Suyolları, Mahmut Paşa Suyolları, Bayezid Suyolları, Koca Mustafa Paşa Suyolları, Mahmut Paşa Suyolları, Süleymaniye Suyolları, Mihrimah Suyolları, Ebusuud Suyolları, Cerrah Paşa Suyollarıdır (Şekil 3.14).

Şekil 3.14 : İstanbul suyolları (İSKİ Arşivi).

Fatih ve Sultan Selim Suyolu: Fatih Suyolu Rami bölgesinde Kartaltepe civarından, Sultan Selim Suyolu ise Çiçoz Çiftliği civarından çıkar, her ikisi de Edirnekapı'dan kente girer, birleşerek Sultan Selim ve Fatih Camii'ne civarlarına su sağlamışlardır (1984).

Turunçlu Suyolları: Fatih döneminde Çiçoz Çiftliği yakınlarındaki turunç bahçelerinin sulanması amacıyla yapılan suyolları şehre su sağlamada kullanılmamıştır. Ancak sonradan Mahmut Paşa suyollarına bağlanmıştır. Sözü edilen suyoluna bağlandıktan sonra Mevlevihane Kapısı'ndan şehre girerek Haseki' de Poyraz sokakta teraziye ulaşarak dağılmıştır (1984).

Beyazit Suyolları: Edirnekapı civarından Beyazıt meydanına ulaşarak, Bayezid Külliyesi ve civarına su sağlamıştır (1984).

Koca Mustafa Paşa Suyolları: Mevlevihane Kapısı ve Silivrikapısı arasından suru geçerek, Takyeci mahallesi, Nişastacılar, Uzunyusuf Mahallerinden geçerek Koca Mustafa Paşa Camii'ne su sağlamıştır. Geçtiği mahallelere su sağlayıp sağlamadığı ile ilgili bir bilgi mevcut değildir.

Mahmut Paşa Suyolları (1453-1466,1472-1473): Bayrampaşa-Maltepe civarından doğan ve Topkapı ve Edirnekapının arasından kente girip, Sulukule-Hırkaişerif-Şehzadebaşı-Saraçhanebaşı-Vezneciler-Beyzaid Meydanı güzergahını takip ederek Mahmud Paşa Cami'ndeki su terazisine ulaşan, Mahmud Paşa Camii'ne ve külliyesine su sağlayan suyoludur. Kesin tarih bilinmemekle birlikte yapılışından yaklaşık 300 yıl sonra Laleli Suyolu ile birleştirilmiştir.

Süleymaniye Suyolları (1520-1566): Halkalı sularından en büyüğü ve isale hattı en uzun olan Süleymaniye Suyolu, Rami yakınlarındaki Çiçozdan geçerek Edirnekapı'dan şehre girip Süleymaniye Külliyesi başta olmak üzere kentte seksen noktaya su sağlamıştır. Bozdoğan Kemeri'nden geçen suyoludur.

Mihrimah Suyolları (1565): Asıl amacı Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan Camii, medrese, hamam ve çeşmeye su vermek olan suyolu aynı zamanda Çukurbostan civarındaki Atik Ali Paşa ve Nişancı Paşa camilerine su sağlamıştır. Rami Kışlası ve Karaemin Tabyası civarından başlayan suyolu Edirnekapıdan şehre girerek bahsi geçen camilere ulaşmıştır.

Ebusuud Suyolları (1545-1574): Bayrampaşa-Maltepe civarında bir membaadan çıkan, Topkapı ile Mevlanakapı arasından kente giren suyolu çifte maslaklar su terazisinden çıkarak Ebusuud hayratına su sağlamıştır.

Cerrah Paşa Suyolları (1598-1599): Çiçoz çiftliğinin güneydoğusundan bir membaadan çıkan suyolu Topkapı ve Mevlanakapı arasından şehre girip başta Cerrah Paşa Camii ve hayratı olmak üzere on noktaya su sağlamıştır (1991).

Çeçen 16. yüzyılda yapılan Kırkçeşme su yollarının kentin su getirme sistemine yapılan en büyük katkı olduğunu belirtmektedir (1984, 1991). Peçevi İbrahim Efendi Kırkçeşme suyu yapılmadan önce halkın suya muhtaç olduğunu, büyük su sıkıntısı çektiğini, Süleymaniye Camii'nin yapımına harcanan para kadar para harcanarak bu suyolunun yapıldığını kaydetmiştir (Peçevi Tarihi 1, 1999 s. 405). Kanuni Sultan Süleyman tarafından görevlendirilen Mimar Sinan, Roma Döneminde bir süre kullanılan ama 16. yüzyılda işlevsiz olan ve yalnızca izleri bulunan Kırkçeşme Suyollarını onarmıştır. Kırkçeşme Suyolları 1554-1563 yılları arasında yapılmış 1563'teki sel felaketi dolayısıyla yıkılan kemerler onarılarak 1564 yılında hizmete girmiştir (Çeçen, 2002, s. 476). Yapım tarihi itibariyle yalnızca 1600 tarihli defter kayıtları değerlendirilirken çalışmaya dahil edilecektir.

3.2.8.3 Su kemerleri

Kente su getirilmesini sağlayan açık veya kapalı olarak inşa edilen su yollarının vadilerden geçmesini sağlamak amacıyla inşa edilmiş kemerli köprüler su kemerleridir (Kasapseçkin, 2012, s. 25). Su kemerleri ilk kez Romalılar tarafından kullanılmıştır (Hasol, 2002, s. 428). Ancak ilk Romalılar tarafından uygulandığı kabul edilse de M.Ö. 690 yılında Asurlular zamanında varlığı bilinmektedir (Çeçen, 1997, s. 42). Çalışmanın yapıldığı dönemde bazı kemerler Bizans'tan devralınıp kullanılmış veya inşa edilmiştir. Çalışma alanının sınırlarında bulunan tek su kemeri İmparator Valens tarafından 368 yılında yaptırıldığı kabul edilen Bayezid ve Fatih tepeleri arasında akarsuyun iletimini sağlayan *Valens* (Bozdoğan) Su Kemeridir[18].

Çalışma alanı sınırları dahilinde bulunmayan fakat Roma Dönemi'nde yapılan ve Osmanlı'da da kullanılan İstanbul'daki diğer su kemerleri ise Karakemer, Ma'zulkemer ve Turunçluk kemerleridir (Çeçen, 1999, s. 27)

Sarnıçların, suyollarının, kemerlerin yanısıra kente su sağlamada oldukça önemli diğer su kaynakları ise çeşmelerdir.

3.2.8.4 Çeşmeler

Kentte, yukarıda sözü edilen tüm bu suyollarından su sağlanan çeşmeler yapılmıştır ayrıca bu çeşmelere ek olarak halktan bazı kimselerin yaptırdığı çeşmeler de bulunmaktadır. Fakat bu çeşmeler oldukça azdır ve tarihi yarımadanın topoğrafyasının engebeli olmasından dolayı çoğunluğu Boğaziçi sahillerinde konumlandırılmıştır. Dolayısıyla çalışma kapsamında gözardı edilmektedir.

Osmanlı Dönemi boyunca İstanbul'da Beyoğlu, Eyüp ve Üsküdar da dahil olmak üzere 727 adet çeşme yapılmıştır. Bunlardan 4 adedi 1546 yılına kadar yapılmış olup, 48 adedi ise 1600 yılına kadar yapılmıştır (Tanışık, 1943, s. 2-52,320).

Topkapı Sarayı sınırları dahilinde -iç mekânda olmayan- Fatih Dönemi'nde yapılmış II. Avlu' da bulunan, Has ahır duvarlarına bitişik iki çeşme ve Baltacılar avlusunda iki çeşme olmak üzere dört çeşme bulunmaktaydı. İlerleyen yıllarda aynı avluda III. Ahmed Çeşmesi ve III. avluda Enderun Çeşmesi yapılmıştır (Kartal, 2009, s. 110). Bu

[18] Bizans Döneminde adı Valens, Osmanlı Dönemi'nde ise Bozdoğan Su Kemeridir.

bahsi geçen iki çeşmenin yapım tarihleri çalışmanın dönemlerinden daha ileriki tarihlerdedir, dolayısıyla dikkate alınmayacaktır.

3.3 Sosyal Unsurlar

3.3.1 Nüfus

16. yüzyılda İstanbul' da bugünkü anlamda bir nüfus sayımı yapılmamıştır ancak vergi veya başka amaçlarla yapılan resmi sayımlardan çeşitli sonuçlar çıkarılabilmektedir (İnalcık, 2019, s. 231). Sonuçların kesin suretle doğru olacağı beklenemez fakat doğruya yakın değerler olarak değerlendirilebilir. Bu tespit çalışmaları neticesinde Çeçen, Fetih'ten hemen sonra İstanbul'un nüfusunu tahmini 40 000 civarında olduğunu, İnalcık ise 50000 olarak belirtmiştir (2019). Ancak İstanbul'u Şenletmek' amacıyla fethedilen yerlerden yaptırılan göçler, mültecilere kucak açılması, nüfusun hızla artışına sebep olmuştur (İnalcık, 2009, s. 65,69). Peçevi özellikle Kanuni Dönemi'nde diğer dönemlere göre daha hoşgörülü bir nüfus politikası sergilediğini bu durumun 16. yüzyılın ilk yarısında nüfusun artmasına önemli katkısı olduğunu belirtmiştir (Peçevi Tarihi, 1999, s. 5). İnalcık'a göre de Osmanlı İmparatorluğu mültecilere her zaman kucak açmış, sürgün edilen on binlerce insan Osmanlı himayesindeki kentlere yerleşmiştir (2009, s. 65). İmparatorluğun nüfusu 1530'larda 12-13 milyondan 16. yüzyılın sonuna doğru 25-30 milyona yükselmiştir (Pamuk, 1990, s. 66; İnalcık, 2009, s. 65). 16. yüzyılda Osmanlı'da Anadolu ve Rumeli kentlerinin tümünün nüfusu yüz bine ulaşmazken İstanbul'un nüfusu yüzyılın sonuna doğru bir milyona yaklaşmıştır (Pamuk, 1990, s. 66).

II. Beyazid Dönemi'nde[19] 12 nâhiyesi ve yaklaşık 20 bin civarında nüfusu ile esas gelişimini gerçekleştirmiştir. Hane sayısı, 1535'te 80000, 1550'de ise 120000'dir. İstanbul'un köylerdeki nüfusu hesaplanırken, hane sayısı 5 ile çarpılarak, kent merkezinde ise 3-4 ile çarpılarak hesaplanmaktadır (İnalcık, 2019, s. 173 ve İnalcık, 2009, s. 63-64). Defterlerin kaydedildiği yıllarda nüfusun 150000'e ulaştığını göz önünde bulundurulursa tahmini konut sayısının da 30000 civarında olması muhtemeldir (Çeçen, 1984).

Sözü edilen konutlarda yaşayan halkın etnik yapısı her dönem çeşitlilik göstermiş, çeşitli ırk, dil, din ve milletten, farklı etnik kökenden insanlar bu kentte bir arada

[19] 1481-1512 yılları arası

yaşamıştır (Eyice, 2006, s. 47). 1477 yılına ait verilere göre ise 14803 konutun: 9218'ü Türk konutu, 31'i Müslüman Çingene konutu, 3151'i Hıristiyan konutu, 372'i Ermeni konutu, 384'ü Karamanlı Ermeni konutu, 1647'ü Yahudi konutu (Kuban, 1996, s. 189).

1477 kadı Muhyiddin tarafından yapılan tahrire göre ise İstanbul'da Müslüman ve Rum Ortodoks hane sayısı şu şekildedir: 8951'i Müslüman, 3151'i Rum Ortodoks, 3095'i diğer tüm toplulukların (Ermeni, Latin ve Çingeneler) haneleridir (İnalcık, 2019).

Söz konusu dönemde nüfus da olduğu gibi ekonomik yapıda görülen gelişimler ve değişimler de yeşil alanlar için etkili olabilecek niteliktedir.

3.3.2 Ekonomik yapı

Pamuk' göre, 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu yalnızca siyasi ve askeri bakımdan değil iktisadi açıdan da doruk noktasını yaşamıştır. (1990, s. 94). İnalcık, sözü edilen yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda en önemli ve gerekli ekonomik faaliyetin tarım olduğunu, tarıma öncelik tanındığını ifade etmiştir (2009, s. 82). Pamuk, diğer Orta Çağ toplumlarında olduğu gibi Osmanlı'da da kentlerde yaşayan halkın bir bölümünün meyve sebze üretimi yaptığını fakat nüfusun büyük çoğunluğunun mamul mallar üretimi, ticaret gibi tarım dışı faaliyetlerle uğraştığını anlatır. Ayrıca kentlerin gelişimi ile tarım dışı faaliyetlerin daha da arttığını, tarımsal üretimin 16. yüzyılın son çeyreğine kadar canlılığını koruduğunu, kırsal nüfus artmaya başlayınca boş ekilebilir toprakların rağbet gördüğünü ve tarımsal üretim faaliyetlerinin arttığını eklemiştir (1990, s. 55,92,93). İnalcık'a göre 16. yüzyılın ilk yarısında tarımsal ürünler kentlere akmaya başlayınca kentlerde tarım faaliyetleri azalmıştır. Ancak sözü edilen yüzyılın son çeyreğinde nüfus artışıyla topraksızlık sorunu ortaya çıkmış, ekilen toprakların artış hızı nüfusun gerisinde kalmış ve kırsalda üretilen ürünler kentlinin ihtiyacına cevap verememiştir. 1574-75 yıllarında Anadolu'da ve İstanbul'da kıtlık ve açlık; 1588 de ise İstanbul' da kıtlık baş göstermiştir (2009, s. 233). Bunun üzerine yüzyılın son çeyreğinde kentlerde tarım üretimi tekrar başlamıştır. Dolayısıyla 16. yüzyıl Osmanlı ekonomisinde bir dönüm noktasıdır. Yüzyılın başında çok iyi başlayan ekonomi hızla gelişmiş fakat 1580-1590 yıllarına gelindiğinde gerileme başlamıştır. Ülke sınırlarının fethedilmesi zor topraklara dayanması zaferle sonuçlanan hazineye gelir sağlayan savaşların yerini zorlu, masraflı ve yorucu mücadelelere bırakması, Yeniçerilerin sayısının ve dolayısıyla masraflarının artması, tımar sisteminin

gelirlerinin sipahilerin masraflarını karşılamaması, tarımsal üretimin artmasıyla fiyat devriminin yaşanması ve alınan vergilerin akçe olarak kalması dolayısıyla vergilerin düşmesi gibi olayların sonucu olarak devletin gelir-gider dengesi sağlanamamış böylelikle mali anlamda yüzyıllar sürecek bunalımlar yaşanmaya başlamıştır. 16. yüzyıl boyunca tarım ürünlerinin fiyatları diğer ürünlere göre daha fazla artmıştır. Aynı mali bunalımı Avrupa ülkeleri yaşamış ve bazı üreticiler tarım ürünlerini yüksek fiyatla Avrupalı tüccarlara satmıştır (1990, s. 92-93,101-106). Tarım ürünlerinin fiyatlarında yaşanan bu artışın ve ekonomik zorlukların, kentsel alanda zanaata yönelen halkı tekrar ekim-dikim faaliyetlerine yöneltmiş olması muhtemeldir. Böylelikle 1600 tarihli kayıtlarda yeşil alanların, ağaç türlerinin artışının sebeplerinden biri ekonomik yapı olarak düşünülebilir.

Ayrıca Pamuk tereke defterlerine göre de yüksek devlet memurlarının ya da diğer servet sahiplerinin servetleri olarak kent sınırları içinde veya yakınında *bağ, bağçe, mandıra*lara yatırım yaptıklarından bahseder (1990, s. 106). Böylelikle yatırım yapılan bu alanların değer kazandığı sonucunun çıkarılması muhtemeldir.

Nüfus ve ekonomik yapının yanı sıra dönemin sosyal yapısı da yeşil alan gelişimi ile birlikte değerlendirilecektir.

3.3.3 Sosyal yapı

On altıncı yüzyılda Osmanlı toplumunda aynı yüzyılın Avrupası'nda olduğu gibi üst düzey bir asiller sınıfı yoktur. Doğuştan asil olarak kabul edilen tek aile Osmanlı hanedanıdır. Benzer şekilde meslekler arasında da bir sınıf farkı yoktur (Üçel Aybet, 2003, s. 621). Ancak Busbecq bir seyahatinde satılmak için pazara götürülen Macaristan'dan getirilen esirlere rastladığından bahsetmiş, Türklerde böyle bir ticaretin çok yaygın olduğunu da eklemiştir. Aynı şekilde Canatar da köle ve cariyelerin alınıp, satıldığını, miras olarak değerlendirildiğini fakat hiçbir dönemde köleliğin önemli bir kazanç ve üretim aracı olarak görülmediğini hatta birçok sebeple azat edildiklerini belirtmiştir (2009, s. 39). Böylelikle bu kişilerin hanelerde yardımcı olarak çalışan gayrimüslimler olması ve sayıca fazla olmaması, mümkün olduğunca azat edilmeleri muhtemeldir.

Dolayısıyla 16. yüzyılda Osmanlı toplumu hanedan, halk ve esirler olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın konusunu oluşturan halktan kişiler defterlerin kayıtlarında saray çalışanları, zanaatkar, esnaflar olarak ve zaman zaman meslek isimleri ile anılmıştır.

Defterler incelendiğinde sosyal hayatla ilgili en önemli ipucu olabilecek bilgiler vakfeden kişilerin isimleridir. Defterlerde genelde vakıflar kişilerin baba isimleri ile birlikte oğlu veya kızı şeklinde kaydedilmiş olsa da bir kısmında saray veya devlet çalışanı (tavaşi/ harem ağası, bevvab/ kapıcı, sakka/mahkeme kâtibi, kethüda/kâhya, nazır/memur, bevvab'ül-sultan/sultanınkapıcısı) ve esnafların (hayyat/terzi, habbaz/ekmekçi, haffaf/ayakkabıcı, saykal/cilaci, dellak/tellak, kassab/kasap, bostani/bostancı) bahsi geçmiştir.

3.4 Afetler

3.4.1 Yangınlar

İstanbul, doğal afetlerden ve yangınlardan çok sık ve geniş çaplı zaiyatlarla etkilenmiştir. Tarihi kaynaklara bakıldığında ise doğal afetlerden daha çok yangınlardan zarar gördüğü anlaşılmaktadır. Yangınlar birçok yapıyı silmekle kalmayıp günümüzde hala var olan yapıların ilk şekillerinin değişmesine sebep olmuştur (Cezar, 1963, s. 327).

Osmanlı Bizans' tan malzeme kültürünü devralmış, ahşap ve kagir malzemeyi birlikte kullanmaya devam etmiş, fakat 1509- 1592- 1718-1766 yıllarında meydana gelen büyük depremlerden dolayı ahşaba yönelmiştir. Fakat bu tarihlerden itibaren de yangınlar artmıştır. Binaların ahşap ve birbirine çok yakın oluşu, sokakların dar oluşu, itfaiye teşkilatının gelişmemiş olması ve yangın söndürmek için gerekli suyun yetersizliği, teknolojinin geri olması sebebiyle bu yangınlar çok büyük tahribatlara yol açmıştır (Kayra, 1990, s. 55). Kentin çoğunluğu ahşap ve kagir yapılardan oluştuğu için yangın ahşap yapılar için deprem ise kagir yapılar için tehlike arz etmiştir (Kayra, 1990, s. 44).

Fatih Dönemi'nde kayda geçen önemli yangın bulunmamaktadır. Tarihi kayıtlardaki en eski yangın Topkapı Saray Arşivi'ndeki bir vesikada bahsi geçen ve tarihi net olmamakla birlikte 15. yüzyılın sonlarında olduğu tahmin edilen Fatih Camii civarında Sultan Pazarı mevkiinde 123 dükkân, 16 oda ve biraz ilerinde bir miktar daha dükkânın yandığı yangındır (Cezar, 1963, s. 328). Aynı yüzyılda 1489 yılında At meydanında barut ve mühimmat deposu olarak kullanılan Güngörmez Kilisesi'ne yıldırım düşmesiyle başlayan yangında At meydanında önemli tahribat olmuştur.

25 Ağustos 1509 tarihinde sabaha karşı Bedesten civarında çıkan yangında ise birçok dükkân yanmış ve mahalleler kül olmuştur. Çemberlitaş civarında bulunan Tavuk Pazarı'ndaki Atik Ali Paşa dükkanları da bu yangında tamamen yanmıştır. Yangın Gedikpaşa hamamına dayandığı noktada söndürülmüştür (Cezar, 1963, s. 329).

Kanuni Sultan Süleyman zamanında kayıtlara geçmeyen çok sayıda yangın olduğu bilinmektedir. Bunlardan kaydı tutulan 1539 tarihli yangın tersanede çıkmış ve tersane civarı da yanmıştır (Cezar, 1963, s. 329).

İstanbul'un önemli yangınları Haliç kıyılarından başlayıp şehre yayılmıştır. Bunlardan biri de 1539 yılında Zindankapı civarındaki Baba Cafer Zindanı civarındaki dükkanlardan çıkan yangındır. Bu yangın İstanbul'da en büyük alanı kaplayan yangınlardan en eskisidir. Odun Kapısı'ndan ilerleyip Şehzade Sultan Mehmed Validesi'nin imaretini geçerek Balıkpazarı'ndan Odun İskelesine kadar olan alanda yayılmıştır. Katırcılar Camii, Alacahamam, Tahtakale Dairesi, Ahi Çelebi Camii tamamen yanmıştır (Cezar, 1963, s. 330).

5 Şubat 1540'da Eski Saray'da yangın çıkmış fakat saray dışına taşmamıştır. 1554'te Baba Cafer Zindanında çıkan ikinci yangında çok sayıda bina harap olmuştur (Cezar, 1963, s. 331-332).

Andreasyan'a göre 1569 yılında Demirkapı dolaylarında başlayan yangın bir hafta sürmüş. Bahçekapı ve Balıkpazarı'ndan Zindankapı'ya kadar tüm alanı kül etmiştir (2011; s. 61). Yahudi Mahallesi'nde 36000 konutun yandığı bu yangın 16. yüzyılın en büyük yangınıdır (Cezar, 1963, s. 331-332). Fakat Selaniki kayıtlarında aynı yangının bir gün bir gece sürdüğünü ifade etmiştir (Tarih-i Selânikî, s. 76).

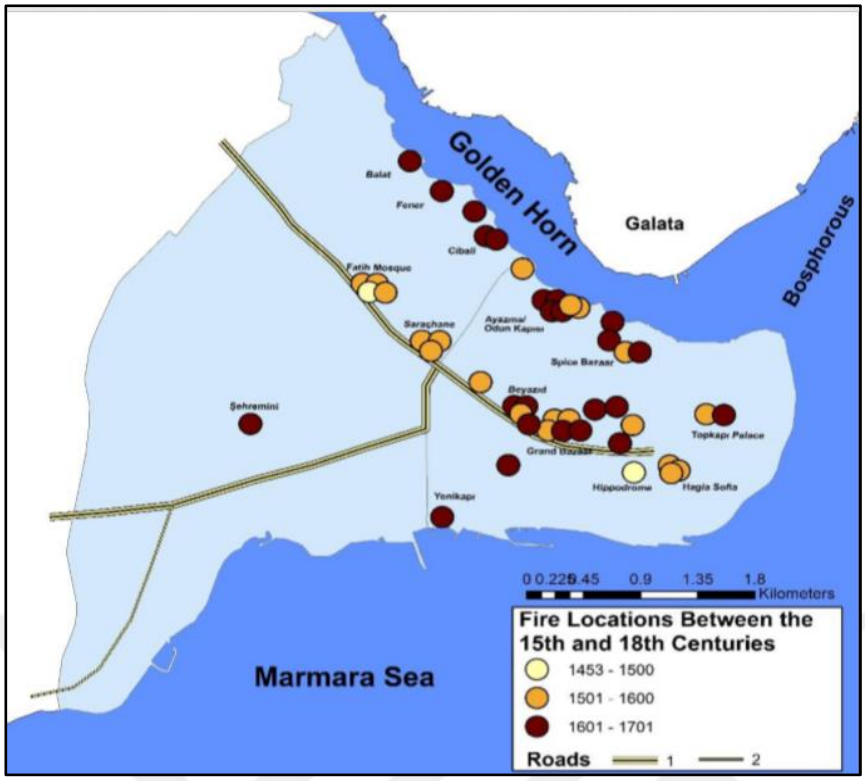
1575 Topkapı Sarayı'ndaki yangında sarayın mutfak, helvahane ve kileri tamamen yanmış, yangın ahırlara ulaşmış; sarayda oldukça zayiat olmasına rağmen neyse ki yangın çok büyümeden kontrol altına alınmış, saray sınırları dışına sıçramamıştır (Tarih-i Selaniki, 1989, s. 90).

Nisan 1588' de çıkan yangında eski ve yeni Bedesten' in etrafı, Bit Pazarı ve Yahudi Mahallesi'ndeki tüm konutlar ve bu alanlardaki mescidler tamamen yanmış yangın Gedik Ahmet Paşa Hamamı'nda son bulmuştur. 1590 yılında çıkan ilk yangında Karaman Pazarındaki semerciler, aynı yıl çıkan ikinci yangında ise Saraçhane yanmıştır (Cezar, 1963, s. 334).

1591 yılında çıkan yangında Tophane-i Amire civarındaki dükkanlar 1592 yılında çıkan yangında ise Ayasofya yakınlarındaki Üsküblü Mescidi civarında epeyce konut yanmıştır (Cezar, 1963, s. 334).

Çizelge 3.8 : 16. yy yangınlarının yılları ve alanları (Tekin, 2016, s. 15-16).

Yılı	Yangın Alanı
15. yy	Fatih Camii
1489	Hipodrom
1515	Bedesten
1539	Zindankapı
1540	Eski Saray
1546	Bedesten
1554	Baba Cafer Zindanı
1569	Yahudi Mahallesi
1574	Topkapı Sarayı
1576	Unkapanı
1588	Bedesten
1590	Karaman Pazarı
1590	Saraçhane
1591	Şehzade Camii Civarında
1592	Ayasofya Civarında
1593	Saraçhane
1594	Ayasofya
1594	Tavuk-Pazarı
1598	Fatih Civarında
1598	Fatih Civarında
1598	Ayasofya Civarında
1599	Saraçhane

Şekil 3.15 : Yıllara göre İstanbul yangın alanları (Tekin, 2016, s. 25).

3.4.2 Depremler

Byzantios İstanbul'da depremlerin çok sık meydana gelen bir doğa olayı olduğunu belirtmiş; 24 Eylül 446, 25 Eylül 477, 14 Aralık 558, 25 Ekim 741, 10 Ocak 869, 8 Ocak 1011, 1 Haziran 1286, 14 Eylül 1509, 24 Ekim 1802 depremlerinin kenti ağır hasarlara uğrattığını açıklamıştır (2019, s. 66-68). Kayra'ya göre de depremler en az yangınlar kadar sorun olmuştur (1990).

İstanbul fethinden defterlerin son kayıt tarihi olan 1600 yılına kadar iki büyük deprem kayda geçmiştir. Bu depremlerden ilki Fatih Dönemi'nden hemen sonra II. Bayezid Dönemi'nde kentin kentleşme anlamında kendini bulmaya çalıştığı dönemlerde olmuş 1489 Depremidir.

1489 Depremi: Cezar'a göre bu deprem Osmanlı döneminde İstanbul' da tahribat meydana getirmiş en eski depremdir. Bu depremde kesin zarar gören yerler kaydedilmemişse de birçok yapı ve hatta minarenin zarar gördüğü belirtilmiştir (1963, s. 334).

On altıncı yüzyılda meydana gelen depremlerden biri de 'küçük kıyamet' olarak kayda geçen Byzantios'un kentin en ağır hasarlara uğradığı depremler arasında saydığı 1509 Depremidir.

1509 Depremi: Ambraseys ve Finkel'e göre deprem 10 Eylül 1509 günü saat 22.00 dolaylarında olmuştur[20] (1995, s. 240). Fakat bu tarihin aksine Sansovino'nun aktardığına göre deprem 1509 yılının ağustos ayında meydana gelmiştir. Büyüklüğü ile oldukça korkutmuş, şaşırtmış ve İstanbul halkına kıyametin geldiğini düşündürmüştür. Depremin yaklaşık yarım saat sürdüğünü ertesi gün kentte tüm minarelerin ve kulelerin yıkılmış olduğunu ve tüm konutların hasar gördüğünü belirtmiştir (Sansovino'dan aktaran Ağır 2018, s. 90). Cezar ise bu depremden sonra yıkılan cami ve mescid sayısını 109, konut sayısını ise 1070 olarak kaydetmiş kentte minare namına bir şey kalmadığını belirtmiştir. Ayrıca Eğrikapı'dan Yedikule'ye kadar İstanbul surlarının; Topkapı Sarayı'nın deniz tarafındaki duvarlarının, Kızkulesinin, Galata surlarının ve Yedikulenin yıkıldığını; Karaman çarşısının ve semtinin baştan aşağı yok olduğunu, su bentlerinin yıkılarak şehri sular aldığını belirtmiştir. Depremin ardından denizde yükselen dalgaların Galata ve kent surlarını aştığını, sokakları su bastığını bu depremle birçok insanın öldüğünü eklemiştir. (1963, s. 382). Sansovino'nun metninde bu depremle enkaz altında yaklaşık 1500 kişinin kaldığı ifade edilmiştir. Ayrıca dönemin sultanı olan II. Bayezid'in depremin hasarlarının atlatılması konusunda endişe duyduğunu ve 80000 işçinin onarım yaptığını da belirtmiştir (Sansovino'dan aktaran Ağır, 2018, s. 90). Neyse ki bu denli tahribatlı depremden sonra 1546 yılında dönemin yapım tekniklerinin güçlüğüne rağmen bu kadar çok vakıf kaydı olmasından dolayı kentin kentleşme anlamında hızlı ve etkin bir yol katettiği düşünülebilir.

1557 tarihinde dair bir deprem daha kayda geçmiş fakat hasarla ilgili herhangi bir kayıt bulunamamıştır. 1557 yılında İstanbul'da bulunan Busbeq bu depremi anlatırken gece derin uykusundan uyandığını, masanın üzerindeki kitabın ve bardağın her birinin bir tarafa düştüğünü fakat bulunduğu binada yıkıntı olmadığını yazmıştır (2013, s. 102). Bu ifadelerden büyük çaplı bir yıkıntı olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 1557 yılında gerçekleşen bu depremin ardından 1600 tarihli kayıtlar arasında yaklaşık kırk yıllık zaman diliminde vakıf kayıtları oldukça artış göstermiştir. Bu durumun sebebi olarak depremin yıkıcı şiddetinin olmayışı veya iskân hareketlerinin hızla tamamlanması şeklinde düşünülebilir.

[20] Özata ve Limoncu'ya göre Osmanlı kaynaklarında deprem 10 Eylül 1509 tarihinde olmuştur (2014, s. 218).

Böylelikle İstanbul'da tarih boyunca her yüz yılda bir kentin imar durumunda köklü değişikler oluşturabilecek depremler olduğu görülmektedir. Her ne kadar depremlerde konut alanlarında hasar kayıtları yapılmasa da konut alanlarında tahribat olacağı ihtimali göz ardı edilmemelidir. Defter kayıtları değerlendirilirken nâhiyenin gelişmişliği bu depremler göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir.

Kayıtlarda çok sık rastlanmasa da İstanbul söz konusu yüzyılda aşırı yağış ve sellerden de etkilenmiştir.

3.4.3 Sel ve yağmur

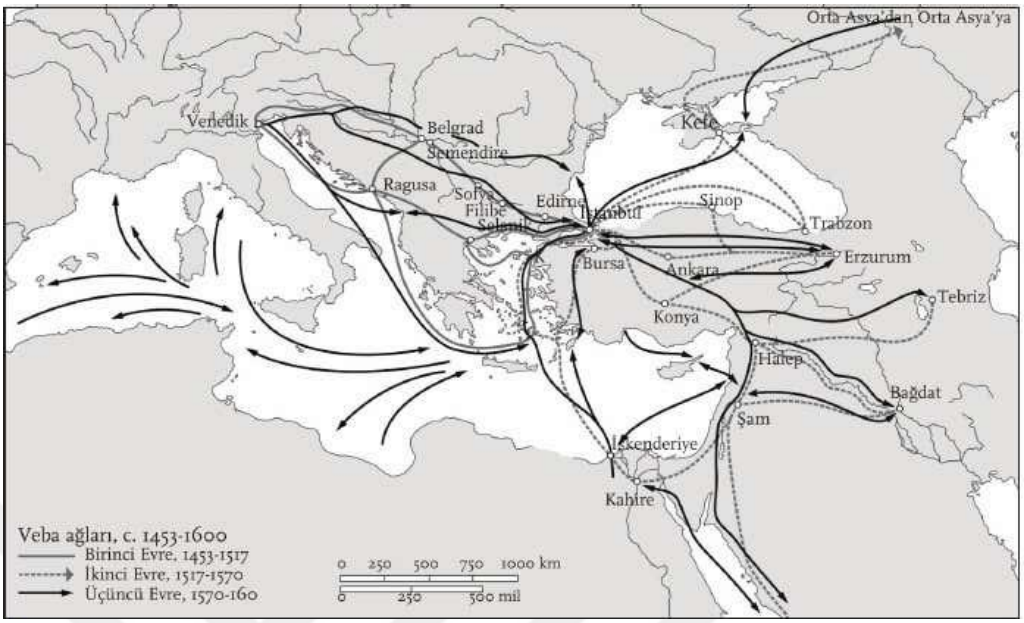
1563 yılında meydana gelen şiddetli yağmur 24 saat sürmüş ve 74 yere yıldırım düşmüştür. Halkalı deresi taşmış, sokakları su basmış, Kanuni'nin yaptırdığı su kemerleri ve birçok köprü yıkılmıştır, halkın ikamet ettiği konutlarda bir hayli tahribat oluşturmuştur. Haliç ve Galata Boğazı taşmış kıyıdaki kasırlar, konutlar yıkılıp viran olmuştur (Cezar, 1963, s. 385; Tarih-i Selaniki, 1989, s. 1-2).

Yangın, deprem ve sel dışında kentte göç politikalarını ve kentin yerleşimini etkileyen bir başka afet ise salgın hastalıklardır.

3.4.4 Salgın hastalıklar

İstanbul, kalabalık bir kent olması ve ticaretin her zaman etkin olması dolayısıyla hastalıklara maruz kalmıştır. Marien de İstanbul'un stratejik konumu, Karadeniz ticaret yolu ve Orta Asya ile bağlantılı olması, kürk ve tahıl gibi hastalığı taşıyıcı özelliği olan ürünlerin limanlardan taşınması, İran ve çevresinin potansiyel bir hastalık bölgesi olması ve İran bölgesi ile ipek ticareti yapılması, tüccarların ve Karadeniz'den, Kahire'den gelen kölelerin varlığı, devşirme usulü, toprak genişletme dürtüsü sonucu yeni Fetih'ler dolayısıyla sık sık hastalıklara maruz kaldığını belirtmiştir (2009). Bu hastalıklardan en ağırı ve ölümcül olanı ise; 14. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan ve 16. yüzyılda Osmanlı'da görülmeye başlayan 'veba'dır. Toplum tarihinde 'kara ölüm' olarak kayıtlara geçmiş veba Osmanlı toplumunda 'taun' adıyla da anılmıştır (Batğı, 2017, s. 169). Busbecq, 1562 yılında İstanbul'da oldukça etkili bir veba salgını olduğunu etkisinin 1565'te devam ettiğini belirtmiştir. Tarih-i Selaniki 1584 ve 1585 yıllarının yaz aylarında ciddi taunların olduğunu, ayrıca 1590'lı yılların en ağır atlatılan yıllar olduğunu belirtmiş ve 1590-1592-1595-1598 yılların yaşanan taunlardan bahsetmiştir. Bunlardan 1595'teki salgın son derece ağır atlatılmış ve çok

sayıda ölüme sebep olmuştur. İstanbul dönemin veba salgınlarının birçoğundan etkilenmiştir (Şekil 3.16).

Şekil 3.16 : Fetih ve 1600 yılları arasında Osmanlı toprakları çevresinde veba haritası (Varlık, 2017, s.173).

Tournefort, Türk halkının kader anlayışlarından ve kadere olan inançlarından dolayı hiçbir önlem almadıklarını dolayısıyla sonuçların çok ağır ve ölüm sayılarının çok fazla olduğunu belirtmiştir. Fakat Marien bu durumun kendilerini korumak istemedikleri anlamına gelmediğini köylüden hükümdara kadar birçok kişinin hastalığa yakalanmış bölgelerden kaçtığını belirtmiştir. Ayrıca Osmanlıların kentten ziyade nüfusun daha seyrek olduğu dağlık alanların veba salgınlarında güvenli bölgeler olarak değerlendirildiğini eklemiştir (2009).

Hastalık ve salgın gibi kavramların insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçası olduğunu savunan McNeill'e göre; veba salgınları insanlık tarihinin şekillenmesinde etkili olmuştur (1976). Ayrıca Panzac veba salgınlarının Osmanlı topraklarında etkilerini çalıştığı eserinde vebaların ekonomi üzerinde darbe etkisi yarattığını ve nüfusun değişiminde etkili olduğunu belirtmiştir. Böylelikle belirli zaman aralıklarıyla salgın hastalıklara tanık olmuş İstanbul kenti için salgın hastalıkların nüfus yoğunluğunda ve dolayısıyla kent yerleşimlerinde değişikliklere sebep olabileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir (1997).

4. 1546 VE 1600 TARİHLİ İSTANBUL VAKIFLARI TAHRİR DEFTERLERİ KAYITLARINDA YEŞİL ALANLAR İLE İLGİLİ TERİMLER

İstanbul Vakıfları Tahrir Defterleri incelendiğinde vakfiyelerde yeşil alanlara ve yeşil alan öğelerine ilişkin birçok terim bulunmaktadır. Aynı ve/veya yakın anlama gelen farklı ifadeler bir arada da yer alabilmektadır. Bazı terimler ise farklı yazım şekilleriyle kaydedilmiştir. Örneğin: 'bostan' teriminin bazı vakfiyelerde 'bostan' bazılarında *'bustan',* bazılarında ise *'zemin-i bustan'* şeklinde kaydedildiği; tüm *'çardak'*ların 1546 kayıtlarında '*çardak*', 1600 kayıtlarında ise *'çartak'* olarak kaydedildiği görülmektedir. Defterlerde geçen terimler, yeşil alanlar ile ilgili terimler ve yeşil alan bileşenleri niteliğinde terimler olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

4.1 Yeşil Alanlar İle İlgili Terimler

1546 ve 1600 tarihli İVTD'lerinde yeşil alanları ifade etmek amacıyla çeşitli terimler bulunmaktadır. Defterlerde on çeşit yeşil alan türüne rastlanmaktadır. Bunların bir kısmı kendi içinde aynı ve/veya yakın anlamda olabildiği gibi çok farklı anlamlarda da kullanılmıştır. Defterlerde en sık rastlanan yeşil alan türü *bağçe*[21]'dir. Vakfiyelerde *bağçe* sık sık kullanılmış ek olarak nadiren de olsa *bağçe-i büzürk*[22]*, bağçe-i kebir*[23]*, bağçe-i nev*[24]şeklinde özellikleri ile birlikte de kaydedilmiştir. Sözü edilen bu üç terim çalışma boyunca kullanıldığı vakfiyeler kapsamında incelendiğinde büyük ve yeni olmaları dışında herhangi bir nitelik bulunamamıştır. Büyük, küçük ve yeni nitelemesi dışında başka bir nitelik belirtilmediğinden ve genelleme yapılamayacak kadar az sayıda olmalarından dolayı üzerinde çalışılmış fakat özgün sonuçlar çıkarılamamıştır.

---

[21]*Bağçe*:(Farsça bağ ve küçültme eki –çe ile bağ-çe). Bahçe sözünün eskiden kullanılan asıl şeklidir (Ayverdi, 2005). Çiçek ve eşcar-ı müsmire ve yr-i müsmireyi ve sebze vesaireyi havi ve ekseriya eve muttasıl mahall, ravza, bağ, firdevs, bostan (Sami, 2015).
[22]*Bağçe-i büzürk*: büzürk-büzürg: büyük, ulu bağçe-i büzürk: büyük bahçe (Ayverdi, 2005).
[23]*Bağçe-i kebir*: kebir: büyük (Ayverdi, 2005). Çok nadiren de olsa büyük bahçe anlamında kullanılmıştır.
[24]*Bağçe-i nev*: nev: yeni (Ayverdi, 2005). Bağçe-i nev: yeni bahçe anlamında kullanılmıştır.

Bağçe kadar sık olmasa da defterlerde kaydedilen bir başka yeşil alan türü *cüneyne*[25]'dir. *Cüneyne*ye özellikle 1600 tarihli defterde çok sık rastlanmaktadır.

Defterlerde *bağçe* ve *cüneyne*nin yanısıra *bağ*[26], *bostan (bustan, zemin-i bustan)*[27], *çayır*[28], *çerak (çeraklık)*[29] ve *kerm*[30] gibi yeşil alanlar bulunmaktadır. Bu alanların vakfedildiği vakfiyeler yapı anlamında daha az bileşenlere sahiptir. *'Çayır'* ve *'çerak (çeraklık)'*aynı anlamdadır ve defterler incelendiğinde farklı özellikler bulunmamaktadır. Dolayısıyla bulgular bölümünde ayrı ayrı çalışılmış olmasına rağmen aynı anlamda ve vakfiyelerde benzer şekilde vakfedildikleri için (birçoğu tek başına) değerlendirme ve sonuç bölümünde birlikte değerlendirilmiştir. Benzer şekilde *'kerm'* in de bağ anlamında kullanıldığı muhtemeldir. Dolayısıyla bulgular bölümünde tek başına çalışılmış fakat değerlendirme ve sonuç bölümlerinde *'bağ'* ile birlikte değerlendirilmiştir.

4.2 Yeşil Alan Bileşenleri Niteliğinde Terimler

Defterlerde yapısal ve bitkisel olmak üzere yeşil alan bileşenlerinin vakfedildiğine sıkça rastlanmaktadır. *Bir-i ma*[31], *çardak/çartak*[32], *çeşme, havz*[33], *muhavvata*[34] ve *zulle*[35] yapısal bileşenler niteliğinde terimlerdir. *Bir-i ma, zulle* ve *muhavvata*

---

[25]*Cüneyne*: uçmak, bahçe, çok ferah ve havadar yer (Devellioğlu, 2010). *Cüneyne,* cennetin Arapça küçültme edatıyla türetilmis halidir. Küçük cennet, cennetçik, küçük bahçe anlamına gelmektedir (Ayverdi, 2005).

[26]*Bağ*: (1) Üzüm kütükleri dikili olan ve üzüm yetiştirilen yer. (2) Bahçe, yeşillik, ağaçlık ve çiçeklik yer, bostan. (1) bağ. (2) üzüm bağı. (Risale-i Mi'mariyye, s. 90)

[27] *Bostan/bustan/zemin-i bustan*: (1) sebze bahçesi. (2) kavun karpuz tarlası. Kavun, karpuz, sebze bahçesi, hadika, bostan tarlası (Sami, 2015).

[28] *Çayır*: Sulak ve rutubetli olduğu için üzerinde kendiliğinden gür ot biten veya hayvan yemi olarak kullanılmak üzere özellikle ot yetiştirilen yer, tabii ve sun'i yem sahası (Ayverdi, 2005). Merc, müruc, çemenzar, ata mahsus mera, çerayin, umumen, merta. Mahsus kurutulmuş otlak çayırlık (Sami, 2015).

[29] *Çerak/Çeraklık*: -çera-gah/çera-geh-Hayvan otlatılacak yer, otlak, mera (Nazima ve Reşad, 2002).

[30] *Kerm:* (1) Bağ kütüğü. (2) Bağ, bostan (Ayverdi, 2005).

[31] *Bir-i ma:* Su, ab (Ayverdi, 2005). Bir-i ma: su kuyusu. Bi'r: kuyu, çah (Sami, 2015).

[32] *Çardak/çartak:* (1) Üzerine ağaç, çiçek, yeşillik sarılmak üzere direklerden yapılmış çatkı. (2) Binaların önlerinde kuru ağaç dallarından yapılmış gölgelik, sayvan. (3) Dört direk üzerine çalı çırpıdan yapılmış kulübe. (4) Bazı bölgelerde evlerin üst katlarında yemiş kurutmak için yapılan önü açık üstü örtülü taraa, sergah (Ayverdi, 2005). Sertak, açık mürtefi, tahta-puş, bağlarda natır seriri (Sami, 2015).

[33] *Havz:* Bahçeleri süslemek, sulamak, içinde yüzmek veya belli maddeleri ıslatmak, boyamak, süzmek gibi maksatlar için kullanılan, etrafı beton, tuğla, mermer vb şeylerle çevrilmiş su biriktirme yeri (Ayverdi, 2005).

[34] *Muhavvata:* Etrafı duvarlı yer, avlu, da'ire-i dahili (Sami, 2015). Tahvit olunmuş, etrafına perde veya duvar çekilmiş (Nazima ve Reşad, 2002). 637 kez geçmiştir.

[35]*Zulle*: Gölgelik, tahta örtülü sofa (Risâle-i Mimariyye). Gölge, saye (Sami, 2015). Gölge, koruma, sahip çıkma (Devellioğlu, 2010). Bazı vakfiyelerde vakfedilen *zulleteyn*: İkili çokluk belirten *zulle* çeşididir (Yılmaz, 2009). Vakfedildiği mahallede iki *zulle* olarak değerlendirilmiştir.

defterlerde en sık rastlanan yeşil alan bileşenleridir. *'Çeşme'* sayısı değerlendirmeye imkân sağlamayacak kadar az olduğu için gerekli açıklamalar bulgularda yapılmıştır, fakat değerlendirme ve sonuç bölümünde yer verilmemiştir. Benzer şekilde '*havz'* terimine 1546 ve 1600 tarihli defterlerde ikişer vakfiyede rastlanılmaktadır. Gerekli yorumu yapılmış fakat genel değerlendirme yapılamamıştır. Atik ve Ortaçeşme, kuyuların çoğunlukla mesken bahçelerinde bulunan ve suyun yeraltından çıkartılarak suya erişimin sağlandığı eski yapılardan olduğunu belirtmiştir. Ayrıca 6-7 metre derinlikte ve 4-5 metre genişlikte çoğunlukla taşlardan inşa edildiğini hatta bazı kuyu örneklerinde yağmur suyunun da toplandığını ve depolandığını eklemiştir (2016, s. 443). Defterler incelendiğinde de benzer özellikler elde edilmiştir.

Her iki defterde de *eşcar*[36]*, eşcar-i cevz*[37]*, eşcar-i kerm*[38]*, eşcar-i müsmire*[39]*, gayr-i müsmire*[40]ve *şecere-i rumman*[41]olmak üzere altı tür bitkisel bileşen bulunmaktadır.

Bunlardan *eşcar, eşcar-ı kerm, gayr-i müsmire* oldukça az sayıdadır, *eşcar-ı cevz* her iki defterde de yalnızca Sultan Selim Nâhiyesi'nde birer vakfiyede ve *şecere-i rumman* da her iki defterlerde de yalnızca Mustafa Paşa Mahallesi'nde birer vakfiyede geçmektedir. Dolayısıyla bu terimler bulgular bölümünde tek tek açıklanmış olsa da değerlendirmede 'ağaç ismi' verileri dahilinde değerlendirilmiştir. Defterlerde vakfedilen *eşcar-i müsmire* en sık rastlanan yeşil alan bileşenidir. Fakat vakfedilen ağaçların hangi meyvelere ait olduğu belirsizdir. Bu sebeple diğer ağaçlarla birlikte 'ağaç isimleri' dahilinde değerlendirilmiştir.

---

[36]*Eşcar:* (Şecer' in çoğul şeklidir) Ağaçlar (Ayverdi, 2005). Şecerler, şüceyreler (Sami, 2015).
[37] *Eşcar-i cevz:* eşcar: Ağaçlar; cevz: Ceviz eşcar-ı cevz: Ceviz ağaçları (Ayverdi, 2005).
[38] *Eşcar-i kerm:* eşcar: Ağaçlar; kerm: 1. Bağ kütüğü 2. Bağ, bostan (Ayverdi, 2005). eşcar-ı kerm: bağda bulunan ağaç.
[39] *Eşcar-i müsmire:* Meyve veren, meyveli ağaçlar (Ayverdi, 2005).
[40] *Gayr-i müsmire:* Meyvesiz ağaçlar (Gültekin, 2007 s. 7).
[41] *Şecere-i rumman:* şecer: Ağaç rumman: nar secere-i rumman: Nar ağacı (Nazima ve Reşad, 2002).

5. 1546 VE 1600 TARİHLİ İSTANBUL VAKIFLARI TAHRİR DEFTERLERİNİN BÖLÜMLERİNE GÖRE YEŞİL ALANLAR VE ÖZELLİKLERİ

Fetih sonrasında İstanbul sur içi, Galata ve Eyüp olmak üzere üç büyük yönetime ayrılıyordu. Bu yönetim birimlerine kadılık adı verilmekteydi. Her kadılık da nâhiyelerden, nâhiyeler de mahallelerden oluşuyordu. 1500'lü yıllarda İstanbul, sur içi alanı boyunca bir merkez etrafında değil çok daha geniş alanlarda ve 12 farklı merkezde oluşmuş nâhiyelerle kent olmuştur (İnalcık, 2019, s. 132,143,144). İnalcık'a göre her biri nâhiye olarak nitelendirilen 12 merkezin adı geçse de defterlere göre 13 nâhiye bulunmaktadır. Nâhiye sayılarındaki bu faklılık son nâhiyeye ismini veren külliyenin 1522 yılında yapılmasından ve İnalcık'ın nâhiye haritasının 1500lü yılların başına ait olmasından dolayıdır.

Ayasofya, Mahmud Paşa, Ebü'l-Vefâ, Sultan Mehmed, Murad Paşa ve Topkapı nâhiyeleri ilk kurulan nâhiyelerdendir. En son kurulan nâhiyeler ise Koca Mustafa Paşa, Davud Paşa ve Atik Ali Paşa nâhiyeleridir (Çizelge 5.1). İnalcık'a göre son kurulan nâhiyeler toprak parçası açısından geniş olmalarına rağmen seyrek nüfusluydu; vakıfları nispeten azdı ve birçok mescid padişahın hazinesinden destekleniyordu. Vakıf sayıları defterlerden kontrol edilebilecek fakat nüfus verileri ve mescidlerin özellikleri göz önünde bulundurulacaktır (2001).

Çizelge 5.1 : Nâhiyelere göre mahalle ve vakıf sayıları.

	Nâhiye adı	Mahalle sayısı	Vakıf sayısı	Mahalle sayısı	Vakıf sayısı
		1546		1600	
1	Ayasofya Nâhiyesi *Nâhiye-i Cami-i Şerif-i Ayasofya*	17	191	17	360
2	Mahmud Paşa Nâhiyesi *Nâhiye-i Cami'ül-Merhum Mahmud Paşa*	9	96	9	123
3	Atik Ali Paşa Nâhiyesi *Nâhiye-i Cami'ül-Merhum'ül-Mağfürun Leh Ali Paşa*	5	44	5	77
4	İbrahim Paşa Nâhiyesi *Nâhiye-i Cami-i İbrahim Paşa*	10	106	10	136
5	Sultan Bayezid Nâhiyesi *Nâhiye-i Cami-i Sultan Bayezid Han 'Aleyh'ir-Rahme*	23	198	24	328
6	Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi *Nâhiye-i Cami-i Hazret-i Şeyh Ebü'l-Vefâ Rahimehullah*	12	165	13	319
7	Sultan Mehmed Nâhiyesi *Nâhiye-i Cami'ül-Mağfurun Leh Sultan Mehmed Han Aleyh'ir-Rahmetü Ve'l-Güfran*	41	372	42	704
8	Sultan Selim Nâhiyesi *Nâhiye-i Cami'ül-Merhum'ül-Mağfürun Leh Sultan Selim Han Tabe Serah*	7	33	7	92
9	Murad Paşa Nâhiyesi *Nâhiye-i Cami'ül Merhum Murad Paşa*	23	119	24	343
10	Davud Paşa Nâhiyesi *Nâhiye-i Cami'i Davud Paşa*	13	84	14	264
11	Mustafa Paşa Nâhiyesi *Nâhiye-i Cami'i Mustafa Paşa'l Merhum*	30	65	28	227
12	Topkapı Nâhiyesi *Nâhiye-i Bab-ı Tob*	7	13	8	31
13	Ali Paşa Nâhiyesi *Nâhiye-i Cami-i Ali Paşa Der Nezd-i Çukurbostan*	22	108	23	216
	Toplam	219	1594	224	3220

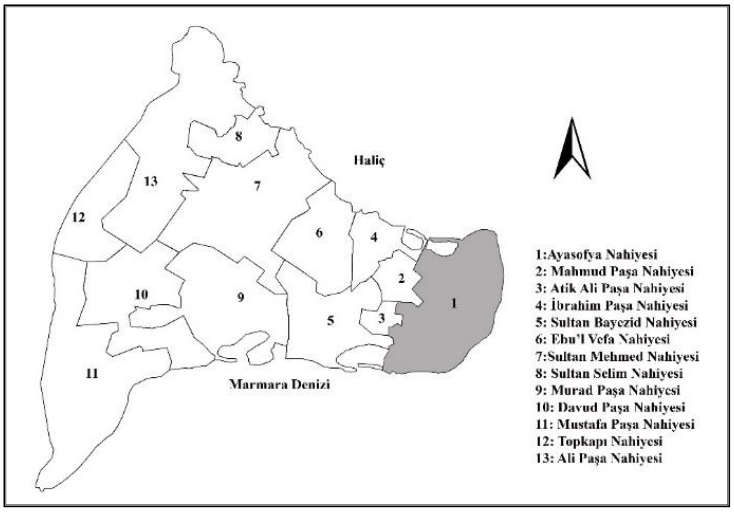
5.1 Ayasofya Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami-i Şerif-i Ayasofya)*

Ayasofya Nâhiyesinin kurulduğu alan, kentin kuruluşundan beri ilk iskân alanıdır. İskân çalışmaları Prehistorik dönemden itibaren süregelmiştir. Yapılan kazı çalışmalarında M.Ö. 13. ve 18. yüzyıla ait buluntulara rastlanmıştır (Tezcan, 1989). Byzantios'a göre ise bölgeye ilk yerleşenler Traklardır, M.Ö. 660 yılına kadar alanda Mikenler ve Hellenler yaşamış, sonra Byzantion kurulmuştur (2010, s. 11-12).

Byzantion kent sınırları Topkapı Sarayı ve Ayasofya'nın yakın çevresini dolayısıyla Ayasofya Nâhiyesi'nin bulunduğu alanları kaplamıştır (Tezcan, 1989; Gyllius, 1997). Ne yazık ki o dönemden günümüze bir yapı ulaşmamıştır (Tezcan, 1989). Nâhiyenin merkezi olan Ayasofya bir başka deyişle St. Sophia Kilisesi 537 yılında (aynı konumda 360 yılında II. Konstantin zamanında yapılan kilise bir yangın ve bir ayaklanma sonucu tamamen yok olmuş ardından İmparator Jüstinyen tarafından 537 yılında günümüzde var olan mabet yaptırılmıştır) açılmıştır (Eyice, 1984, s. 4). Süssheim ve Taeschner, Ayasofya'nın Türklerin sürekli onarım ve özeni sayesinde bugün ayakta kalan en eski Avrupa mimari eseri olduğunu savunmaktadır (Öztuna, 2004, s. 200).

Bizans öncesi dönemlerde kutsal merkez olarak kabul edilen Akropolis'de bu alandadır. Ayrıca bu dönemde nâhiye sınırlarında Gülhane Parkı'nın denize yakın kısmında tiyatro, stadyum ve Akropolis'in içinde bazı mabetler bulunmaktadır (Tezcan, 1989, s. 3-9-11). Kayra'ya göre Fetih'ten sonra Osmanlılar bu bölgenin karakterini çok fazla değiştirmemiştir. Hipodrom At Meydanına, St. Sophia Kilisesi Ayasofya Camii'ne dönüştürülmüş, Topkapı Sarayı Bizans Dönemi'ndeki saray alanının yerine, Haseki Hürrem Sultan Hamamı Zeuxippos Hamamı'nın yerine yapılmıştır (2010, s. 106). Böylelikle Osmanlı Dönemi'nin en önemli sarayı da bu nâhiye sınırlarında kurulmuştur. Bu durum tesadüfi değildir, alanın kentin en hâkim ve en güzel yeri olması ve savunmasının kolay olması dolayısıyla seçilmiştir (Tezcan, 1989, s. 3-9-11).

Gyllius'a göre nâhiyenin bulunduğu alan İstanbul' un birinci tepesi üzerinde bulunmaktadır ve bu tepe rüzgârlardan korunmuş güvenli ve bol limanlı bir alandır. Bir kılıç veya hafifçe inişli düzlüğe uzanan bir dil, bir gaga gibidir (1997, s. 40). Sınırları içinde Ayasofya, Topkapı Sarayı, At Meydanı ve büyük sarnıç gibi yapıların bulunması dolayısıyla kentin merkezi olarak tanımlanabilir. Ayrıca Fetih'ten sonra çeşitli vakıflar ile Ayasofya'nın zengin gelir kaynakları oluşturulmuş dolayısıyla Ayasofya sağlam kalmış ve nâhiye hızla gelişmiştir (İnalcık, 2019, s. 134-135).

Şekil 5.1 : Ayasofya Nâhiyesinin konumu (İnalcık, 2001; Ayverdi, 1958; Ayverdi ve Barkan, 1976; Canatar, 2004' ten yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

Son yıllarda yapılan kazı çalışmaları neticesinde İstanbul'un fethinden önce Roma ve Bizans Dönemi'nde nâhiye sınırlarında 14'ten fazla kilise veya manastır, vaftiz binaları, üç ayazma, bir saray, tiyatro, *kynegion* (hayvan dövüşlerinin yapıldığı yer), *tzykanisteron* (sarayın eğlenceleri için ayrılmış spor sahası), düşkünler evi, yetimhane, mektep, 2 hamam olduğu kayıtlara geçmiştir (Kömürciyan,1952; İnciciyan,1956; Paspates,1893; Khitrowa,1880; Demengel-Mamboury,1939; Janin,1950; Millingen,1899; Janin,1953; Anna, 1969'dan aktaran Tezcan,1989; s. 53-140). Fetih'ten sonra nâhiye alanında bulunan Bizans Dönemi yapıları harap durumda olduğu halde Fatih Sultan Mehmed bu yapılara dokunulmamasını emretmiştir. Fetih'ten sonra mabetlerin kullanımı devam etmiş fakat zamanla kilise ve manastırlar mescid ve camilere dönüştürülmüştür (Tezcan, 1989, s. 16,413). Nâhiye sınırları içinde bulunan Ayasofya Camii, Güngörmez Mescidi, Acemi Ağa Mescidi, Küçük Ayasofya Camii ve Hayrüddin Bey Mescidi İstanbul' un fethi ile kiliseden camiye dönüştürülmüş yapılardır (Kırımtayf, 2001). Bölgede bir manastırda derviş tekkesi olarak kullanılmıştır (Tezcan, 1989, s. 413). Aya İrini Kilisesi ise Topkapı Sarayına ait bir hizmet birimi olarak kabul edilmiş ve silah deposu olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hükümdarlığın son dönemlerinde ise silah malzemelerinin sergilendiği müze şeklinde bir yapı olarak kullanılmıştır (Ar, 2013, s. 43,278,284).

Ayasofya'nın varlığı ve 1478 yılında Topkapı Sarayı'nın yapılmasıyla nâhiye hızla gelişmiştir. Topkapı Sarayı'nın Ayasofya Nâhiyesinin mahallelerindeki konut dokusuna ve mahalle özelliklerine olan etkisini belirlemek güçtür. Fakat sarayda ikamet etmeyip çeşitli kademelerde çalışan görevlilerin saraya yakın olması ve

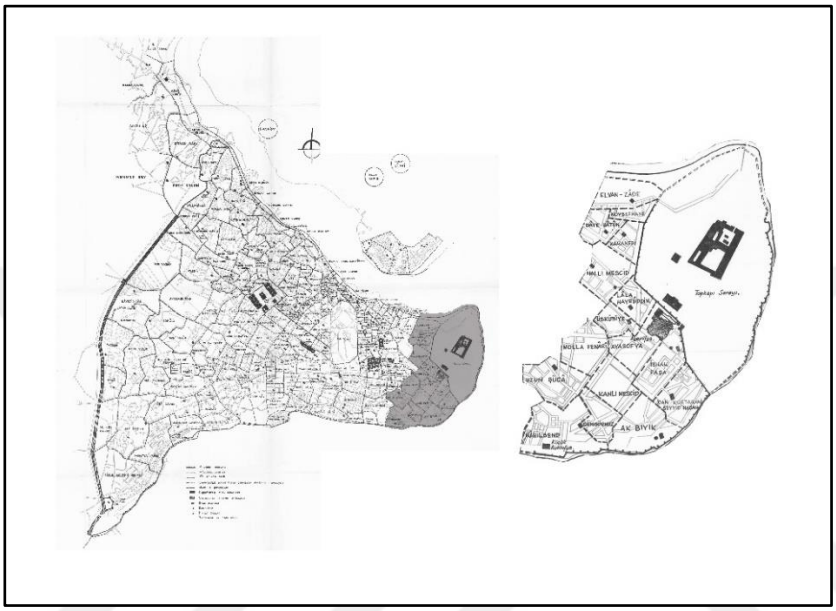
ulaşımın kolay olması dolayısıyla bu mahallelerde yaşadıkları, sadrazam konaklarının varlığı bilinmektedir (Han, 2019, s. 88). Ayrıca Cerasi de 16. yüzyıldan itibaren divan üyeleri ve paşaların saraylarının bu nâhiyede yoğunlaştığını belirtmiştir (2014). Evliya Çelebi ise Seyahatnamesi'nde İbrahim Paşa, Rüstem Paşa, Mehmed Paşa, Koca Sinan Paşa, Koca Ali Paşa ve Güzel Ahmed Paşa saraylarının[42] bu nâhiye sınırlarında olduğunu belirtmiştir (2003, s. 277). 1540 ve 1551 tarihli Haseki Hürrem Sultan vakfiyelerine göre Nöbethane Daye Hatun Mescidi Mahallesi'nde saray aşçısı Yahya Efendi'ye ait olan ve onun ölümüyle geliri Haseki Hürrem Sultan Külliyesi'ne tahsis edilen bir oda, bir ahır ve bir su kuyusu kaydedilmiştir. Nâhiye bu önemli yapıların bulunması dolayısıyla dönemin devlet yönetiminin kalbi niteliğindedir (Kartal, 2012, s. 328). 1546 ve 1600 tarihli İVTD' lerine göre nâhiyenin 17 adet mahallesi vardır. Her mahallede de kayıtlı vakıflar bulunmaktadır. Kuban'a göre nâhiye içindeki vakıf sayıları ile o bölgenin zenginliği ölçülebilir niteliktedir (1996). Çizelge 5.2'deki vakıf sayılarına göre nâhiyenin gelişimi dikkat çekmektedir.

Çizelge 5.2 : Ayasofya Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları.

Mahalle sayısı	Vakıf sayısı (1546)	Vakıf sayısı (1600)
Ayasofya Camii Şerif Mahallesi	26	27
İshak Paşa Mesc. Mahallesi	27	27
Sinan Ağa Mesc. Mahallesi	13	23
Akbıyık Mesc. Mahallesi	23	43
Güngörmez Mesc. Mahallesi	16	20
Nakılbend Hasan Mesc. Mahallesi	11	20
Hüseyin Ağa Camii Mahallesi	9	38
Uzun Şüca Mesc. Mahallesi	18	13
Binbirdirek Sinan Ağa Mesc. Mahallesi	4	4
Hace Rüstem Mesc. Mahallesi	9	10
Firuz Ağa Mesc. Mahallesi	8	9
Üsküblü Mesc. Mahallesi	17	26
Hayrüddin Bey Mesc. Mahallesi	6	13
Karakedi Hüseyin Çelebi Mesc. Mahallesi	15	19
Nöbethane Daye Hatun Mesc. Mahallesi	20	20
Elvanzade Hace Sinan Mesc. Mahallesi	22	20
Hace Üveys Mesc. Mahallesi	15	28
Toplam	259	360

[42] Adı geçen saraylardan İbrahim Paşa Sarayı dışındaki saraylardan hiçbirinin konumlarına hiçbir kaynakta rastlanmadığı için İbrahim Paşa Sarayı dışındaki saraylar Şekil 5.3 ve Şekil 5.6'da verilen haritalarda bulunmamaktadır.

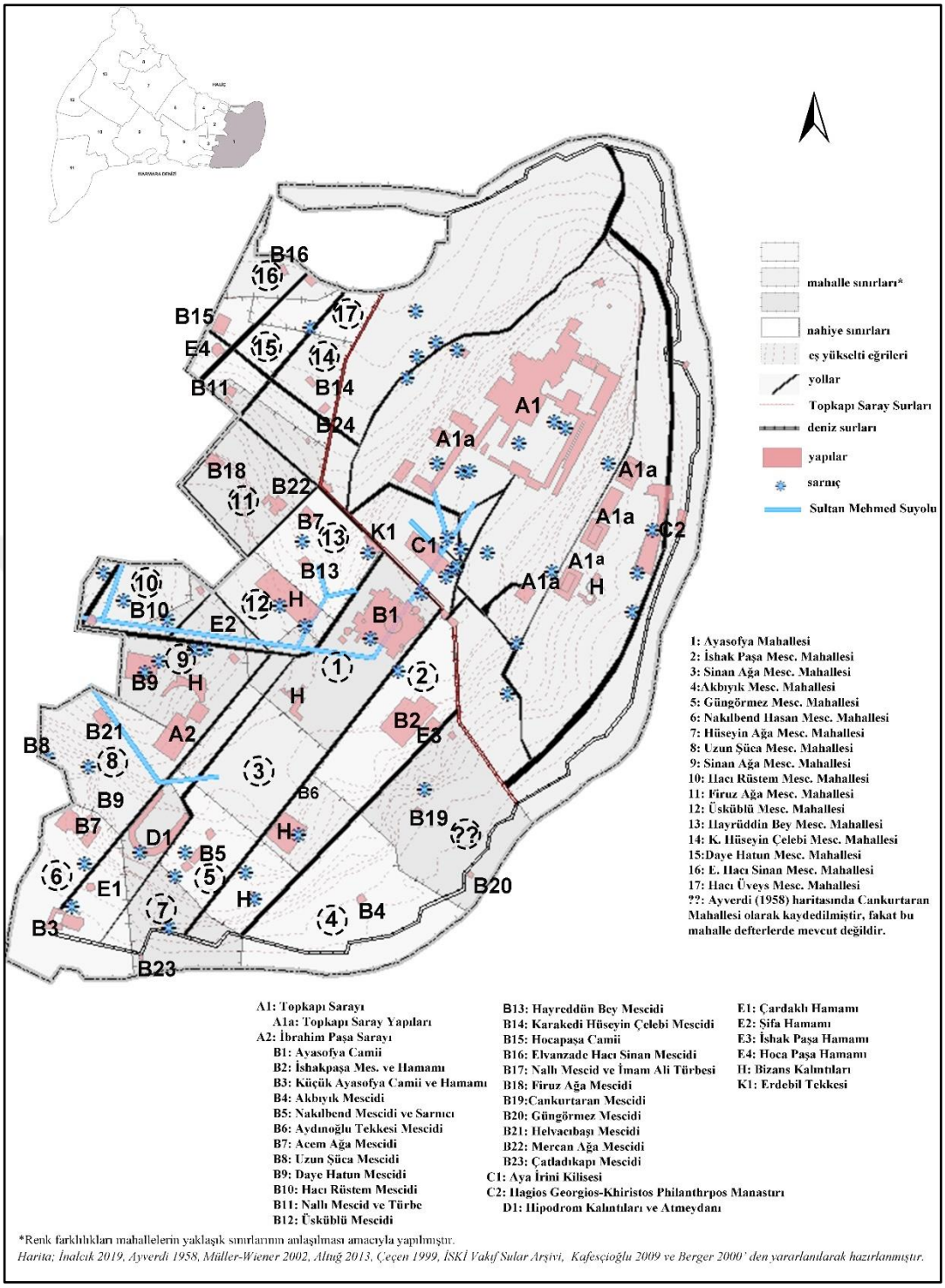
1546 ve 1600 tarihli İVTD'leri birlikte incelendiğinde nâhiyede yaklaşık olarak geçen elli yıllık sürede yeni bir mahalle açılmamış ve herhangi bir mahalle kaybolmamıştır (Mahallelerin konumları için bkz. Şekil 5.2). Fakat vakıf sayılarında artış görülmüştür. Böylelikle nâhiyede gelişimin büyük çoğunluğunun 15. yüzyılda tamamlandığını ve 16. yüzyılda mevcut alanlarda nüfusun ve yeni yerleşimlerin söz konusu olduğu söylenebilir.

Şekil 5.2 : Ayverdi'nin haritasına göre Ayasofya Nâhiyesi'nin konumu ve mahalleleri. (Ayverdi, 1985; yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Ayasofya Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

Ayasofya Nâhiyesi'nde vakfiye sayısının diğer nâhiyelere göre fazla oluşu, vakfiyelerdeki menzillerin fazlalığı ve nâhiyenin kapladığı alanın büyük çoğunluğunun Topkapı Sarayı için ayrılmış olması (Şekil 5.3) ve bu alanda halktan yerleşimin söz konusu olmayışı göz önünde bulundurulduğunda nâhiyede yoğun bir yerleşimin hâkim olduğu sonucu çıkarılabilir.

Şekil 5.3 : 1546 Yılı Ayasofya Nâhiyesi'nin kent unsurlarını içeren harita. (Çoban Şahin, 2020)

Kurulan ilk nâhiyelerden olmasının ve İnalcık'a göre kentin merkezi konumunda yer almasının yoğun yerleşim sebeplerinden olması muhtemeldir. Ayrıca Ambraseys ve Finkel tarafından şiddeti 7,4 ten büyük olduğu tahmin edilen 1509 depreminden sonra 1546 yılına kadar oldukça fazla yapının vakfedilmesinden dolayı kentin hızlı bir kentleşme süreci geçirdiğini söylemek mümkündür.

Vakfiyeler incelendiğinde aynı mahallede birbiri ardına kaydedilen menzillerin benzer hatta çoğu zaman aynı özelliği göstermesi dikkat çekmektedir. Busbecq, Türklerin kentlerinde zarif binalar bulunmadığını belirtmiştir (2013, s. 102). Gyllius da dıştan sade görünüşlü konutlardan bahsetmiş, bakımsız ve gösterişsiz olduğunu eklemiş, daha fazla detaya değinmemiştir (Gyllius, 1986'dan aktaran Üçel Aybet, 2003, s. 484). Defterlerde de yapılar ile ilgili plan özelliklerine ve detaylı özelliklere dair bulgular elde etmek güçtür. Yalnızca genel özelliklere ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Hâne ile ilgili çok çeşitli tarifler (*hâne-i tâhtanî, hânehâ-i fevkânî* vb) mevcuttur (Bkz: Çizelge A.1). Ayrıca hânelerin yanısıra çok sayıda *höcre* ve *höcerât*[43] olarak belirtilen oda ve odacıklar vakfedilmiştir. Nâhiye genelinde *hânehâ-i tâhtanî (*alttaki hâneler)*, hânehâ-i fevkânî (*üstteki hâneler) ve *höcerât (odacık)* ibareleriyle kaydedilen yapılar yoğunluktadır. Bu yapıların nâhiyenin genel özelliği olduğunu söylemek muhtemeldir. Ayrıca '*tâhtanî* (alt/altta bulunan), *fevkânî* (üst/üstte bulunan), *süfli* (aşağıda bulunan) gibi tanımlamalardan konutların tek katlı veya iki katlı olduğu anlaşılmaktadır. Eyice'nin belirttiğine göre Türkler, Fatih, Süleymaniye gibi semtlerle birlikte bu nâhiyede yerleşmeyi ve yaşamayı tercih etmişler, dolayısıyla ileri gelenler bu nâhiyede oldukça güzel ahşap konaklar yaptırmışlardır (2006, s. 49). Nâhiye genelinde konut alanlarının yanı sıra ticari alanlarda mevcuttur. Birçok alanda dükkanlar ve mesken alanları içiçedir.

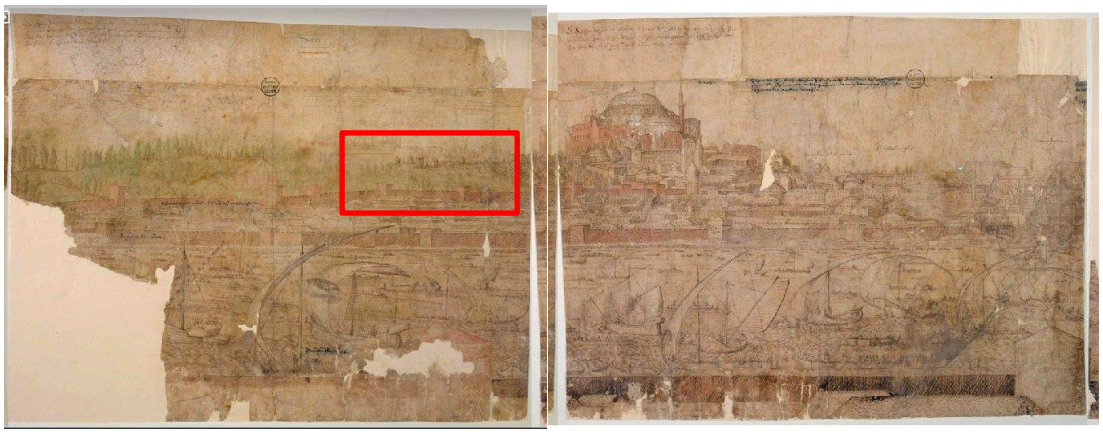
Dönemin konut mimarisi hakkında bilgi olmadığı için yerleşme dokusunun nitelikleri de belirsizdir. Yalnızca çevrede yeni gelişen mahalle alanlarının yoğunluklarının çok düşük olduğu söylenebilir. Bazı mahallelerde vakfiye sayılarının oldukça az olması durumu doğrular niteliktedir. Tanyeli'ye göre yerleşim alanları içinde tarımsal üretim yapılan geniş bahçeler içinde dağılmış konutlar olması ihtimali yüksektir (1986). Mahallelerde yerleşim alanlarının dışında kalan alanların tarım alanı olması muhtemeldir.

Vakfiyelerde yapılar ile birlikte *bağçe, cüneyne* gibi yeşil alanlara rastlanmaktadır. Yeşil alanlarda bulunan yapısal ve bitkisel çok az ipucu dışında plan ve genel özelliklere yönelik veriler elde etmek de imkansızdır. Sözü edilen yeşil alanların büyük bir çoğunluğu hane tipi yerleşim alanlarında bulunmaktadır. Sayı olarak az da olsa bazı

[43]İstanbul'un iş gücünü oluşturan çoğu kent dışından gelmiş hamal, işçi ve zanaatkârlardan oluşan; bir aile ve konut ile kent içerisinde bağı olmayan 'bekâr' sınıfının barındığı mekânlardır (Çokuğraş, 2013, s. 60)

vakfiyelerde ise yeşil alanlara, hane tipi ikamet yapılarının ve dükkanların birlikte bulunduğu menzillerde de rastlanması dikkat çekmektedir.

Nâhiye genelinde biri *bağçe-i kebir* olarak anılan *bağçe*ler ve *cüneyne*ler yoğunluktadır. Tanyeli'ye göre; birçok vakfiyede geçen *bağçe* ibareleri kentin tarımsal üretimle ilgilendiği hakkında fikir vermektedir. Ayrıca Tanyeli, Türk konutunda bahçenin bir süs öğesi olmaktan ziyade üretim etkinlikleriyle ilişkili mekân olduğunu belirtmiş, kentin geniş bahçelere sahip olduğunu eklemiştir. *Bostan, çerak* gibi yeşil alanların bahsi nâhiyedeki hiçbir kayıtta geçmemiştir. *Bağçe*nin ve *cüneyne*nin aralarındaki anlam farkı net değildir. Defter incelendikten sonra da herhangi bir genelleme veya özellik tespit edilememiştir. İshak Paşa Mescidi Mahallesi'nde ve Karakedi Hüseyin Çelebi Mescidi Mahallesi'nde *bağçe*lere sıkça rastlanırken *cüneyne*ler yalnızca İshak Paşa Mescidi Mahallesi'nde yoğun olarak bulunmaktadır. İshak Paşa Mescidi Mahallesi, nâhiyenin merkezi olarak kabul edilen Ayasofya Mahallesi'nin hemen yakınındadır. Ayasofya Mahallesi, dükkân-han-bedesten gibi ikametten ziyade ticari yapıların yoğun olduğu bir mahalledir (Bkz: Çizelge A.3). İkamet alanları ise bu mahallenin hemen yakınındaki mahallelerde yoğunlaşmıştır. İkametin yoğun olduğu mahallelerin topoğrafya özellikleri değerlendirildiğinde değişimin çok olmadığı, alanın düze yakın olduğu dikkat çekmektedir (Şekil 5.3). Bu durum yerleşimin düze yakın alanlarda yoğun olduğunu dolayısıyla nüfusun ve yeşil alanların fazla olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca topoğrafya özelliklerine göre (Şekil 5.3) söz konusu tarihlerde küçük derelerin bulunma ihtimali söz konusudur. Dereler yeşil alanların gelişimi ile bağlantılı bulunabilir. Aralarındaki fark net anlaşılamamakla birlikte nâhiyede *bağçe*lerin *cüneyne*lerden daha yoğun olduğu dikkat çekmektedir. Yeşil alanlar ve yeşil alanlara dair unsurlar Ayasofya yakınlarında yoğunlaşırken uzaklaştıkça azalmaktadır. En fazla İshak Paşa Mescidi ve Hayrüddin Bey Mescidi Mahallesi'nde artış göstermiştir. Lorichs Panoraması'nın Ayasofya Nâhiyesinin tasvir edildiği bölümlerde İshak Paşa Mahallesi olması muhtemel (Ayasofya'nın hemen yakınında) alanda yerleşim alanı içinde yeşil alanlar tanımlanmıştır (Şekil 5.4). Dolayısıyla İVTD'lerindeki verilerine göre nâhiye genelinde yeşil alanların İshak Paşa Mescidi Mahallesi civarında yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Ayrıca Melchior Lorichs tarafından hazırlanmış İstanbul tasviri de söz konusu veriyi destekler niteliktedir.

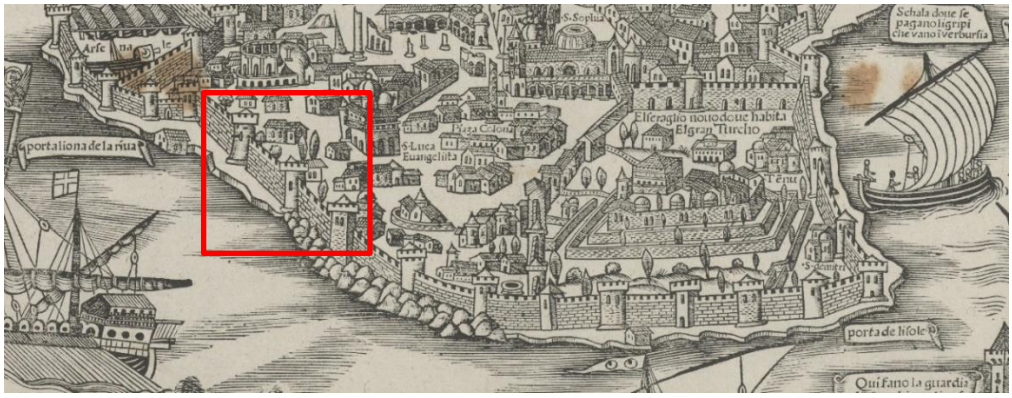

Şekil 5.4 : Melchior Lorichs Panoraması'nda Ayasofya Nâhiyesi olabilecek alanda yeşil alanlar (LÜA; yazar tarafından işaretlenmiştir).

Hace Üveys, Daye Hatun ve Elvanzade Hace Sinan Mescidi Mahallesi yeşil alanlardan ziyade yeşil alan bileşenlerinin bulunduğu mahallelerdir. Cezar'a göre sözü edilen mahalleler 1539 yılında Zindankapı civarında çıkan yangında ağır zarar görmüştür (1963, s.330. Tahribatlı yangınların olduğu mahallelerde yeşil alanların daha az olması dikkat çekmektedir. Yangınlardan sonra yapılan yapılarda yeşil alanlar için ayrılan alanların azaldığı söylenebilir. Yeşil alanların az olması sebebiyle yangınların hızlı yayılması muhtemeldir. Dolayısıyla yeşil alanların az olduğu mahallelerde çıkan yangınların tahribatının fazla olduğu söylenebilir. Ayrıca sözü edilen mahallelerde yeşil alanlar olmamasına rağmen *bir-i ma* ve *zulle* vakfedilmesi, yeşil alan oluşturulamasa bile üretim faaliyetlerine ve dinlenme ihtiyaçlarına olanak sağlayan alanların oluşturulmaya çalışıldığını düşündürmektedir. Bu durum Tanyeli'nin belirttiği gibi yeşil alanlarda tarım yapılıyor olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. 1546 tarihli deftere göre nâhiyedeki 83 adet *bir-i ma*nın *(*su kuyusu) 33 adedi bir başka deyişle yalnızca yaklaşık %40' ı yeşil alanların sınırları içindedir. *Çardak/çartak,* gibi birimlere bu defterde rastlanmazken *zulle*lerin yoğunluğu göze çarpmaktadır.

1546 tarihli deftere göre nâhiyede Nakılbend Hasan Mescidi Mahallesi'ndeki iki vakfiyede geçen *'eşcar-ı müsmire'* (meyve veren ağaçlar) dışında bitkisel özellik anlamında ipucuna rastlamak mümkün değildir (Çizelge A.2). Meyve veren ağaçların özellikle vakfedilmesinin sebebi meyveleri satılarak ağaçların gelir getirmesi olmalıdır. Ağaçların Nakılbend Hasan Mescidi Mahallesi'nde vakfedilmelerinin sebebi, mahallede ticari alanların bulunduğu Ayasofya Mahallesi'ne iki ayrı yol bağlantısı olması (Bkz: Şekil 5.3 (Toronto Üniversitesi tarafından hazırlanmış interaktif harita ve Ayverdi (1958)'nin mahalle haritası üst üste düşürüldüğünde

anlaşılmaktadır) dolayısıyla satışı yapılacak ürünün kolaylıkla satış alanlarına ulaştırılabilmesi olabilir. Ayrıca mahallenin liman alanına da yakın olması deniz yolu vasıtasıyla ürünlerin ticaretinin yapılması ihtimalini güçlendirmektedir.

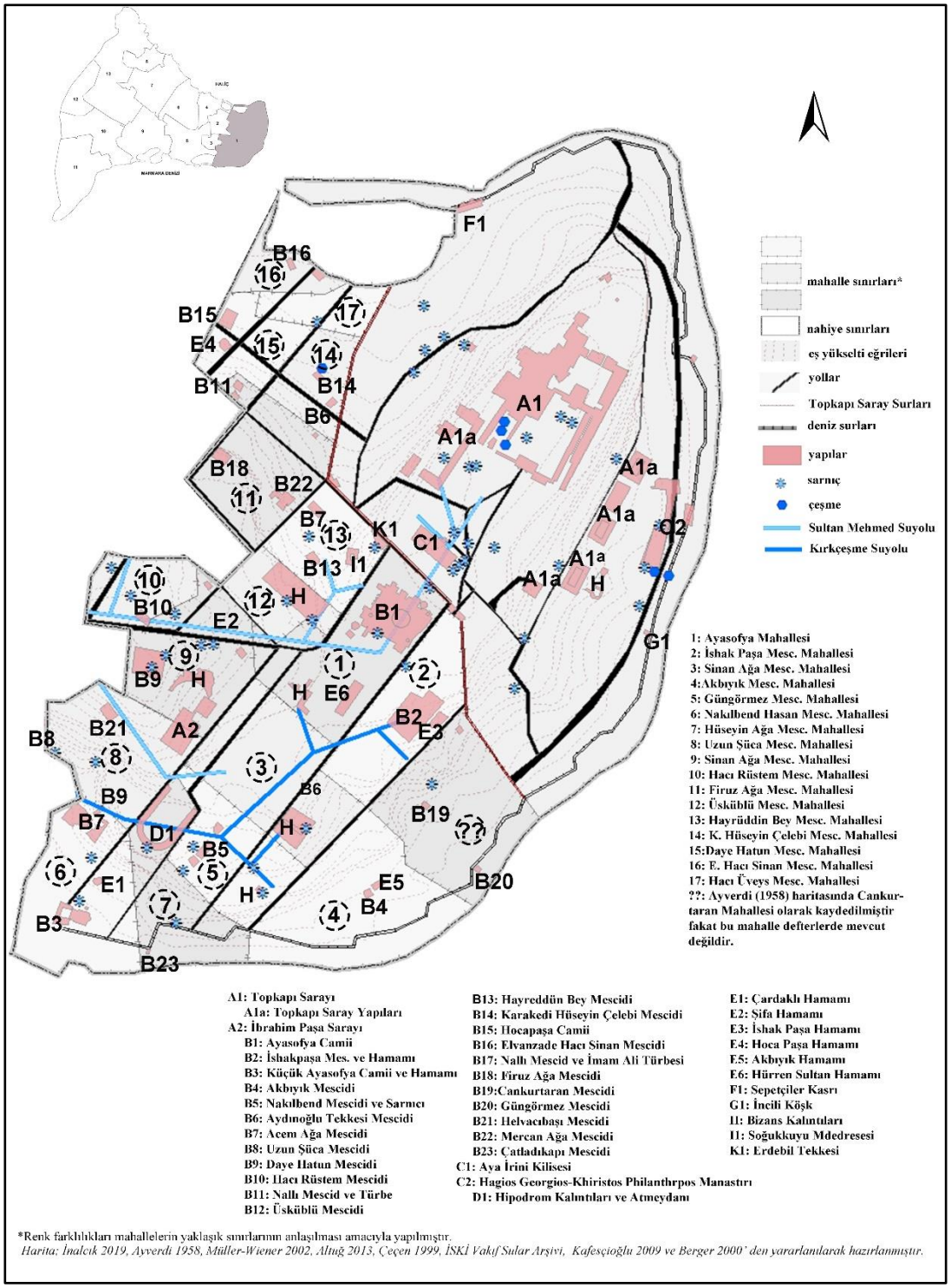

Şekil 5.5 : Vavassore tasvirinde saray alanları dışında çok nadir yer alan bitkisel elemanların bulunduğu Nakılbend Hasan Mescidi ve/veya Hüseyin Ağa Camii mahalleleri olabilecek alanlar (HÜA; yazar tarafından işaretlenmiştir).

Nâhiye genelinde *bağçe*li; bir *bir-i ma* ve muhavvata ile birlikte vakfedilmiş bir kısmında *zulle* bulunan menziller yoğunluktadır. Nâhiyenin en genel yeşil alan tipinin bu *bağçe*ler olduğunu söylemek mümkündür.

1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Ayasofya Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1600 tarihli nâhiye haritası incelendiğinde mahallelerin sınırlarının değişmediği fakat yeni su yolarının ve çeşmelerin açıldığı, yeni dini ve sosyal yapıların yapıldığı görülmektedir (Şekil 5.6). 1600 tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri incelendiğinde ise vakfiye sayısının 1546 tarihli deftere göre artışı, nâhiyenin 16. yüzyılın ikinci yarısında yoğun iskân faaliyetleri geçirdiğini düşündürmektedir.

Şekil 5.6 : 1600 Yılı Ayasofya Nâhiyesi'nin kent unsurlarını içeren harita (Çoban Şahin, 2020).

Nâhiyenin merkezinden daha uzakta bulunan mahallelerde vakfiye sayıları ve menzil sayılarında artış gözlemlenmektedir. Bu mahallelerde nüfusun ve iskân faaliyetlerinin

daha fazla arttığını söylemek mümkündür. 1557 yılında gerçekleşen deprem[44] ve 1600 tarihli kayıtlar arasında yaklaşık kırk yıllık zaman diliminde vakıf kayıtları oldukça artış göstermiştir. Bu durum depremin şiddetinin çok fazla olmayışının veya iskân faaliyetlerinin çok yoğun olmasının sonucu olmalıdır.

Nâhiye genelinde *'hânehâ-i* tâhtanî (alçak/alttaki hâneler), *hânehâ-i fevkânî* (üst/üstteki hâneler), *beyt-i suflî* (alçak/alttaki hâne), *beyt-i ulvî* (üst/üstteki hâneler) ve *höcerât*(odalar/hücreler) olarak tarif edilen yapı türlerine sık rastlanmaktadır. Nâhiye genelinde bağımsız birimden oluşan çoklu konutların yanı sıra tek bir konuttan oluşan alanlarda mevcuttur. Bu yapıların devlet ileri gelenlerinin konakları olması muhtemeldir. Ayrıca konut alanlarının yanısıra hücre olarak da adlandırılan küçük birimlerin de sıklıkla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nâhiye genelinde konut alanlarının yanısıra ticari alanlarda mevcuttur. Diğer mahallelerde önemli bir artış gözlemlenmemişse de özellikle Hüseyin Ağa Mescidi Mahallesi, Elvanzade Hace Sinan Mescidi Mahallesi ve Hace Üveys Mescidi mahallelerinde *'dükkân-dekakin'* sayıları artmıştır (Çizelge A.3). Yeni dükkân alanları cami, hamam gibi önemli yapılara yakın konut alanlarına uzaktır ve yeşil alanlarla birlikte vakfedilmemiştir. Söz konusu verilere göre 16. yüzyılın ikinci yarısında hane tipi yapıların bulunduğu alanlar ile ticari alanların birbirinden ayrılma yönünde eğilim gösterdiği söylenebilir.

1546 tarihli defterde olduğu gibi aynı mahallede birbiri ardına kaydedilen menzillerin benzer hatta çoğu zaman aynı özelliği gösterdiği dikkat çekmektedir. 1546 tarihli defterde olduğu gibi yeşil Ayasofya Nâhiyesi'nde bulunan yapısal ve bitkisel özelliklere dair çok az ipucu dışında plan ve genel özelliklere yönelik veriler elde edilememektedir.

Defter kayıtlarına göre nâhiye genelinde 1 *çerak,* 43 *bağçe* ve 59 *cüneyne* bulunmaktadır. *Çerak* Üsküblü Mescidi Mahallesi'nde bulunurken; c*üneyne*'lerin sayısı *bağçe*lere göre fazladır. Her ikisinin de bulunduğu vakfiyeler arasında benzerlik veya farklılık gözlemlemek zordur. Nakılbend Hasan ve Hüseyin Ağa Mescidi mahallelerinde *bağçe*lere daha sık rastlanırken Hace Üveys, İshak Paşa ve Nakılbend Hasan Mescidi mahallelerinde *cüneyne* sayıları fazladır. Yeşil alanlar ve yeşil alanlara

[44]1557 Depremi'nde İstanbul'da bulunan Busbeq depremde uykusundan uyandığını, yanmakta olan gece kandilinin ışığıyla gördüğü kitabın bir tarafa, kupanın diğer tarafa devrildiğini, bulunduğu evin yıkılacak sandığını ama yıkılamadığını belirtmiş depremden sonra kayda değer yıkıntı olmadığını fakat önemli yapılarda bile çatlakların olduğunu eklemiştir (2013, s. 102).

dair unsurlar Küçük Ayasofya Camii civarındaki alanı kaplayan Nakılbend Hasan Mescidi Mahallesi'nde yoğun olarak görülmektedir. 16. yüzyılın başında Küçük Ayasofya Camii'nin kiliseden camiye dönüştürülmesi dolayısıyla bölgede yerleşimin ve nüfusun yoğunlaşması yeşil alanların yoğunlaşmasının da sebebi olabilir. Hace Sinan Mescidi Mahallesi'nde yeşil alanlar sayıca azdır bu durum mahallenin 1569 yılında Yahudi Mahallesi'nde çıkan yangından da etkilenmiş olabileceğini düşündürmektedir.

İshak Paşa Mescidi, Daye Hatun Mescidi, Hüseyin Çelebi Mescidi mahallelerinde birer vakfiyede, Akbıyık ve Üsküblü Mescidi mahallelerinde iki ayrı vakfiyede *eşcar-i müsmire* vakfedilmiştir. Nakılbend Hasan Mescidi Mahallesi en çok ağaç vakfedilen, dolayısıyla bitkisel özelliğe dair en fazla ipucu barındıran mahalledir. Dört ayrı vakfiyede *eşcar-i müsmire* vakfedilmiş, iki ayrı vakfiyede *zate* eşcar ibaresiyle ağaçlar vakfedilmiştir. Ayrıca aynı mahallede vakfiyenin birinde geçen *eşcar-tut* (dut ağaçları) mahallede satışı yapılabilecek bollukta ve kalitede dut yetiştirildiği ihtimalini yükseltmektedir. Bitki örtüsünün yoğunluğunun sebeplerinden biri diğer mahallelere göre mahallenin daha güneyde bulunması ve iklim koşullarının güneyde daha sıcak olması olarak düşünülebilir. Fakat bu durumun sebebi yön olabileceği gibi mahalleden ticari alanların yoğun bulunduğu Ayasofya Mahallesi'ne iki ayrı yol bağlantısının olması (Bkz: Şekil 5.6[45]) dolayısıyla ürünlerin satış alanlarına ulaştırılması kolaylığı ve limana yakın olması dolayısıyla deniz yoluyla ürünlerin satışı olmalıdır. Ayrıca Şimşek ve diğ'e göre nâhiye sınırları dahilinde günümüzde halen mevcut Topkapı Sarayı'nın Bab-ı Hümayun kapısına yakın bir alanda -Hacı Hayrüddin Mescidi Mahallesi'nde- söz konusu yüzyılda dikildiği bilinen bir çınar ağacı *(Platanus orientalis)* bulunmaktadır. Taşlı Çınar[46] adıyla anılan ağaç anıtlar ve sitler kurulu tarafından anıt ağaç statüsünde değerlendirilmektedir (Şekil 5.7). Sultan I. Ahmed tarafından 1590-1617 yılları arasında diktirildiği rivayet edilmektedir (2014, s. 271).

[45] Toronto Üniversitesi tarafından hazırlanmış interaktif harita ve Ayverdi (1958)'nin mahalle haritası üst üste düşürüldüğünde anlaşılmaktadır.

[46] Ağacın Taşlı Çınar adıyla adlandırılmasının sebebi ise bir rivayete göre ağacın yanından geçerken padişahın atından seken taşın ağaçta takılı kalması ve ağacın bu taş ile büyümesidir. Cemil Topuzlu'ya göre ise sözü edilen bu taş ağacın yakınında bulunan bir mezarlık kalıntısının bir parçasıdır.

Şekil 5.7 : Taşlı Çınar'ın günümüzdeki görüntüsü (Çoban Şahin, 2020a).

Nâhiyede vakfedilen 165 adet *bir-i ma*nın yaklaşık %32' si (53 adedi) yeşil alanların sınırları içindedir. *Çardak/çartak ve zulle* gibi birimlere sıklıkla rastlanmaktadır. Akbıyık Mescidi Mahallesi'nde *zulle*ler yoğunluktayken ve Sinan Ağa Mescidi Mahallesi'nde *zulle*ler, *çartak*lar yoğun olarak görülmektedir. Sebebi tespit edilememiştir. Nâhiye genelinde menzillerin birçoğunda *muhavvata* geçmektedir. Nadiren de olsa *muhavvata-i dahiliyye*[47] ve *muhavvata-i hariciyye*[48] olarak da anılmıştır. Doksan sekiz adet yeşil alanın altmışı bir başka deyişle yaklaşık %61'i *muhavvata* ile vakfedilmiştir. Bu durumun sebebi mahremiyet olgusu ile ilişkilendirilebilir.

Nâhiyede *muhavvata* ve *bir-i ma* ile birlikte vakfedilmiş ve bir kısmında *zulle*si bulunan *cüneyne*ler dikkat çekmektedir.

[47] İç havlı /iç avlu (Risaale-i Mi'mariyye, s. 86)
[48] Taşra havlı/dış avlu (Risaale-i Mi'mariyye, s. 86)

Ayasofya Nâhiyesi'nde Yeşil Alanların Sürekliliği ve Değişimi

Kayıt tarihi dikkate alındığında 1546 ve 1600 tarihli iki defteri eş zamanlı inceleyerek 16. yüzyılın ilk ve ikinci yarısı arasındaki benzerlikleri ve farklıkları gözlemlemek mümkündür.

Her iki defter dikkatle incelendiğinde 1546 ve 1600 tarihleri arasında vakfiye sayısı artmıştır. Faroqhı'ye göre Fetih'ten sonra İstanbul, önce Fatih'in zorunlu önlemleriyle, sonrasında gönüllü göçlerle hızla yeniden iskân edilmiştir. Bu gelenek yeni yerler fethedildikçe devam etmiştir (1997). Vakfiye sayısının artış sebeplerinden biri bu göçler dolayısıyla nüfus artışı olmalıdır. Ayasofya Nâhiyesi'ndeki mahalle sayısı değişmemekle birlikte mahallelerde yapılaşma oranı artmıştır. Bu durum mahalleler arasındaki boşlukların azaldığını ve mahallelerin daha geniş alanlara yayıldığını düşündürmektedir. Nakılbend Hasan Mescidi Mahallesi'nde vakfiye sayılarının ve içeriklerinin artması, mahallede iskân faaliyetlerinin arttığını göstermektedir.

1546 vakfiyelerinde *hânehâ-i tâhtanî* ve *hânehâ-i fevkânî* olarak vakfedilen menzillerin 1600 tarihli kayıtlarda azaldığı, bunun yerine özellikle nâhiye merkezinden (Ayasofya) uzaklaştıkça *höcre* ve *höcerât* şeklinde vakfedilen odaların sayılarının arttığı gözlemlenmektedir. Bu durumun sebebi kentte iskân faaliyetlerinin; cami, külliye vb. inşaatların artması, dolayısıyla bekar odaları olarak anılan ve işçi sınıfının konakladığı bu alanlarda kalan nüfusun artması olarak düşünülebilir. Ayrıca *beyt-i süfli* olarak tanımlanan yapıların da arttığı gözlemlenmiştir. Bu verilerden yola çıkarak 16. yüzyılın ilk yarısı ve sonu arasında Ayasofya Nâhiyesi'nde konutların azaldığı ve *höcre/ hücerât* olarak ifade edilen odaların arttığı söylenebilir.

Defter kayıtlarından yola çıkarak yaklaşık olarak geçen 50 yıllık zaman diliminde *bağçe*lerin yoğunluğunda bir azalma, *cüneyne*lerin yoğunluğunda ise yaklaşık dört kat bir artış gözlemlenmiştir. *Cüneyne*nin Ayverdi (2005) tarafından hazırlanmış sözlüğe göre bahçecik olarak açıklandığını göz önünde bulundurursak mahallelerdeki sıkışık yerleşim dolayısıyla yeşil alanlar için alanların az olması ve bahçelerin daha küçük olarak gelişmiş olması muhtemeldir. Menzillerde bulunan yeşil alanlardaki bileşenlerinde de dikkat çeken bir artış söz konusudur. 1600 tarihli kayıtlarda bir-*i ma, zulle, çartak* sayıları oldukça artmış, yapıların dışında dinlenme alanlarına yer verilmiştir. Bu durumu yeşil alanların bulunmadığı küçük alanlarda yeşil alan bileşenlerine olan ilginin yansıması şeklinde yorumlamak mümkündür. Böylelikle

insanların mesken alanının civarında dinlenebilecekleri alanlar oluşturmaya çalıştıkları sonucu çıkarılabilir. Her statüden kişinin konutunun küçük de olsa büyük de olsa bahçeye sahip olduğunu belirten Atasoy' (2002) un bahçe olarak belirttiği alanların bir kısmının menzillerde bulunan bu alanlar olması muhtemeldir.

Vakfedilen ağaçlar altı kat arttığı Nakılbend Hasan Mescidi Mahallesi'ne tekabül eden Küçük Ayasofya Camii civarında dut ağaçlarının vakfedildiğine rastlamak mümkündür. Bu verilerden yola çıkarak yeşil alanların sayılarında ve tüm yeşil alanların özelliklerinde ağaç sayılarında artış olduğu yorumu yapılabilir. Bu durum 16. yüzyılda hânedanda ve devletin ileri gelenlerinde bahçelere ve yeşile verilen önemin halktan kişilere de yansıdığını söylemek mümkündür. Ayrıca Pamuk tereke defterlerinde yüksek devlet memurlarının ya da diğer servet sahiplerinin kent sınırları içinde veya yakınında *bağ, bağçe, mandıra*lara yatırım yaptığını belirtmiştir. Sebebi Pamuk tarafından açıklanan 16. yüzyılda yaşanan ekonomik zorluklar ve tarım ürünlerinin fiyatlarında yaşanan artış (1990, s. 92,93) dolayısıyla kentsel alanda zanaata yönelen halkın tekrar ekim-dikim faaliyetlerine yönelmiş olması olmalıdır. Böylelikle 1600 tarihli kayıtlarda yeşil alanların, ağaç türlerinin ve sayılarının artışının sebeplerinden biri de ekonomik bozulmalar dolayısıyla ekim-dikim faaliyetlerinin ve satışının talep görmesi olarak düşünülebilir.

Dükkânlara ve konutlara aynı anda hizmet eden yeşil alanlarda bir artış olmamış dükkân sayıları artmış, bu dükkanlar hamam veya cami gibi önemli yapıların civarında olduğu belirtilmiş fakat yeşil alanlarla birlikte vakfedilmemiştir. Böylece ticaret alanlarında yeşil alanların azaldığını söylemek mümkündür. Özellikle kıyıya yakın mahallelerde *bir-i ma* sayıları oldukça fazladır. Su kuyularının fazla olmasının sebebi kıyıya yakın alanlarda taban suyunun yüksek olması olarak düşünülebilir.

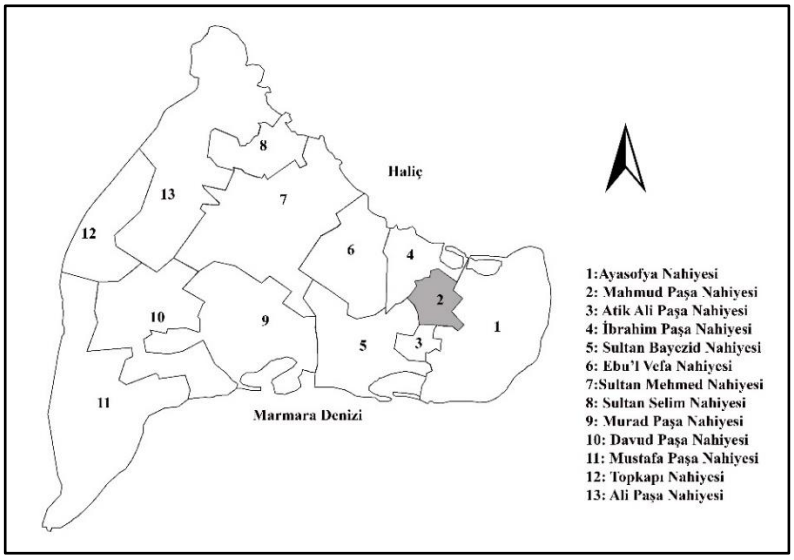
Her iki defter karşılaştırıldığında Ayasofya Nâhiyesi'nde aynı kişinin aynı mahallede 1546 yılında bir menzilde *bir-i ma* vakfettiği; aynı kişinin 1600 kayıtlarındaki vakfiyesinde *bağçe* veya *cüneyne* eklendiği anlaşılmaktadır. Su kuyuları ile yeşil alan gelişimleri arasında da bir ilişki olduğunu söylemek muhtemeldir. Yeşil alanlarda su ihtiyacı tarım yapılmasının bir sonucu olmalıdır.

İshak Paşa Mescidi Mahallesi'nde yeşil alanlarının fazlalığı korunup artış gözlemlenmezken Nakılbend Hasan Mescidi Mahallesi yeşil alan açısından oldukça zenginleşmiştir.

5.2 Mahmud Paşa Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami'ül-Merhum Mahmud Paşa)*

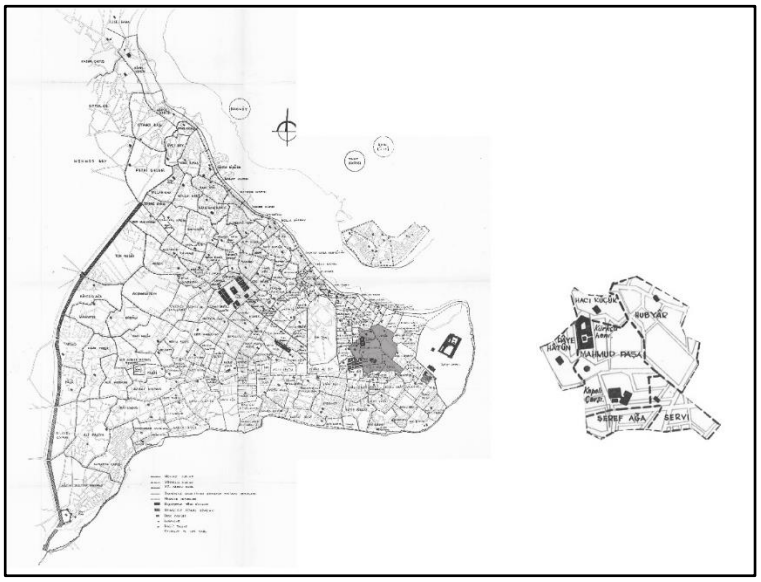
1460'lı yılların başında inşaatına başlanan cami, imaret, türbe, han, hamam, medrese, sıbyan mektebi ve mahkemeden oluşan Mahmud Paşa Külliyesi 1473-74 yıllarında tamamlanmıştır (Gündüz,2003, s. 380). Hadîkatü'l-Cevâmi'de caminin bilinmeyen bir kilise üzerine inşa edildiğinden sözü edilse de bu konu hakkında net bir bilgi yoktur. Barkan ve Ayverdi'ye göre; Mahmud Paşa Nâhiyesi Tahtakale'yi Bahçekapı rıhtımına bağlayan yolun üzerinde çarşı alanında oldukça işlek bir alandadır (Barkan ve Ayverdi 1970'den aktaran Gündüz, 2003, s. 380; Kuban, 1996, s. 199). Kapalıçarşı'ya, Haliç bölgesindeki limanlara yakın olması ve ticaret bölgesi olarak kabul edilmesi dolayısıyla yerleşim için de talep gördüğü anlaşılan nâhiyede daha çok ticari yapılar dikkat çekmektedir. Öztuna'ya göre nâhiye sınırlarında bulunan Kapalıçarşı kapladığı 300000 m^2 alan ile dünyanın en büyük kapalı çarşısı ve ticaret alanıdır (2004, s. 205). Nâhiye sınırları dahilindeki Mahmud Paşa Külliyesi ve Kapalıçarşı dışındaki en önemli yapılar, II Mehmed Dönemi'nde yapılan Kürkçühanı, 1515 yılında yaptırılan Kasım Paşa Mescidi ve 1550-51 yılları arasında yaptırılan Rüstem Paşa Medresesi'dir. Kasım Paşa Mescidi'ne sonraki yıllarda farklı padişahlar tarafından kat eklenmiş, büyütülmüş ve Hâliyâ Camii olmuştur. Ayrıca Kasım Paşa Mescidi Mahallesi'nde Mahmud Paşa'nın beş bin akçe gelir getiren bir konağının olduğu bilgisi bulunmaktadır (Barkan ve Ayverdi, 1970, s.53). 1540 ve 1551 tarihli Haseki Hürrem Sultan vakfiyelerine göre Daye Hatun Mescidi Mahallesi'nde ise Haseki Hürrem Sultan tarafından yaptırılan 52 odalı iki katlı bir han bulunmaktadır. Bu han adı geçen vakfiyelerde Yenihan olarak anılmıştır (Kartal, 2012, s. 224).

Nâhiye, 16. yüzyılda İbrahim Paşa ve Sultan Beyazid nâhiyeleri ile birlikte merkez kabul edilebilecek nâhiyelerdendir. Ayrıca nâhiye, Atik Ali Paşa ve İbrahim Paşa nâhiyeleri ile birlikte ticaretin merkezidir (İnalcık, 2019, s.130). Nicolas De Nicolay bu bölgede Avrupa'da bulunmayacak kalitede ve çeşitte ürünler bulunduğunu belirtmiştir (2014).

Şekil 5.8 : Mahmud Paşa Nâhiyesi'nin konumu (İnalcık, 2001; Ayverdi, 1958; Ayverdi ve Barkan, 1976; Canatar, 2004' ten yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

Ayverdi (1958) haritasına göre Fatih Dönemi sonlarında nâhiyede altı mahalle bulunmaktadır (Şekil 5.9). 1546 ve 1600 tarihli İVTD'lerine göre ise nâhiyede dokuz mahalle bulunmaktadır. Defter kayıtları karşılaştırıldığında nâhiye genelinde mahalle sayılarının artmamış olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla nâhiyede mahalle gelişimlerinin 1546 yılına kadar tamamlandığı 1546-1600 yılları arasında Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde yeni bir mahalle kurulmadığı söylenebilir (Çizelge 5.3). Vakıflar ve yapılar dikkate alındığında ise nâhiyenin iskân faaliyetleri bakımından 16. yüzyılın ilk yarısında en parlak dönemini yaşadığı söylenebilir.

Şekil 5.9 : Ayverdi mahalle haritasında Mahmud Paşa Nâhiyesi'nin konumu ve mahalleleri (Ayverdi, 1958; yazar tarafından düzenlenmiştir).

Çizelge 5.3 : Mahmud Paşa Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları.

	Mahalle sayısı (1546 ve 1600)	Vakıf sayısı (1546)	Vakıf sayısı (1600)
1	Mahmud Pasa Camii Mahallesi	30	33
2	Şeref Aga Mescidi Mahallesi	4	3
3	Daye Hatun Mescidi Mahallesi	14	11
4	Kasım Pasa Mescidi Mahallesi	26	31
5	Sevr Mescidi Mahallesi	5	4
6	Hacı Sinan Mescidi Mahallesi	12	10
7	Sahhaf Süleyman Mescidi Mahallesi	6	6
8	Hubyar Mescidi Mahallesi	13	9
9	Küçük Hacı Ahmed Mescidi Mahallesi	16	16
	Toplam	126	123

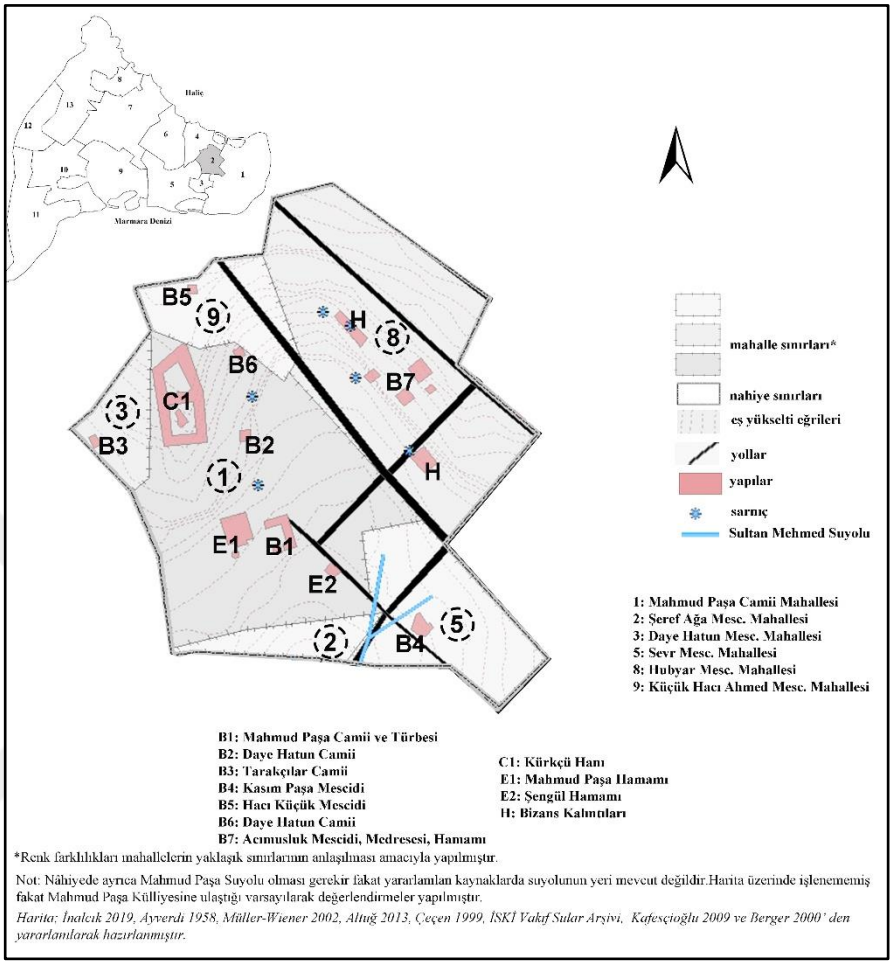
Mahallelerden üçü 1958 tarihli Ayverdi Haritası'nda bulunmazken Barkan ve Ayverdi (1970)'nin verdiği bilgilere göre Kasım Paşa Mescidi Mahallesi; Mahmud Paşa Camii Mahallesi, Sevr Mescidi Mahallesi ve Şeref Ağa Mescidi mahallelerine sınır olması muhtemeldir, Hacı Sinan Mescidi Mahallesi Sultan Mahmud ve Daye Hatun Mescidi mahallelerine sınır olarak düşünülebilir, Sahhaf Süleyman Mescidi Mahallesi'nin zamanla Ayverdi haritasında Hubyar Mescidi Mahallesi olarak belirtilen alanın bir kısmında kurulmuş olması muhtemeldir[49]. Mahallelere isimlerini veren mescidlerden Daye Hatun Mescidi ve Hubyar Mescidi dışındaki mescidlerin hiçbiri bugün mevcut değildir.

1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1546 kayıtlarına göre Mahmud Paşa Camii Mahallesi, Kasım Paşa Mescidi Mahallesi vakfiye sayılarından anlaşılacağı üzere nüfusun en yoğun olduğu alanlardır. Ayrıca bahsi geçen mahallelerde hane sayıları dikkate alındığında ise yerleşimin en yoğun olduğu mahallelerdir. Küçük Hacı Ahmed Mescidi Mahallesi de söz konusu iki mahalle kadar yoğun olmasa da yerleşimin diğer mahallelere göre revaçta olduğu bir mahalledir. Sevr Mescidi Mahallesi ise yerleşimin en seyrek görüldüğü mahalledir. Barkan ve Ayverdi'nin belirttiğine göre Sevr Mescidi, Mahmud Paşa tarafından yaptırılmış ve masrafları Mahmud Paşa Camii vakıflarından karşılanmıştır (1970, s. 58). Mahmud Paşa bu mescidi Topkapı Sarayı ile Mahmud Paşa Camii arasında bir

[49] Müller Wiener tarafından hazırlanmış harita ve Ayverdi (1958) mahalle haritası üstüste düşünüldüğünde Sahhaf Süleyman Mescidi Hubyar Mahallesi sınırlarında kalmaktadır.

alana yaptırarak yerleşimin söz konusu bölgeye doğru kaymasını ve kentsel boşlukların ortadan kalkmasını sağlamaya çalışmış olmalıdır (Mahallenin kurulduğu alan ve nâhiyenin genel durumu için Şekil 5.11 incelenmelidir).

Şekil 5.10 : 1546 Yılı Mahmud Paşa Nâhiyesi'nin kent unsurlarını içeren harita. (Çoban Şahin, 2020)

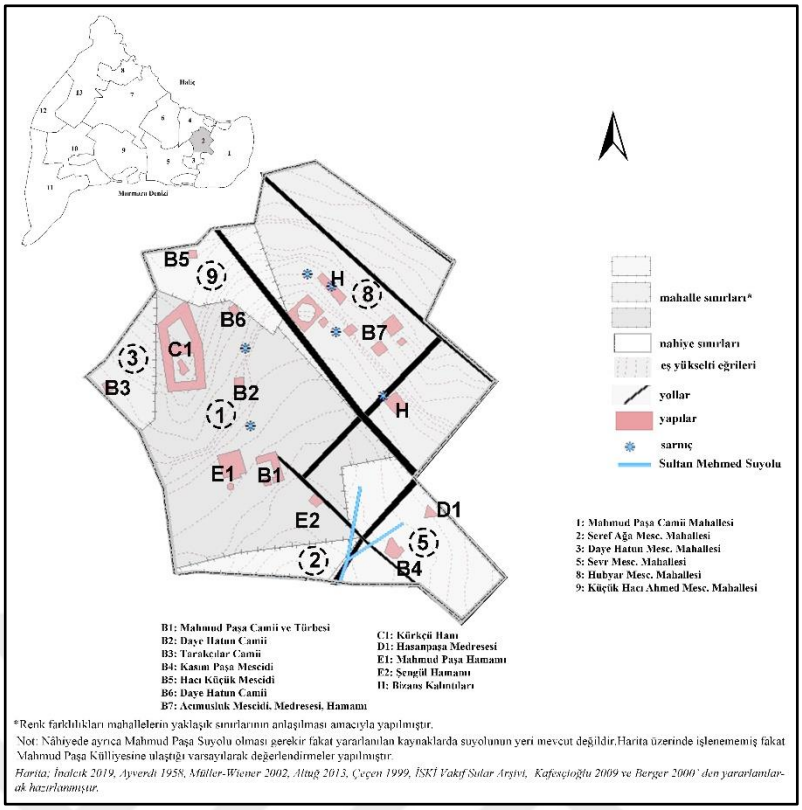
Nâhiye genelinde *hânehâ-i tâhtanî* şeklinde kaydedilen alçak/alttaki hâneler olarak tarif edilebilecek yapıların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu sonuçtan yola çıkarak nâhiye genelinde tek katlı veya alçak yapıların yoğun olduğundan bahsedebiliriz. Ayrıca nâhiye genelinde başta Mahmud Paşa Camii ve Şeref Ağa Mescidi mahallelerinde olmak üzere *'höcerat'* olarak kaydedilen odalar toplulukları yoğunluktadır (Bkz: Çizelge B.1). Bu durum, nâhiye genelinde ticari yapıların yoğunluğu ile bağlantılı olarak bekar nüfusa işaret etmektedir. Ayrıca Şeref Ağa Mescidi Mahallesi'nde Kapalıçarşı'ya en yakın mahalledir. Kapalıçarşı'da çalışan zanaatkar ve çırakların da bu mahallede ikamet etmiş olması muhtemeldir. Nâhiye genelindeki en yoğun ticaret yapıları olan *dükkân, dekâkin* Mahmud Paşa Camii Mahallesi civarında yoğunlaşmaktadır.

1546 kayıtlarına göre Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde 16 *bağçe* ve 2 *cüneyne* dışında herhangi bir yeşil alana rastlanmamaktadır (Bkz: Çizelge B.2). Yeşil alanların yoğun olmamasına rağmen *bir-i ma* ve *zulle*ler yoğundur. *Bağçe*lerin genellikle Mahmud Paşa Camii ve Kasım Paşa Mescidi mahalleleri civarında yoğunlaştığı görülmektedir. Mahmud Paşa Camii'nin çeşitli sosyal işlevlere sahip yapılar bulunduran külliye olmasının ve Kasım Paşa Mescidi'nin kentin iskânında etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca her iki mahallenin kurulduğu alanda topoğrafya eğrilerinin diğer mahallelere göre az olması söz konusu mahallelerin düze yakın bir alanda konumlandırıldıklarını göstermektedir (Bkz: Şekil 5.10). Kasım Paşa Mescidi Mahallesi'nde dükkân ve oda sayıları az, hane tipi yerleşimler yoğundur. Menzillerde *muhavvata* olarak belirtilen alanlar Mahmud Paşa Camii Mahallesi'nde ağırlıktadır (Bkz: Çizelge B.2). Ayrıca 1546 tarihli İVTD' de hiçbir vakfiyede ağaç bahsi geçmemektedir.

Nâhiye dahilinde *bir-i ma* ve *muhavvata* ile vakfedilmiş konutların bulunduğu alanda vakfedilen *bağçe*ler dikkat çekmektedir. Bu bilgiler konut ihtiyaçları için üretim yapıldığını düşündürmektedir.

1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1600 yılında nâhiyenin kent unsurları incelendiğinde, 1546 yılından farkının Hasanpaşa Medresesi'nin inşa edilmiş olduğu görülmektedir (Bkz: Şekil 5.11). 1600 tarihli İVTD kayıtları incelendiğinde ise, 1546 tarihli defterdeki vakfiyelerle benzerlikleri dikkat çekmektedir. Öncelikle vakfiye sayıları dikkate alındığında (Çizelge 5.3) nâhiye genelinde yerleşimde artmadığı düşünülebilir.

Şekil 5.11 : 1600 yılı Mahmud Paşa Nâhiyesi'nin kent unsurları haritası. (Çoban Şahin, 2020)

1588 yılındaki Büyük Bedesten Yangını, nâhiyedeki yerleşimi etkilemiş olmalıdır. Mahmud Paşa Camii ve Kasım Paşa Mescidi mahalleleri en yoğun iskân alanlarındandır. Konut sayılarında az sayıda artış olsa da *höcre-höcerat* olarak belirtilen odaların sayılarında dikkate değer bir artış olmamış, hatta bazı mahallelerde bir azalma olmuştur. Bu durum, söz konusu dönemde halkın refah seviyesinin artmış olması olarak yorumlanabilir. Tüm bu değişimler dolayısıyla yapı tipleri değişmemiş 1546 kayıtlarında olduğu gibi *hânehâ-i tâhtanî* şeklinde kaydedilen alçak/alttaki hâneler olarak tarif edilebilecek yapıların ve *höcerat* olarak kaydedilen odalar topluluklarının yoğunlukları devam etmiştir.

1600 tarihli İVTD kayıtlarında 16 *bağçe* ve 11 *cüneyne* bulunmaktadır. *Cüneyne*lerin yoğunluk göstermesi dikkat çekmektedir. Yeşil alanlar Kasım Paşa Mescidi Mahallesi'nde yoğunluk göstermektedir. *Bir-i ma* olarak adlandırılan su kuyularında ve gölgelik oturulabilecek alanlar olan *zulle* sayılarında orantılı bir yoğunluk görülmektedir.

Nâhiye genelinde biri Kasım Paşa Mescidi Mahallesi, biri Hacı Sinan Mescidi Mahallesi ve ikisi Sahhaf Süleyman Mescidi Mahallesi'nde olmak üzere 4 vakfiyede

ağaçlar vakfedilmiştir. Hepsi *eşcar-i müsmire* şeklinde kaydedilen meyve veren ağaçlardır. Bahsi geçen alanlar birbirine yakın mahallelerdir. Barkan ve Ayverdi, Sahhaf Süleyman Mescidi Mahallesi'nde Bizans Dönemi'nde de hamam olarak kullanılan alanda İbrahim Paşa tarafından yaptırılan bir dönem kullanıldığı düşünülen ama ne zaman kullanım dışı olduğu kayıtlara geçmeyen, Acımusluk Hamamı bulunduğunu belirtmektedir (1970, s. 61). Sözü edilen hamamların varlığı, bölgede suyun fazla olabileceğine işaret etmektedir (belki kayıtlara geçmemiş akar bir çeşme de olabilir). Bu durum ağaçların yetişmesinin ve vakfedilmesinin sebebi olarak düşünülebilir.

Nâhiyedeki vakfiyelerde *'çardak'* kelimesine rastlanmamıştır. Yapı yoğunlukları ve *muhavvata* durumu karşılaştırıldığında (Bkz: Çizelge B.1; Çizelge B.2) Küçük Hacı Ahmed Mescidi Mahallesi'nde *muhavvata* yoğunluğu, yerleşimdeki boşluklu alanları akla getirmektedir.

Nâhiye dahilinde *bir-i ma ve muhavvata* bulunan konutların bulunduğu alanlardaki *bağçe*ler ve *cüneyne*ler dikkat çekmektedir.

Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanların Sürekliliği ve Değişimi

1546 ve 1600 tarihli İVTD'leri birlikte değerlendirildiğinde Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde vakfiye sayılarının ve vakfiyelerdeki yapıların çok da artmadığı gözlemlenmiştir. Bunun sebebi, 1588 Bedesten yangını olabileceği gibi insanların yeni açılan mahallelere dolayısıyla farklı nâhiyelere yerleşmesi olarak da açıklanabilir.

Yapı ve yerleşim yoğunluğu çok artmamakla birlikte nâhiye genelinde *cüneyne*lerin yoğunluğunun arttığı gözlemlenmektedir. Bu fark özellikle Daye Hatun Mescidi, Kasım Paşa Mescidi ve Sevr Mescidi mahallelerinde yoğunlaşmaktadır. Sevr Mescidi Mahallesi'nde 1596 yılında yapılan Hadım Hasan Paşa Medresesi artışın sebebi olarak düşünülebilir (Bkz: Şekil 5.12). Defterler ve haritalar birlikte değerlendirildiğinde ibadet yapılarına, eğitim yapılarına ve sosyal olanaklara sahip yapılara yakın mahallelerde iskân faaliyetlerinin ve yeşil alanların arttığı görülmektedir.

Vakfiyelerde *höcre/höcerat* olarak belirtilen bekar odalarının fazla olduğu alanlarda yeşil alanlar azdır. Ayasofya Nâhiyesi'nde olduğu gibi bekar odalarının azaldığı alanlarda da yeşil alanların artması dikkat çeken bir durumdur. Bekar odaları ile yeşil alanlar arasında tersine bir ilişki olduğu söylenebilir.

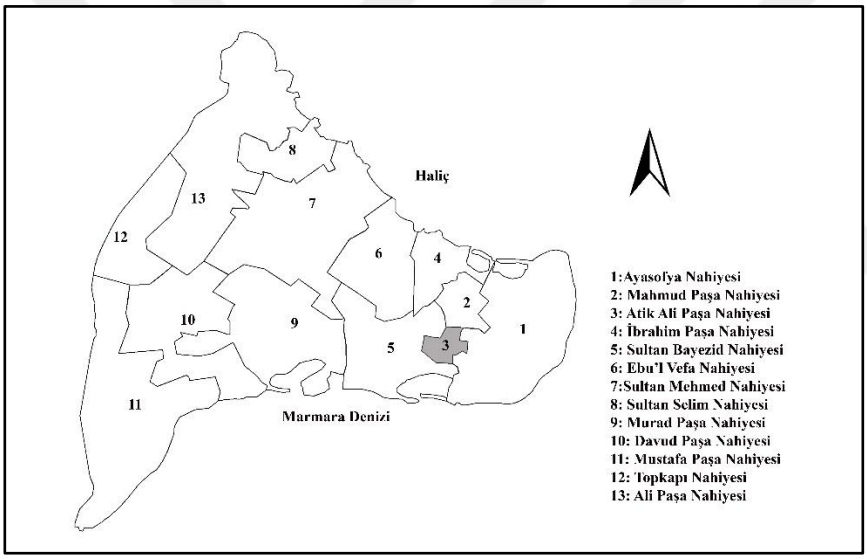
5.3 Atik Ali Paşa Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami'ül-Merhum'ül-Mağfürun Leh Ali Paşa)*

İki defa veziriazam olan Hadım (Atik) Ali Paşa; cami, medrese, okul, imaret, han, çeşme ve dükkânlarıyla birlikte bir hankâh[50] yaptırarak adına bir külliye inşa ettirmiştir. Külliyenin yanında bir kervansaray ve birçok dükkânın da olduğu bilinmektedir. Caminin kitabesi bulunmadığı için yapım yılı tam olarak bilinmemekle birlikte İVTD kayıtlarına göre yapım tarihi 1509-1510 olarak gösterilmiştir (Eyice, 1991, s. 66). Nâhiye gelişimi ise külliye inşaatının tamamlanmasının ardından hız kazanmış olmalıdır. Külliye, Bizans Döneminde kenti doğu-batı yönünde ayıran '*Mese*' olarak bilinen, Osmanlı Dönemi'nde ise Divanyolu olarak anılan cadde üzerinde ve Konstantin Sütunu (Çemberlitaş)'nun yanında inşa edilmiştir (Ayrıntılar için bakınız: Ağır ve Okçuoğlu 2004, s. 259). Sözü edilen Konstantin Sütunu (Çemberlitaş) Roma İmparatorluğu'nun son döneminde I. Konstantinus'un (324-327) kenti yeniden imar ettirdiği dönemlerde kendisi adına bir meydan ve forum inşa ettirmesi sonucu dikilmiştir. Fetih'ten sonra adı Dikilitaş ve Tavukpazarı Anıtı olarak anılmaya başlamış daha geç dönemlerde de Çemberlitaş denilmiştir. Forum ise Bizans Dönemi'nde yok olmuş, Fetih'ten sonra alana sözü edilen külliye inşa edilmiştir (Eyice, 2006, s. 40,41).

Atik Ali Paşa'nın külliyenin yapılması için bu alanı seçmesi tesadüfi değildir. Cerasi'ye göre alan 15. yüzyılda harap vaziyetteydi. Bu alandan geçen Divanyolu ise yeni sarayın kullanılmaya başlanması ile devlet erkanının kullandığı bir güzergâh olmuştur. Külliye, Divanyolu'nun Bizans çehresini önemli ölçüde değiştirmiş, bir sosyal merkez olarak düşünülmüştür. Atik Ali Paşa Külliyesi, 1490 yılında inşa edilen Firuz Ağa Camii ve külliye inşaatının tamamlanması sırasında yapımı devam eden Bayezid Külliyesi ile birlikte Divanyolu ve Çemberlitaş civarını yeni kimliğine kavuşturan bir tasarımdır (Cerasi 2004'ten aktaran Ağır ve Okçuoğlu, 2004, s. 260-261). Eyice'ye göre külliye inşaatından sonra forumun bulunduğu alana 1584 yılında Mimar Sinan tarafından II. Selim'in eşi Nurbanu Sultan vakfı olarak bir çifte hamam ve yanına Köprülüler tarafından Vezirhanı yapılmış, böylece forumun bulunduğu alanda Türk yapıları artmıştır (2006, s. 41).

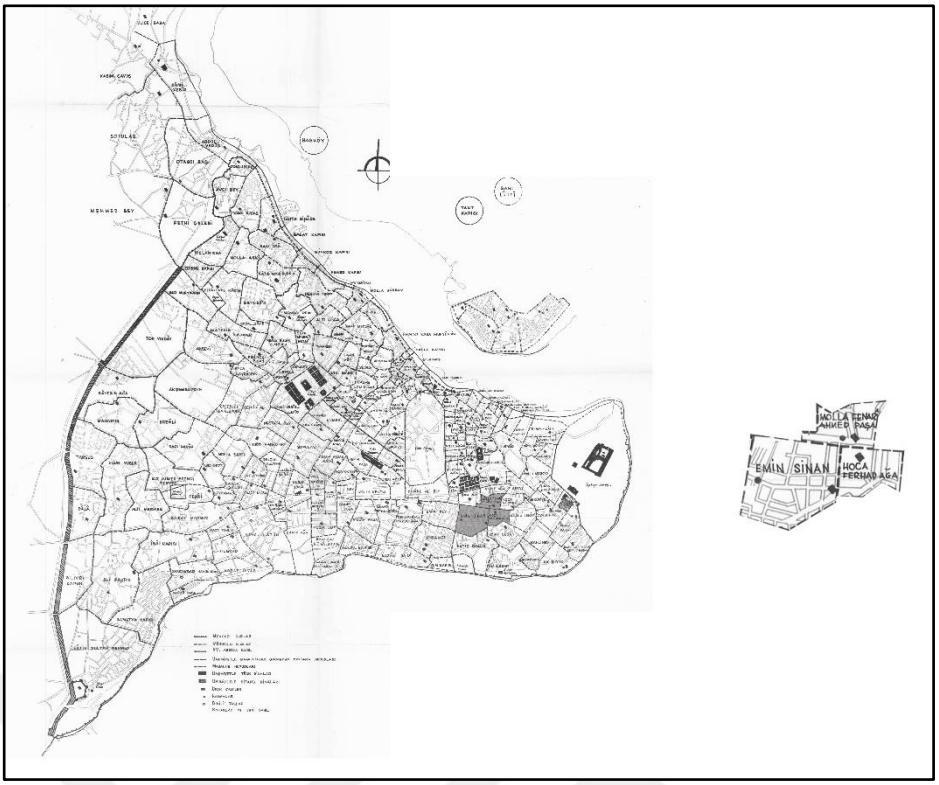
[50] İslam Devletleri'nde tarikat yapıları için kullanılan isimdir (Tanman, 1997, s. 43)

Eyice, Atik Ali Paşa tarafından ve Topkapı Sarayı Arşivi Hicri 916 (Miladi 1510/11) tarihli bir belgeye göre Atik Ali Paşa'nın konağının yerine yaptırılmış külliyenin karşısında -Divanyolu'nun karşı cephesinde- bulunan Elçi Hanı'nı da Atik Ali Paşa Külliyesi yapılarından biri olarak kabul edilmektedir. Yapıldığı tarihten itibaren İstanbul'u ziyaret eden birçok yabancı elçi bu hanı görmüş büyük bir kısmı ise burada konaklamıştır (199, s. 65; 1993, s.143; 1995a, s.16). Elçi Hanı'nda konaklayan elçilerden biri olan Busbecq'e göre Çemberlitaş civarını kaplayan bu nâhiye yüksekçe bir alandadır; deniz manzaralıdır ve uzakta da olsa Asya'da bulunan hemen hemen her zaman karla kaplı Kesiş Dağı (Uludağ) görülmektedir (2013, s. 105). En küçük yüzölçümüne sahip nâhiyedir. Vakfiye sayısı azdır, fakat vakfiye sayısı nâhiyenin yüzölçümü ile birlikte değerlendirildiğinde yoğun iskân faaliyetleri olması olasıdır (Şekil 5.12).

Şekil 5.12 : Atik Ali Paşa Nâhiyesinin konumu (İnalcık, 2001; Ayverdi, 1958; Ayverdi ve Barkan, 1976; Canatar, 2004' ten yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

Ayverdi tarafından geliştirilen mahalle haritasında Atik Ali Paşa Nâhiyesi sınırlarında Fenari Ahmed, Emin Sinan ve Hoca Ferhad Ağa olmak üzere üç mahalle görülmektedir (Bkz: Şekil 5.13). 1546 kayıtları ve 1600 kayıtlarında Çizelge 5.4 de verilen mahalleler bulunmaktadır. Yeni bir mahalle açılmamış veya herhangi bir mahalle kaybolmamıştır. Dolayısıyla nâhiyenin mahalle anlamında gelişimini 16. yüzyılın ilk yarısında tamamladığı söylenebilir.

Şekil 5.13 : Ayverdi mahalle haritasında Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nin konum ve mahalleleri (Ayverdi, 1958; yazar tarafından düzenlenmiştir).

Çizelge 5.4 : Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları.

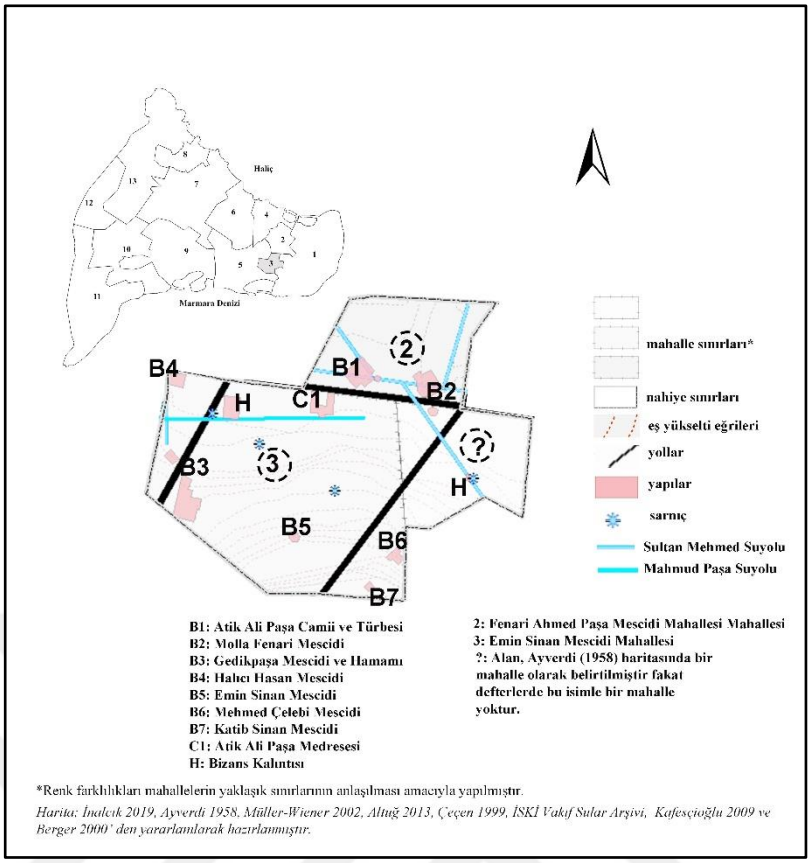
	Mahalle sayısı (1546 ve 1600)	Vakıf sayısı (1546)	Vakıf sayısı (1600)
1	Atik Ali Paşa Camii Mahallesi	5	3
2	Fenari Ahmed Paşa Mesc. Mahallesi	14	13
3	Emin Sinan Mesc. Mahallesi	29	44
4	Mehmed Çelebi Mesc. Mahallesi	5	11
5	Üstad Hayrüddin Mesc. Mahallesi	3	6
	Toplam	56	77

Nâhiyeye adını veren Atik Ali Paşa Külliyesi'nin bulunduğu alanlar her iki İVTD'lerine de mahalle olarak isim verilmeden '*nefs-i cami*' adıyla bir bölüm olarak sıralanarak kaydedilmiştir. Bu çalışmada da söz konusu numaralı bölüm Atik Ali Paşa Mahallesi olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla nâhiyenin mahalle bakımından gelişimini 16. yüzyılın ilk yarısında tamamladığı söylenebilir. Atik Ali Paşa, Mehmed Çelebi ve Üstad Mimar Hacı Hayrüddin Mescidi Mahallesi'nin yeri ve sınırları belli değildir. Hoca Ferhad Ağa Mescidi Mahallesi'nin hangi mahalleye denk geldiği belirsizdir. Ayverdi ve Barkan (1970)'ın yaptıkları açıklamalara göre Atik Ali Paşa Camii Mahallesi, Emin Sinan Mescidi Mahallesi ve Fenari Ahmed Paşa Mescidi Mahallesi arasında bir alanı kaplamaktadır. Mehmed Çelebi Mescidi Mahallesi aynı

adlı mescidin (mescidin konumu için bkz: Şekil 5.15) civarında, dolayısıyla Emin Sinan Mescidi Mahallesi'nin güney doğu ucunda yer almaktadır. Üstad Mimar Hacı Hayrüddin Mescidi Mahallesi'nin ise Emin Sinan Mescidi Mahallesi'nin kuzeyinde bu mahalle ile Fenari Ahmed Paşa Mescidi Mahallesi arasında gelişim gösterdiği tahmin edilebilir.

1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

Nahiye oldukça küçük yüzölçümüne sahiptir (Şekil 5.14). 1546 İVTD kayıtlarına göre yapı öğelerinin ve yeşil alanların sayıca fazla olması dolayısıyla nâhiye genelinde iskân faaliyetleri ve yeşil alanlar açısından en gelişmiş mahallenin Emin Sinan Mescidi Mahallesi olduğu söylenebilir. Ayverdi (1958) haritasına göre mahallenin oldukça geniş bir alana kurulduğu görülmektedir. Fakat defterlerde bulunup haritada adı geçmeyen mahallelerin sözü edilen mahallenin bir bölümünde olduğu varsayılırsa yoğun bir gelişim dokusu gösterdiği söylenebilir. Bu durum, Atik Ali Paşa Camii ve Fenari Ahmed Paşa Mescidi mahallelerinin ticari anlamda daha gelişmiş olmasıyla, hane tipi yerleşimlerin zayıf kalması ve bu tip yerleşimlerin Emin Sinan Mescidi mahallesinde yoğunlaşması ile açıklanabilir.

Şekil 5.14 : 1546 yılı Atik Ali Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Nâhiye genelinde *hânehâ-i tâhtanî* olarak tanımlanan alçak/alttaki hâneler olarak tariflenebilecek yapıların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Atik Ali Paşa Mahallesi'nde yalnızca *'höcre/höcerat'* adı verilen bekar odalarının bulunduğu söylenebilir. Külliye inşaatında ve rutin işlerinde çalışan işçi nüfusun ve mahalle yakınındaki Kapalıçarşı çalışanlarının bu bölgede yaşıyor olması muhtemeldir. Bu durumun sonucu olarak ve dükkân sayıları değerlendirildiğinde (Bkz: Çizelge C.3) mahallenin ticari anlamda gelişme göstermiş olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Vakfiyelere göre mahalle genelinde 288 adet farklı yapı bulunurken bunların 19 adedinde *bağçe* ve benzeri açık alan bulunmaktadır. *Bağçe* ve *cüneyne* dışında herhangi bir yeşil alan türüne rastlanmamıştır. Bu bilgiye dayanarak nâhiye genelinde kayda geçmemiş alanlarda yeşil alan oranının oldukça düşük olduğu söylenebilir. Diğer mahallelere göre yeşil alanların daha sık görüldüğü mahalleler Emin Sinan Mescidi ve Mehmed Çelebi Mescidi mahalleleridir. *Zulle* ve *çardak* gibi birimler de bu mahallede yoğundur. Sözü edilen mahalleler su yolları bakımından zayıf (Bkz: Şekil 5.15) ve yeşil alanlar bakımından yoğundur. Bu durum, su yolları ile yeşil alanların gelişimi arasında bir ilişki olmadığını düşündürmektedir. Dolayısıyla

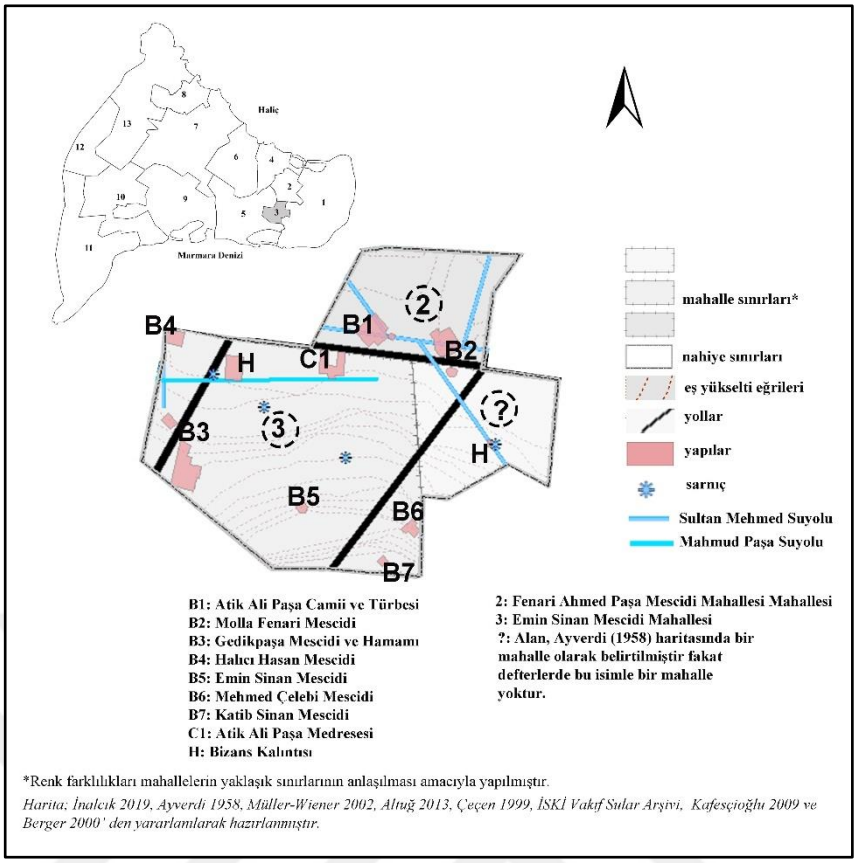
suyolları ile getirilen sular ile yeşil alan sulaması yapılmadığı söylenebilir. Mahallelerde bulunan sarnıçların varlığı ise bu sarnıçların sulamada kullanılma ihtimalini düşündürmektedir. Yeşil alanlar açısından en zayıf mahalle Üstad Mimar Hayrüddin Mescidi Mahallesi'dir. Mahalle genelinde konut yerleşimleri de azdır. Nâhiyede Çokuğraş'ın bekar insanların yaşadığı odalar olarak tanımladığı '*höcerat'*lar bu mahallede yoğunluk göstermektedir. (2013, s. 60).

1546 tarihli defter kayıtlarında *bir-i ma* olarak kaydedilen su kuyularının sayıları oldukça azdır. Bu durumun sebebi denizden uzaklaştıkça taban suyunun derinleşmesi ve kuyu açmanın güçleşmesi veya suyollarının varlığı olabilir. Nâhiye genelinde yeşil alanların zayıf olması su kuyularının az olmasına bağlanabilir.

Nâhiye genelinde *bağçe*ler dikkat çekmektedir. Bu *bağçe*lerin hemen hemen yarısında *bir-i ma* ve *zulle* bulunmaktadır.

1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1600 tarihli İVTD incelendiğinde 1546 tarihli İVTD'de olduğu gibi Emin Sinan Mescidi Mahallesi'nde ve Mehmed Çelebi Mescidi Mahallesi'nde diğer mahallere göre daha yoğun bir yerleşim söz konusudur. Bu durumun sebebi nâhiyenin diğer mahallelerinin ticari anlamda gelişmesi ve sözü edilen mahallelerde hane tipi yerleşimlerin gelişmesine olanak sağlaması olmalıdır (Ticari yapılar ve nâhiyenin 1600 tarihine ait genel durumunu gösteren harita Şekil 5.15'de verilmiştir).

Şekil 5.15 : 1600 yılı Atik Ali Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Nâhiye genelinde *beyt-i sufli* ve *hânehâ-i tâhtanî* olarak kaydedilen alçak/alttaki hâneler olarak tarif edilebilecek yapıların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Fenari Ahmed Paşa ve Emin Sinan Mescidi Mahallesi dışındaki mahallelerde *höcerat*ların yoğun olduğu görülmektedir.

Nâhiyede Emin Sinan Mescidi Mahallesi'ndeki bir *bostan*dan ziyade *bağçe* ve *cüneyne* dışında yeşil alanlara rastlanmamıştır. Nâhiyede 9 adedi Emin Sinan Mescidi Mahallesi'nde olmak üzere 13 *bağçe* vakfedilmiştir. Aynı şekilde 6 adedi sözü edilen mahallede olmak üzere 11 de *cüneyne* vakfedilmiştir. Ayrıca *zulle* ve *bir-i ma* gibi yeşil alan bileşenlerinin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Atik Ali Paşa Camii Mahallesi dışındaki mahallelerde *zulle, çardak* gibi bileşenlerde de artış söz konusudur.

Nâhiye için genel bir değerlendirme yapıldığında konut alanlarında *bağçe*lerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Fakat bu *bağçe*ler bulundurdukları yeşil alan bileşenleri açısından farklılık göstermektedir.

Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanların Sürekliliği ve Değişimi

Her iki defter kayıtları incelendiğinde Atik Ali Paşa Camii Mahallesi ve Fenari Ahmed Paşa Mescidi Mahallesi dışındaki mahallelerde vakfiye sayılarında bir artış söz konusudur. Adı geçen mahalleler dışındaki mahallelerde yoğun iskân faaliyetlerinin olduğu söylenebilir. Bu durumun başlıca sebebinin nüfus artışı olması muhtemeldir.

Nâhiye genelinde alçak katlı hanelerin yoğunluğu dikkat çekmektedir (Bkz: Çizelge C.1). Bu durum tarihlere göre değişiklik göstermemiştir. Bu sebeple Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nde 16. yüzyıl boyunca en çok tercih edilen yapı tipinin alçak katlı hane toplulukları olduğu söylenebilir. Ayrıca bekar odalarının *(höcerat)* da varlığından bahsedilebilir. Bu durumun sebebi Atik Ali Paşa Camii Mahallesi'ndeki ticari alanların bulunması ve nâhiyenin Kapalıçarşı'ya yakın olması olmalıdır.

Nâhiye genelinde *cüneyne*lerin sayısında kayda değer artış dikkat çekerken *bağçe* sayıları hiç değişmemiştir. Bu durumun sebebi olarak nâhiyede azalan açık alanlar dolayısıyla *cüneyne*lerin gelişmiş olabileceği düşünülebilir. Fakat yeşil alan bileşenleri artmıştır. Bu durumda insanların *bağçe*leri daha etkin kullanmalarının bir sonucu olarak düşünülebilir.

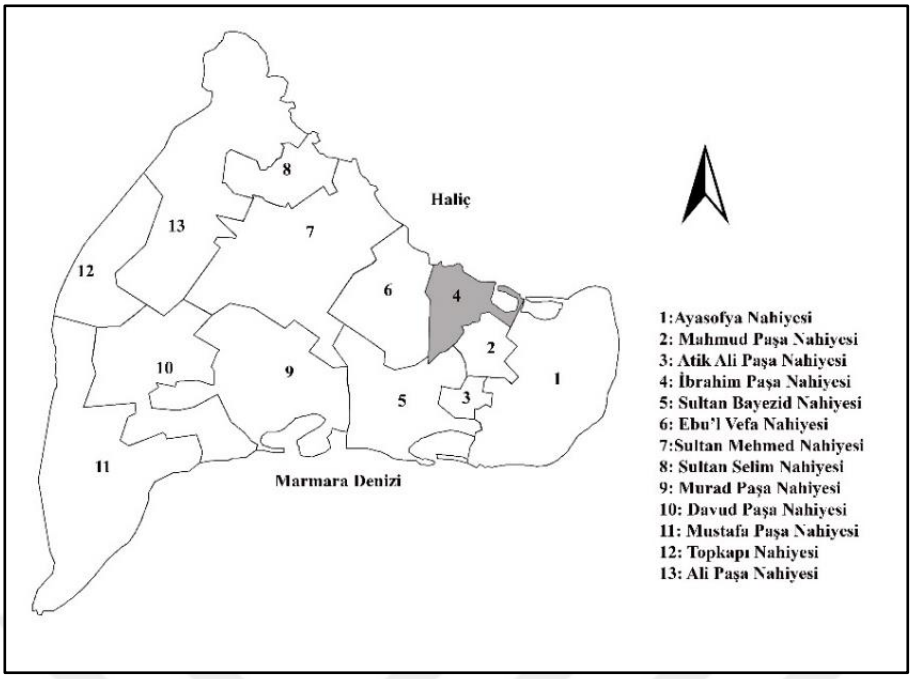
Her iki defterde de Atik Ali Paşa Nâhiyesi'ndeki yerleşim alanlarında *bağçe*lerin sayısının değişmese de diğer yeşil alanlara göre daha yoğun olduğunu; 16. yüzyılın ikinci yarısında bahçe bileşenlerinin arttığı ve çok çeşitlendiği söylenebilir.

5.4 İbrahim Paşa Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami-i İbrahim Paşa)*

İbrahim Paşa Nâhiyesi, 1485 tarihinde kazasker; 1498 tarihinde ise veziriazam olan Çandarlı İbrahim Paşa tarafından yaptırılma emri verilen, 1493 yılında inşaatına başlanan 1495-1496 yılında inşaatı tamamlanan İbrahim Paşa Külliyesi'nin ardından kurulmuş ve gelişim göstermiştir (İnalcık, 2001, s. 220-239). Külliye; cami, medrese, çeşme, hamam ve sıbyan mektebinden oluşmaktadır. Mercan Mahallesi, Uzunçarşı caddesi yakınında Haliç'i ve Boğaz' gören bir tepede Saraçhanebaşı Hamamı'nın yakınlarında inşa edilmiştir (Eyice, 2000, s. 340-341). Nâhiyeye ismini veren külliyenin vakıfları oldukça azdır. Nâhiyenin kapladığı alan Haliç liman bölgesine, Kapalıçarşı'ya yakındır. Ayrıca nâhiye dönemin ticaret bölgesini sınırları içine almaktadır. İstanbul'da merkez olarak nitelendirilebilecek bu alan, büyük çoğunluğu sözü edilen nâhiye sınırlarında bulunan, Haliç liman bölgesi ile Kapalıçarşı arasında

kalmaktadır. Dönemin en önemli alışveriş alanıdır. Bazı mahalleler dönemin zengin tüccarları tarafından kurulmuştur (İnalcık, 2001, s. 220-239). Nâhiye, Bizans Döneminde Yahudilerin yaşadığı alandadır. Burada bulunan sur kapısına Bizans Dönemi'nde Yahudi Kapısı adı verilmesi bu bölgede Yahudi yerleşimlerinin bulunduğunu doğrular niteliktedir. Bölgenin Bizans döneminde verilen 'Neoriu' adından da anlaşılacağı üzere Bahçekapı bölgesinde liman, antrepo ve gümrük ambarları yer almıştır (Eyice, 1997 s. 369). Liman Bizans Dönemi'nde aktif olarak kullanılmış, Fetih ile Osmanlı egemenliğine geçmiş ve 1950'li yıllara kadar işlevini sürdürmüştür. Osmanlı Dönemi'nde liman yoluyla taşınan gıdaların deposu olan dükkanların bulunmasından dolayı alan İstanbul'un gündelik hayatı için oldukça önemlidir (Tülek, 2015, s. 1). Haseki Hürrem Sultan'ın 1540 tarihli vakfiyesinde bu bölgede mahzen ve/veya bozahane olarak kullanılan 34 dükkân 1551 tarihli vakfiyede ise kereste deposu olarak kullanılan 1 mahzen, otuz beş dükkân kaydedilmiştir. Akça'ya göre Fetih'ten sonra manzarasının güzelliğinden dolayı bölgeye saraylar ve paşa konakları yapılsa da yangınlar dolayısıyla yanan bu yapılar yerini 16. yüzyılda ticari yapılara bırakmıştır. Fakat ticaret yapıları Süleymaniye ve Cankurtaran bölgelerinde kesilmiştir. (2008, s. 35-36).

İnalcık' a göre Fetih'ten sonra Sultan payına düşen esirleri denizcilerden seçmiştir ve bunları aileleri ile birlikte kent limanının kıyılarına bir başka deyişle Haliç kıyısındaki mahallelere yerleştirmiştir. Bu nâhiye de gayrimüslimlerin yerleştiği alanlardandır (2019, s. 139-140). Ayrıca Kartal bu alanda Yahudilerin, Hıristiyan Rum ve Ermenilerin ve Müslümanların yaşadığını belirtmiştir (2012, s. 219). Vakfiyelerde vakfedilen yerleşimlere ilaveten gayrimüslimlerin mülklerinin varlığı da göz ardı edilmemelidir.

Şekil 5.16 : İbrahim Paşa Nâhiyesi'nin konumu (İnalcık, 2001; Ayverdi, 1958; Ayverdi ve Barkan, 1976; Canatar, 2004' ten yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

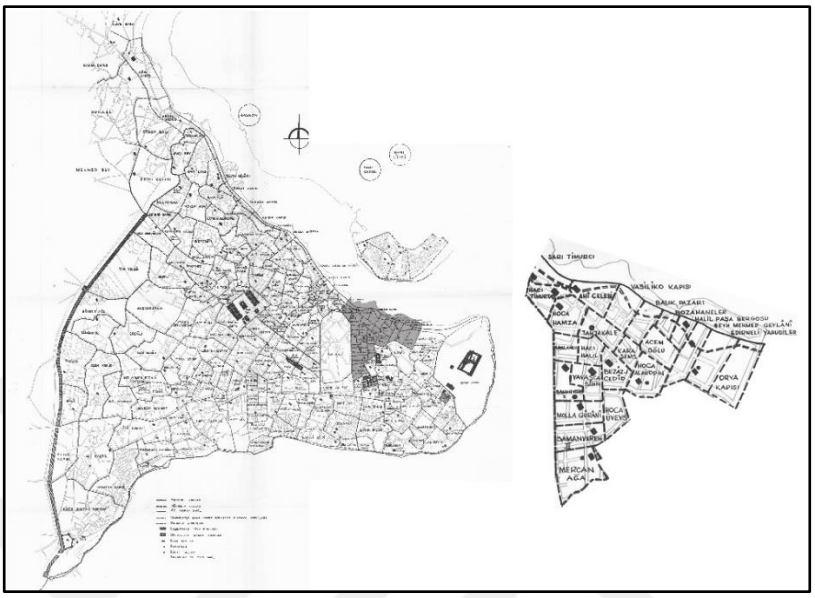
Söz konusu dönemde Ali Paşa ve Sultan Beyazid nâhiyeleri ile birlikte merkez kabul edilebilecek alanlardandır (İnalcık, 2019, s. 130). Yüzölçümü küçük olmasına rağmen on mahalleden oluşmaktadır (Çizelge 5.5).

Çizelge 5.5 : İbrahim Paşa Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları.

	Mahalle sayısı (1546 ve 1600)	Vakıf sayısı (1546)	Vakıf sayısı (1600)
1	İbrahim Paşa Camii Mahallesi	2	1
2	Mercan Ağa Mesc. Mahallesi	20	17
3	Yeni Bezzaz Mesc. Mahallesi	29	22
4	Yavaşça Şahin Mesc. Mahallesi	13	11
5	Samanviran Mesc. Mahallesi	23	20
6	Hacı Hamza Mesc. Mahallesi	12	10
7	Sarı Demürci Mesc. Mahallesi	9	4
8	Hacı Timurtaş Mesc. Mahallesi	13	18
9	Hacı Halil Mesc. Mahallesi	9	14
10	Çelebioğlu Mesc. Mahallesi	26	19
	Toplam	156	136

1546 ve 1600 tarihli defterlerin her ikisinde de mahalle sayıları ve isimleri aynıdır, dolayısıyla söz konusu tarihler arasında yeni bir mahalle açılmadığı veya yok olmadığı söylenebilir. Ayverdi mahalle haritası incelendiğinde mahallelerin İstanbul'un diğer tüm nâhiyelerinde bulunan mahallelere oranla oldukça küçük olduğu dikkat çekmektedir (Şekil 5.17). Ayverdi mahalle haritasında özellikle kıyı bölgesinde,

defter kayıtlarında bulunmayan çok mahalle bulunmaktadır. Defterlerde yer alan İbrahim Paşa Camii ve Sarı Demürci Mescidi mahalleleri Ayverdi mahalle haritasında mevcut değildir. Barkan ve Ayverdi de 16. yüzyılın başında İbrahim Paşa Camii'nin olmadığını belirtmiştir (1970, s. 82).

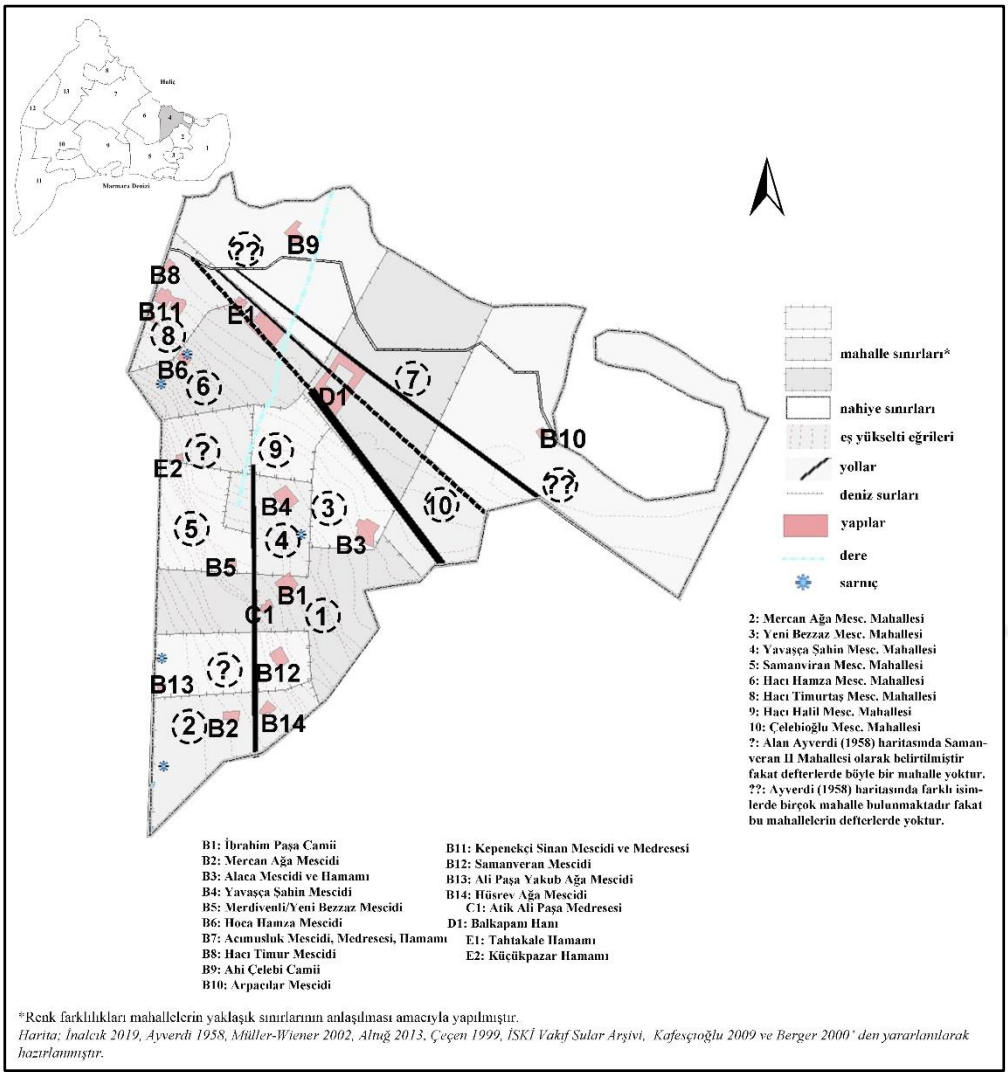
Şekil 5.17 : Ayverdi mahalle haritasında İbrahim Paşa Nâhiyesi'nin konumu ve mahalleleri (Ayverdi, 1958; yazar tarafından düzenlenmiştir).

Diğer nâhiyelerin aksine vakıf sayıları ve yapıların yoğunluğunda azalma görülmektedir (Çizelge 5.5). Bu durumun sebebi, liman faaliyetlerinin azalması, 1592 ve 1595 yıllarında yaşanan ağır veba salgınlarının limanlardan yayılması olabilir. Nitekim, Selaniki (1989) 1592 ve 1595 yıllarını salgın hastalıkların en ağır yaşandığı yıllar olarak belirtmiş, Marien ise bu hastalıkların limanlardan şehre gelen ürünler ve insanlar vasıtasıyla yayıldığını belirtmiştir (2009).

1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1546 İVTD incelendiğinde nâhiye genelinde en yoğun yerleşmenin Mercan Ağa Mescidi Mahallesi ile Hacı Hamza Mescidi Mahallesi civarında olduğu gözlemlenmektedir. İbrahim Paşa Camii ve Hacı Halil Mescidi mahalleleri ise en seyrek yerleşimin olduğu alanlardır. Hacı Halil Mescidi Mahallesi'nde dükkanların yoğunluğu da dikkat çekmektedir. Hacı Hamza Mescidi Mahallesi'nde vakfiye sayısının az olup konut ve benzeri yapıların fazla olması mahallede yaşayan nüfusun ekonomik olarak daha varlıklı ailelerden oluştuğunun veya diğer mahallelerde veya nâhiyelerde yaşayan kimselerin bu mahallede mülk edindiğinin göstergesi olarak

düşünülebilir. Mahallenin kıyıya ve dolayısıyla limanlara, Balkapanı Han'ına ve Tahtakale Hamamı'na, Eski Saray' a, ana yol niteliğinde yollara yakın olması, önemli sur kapısının nâhiye sınırlarına yakın olması ihtimali (çok yakın alandaki bir deniz surunda son bulması bu ihtimali düşündürmektedir) üç önemli yol hattının bu mahalleye yakın geçmesi, yerleşim açısından daha fazla ilgi görmesinin sebepleri olarak düşünülebilir (Şekil 5. 19).

Şekil 5.18 : 1546 yılı İbrahim Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Nâhiye genelinde *höcerat* yoğunluğu dikkat çekmektedir. Konumun limanlara yakınlığı bu durumun sebebi olabilir (Şekil 5.19). Nâhiyede *hânehâ-i fevkânî* olarak tanımlanan üst/üstteki hâneler anlamına gelen yapılar çoğunluktadır. Bu durumda iki katlı yapıların yoğun olduğu bir nâhiye olduğunu söylemek yanlış olmaz. Vakfiyelerden anlaşıldığı kadarıyla alt kat kullanımlarının bir kısmı hane olabildiği gibi bir kısmı ahır vb. yapılar olabilmektedir. Vakfiyelerde ayrıca hane ve bekar

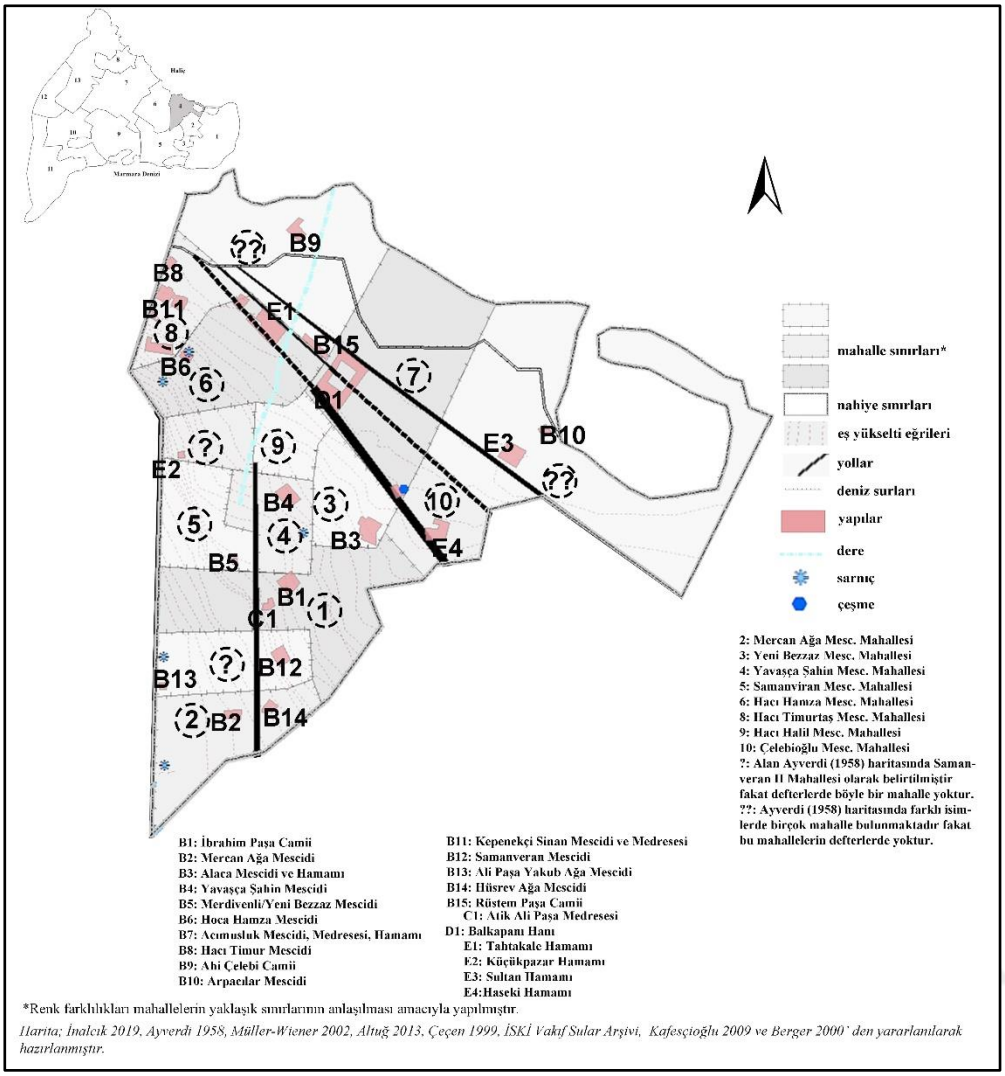
odaları tipi yaşam alanları ve dükkanlar birlikte vakfedilmiştir. Ayasofya Nâhiyesi'nde de benzer durum söz konusu olmuştu. Her iki nâhiyenin de dönemin saraylarına sınır olması dolayısıyla saray ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bu dükkanların kullanılıyor olması mümkündür.

Nâhiye genelinde *bağçe* ve *cüneyne* dışında herhangi bir tür yeşil alan kayda geçirilmemiştir. Sekizi *bağçe* 4'ü *cüneyne* olmak üzere 12 adet yeşil alan bulunmaktadır. Yeşil alan bileşenleri bakımından da kayda değer fazlalık söz konusu değildir. Nâhiyenin vakfiyelere yansıyan yeşil alanlar açısından zayıf olmasının sebebi ticari faaliyetlerin fazla olması ile ilgili bulunabilir. Hiç *çardak* bulunmazken yalnızca 21 adet *zulle* yer almaktadır. Kıyı bölümü olmasına rağmen nâhiyede *bir-i ma* olarak kaydedilen su kuyuları yoğun değildir. Su kuyularının yoğun olduğu tek mahalle kıyıda bulunan bir mahalle olmamasına rağmen Mercan Ağa Mescidi Mahallesi'dir. Bu mahallede topoğrafyanın düze yakın olması dikkat çekmektedir (Bkz: Şekil 5.19). Su kuyularının yoğun olması topoğrafya ile ilişkisi olup olmadığını düşündürmektedir. Yalnızca Hacı Hamza Mescidi Mahallesi'nde 544 numaralı vakfiyede geçen *eşcar-ı müsmire* şeklinde kaydedilen meyve ağaçları dışında herhangi bir ağaca rastlanmamıştır.

Sık rastlanan bir yeşil alan karakteri tespit edilememekle birlikte; *muhavvata* ile vakfedilmiş konut alanlarında bulunan *zulle*lerin yoğunluğu dikkat çekmektedir.

1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1600 Tarihli İVTD incelendiğinde nâhiye genelinde vakıf sayıları fazla, fakat küçük alanlar kaplayan mahalleler bulunmaktadır (Şekil 5. 19).

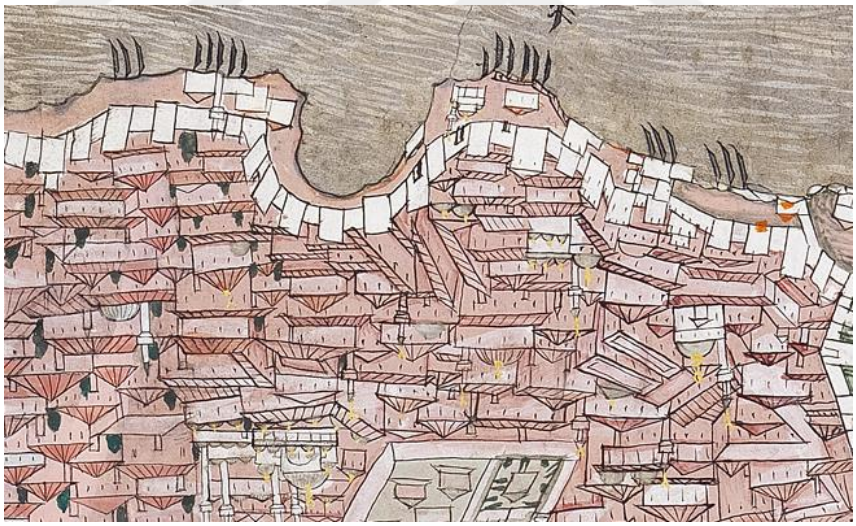

Şekil 5.19 : 1600 Yılı İbrahim Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Nâhiyede en yoğun yerleşim dokusuna Samanviran ve Hacı Hamza Mescidi mahallelerinde rastlanmaktadır. Bu iki mahallenin ortak özelliği Eski Saray'a sınır mahalleler olmalarıdır. Ayrıca Hacı Hamza Mescidi Mahallesi yol bağlantılarına yakın, Balkapanı Hanı'na ve Tahtakale Hamamı'na yakındır. 1590 yılında yapılan Hacı Hamza Medresesi de bu mahallenin sınırları içindedir. İçinde medrese bulunan mahallelerin gelişim gösterdiği daha önce Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde de gözlemlenmiştir. Bu mahalle de aynı şekilde medresenin inşası ile hızla gelişmiş olmalıdır. En seyrek yerleşim alanı ise İbrahim Paşa Camii Mahallesi ve Sarı Demürci Mescidi Mahallesi'ndedir. Ayverdi mahalle haritasında bu iki mahallenin konumu belli değildir ve adı geçmemektedir. Bu mahalleler mahalleden ziyade küçük yerleşim alanı olarak değerlendirilebilir. Çok küçük bir alanda kurulmuşsa da yapı sayısının az olması muhtemeldir. Mercan Ağa ve Çelebioğlu Mescidi mahalleleri ise *höcre/höcerat*

bakımından yoğun mahallelerdir. Bu yoğunluğun sebebi, Mercan Ağa Mescidi Mahallesi'nin dönemin en önemli ticari alanı olan Kapalıçarşı'ya yakın olması, Çelebioğlu Mescidi Mahallesi'nin ise limanlara yakın olması olarak düşünülebilir. Ayrıca Mercan Ağa Mescidi Mahallesi *dükkân* ve *dekakin* gibi ticaret alanları bakımından yoğun bir mahalledir. Yaşam alanı niteliğindeki haneler bekar odaları ile birlikte aynı menzilde vakfedilmiştir. Bununla birlikte aynı menzillerde dükkanlara rastlanmamıştır. Dükkanlar daha çok tek başlarına vakfedilmiştir.

Vakfiye kayıtlarında *bağçe* ve *cüneyne* dışında yeşil alanlara rastlanmamıştır. 5'i *bağçe* 10'u *cüneyne* olmak üzere toplam 15 adet yeşil alan vakfedilmiştir. Yeni Bezzaz ve Hacı Timurtaş Mescidi Mahallesi'nde vakfedilen 3'er yeşil alan diğer mahallelerdeki yeşil alanlara göre daha fazladır. Yeni Bezzaz Mescidi Mahallesi'nde 4, Çelebioğlu Mescidi Mahallesi'nde 1 adet olmak üzere nâhiyede toplam 5 *çardak* bulunmaktadır. Diğer nâhiyelerle karşılaştırıldığında yeşil alanların oldukça az olduğu dikkat çekmektedir. Nakkaş Osman'ın 1584 tarihinde hazırladığı tasvir de bu bilgiyi doğrular niteliktedir (Şekil 5.20).

Şekil 5.20 : Nakkaş Osman'ın İstanbul tasvirinde İbrahim Paşa Nâhiyesi olabilecek alanın yeşil alanlar bakımından seyrekliği. 1584 (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi; Hazine Bölüme, nr. 1523, 158b-159a)

Hemen hemen birçok mahallede üç/dört adet *zulle* bulunmaktadır. Su kuyuları ise en yoğun Hacı Halil Mescidi Mahallesi'ndedir. Diğer nâhiyelerde *bir-i ma* ve yeşil alan sayıları birbiri ile ilişkiliydi fakat bu durum bu mahallede söz konusu değildir. Çünkü Hacı Halil Mescidi Mahallesi'nde 1600 tarihli defterde hiçbir yeşil alan vakfedilmemiştir. Mercan Ağa Mescidi Mahallesi'nde ve Samanviran Mescidi Mahallesi'nde diğer mahallelere göre yoğunluk dikkat çekmektedir. Bu durumun

sebebi, her iki mahallenin de Eski Saray'ın sınırında bulunması ile ilişkilendirilebilir. Hacı Hamza Mescidi Mahallesi'nde kaydedilen *eşcar-ı müsmire* ve *gayri müsmire* olarak kaydedilen meyve veren ve meyvesiz ağaçlar dışında ağaç vakfedilmemiştir. Nâhiyede bulunan tek çeşmeye yakın mahallelerde fark edilebilir bir yeşil alan ve yapılaşma yoğunluğu söz konusu değildir.

Nâhiye genelinde *muhavvata* ile birlikte vakfedilmiş menzillere sık rastlanmaktadır. Bu konut alanlarının hemen hemen yarısında *cüneyne* veya *bağçe* gibi bir yeşil alan bulunmaktadır.

İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanların Sürekliliği ve Değişimi

1546 ve 1600 tarihli İVTD'leri incelendiğinde nâhiye genelinde Hacı Timurtaş Mescidi Mahallesi dışında diğer tüm mahallelerde vakıf sayılarında ve yapılaşmada bir azalma söz konusudur. On altıncı yüzyılın ikinci yarısında yaşanan veba salgınları ve bu salgınların büyük çoğunlukla limanlardan kente geldiği ve yayıldığı düşüncesi nâhiyenin gelişiminde olumsuz etki yapmış olmalıdır.

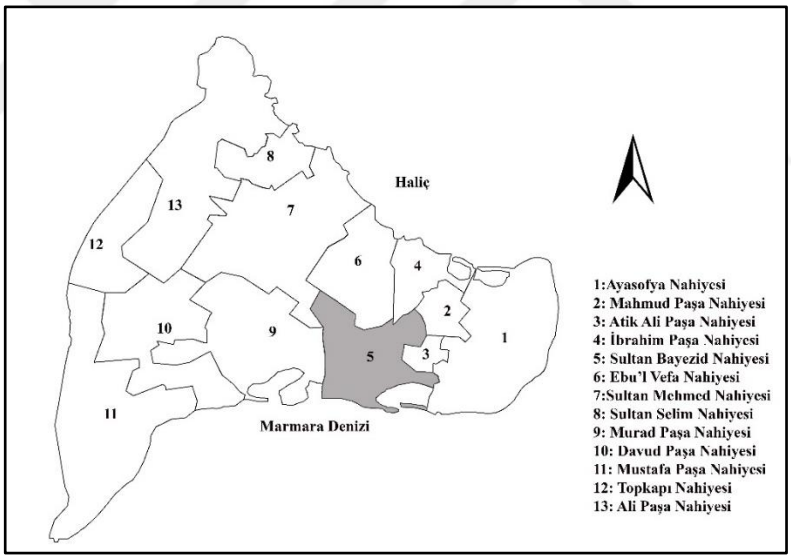
Hacı Timurtaş Mescidi Mahallesi'nde bu azalmanın olmamasının sebebi limana en uzak mahalle olması ve/veya mahallenin sınırında inşa edilen Hacı Hamza Medresesi olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca sözü edilen medreselerde dini eğitim de verilmesi halkın dini değerlere verdiği önemle de açıklanabilir. Ayrıca tüm mahallelerde *'höcerat'* sayılarının azaldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla 16. yy boyunca liman faaliyetlerinin azalmış olması muhtemeldir.

İki defter birlikte değerlendirildiğinde *hânehâ-i tâhtanî* ve *hânehâ-i fevkânî* gibi hane birlikteliklerinin azaldığı, bunun yerine *beyt-i suflî* ve *beyt-i ulvî* olarak tanımlanan yapıların arttığı anlaşılmaktadır. Ayrıca İbrahim Paşa Camii mahallesi dışında *höcerat*ların azaldığı dikkat çekmektedir. Bu veri, bekar nüfusun, liman faaliyetlerinin veya ticari faaliyetlerin azaldığını düşündürmektedir. Yüzyılın ilk yarısında konut ve bekar odası tipindeki yaşam alanları ile birlikte vakfedilen ticaret alanları; 1600 tarihli defter kayıtlarında konut ve *höcerat* tipi yaşam alanlarından ayrılmıştır.

Nâhiye genelinde *bağçe*lerin sayısı azalırken *cüneyne* sayıları iki buçuk kat artmıştır. Bu durum, insanların yaşam alanlarında küçük de olsa bir yeşil alana ihtiyacı ifade ediyor olabilir. Nâhiyenin 16. yy boyunca net bir yeşil alan özelliği belirtilmemiştir. Fakat *muhavvata* ile birlikte vakfedilmiş konut alanları yoğunluktadır. Diğer nâhiyelerde görülen bazı genellemelere ve ilişkilere bu nâhiyede rastlanmamaktadır.

5.5 Sultan Bayezid Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami-i Sultan Bayezid Han 'Aleyh'ir-Rahme)*

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un fethinden sonra kentin en güzel yeri olarak tarif ettiği ve nâhiyenin kuzey sınırında bulunan alanda; kuzeyin temiz havasını alması, Haliç girişini görmesi ve kentin ortasında olmasından dolayı uygun bir yer olduğunu düşünerek 1455 yılında Saray-ı Atik-i Amire adıyla Eski Saray'ı yaptırmıştır (Tezcan, 1989, s. 391) (Şekil 5.21). Fatih Dönemi'nden sonra 1501-1505 yılları arasında Eski Saray' ın güneyindeki Tauri Forumu'nda bir külliye, cami, medrese, okul, imaret, hamam ve bir han inşa edilmesiyle Sultan Bayezid Külliyesi inşa edilmiş sonrasında bu alan nâhiye olarak gelişmiştir. Kuban, Bayezid Camii'nin yapılışının 16. yüzyılın başlangıcıyla birlikte en çarpıcı olay olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yerinin rastgele seçilmeyip ilk İslam örneklerinde olduğu gibi saray ve caminin iç içe olmasının hedeflendiğini eklemiştir (2010, s. 279). Nâhiye Beyazıt Meydanı'ndan Kumkapı'ya ve Divanyolu üzerinde Kapalıçarşı'dan Saraçhane'ye doğru uzanan bölgededir (Eyice,1992, s. 45).

Şekil 5.21 : Sultan Bayezid Nâhiyesi'nin konumu (İnalcık, 2001; Ayverdi, 1958; Ayverdi ve Barkan, 1976; Canatar, 2004' ten yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

Nâhiyedeki en eski yapılar Bizans döneminde kilise olarak inşa edilmiş İstanbul'un fethiyle mescide dönüştürülmüş Balaban Ağa Mescidi ve Sekbanbaşı İbrahim Ağa Mescididir. (Kırımtayf, 2001, s. 91-93). Balaban Ağa Mescidi 1930 yılında, Sekbanbaşı İbrahim Ağa Mescidi ise 1943 yılında yıktırılmış ve yok edilmiştir (Eyice, 2006, s. 135).

Nâhiye, söz konusu dönemde İbrahim Paşa ve Mahmud Paşa nâhiyeleri ile birlikte merkez kabul edilebilecek niteliktedir. Kentin en yoğun iskân edilmiş nâhiyelerinden biridir. Kapalıçarşı'ya yakınlığı ve yol kavşağı niteliğinde olması dolayısıyla zamanla kentin önemli bölgesi haline gelmiştir (İnalcık, 2019, s. 130).

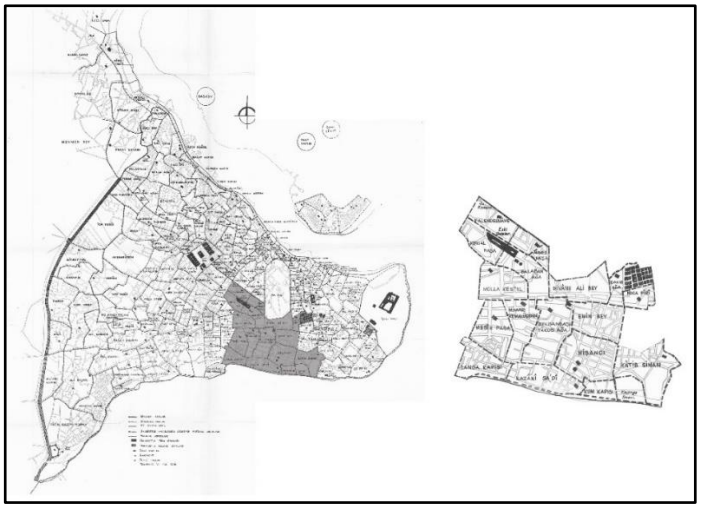
1546 tarihli İVTD'ye göre nâhiyede 24 mahalle bulunmaktadır. Fakat bu mahallelerden Dülbendci Hüsam Mescidi Mahallesi bölüm olarak bulunuyorsa da numaralandırılmamıştır. Defterde her mahalle nâhiye bölümü gözetmeksizin sıralı şekilde kaydedilmiştir. Fakat söz konusu mahallenin sıra teşkil edecek bir numarası yoktur. Defterde bu durumla ilgili herhangi bir açıklama da bulunmamaktadır. Fakat bahsi geçen mahalle 1600 tarihli İVTD'de bulunmamaktadır. Dolayısıyla mahallenin 1546 tarihli defterin kayıtları sırasında farklı bir mahalleye katılıyor olması ihtimaldir. 1600 tarihli İVTD incelendiğinde yine 24 mahalle bulunmaktadır. 1546 tarihli defterden farklı olarak nâhiyenin etrafında kurulduğu Sultan Bayezid Camii ve yakın çevresi ayrı bir mahalle olarak kaydedilmiştir. 1546 tarihli defterde böyle bir mahalle mevcut değildir. 1546 tarihli defterde bulunan fakat sıra numarası verilmeyen Dülbendci Hüsam Mescidi Mahallesi 1600 tarihli defterde bulunmamaktadır ve hiçbir yerde atıf söz konusu değildir. Böylece bu mahallenin tamamen kaybolduğu söylenebilir (Çizelge 5.6).

Ayverdi mahalle haritası incelendiğinde; Çakır Ağa Mescidi Mahallesi, Hacı Piri Mescidi Mahallesi, Divane Ali Bey Mescidi Mahallesi, Emin Beğ Mescidi Mahallesi, Sinan Beğ Mescidi Mahallesi, Yakub Beğ Mescidi Mahallesi, Mimar Kemaloğlu Mescidi Mahallesi, Mevlâna Kestelli Mescidi Mahallesi, Kemal Paşa Türbesi Mahallesi ve Balaban Ağa Mescidi Mahallesi olmak üzere 10 mahalle haritada bulunmaktadır (Şekil 5.22). Bunun dışındaki defterlerde geçen 15 mahalleye rastlanmamıştır. Fakat defterlerdekilerin dışında bazı mahalleler söz konusudur.

Böylelikle Ayverdi mahalle haritası Fatih Dönemi sonlarına dair mahallelerden oluşan bir harita olduğu için Sultan Bayezid Nâhiyesi'nin aradan geçen elli yılda mahalleler özelliğinde çok değişim gösterdiğini, yeni mahalleler açıldığını ve bazı mahallelerin kaybolduğu söylenebilir. On altıncı yüzyılın ilk yarısına kadar büyük, ikinci yarısında ise küçük değişimler gösterdiğini söylemek yanlış olmaz.

Çizelge 5.6 : Sultan Bayezid Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları.

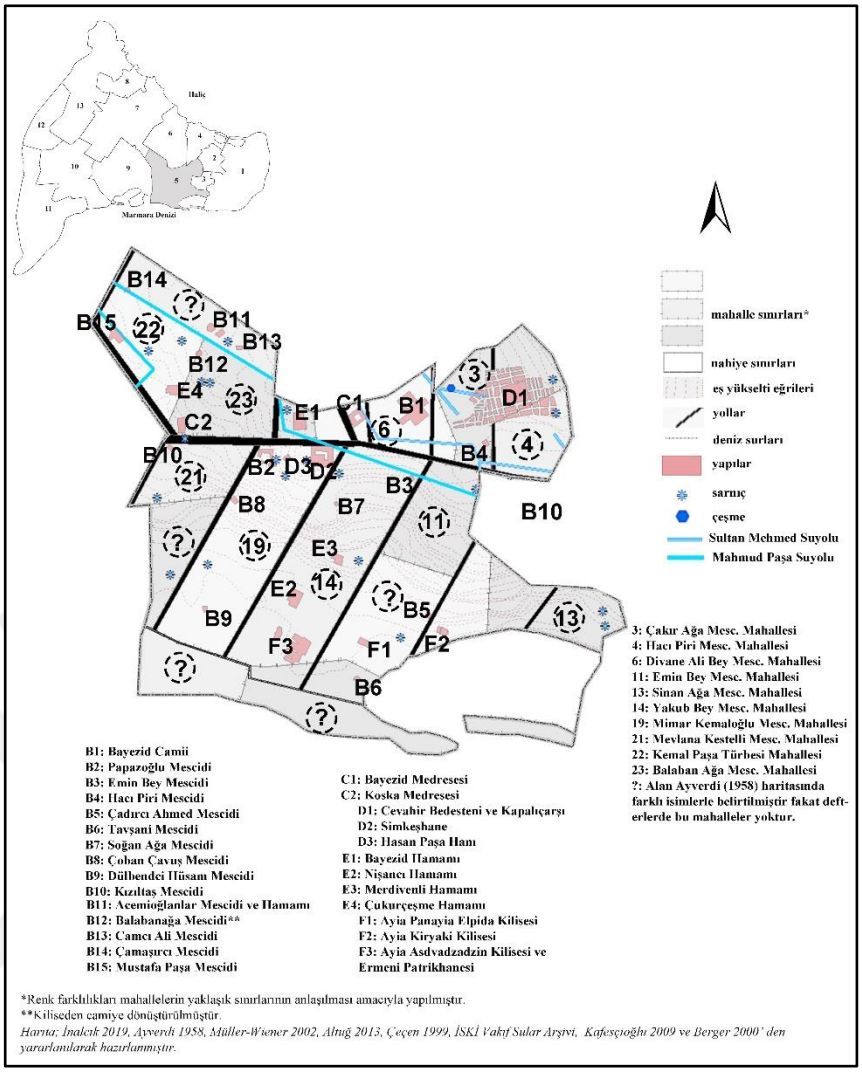
	Mahalle sayısı (1546 ve 1600)	Vakıf sayısı (1546)	Vakıf sayısı (1600)
1	Sultan Bayezid Camii Mahallesi	Mahalle yoktur	7
2	Ahi Durmuş Mescidi Mahallesi	4	3
3	Çakır Ağa Mescidi Mahallesi	10	3
4	Hacı Piri Mescidi Mahallesi	4	3
5	Halıcı Hasan Mescidi Mahallesi	4	5
6	Divane Ali Bey Mescidi Mahallesi	22	28
7	Kemal Nahhas Mescidi Mahallesi	19	15
8	Çadırcı Ahmed Mescidi Mahallesi	14	12
9	Saraç İshak Mescidi Mahallesi	20	15
10	Süleyman Ağa Mescidi Mahallesi	6	16
11	Emin Beğ Mescidi Mahallesi	22	21
12	Soğan Ağa Mescidi Mahallesi	9	12
13	Sinan Beğ Mescidi Mahallesi	9	12
14	Yakub Beğ Mescidi Mahallesi	15	9
15	Mehmed Paşa Camii Mahallesi	6	31
16	Dülbendci Hüsam Mescidi Mahallesi	15	Mahalle yoktur
17	İshak Beğ Mescidi Mahallesi	12	12
18	Kasım Beğ Mescidi Mahallesi	13	14
19	Mimar Kemaloğlu Mescidi Mahallesi	9	13
20	Kızıltaş Mescidi Mahallesi	15	20
21	Mevlâna Kestelli Mescidi Mahallesi	6	4
22	Kemal Paşa Türbesi Mahallesi	28	24
23	Balaban Ağa Mescidi Mahallesi	11	8
24	Camcı Kara Ali Mescidi Mahallesi	12	32
25	Kuyumcu Bahşayiş Mescidi Mahallesi	14	16
	Toplam	299	335

Şekil 5.22 : Ayverdi mahalle haritasında Sultan Bayezid Nâhiyesi'nin konumu ve mahalleleri (Ayverdi, 1958; yazar tarafından düzenlenmiştir).

1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1546 tarihli İVTD incelenerek; vakfiye sayıları, hane sayıları göz önünde bulundurulduğunda nâhiye genelinde hemen hemen her alanda yoğun bir yerleşimin olduğunu söylemek mümkündür (Çizelge E.1). Diğer nâhiyelerin aksine yoğunluğun bir veya birkaç bölgede değil çok karışık şekilde yayılım göstermesi dikkat çekmektedir. Fakat özellikle Divane Ali Bey Mescidi, Emin Beğ Mescidi ve Kemal Paşa Türbesi mahalleleri civarında yerleşimlerin daha yoğun olduğu dikkat çekmektedir. Bu mahallelerden en yoğun yerleşim olan Kemal Paşa Türbesi Mahallesi'nin bir türbe etrafında gelişmiş olması dikkat çekicidir. Defterlerde zaman zaman bahsi geçen zaviyelerin yakınlarındaki yerleşim yoğunluğu söz konusu dönemde türbe-zaviye gibi yapılara yakın alanlarda yerleşimlerin yoğunlaştığı ihtimalini düşündürmektedir. En seyrek yerleşim ise Ahi Durmuş, Çakır Ağa ve Hacı Piri Mescidi mahallerindedir. Bu mahalleler dükkanların yoğun bulunduğu alanlardır. Dolayısıyla ticari alanların yoğun olduğu mahallelerde hane sayılarının az olduğu sonucu çıkarılabilir. (Mahallelerin konumları, büyüklükleri ve özellikleri için bkz: Şekil 5.23).

Şekil 5.23 : 1546 yılı Sultan Bayezid Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Nâhiye genelinde *höcre-höcerat* tipi yapılar ve hane tipi yapılar birlikte bulunmaktadır. Hemen hemen mahallelerin birçoğunda *höcre-höcerat* tipi yapılar vakfedilmiştir. Bu yapıların sebebi Kapalıçarşı'nın ve limanların nâhiye sınırlarında bulunması olmalıdır.

Konut tipleri anlamında yapılan incelemede hane tipi yapıların yaklaşık %60'ının *hânehâ-i tâhtanî* şeklinde vakfedilen tek veya alçak katlı yapılardan oluştuğu anlaşılmaktadır (Çizelge E.1). Yaklaşık %25'i ise *hânehâ-i fevkânî* şeklinde kaydedilen üstte bulunan hane gruplarıdır. Böylece nâhiye genelinde büyük bir menzil grubunda hanelerin birlikte bulunduğunu ve birçoğunun tek katlı yapılardan oluştuğu, yalnızca küçük bir bölümünün iki katlı yapılardan oluştuğu söylenebilir.

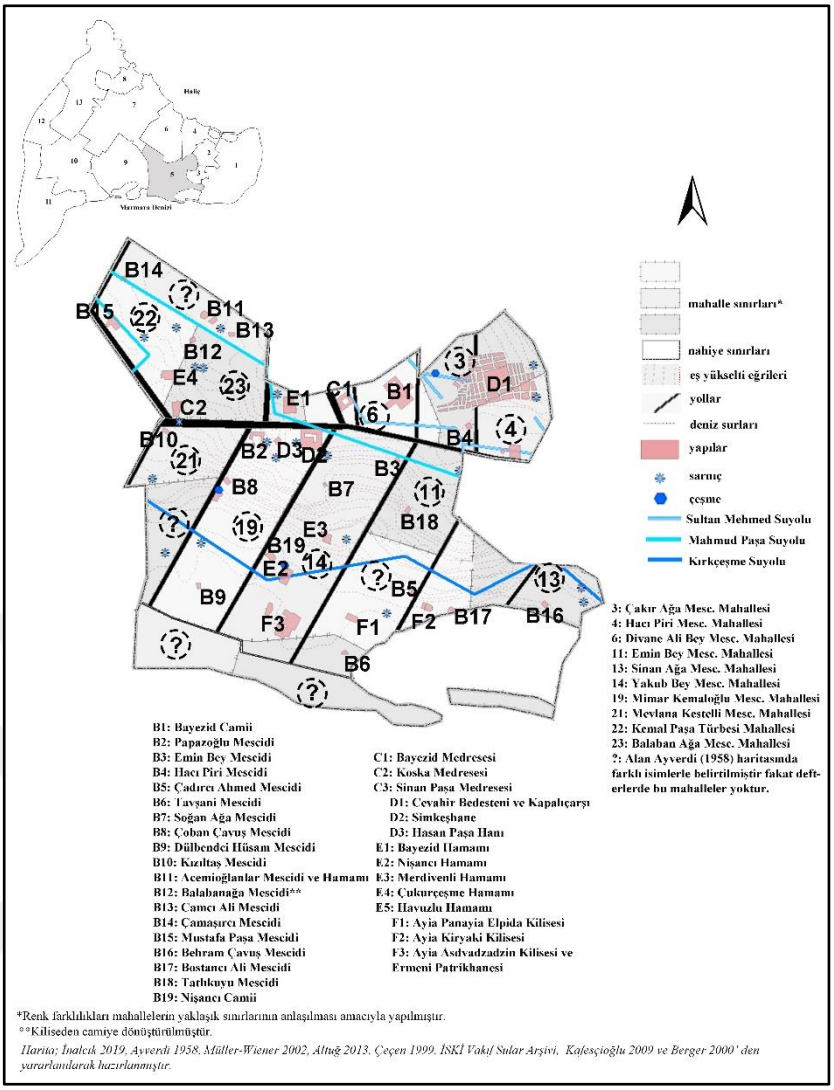
Nâhiyede 1546 tarihli defter verilerine göre *bağ, bostan, kerm* türünde daha çok büyük çapta ekim-dikime yönelik alanlar bulunmamaktadır. On yedisi *bağçe* ve 29'u *cüneyne*

olmak üzere 47 adet yeşil alan vakfedilmiştir. Nâhiyenin oldukça merkezi bir alanda kurulduğunu düşündüğümüzde merkezi nâhiyelerde büyük çapta ekim-dikime yönelik alanların bulunmadığı söylenebilir. Diğer nâhiyelerin aksine bu mahallede 1546 yılına ait defter verilerine göre *cüneyne*ler yoğundur. Bu durum, nâhiyede 16. yüzyılın ilk yarısında yoğun bir yerleşimin hâkim olduğu ihtimalini düşündürmektedir. Nâhiyede en yoğun *bağçe*ler Dülbendci Hüsam Mescidi Mahallesi'nde, en yoğun *cüneyne*ler ise Kuyumcu Bahşayiş Mescidi Mahallesi'nde bulunmaktadır. Barkan ve Ayverdi'ye göre Kuyumcu Bahşayiş Mescidi Mahallesi Laleli Camii'nin doğusunda bulunan alandadır (1970). Bu alan yerleşimin en seyrek ve yol güzergahlarının en yoğun olduğu alandır. Ayrıca mahallede hiçbir ticari yapı yoktur ve *höcerat* sayısı yok denecek kadar azdır (Bkz: Çizelge E.1 ve Çizelge E.3). Nâhiye de özellikle yeşil alan sayılarının az olduğu mahallelerde, tek başına vakfedilen *zulle* ve *bir-i ma*lar dikkat çekmektedir (Bkz: Çizelge E.4). Ağaçların vakfedildiği 5 mahallede ise ortak bir özellik tespit edilememiştir.

Nâhiyede yeşil alan karakteri açısından genelleme yapmak istenirse bünyesinde bir *bir-i ma* bulunduran hepsi *muhavvata* ile birlikte vakfedilmiş konutların bulunduğu bir alanda *cüneyne*ler yoğunluktadır. Bu *cüneyne*lerin hemen hemen yarısında *zulle* bulunmaktadır.

1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1600 tarihli İVTD incelendiğinde en yoğun yerleşimin Divane Ali Bey Mescidi ve Kemal Paşa Türbesi mahallelerinde olduğu dikkat çekmektedir. En seyrek yerleşim ise 1546 tarihli defterde mahalle şeklinde bir bölüm olarak geçmeyen ancak diğer mahallelerde bulunan bazı vakfiyelerde atıf olarak bahsedilen Sultan Bayezid Camii Mahallesi'ndedir. Divane Ali Bey Mescidi Mahallesi'nde yoğun bir yerleşim söz konusudur. Mahalle oldukça merkezi, Divanyolu'na ve Sultan Bayezid Camii Mahallesi'ne sınırdır (Şekil 5.24). Sultan Bayezid Camii Mahallesi'nin yeni kurulmasından dolayı henüz yoğun bir yerleşim olmadığı düşünülebilir. Ayasofya, Çukurbostan Ali Paşa başta olmak üzere birçok nâhiyede olduğu gibi merkezi alanlarda yerleşim yoğunluğu fazladır şeklinde yorumlanabilir.

Şekil 5.24 : 1600 yılı Sultan Bayezid Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

1546 tarihli defterde olduğu gibi bu defterde de Ahi Durmuş, Çakır Ağa ve Hacı Piri Mescidi mahallerinde yerleşim oldukça seyrektir. Hacı Piri Mescidi Mahallesi'nde hanelerden ziyade bekar odaları olarak nitelendirilen höcre-*höcerat* yapıları yoğundur. Bahsi geçen mahalleler Kapalıçarşı'ya en yakın mahallelerdir. Ayrıca *dükkân-dekkakin* olarak vakfedilen ticari yapıların yoğun olarak vakfedildiği mahallelerdir.

Hânehâ-i tâhtanî şeklinde kaydedilen yapı gruplarının yanı sıra *beyt-i suflî* ve *beyt-i ulvi* şeklinde vakfedilen yapılar da görülmektedir. Diğer nâhiyelerle karşılaştırıldığında nâhiyede yoğun bir iskân olduğunu görülmektedir.

Nâhiye genelinde 19 *bağçe* ve 55 *cüneyne* dışında herhangi bir yeşil alan tipi vakfedilmemiştir. 4 *bağçe* ve 5 *cüneyne* bulunan Mehmed Paşa Camii Mahallesi yeşil alanlar açısından en zengin mahalledir. Ayrıca en fazla *bir-i ma* ve *zulle* de bu

mahallede bulunmaktadır. *Çardak*ların Çadırcı Ahmed Mescidi Mahallesi'nde vakfedilen ağaçların Soğan Ağa ve Kızıltaş Mescidi mahallelerinde yoğunlaştığı göz önünde bulundurulursa nâhiyede her mahallede belirli oranda yeşil alanın veya yeşil alan bileşenlerinin yoğunlaştığını yeşil alanlar anlamında mahallelerin âtıl kalmadığını söylemek yanlış olmaz. Ayrıca ağaçların vakfedildiği mahalleler yol bağlantılarına ve su yollarına yakın mahallelerdir. Böylelikle yollara yakın olan alanlarda nakliye imkanları dolayısıyla ağaçlara sıkça rastlandığı ayrıca ağaçların sulanması için su yollarından (veya suyolu tarafından su sağlanan çeşmelerden) yararlanıldığı söylenebilir.

Nâhiye genelinde *zulle* ve *muhavvata* ile birlikte vakfedilmiş hanelerin bir arada bulunduğu alanlar yoğunluktadır.

Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde Yeşil Alanların Sürekliliği ve Değişimi

1546 ve 1600 tarihli İVTD'leri birlikte incelendiğinde Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde 16. yüzyıl boyunca oldukça yoğun bir yerleşim söz konusudur. Yerleşimin her ne kadar bazı mahallelerde daha baskın bazı mahallelerde daha seyrek olduğu kabul edilebilir olsa da diğer nâhiyelerdeki yerleşim farkı bu nâhiyede hissedilmemektedir. Bulunduğu konum dolayısıyla veya Bizans Dönemi'nde *Mese* olarak Osmanlı Dönemi'nde Divanyolu olarak benzer işlevine devam eden ana yolun ve bazı önemli yol hatlarının nâhiyenin içinden geçmesi mahallelerdeki yoğunluğun sebebi olarak düşünülebilir (Bkz: Şekil 5.23 ve Şekil 5.24). İbrahim Paşa ve Çemberlitaş civarında bulunan Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nde olduğu gibi özellikle nâhiyeye adını veren Sultan Bayezid Camii civarında yerleşim oldukça seyrektir. Bu alanların konut tipi yerleşimden ziyade, sosyal (cami, medrese vb) ve ticari anlamda (dükkân ve çarşılar) gelişim gösterdiği düşünülebilir. Ayrıca Kapalıçarşı nâhiyeye sınırdır. Kapalıçarşı'nın yakınındaki mahallelerde vakfedilen dükkân sayılarının fazlalığı ve yerleşimin daha seyrek oluşu dikkat çekmektedir. Nâhiye genelinde bekar odası tipi yapılar bazı mahallelerde yoğunluk gösterse de hemen hemen her mahallede bulunmaktadır (Bkz: Çizelge E.1). Dönemin önemli limanlarından Kadırga Limanı nâhiye sınırlarındadır ve Kapalıçarşı nâhiye sınırını oluşturmaktadır. Limanda ve Kapalıçarşı'da çalışan işçi ve çırak nüfusun bekar odalarında ikamet etmesinden dolayı çok sayıda bekar odası vakfedilmiştir. Nitekim, Çokuğraş bekar odalarında işçi nüfusun konakladığını belirtmiştir (2013, s. 60). Nâhiyede denize doğru alanlarda vakfiyelerin ve yapıların daha az olduğu dikkat çekmektedir. Nâhiyenin denize yakın alanlarında (günümüzde

Kumkapı olarak adlandırılan alanlar) kiliselerin yoğun şekilde bulunduğu görülmektedir (Bkz: Şekil 3.23 ve Şekil 3.24). Bu alanlarda gayrimüslim nüfusun yoğun olduğu Türk nüfusun daha az olduğu ve defterlerdeki kayıtların yalnızca Türklerin vakıfları olduğu düşünülürse bu alanlardaki yerleşimin seyrek olmasının sebebi gayrimüslim nüfusun yoğun, Türk nüfusun seyrek olması olmalıdır.

Nâhiyede 16. yüzyıl boyunca hane tipleri çok değişmemiştir. Daha tekil haneler artmış olsa da diğer birçok nâhiyede olduğu gibi baskın yapı tipi olmamıştır (Bkz: Çizelge E.1). Bu durum yoğun yerleşim dolayısıyla yeterli alanın olmaması sebebiyle olabilir. Benzer şekilde nâhiyede ekim-dikim faaliyetlerinin geniş alanlar kapladığı *bağ, bostan, kerm* tipi yeşil alanlara rastlanmamıştır. Konut alanlarında vakfedilen *bağçe* ve *cüneyne* türü yeşil alanlar oldukça yoğundur. İnsanların kendi konut alanında *bağçe* veya *cüneyne* gibi herhangi bir yeşil alana sahip olmasa bile *zulle, çardak* gibi oturup dinlenebileceği gölgelik alanların varlığı ve bunların sayısının 16. yüzyılın ilk yarısı ve sonu arasında önemli artış gösterdiğini belirtebiliriz (Bkz: Çizelge E.2). Ayrıca yerleşim yoğunluğunun diğer nâhiyelerdeki kadar fazla artış göstermemesi İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde olduğu gibi nâhiyede bulunan liman faaliyetleri dolayısıyla salgın hastalıkların limanlar yoluyla şehre taşınıyor olup olmaması düşüncesinin de etkili olup olmadığı bilinmemektedir. Yerleşim faaliyetleri çok fazla artış göstermese de konut ölçeğindeki yeşil alanlar ve yeşil alan öğeleri özellikle su kuyuları ve vakfedilen ağaçların artış sebebi Pamuk'un belirttiği 1588 yılında İstanbul'da yaşanan kıtlık ve sebze meyve fiyatlarında görülen artış olmalıdır (1990 s. 92-93).

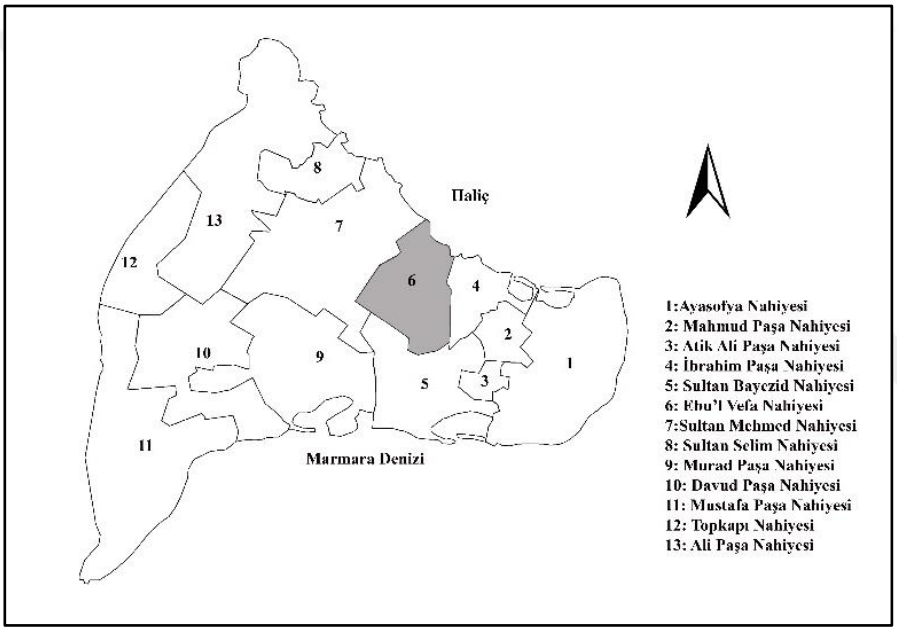
Ayrıca 16. yüzyılın ilk yarısında diğer nâhiyelerin aksine *cüneyne*lerin yoğun olması konut ölçeğinde yeşil alanlar için yeterli alanlar olmadığını düşündürmektedir ve yüzyılın sonunda bu yeşil alanlardan ziyade *zulle*lerin yoğunluk göstermesi bu durumu destekler niteliktedir.

5.6 Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami-i Hazret-i Şeyh Ebü'l-Vefâ Rahimehullah)*

Fatih Sultan Mehmed, Şeyh Muslihuddin Mustafa İbnülvefâ' için 1476 yılında bir cami ve çifte hamam yaptırmıştır. II. Bayezid zamanında bir medrese ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen bir hankâh, tabhâne, kütüphane, imaret ve çeşme eklenmiştir. Son olarak Mustafa İbnülvefâ Efendi'nin 1491 yılında ölümüyle türbe eklenerek külliyenin gelişimi tamamlanmıştır. Bu alanda bir nâhiye de gelişmiştir (Doğanay,

2010, s.72). Bugün cami ilk yapıldığı şekilde değildir, hamam yıkılmıştır ve medrese kısmen mevcuttur[51].

İnalcık, bu nâhiyenin kentin en yoğun iskân çalışmaları yapılmış, yoğun yerleşime sahip nâhiyelerinden biri olduğunu belirtmiştir (2019, s. 144). Ayverdi ise Fetih'le birlikte en yoğun iskânın liman ticaretine yakın Haliç sahillerinde başlamış olduğunu, gelişimin yönünün ise yamaçlara ve Marmara sahiline doğru değiştiğini vurgulamıştır (1958, s. 4, 83.) Doğanay'a göre her daim kalabalık bir nüfusu olan bu nâhiye Eski Saray ile Unkapanı Caddesi arasında yer alıp Haliç'e doğru uzanmaktaydı (Şekil 5.25). Seçkin bir yerleşim alanı olan nâhiyeye ll. Bayezid döneminde altı yeni mahalle eklenmiştir (2010, s. 72).

Şekil 5.25 : Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nin konumu (İnalcık, 2001; Ayverdi, 1958; Ayverdi ve Barkan, 1976; Canatar, 2004' ten yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

Nâhiyenin en eski ve önemli yapıları Bizans Dönemi'nden kalma İstanbul'un fethiyle kiliseden camiye dönüştürülmüş yapılar olan Kalenderhane Camii ve Molla Gürani Camii'dir (Kırımtayf, 2001, s. 28-28). Ayrıca Molla Gürani Camii'nin alt tarafında İstanbul'un en zengin ve en büyük haziresi mevcuttur (Eyice, 2009, s. 25). Nâhiye için önemli bir yapı olan ve bir mahalleye de adını veren Sekbanbaşı İbrahim Ağa Mescidi 1946 yılında yıktırılmıştır (Eyice, 2006, s. 131). Ayrıca Peçevi İbrahim Efendi,

[51] Külliyenin bugünkü durumu ile ilgili bkz: Doğanay, 2010, s. 72.

Sadrazam Ferhad Paşa (1530-1595)[52]'nın bu nâhiyede Eski Saray'ın arsasından ayrılan arazi üzerine Sultan Beyazid Camii' ne bakan bir saray yaptırdığını yazmış ve Kanuni'nin de Şehzade Mehmed için Şehzade Sultan Mehmed Camii'ni bu nâhiyenin sınırları içinde inşa ettirdiğini belirtmiştir (Peçevi Tarihi 1, 1999, s. 32,405). Kanuni Sultan Süleyman'ın nâhiye sınırlarında kendi adıyla bir külliye yapılmasını emretmesi ve Mimar Sinan tarafından 1557 yılında yapımı tamamlanan Süleymaniye Camii ve Külliyesi nâhiye gelişiminde hatta kent gelişiminde önemli etkilere sebep olmuştur. Ayrıca Kanuni 1548 yılında Şehzade Külliyesi'ni de bu nâhiyede yaptırmıştır (İnalcık, 2019, s. 148).

Bayır, arşiv belgelerine göre nâhiyenin bulunduğu alandaki kayıtlarda camiler, mescidler, medreseler, mektepler olduğunu, dini kurumların ve hayır kurumlarının çokluğunu dile getirmiştir (2009, s. 266,272). Serdaroğlu da cami ve benzer yapıların yanı sıra tekke, dergâh gibi yapıların bulunduğunu ulamaların ve mutasavvıfların yerleşim yeri olduğununa dikkat çekmiştir (2009, s. 284).

Eyice, "nâhiyenin Eyüp Sultan kadar kutsal bir merkez olduğunu, sur içinin en ruhaniyetli alanı olduğunu" ifade etmiştir. Ayrıca Fatih Sultan Mehmed'in Fetih'in hemen akabinde burada Şeyh Vefa için türbe ve cami yaptırdığını, dolayısıyla İstanbul'un Türkleşmesi hususunda da önemli bir merkez olduğunu eklemiştir (2009, s. 19).

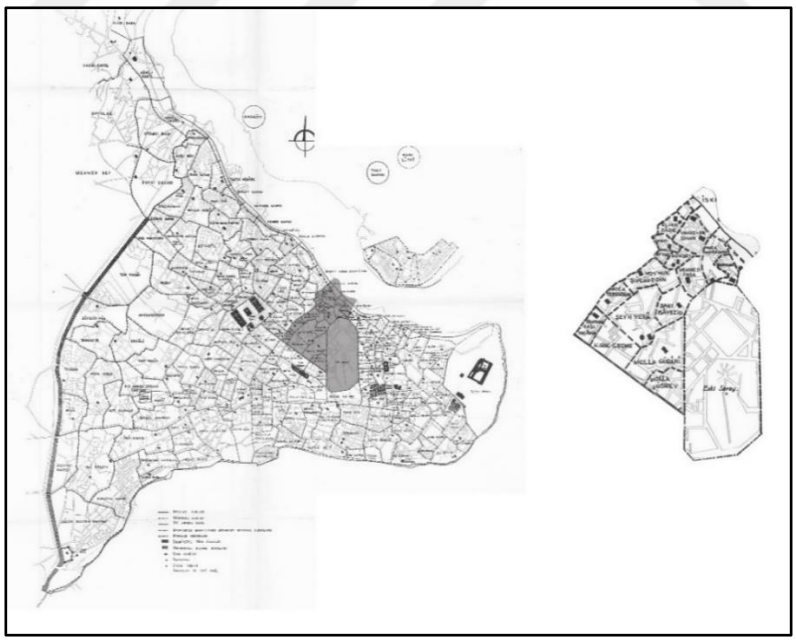
Nâhiyede İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde olduğu gibi daha küçük yüzölçümüne sahip mahalleler bulunmaktadır. İkisi cami ve 10 adedi mescid etrafında kurulmuş toplamda on iki mahalle bulunmaktadır. Mahalle sayısı 1600 tarihli defterde 1 adet artmıştır. İbn Papas Mahallesi'nin 1546 tarihli defterde olmaması bu mahallenin yeni kurulmuş bir mahalle olduğunun göstergesidir. Dolayısıyla 16. yüzyıl boyunca nâhiyenin yeni bir mahalle açılacak kadar gelişim gösterdiği, herhangi bir mahallenin de kaybolmadığı söylenebilir.

[52] 1530-1595 yılları arasında yaşamış ve bir yıl sadrazamlık yapmış Devlet adamıdır.

Çizelge 5.7 : Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları.

	Mahalle sayısı (1546 ve 1600)	Vakıf sayısı (1546)	Vakıf sayısı (1600)
1	Ebü'l-Vefâ Camii Mahallesi	30	40
2	Mevlâna Hüsrev Mesc. Mahallesi	35	35
3	Saru Beyazid Mesc. Mahallesi	11	10
4	Katib Şemsüddin Mesc. Mahallesi	19	19
5	Hızır Beğ Çelebi Mesc. Mahallesi	32	49
6	Hacı Hayrüddin Camii Mahallesi	19	43
7	Yavuzer Sinan Mesc. Mahallesi	4	12
8	Haraccı Kara Mehmed Mesc. Mahallesi	27	35
9	Hacı Halil Mesc. Mahallesi	5	11
10	İbn Papas Mahallesi	-	1
11	Elvanzade Mesc. Mahallesi	15	29
12	Hacı Teberrük Mesc. Mahallesi	21	27
13	Sekbanbaşı İbrahim Ağa Mesc. Mahallesi	11	8
	Toplam	229	319

Defterlerde yer alan mahallelerden yalnızca Katib Çelebi Mescidi Mahallesi Ayverdi mahalle haritasında bulunamamıştır. Molla Gürani Mahallesi ise Ayverdi mahalle haritasında mevcut iken defterlerin hiçbirinde mahalle olarak, bölüm şeklinde bulunmamaktadır (Şekil 5.26). Yalnızca bazı vakfiyelerde atıflar mevcuttur.

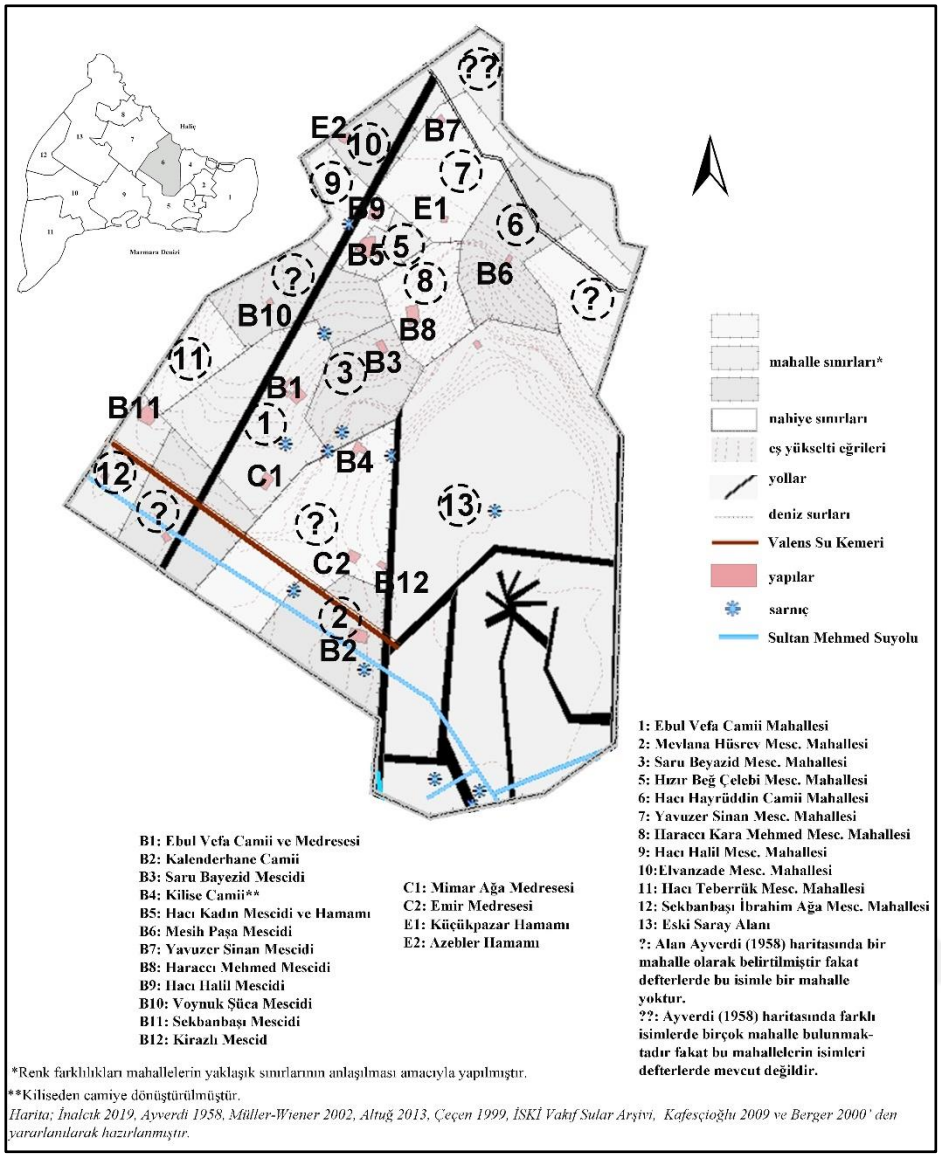
Şekil 5.26 : Ayverdi mahalle haritasında Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nin konumu ve mahalleleri (Ayverdi, 1958; yazar tarafından düzenlenmiştir).

Eyice, insanların kalabalık bir şekilde dolaştıkları yerde sebil yapıldığını ifade etmiş, bu nâhiyenin sahip olduğu üç sebili gerekçe göstererek "hayat dolu, canlı ve kalabalık" bir alan olduğunu savunmuştur (2009, s. 23). Göney ise alanın kuzeybatıya maruz

olması dolayısıyla daha serin ve nemli iklim özelliklerine sahip olduğunu, diğer semtlere göre daha ferah ve daha yağışlı olduğunu, sahip olduğu yol bağlantıları sayesinde çeşitli semtlere kolaylıkla ulaşılabildiğini belirtmiştir. Bu özelliklerin eskiden tercih edilmesine zemin hazırladığını ve yerleşimin kalabalık olduğunu ifade etmiştir (2009, s. 48,49).

1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1546 Tarihli İVTD incelendiğinde Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nde en yoğun yerleşimin Mevlâna Hüsrev Mescidi ve Hacı Hayrüddin Camii mahallelerinde olduğu dikkat çekmektedir. Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi Eski Saray'a sınırdır (Bkz: Şekil 5.27). Hacı Hayrüddin Camii Mahallesi'nin ise bir cami etrafında kurulması ve Odun Kapısı'nın ve Odun İskelesi'nin mahalle sınırları dahilinde olması dikkat çekmektedir. Ayrıca Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi'nin kapladığı alan (Bkz: Şekil 5.27) ve vakıf sayısı birlikte değerlendirildiğinde söz konusu mahallede yerleşimin çok sıkışık olabileceği düşünülebilir. Hoca Hayrüddin Camii Mahallesi nispeten daha geniş bir alanda kurulmuştur (Bkz: Şekil 5.27) ve vakıf sayısı daha azdır. En seyrek yerleşim ise Hacı Halil ve Elvanzade Mescidi mahallerindedir. Söz konusu mahalleler birbirine sınır, denize ve iskelelere yakındır; topoğrafyası düze yakındır fakat yerleşimin bu kadar seyrek olması daha önce rastlanan bir durum değildir. (Şekil 5.27)

Şekil 5.27 : 1546 yılı Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi kent unsurları haritası. (Çoban Şahin, 2020)

Nâhiye genelinde *hânehâ-i tâhtâni* ve *hânehâ-i fevkânî* yapılar bulunmaktadır. Nâhiyede *höcerat* sayıları da yadsınamayacak kadar fazladır. Ayrıca Eyice 'ye göre Türkler, Ayasofya ve Fatih nâhiyeleri ile birlikte bu nâhiyede yerleşmeyi ve yaşamayı tercih etmişlerdir ve bu nâhiyede devlet ileri gelenleri "oldukça güzel" ahşap konaklar yaptırmışlardır (2006, s. 49).

1546 defterine göre nâhiyede 21 *bağçe* ve 14 *cüneyne*, 2 *bağ*, 1 *çayır* ve 5 *bostan* bulunmaktadır. Yeşil alanlar, nâhiyenin kapladığı alan (Eski Saray'ın kurulu olduğu alanı nâhiyeden ayrı düşünmek daha doğru olacaktır) ve mahalle sayısı ile birlikte değerlendirildiğinde oldukça fazla ve çeşitlidir. 2 *bağ* Hacı Teberrük Mescidi Mahallesi'nde, 3 *bostan* Mevlâna Hüsrev, 2 *bostan* Haraccı Kara Mehmed Mescidi

Mahallesi'nde ve 1 *çayır* da Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bostanların bulunduğu mahalleler ve çayırın bulunduğu mahalle Eski Saray sınırındadır. Bu durum bu söz konusu yeşil alanların saray ihtiyaçlarına destek olabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Ayrıca ekim-dikim işlevlerinin yoğun olduğu sözü edilen bu mahallelerde topoğrafyanın bazılarında düze yakın bazılarında oldukça eğimli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla her ne kadar yerleşim alanlarında düze yakın alanlar tercih edilse de tarım faaliyetleri için böyle bir özelliğin gözetilmemiş olması muhtemeldir. Nâhiye genelinde en yoğun *bağçe* ve *cüneyne*ler Hoca Hayrüddin Camii Mahallesi'nde ve Hacı Teberrük Mescidi Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bu mahallelerin topoğrafyanın düz olduğu mahalleler olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca Lorichs Panoraması'nda da Hoca Hayrüddin Camii Mahallesi civarı alan nâhiyenin diğer alanlarına göre oldukça yeşil görülmektedir (Şekil 5.28).

Şekil 5.28 : Lorichs Panoraması'nda Hoca Hayrüddin Camii Mahallesi olabilecek alanda yeşil alanlar (LÜA; yazar tarafından işaretlenmiştir).

Başta *bir-i ma* ve *zulle* olmak üzere nâhiyede yeşil alan bileşenleri oldukça yoğundur. Beşi *eşcar-i müsmire* ve biri *eşcar* olarak kaydedilmiş altı ağaç ismi geçmektedir. Ağaçların bulunduğu mahallelerde herhangi bir ortak özellik dikkat çekmemektedir. *Zulle*ler *bağçe*lerin ve *cüneyne*lerin bulunduğu alanlarda yoğun olarak görülmektedir. Su kuyularının ise denize daha yakın mahallelerde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.

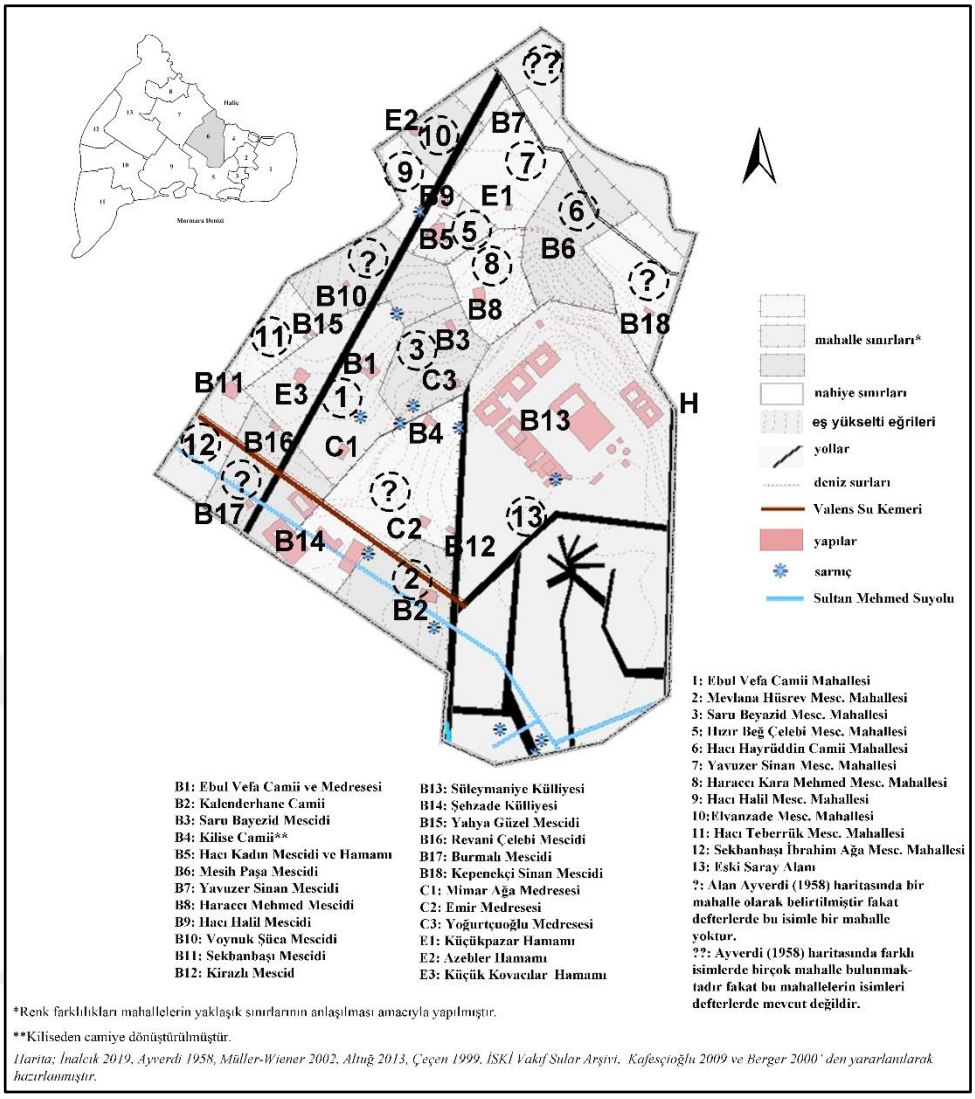
Nâhiyede vakfedilen 906 numaralı vakfiyede bir türbe bahçesi vakfedilmiştir. Ayrıca 913 numaralı vakfiyede bir hamamın da bahçesi kaydedilmiştir. Biri dışında bostanların hepsinde *bir-i ma* da vakfedilmiştir. Böylece yeşil alanlarda üretim yaparken sulama ihtiyacını karşılamak için *bir-i ma*lardan yararlanıldığı söylenebilir.

Nâhiye genelinde vakfedilen yeşil alanların ardarda vakfiyelerde dolayısıyla aynı mahalle sınırlarında benzerlik gösterdiği söylenebilir. Benzer durum Ayasofya Nâhiyesi ve Mahmud Paşa nâhiyelerindeki mahallelerde de dikkat çekmektedir. Sözü edilen bu üç mahalle İstanbul'un ilk kurulan nâhiyeleridir.

Nâhiyede *muhavvata* ve *bir-i ma* bulunan *bağçe*ler dikkat çekmektedir. Bunların çok azında *zulle* bulunmaktadır. Öte yandan *zulle*lerin birçoğu da konut alanlarında tek başına vakfedilmiştir.

1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1600 tarihli İVTD incelendiğinde 1546 tarihli defterde olduğu gibi Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi'nde ve Hacı Hayrüddin Camii Mahallesi'nde yoğun bir yerleşim söz konusudur. Mahallerin konumları, Hacı Hayrüddin Camii Mahallesi'nin cami etrafında kurulmuş olması ve iskelelere yakınlığı bu gelişimin sebepleri arasında olmalıdır. En seyrek yerleşim ise 1546 defteri sonuçlarında olduğu gibi Hacı Halil ve Elvanzade Mescidi mahallelerindedir (Mahallelerin konumları özellikleri bkz: Şekil 5.29)

Şekil 5.29 : 1600 yılı Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Nâhiye genelinde *hânehâ-i tâhtanî* ve *hânehâ-i fevkânî* olarak tanımlanan altta ve üstte bulunan haneler diğer yapı tiplerine göre daha fazla bulunmaktadır. Ebü'l-Vefâ ve Mevlâna Hüsrev Mescidi mahallelerinde *höcerat* sayılarının fazlalığı dikkat çekmektedir. Bu durumun sebebi 16. yüzyılın ortasında mahallede Süleymaniye ve Şehzade Külliyeleri gibi önemli yapıların inşaatlarının bulunması olmalıdır. Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi'nin hem aile nüfusunun hem de bekar nüfusun birlikte yaşadığı bir mahalle olduğu söylenebilir. Bu durum diğer mahallelerde görülen bir durum değildir. Yalnızca bu mahalleye mahsus olduğu dikkat çekmektedir. Külliye inşaatlarında çalışan işçi nüfusun bölgede bekar odalarına plansız yerleşimi sonucu böyle bir birlikteliğin meydana gelmesi muhtemeldir. Eğer böyle ise İnalcık'ın da belirttiği gibi ekonomik ve sosyal merkez oluşturan alanlar dışında bir planlama 16.

yüzyılın ortasında da yapılmamıştır. Mahalleler zamanla ve çevre koşullarına göre gelişim ve değişim göstermiştir şeklinde yorumlanabilir.

1600 tarihli deftere göre Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nde 3'ü *bostan*, 1'i*kerm* 16'sı *bağçe* ve 38'i *cüneyne* olmak üzere toplam 58 adet yeşil alan kaydedilmiştir. *Bostan*lar ve *kerm* Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi'nde bulunmaktadır. *Bağçe*ler Hacı Teberrük, *cüneyne*ler ise Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi'nde yoğun olarak görülmektedir. Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi'nde gözlemlenen yapı ve yeşil alan yoğunluğu göz önünde bulundurulursa Ayverdi mahalle haritasında Mevlâna Hüsrev Mahallesi için ayrılmış alanın defterde bölümü bulunmayan Molla Gürani Mescidi'nin bulunduğu alana doğru geniş olması ihtimaller arasındadır.

Diğer mahallelerde bulunmayan Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi'nde *havz* dikkat çekmektedir. Bu durum söz konusu mahallede bahsi geçmese de köşk veya konak benzeri gösterişli bir konut olduğunu düşündürmektedir. Eski Saray'a yakın konumda bulunan bu mahallede sarayda çalışan üst düzey görevlilerin yaşıyor olma ihtimali yüksektir. Mahallede geçen iki vakfiyede vakfeden kişilerin Paşa ve Ağa olması bu ihtimali güçlendirmektedir. Ağaç isimleri de söz konusu mahallede yoğunluk göstermektedir. Elvanzade Hacı Sinan, Hızır Bey Çelebi ve Haraccı Kara Mehmed Mescidi Mahallesi gibi kıyıya yakın mahallelerde *bir-i ma* yoğunluğu ve buna paralel olarak *zulle* yoğunluğu dikkat çekmektedir.

Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nde Yeşil Alanların Sürekliliği ve Değişimi

Mahallelerdeki vakıf sayılarının kayda değer miktarda arttığı, mahallede oldukça yoğun iskân faaliyetleri yaşandığı söylenebilir. Bu yoğunluğun sebebi 1548 yılında tamamlanan Şehzade Külliyesi ve 1558 yılında tamamlanan Süleymaniye Külliyesi olarak düşünülebilir. Öztuna Süleymaniye Külliyesi'nin 700000 m^2 alanda inşa edilmiş oldukça kapsamlı bir yapı grubu olduğunu ifade etmektedir (2004 s. 202). Külliyede çalışanların da nâhiye yerleşimine etkisi muhakkaktır. Nâhiye genelinde hamamların yoğunluğu ile iskân ve yeşil alan yoğunluğu su kaynakları açısından bağlantılı bulunabilir. Yeşil alanların gelişimi için de su gereklidir. Nâhiye nüfusunun çoğunlukla Müslüman olması ve İslam dinine göre çeşitli ayetlerde temizliğin emredilmesi[53] dolayısıyla hamam bulunan alanlarda yerleşimin yoğun olması

[53]De ki: "Pis olanın çokluğu seni şaşırtıp hoşuna gitse de pis ve temiz bir olmaz. Allah'tan korkun ey akıl sahipleri ki felaha eresiniz." (5/Mâide 100)

muhtemeldir. Ayrıca bu nâhiyede bulunan iskele ve limanların İbrahim Paşa Nâhiyesi'ndeki limanlar ve iskeleler kadar aktif olmadığı düşünülebilir. İbrahim Paşa Nâhiyesi'nin yerleşimin yoğun olduğu bir alan olmaması limana yakın olması ile bağlantılı bulunmuştu (Bkz: bölüm 5.4). Bir başka deyişle, limanların veba gibi salgın hastalıklar açısından da risk taşıması yerleşimin yoğun olmamasının nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir. 1546 İVTD'de çoğunlukla *hane*ler ile vakfedilen *dükkan*ların sayılarının 1600 İVTD'de azaldığı, bunun yerine *höcre-höcerat*ların *hane*ler ile birlikte vakfedildiği dikkat çekmektedir. İki defter birlikte düşünüldüğünde *höcre/höcerat*ların sadece bekar odalarına karşılık gelmediği, dükkân yerine geçecek şekilde işlik olarak da kullanılmış olabileceklerini akla getirmektedir.

1600 tarihli İVTD ile karşılaştırıldığında, 1546 tarihli İVTD'de bulunan 1 *çayır*ın ve yalnızca 3 *bostan*ın korunduğu, 1546 yılında olmayan 1 *kerm* vakfedildiği ve *cüneyne*lerin sayılarının arttığı görülmüştür. Böylelikle, yeşil alanlar için yeterli büyüklükte alanlar olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Taban suyunun yüksek olduğu tahmin edilen kıyıya yakın mahallelerde vakfedilen *bir-i ma* sayıları artmış fakat birkaç mahalle dışında *zulle* sayısı artmamıştır. *Bir-i ma* sayısı artarken *zulle* sayısının fazla artmaması yerleşim alanlarındaki yeşil alanlarda üretimin önem arz ettiği söylenebilir.

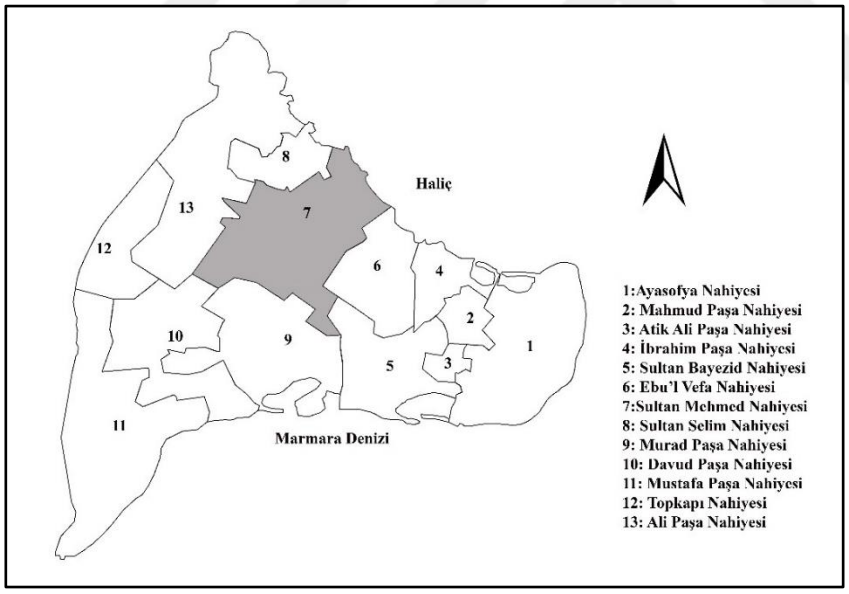
5.7 Sultan Mehmed Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami'ül-Mağfurun Leh Sultan Mehmed Han Aleyh'ir-Rahmetü Ve'l-Güfran)*

Havariyun Kilisesi ve Konstantinus *Mausoleio*'un bulunduğu alan Fetih'ten hemen sonra harap durumdadır. Fatih Sultan Mehmed buraya bir cami inşa ettirmek istemiş ve 1463'te Havariyun Kilisesi yıkılmış yerine cami inşaatı başlamıştır. İnşaat yedi yıl sürerek 1470 yılında tamamlanmıştır. Bu külliye ile önemli bir toplumsal ve dinsel yapı kompleksi oluşturulmuş, halkın ihtiyaçlarını karşılayan medreseler, mektep, tabhâne, aşhane gibi yapılar eklenmiştir. Külliye dahilinde İstanbul'un ilk hastanesi sayılabilecek darüşşifa da bulunmaktadır. Külliyenin bulunduğu alan kentsel anlam kazanmış ve nâhiye olarak gelişmiştir. Fatih Külliyesi paşaların yaptırdığı diğer külliyelerden daha geniş inşa edilmiştir (Kuban, 1996, s. 199-200 ve İnalcık 2019).

O (Kitab'a) temizlenmiş olanlardan başkası dokunamaz. (56/Vâkıa 79)

Külliye sahip olduğu sosyal ve kültürel yapılardan dolayı çağını aşmış, ilerleyen yüzyıllarda kolaylıkla erişilemeyen bir büyüklüğe ulaşmıştır (Tekinoğlu, 2005, s. 197) Fatih Dönemi'nin önemli katiplerinden Tursun Beg, Fatih Camii'nin Ayasofya'dan üstün olduğunu belirtmiştir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde belirttiği üzere Sultan Mehmed Camii'nin "çok sanatlı" bir avlusu vardır. Avlunun dört tarafındaki sofalarda çeşit çeşit sütunlar vardır. Renkli taşlarla bezenmiş kemerler üzerinde kubbeler vardır. Kubbeler mavi saf kurşun ile örtülüdür. Avlu ortasında yuvarlak, abdest alınabilecek bir tatlı su havuzu bulunmaktadır. Caminin üç tarafını saran avlu çeşit çeşit yüksek ağaçlarla süslenmiştir. Caminin dış avlusu ise Fetih'ten sonra meydan adıyla anılan tek açık alan olmuştur.

Külliyenin bulunduğu alan İstanbul' un hâkim bir tepesindedir. Bu alan İmparator Theodosius döneminde de kentin önemli merkeziydi. Fetih'ten sonra da Kapalıçarşı alanına yakınlığı ve kavşak niteliğinde olması dolayısıyla zamanla kentin önemli merkezi haline dönüşmüştür (Şekil 5.30). Özellikle külliyenin etrafındaki mahallelerde *ulema*lar (din alimleri) yaşamaktaydı (İnalcık, 2019, s. 135-137).

Şekil 5.30 : Sultan Mehmed Nâhiyesinin konumu (İnalcık, 2001; Ayverdi, 1958; Ayverdi ve Barkan, 1976; Canatar, 2004' ten yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

Külliyenin açılmasıyla gelişen nâhiyenin en eski yapıları Bizans Dönemi'nden kalma İstanbul'un fethiyle kiliseden camiye dönüştürülmüş yapılar olan Zeyrek Kilise Camii, Şeyh Süleyman Camii, Eski İmaret Camii, Gül Camii, Sekbanbaşı Ferhad Ağa Mescidi, Sinanpaşa Mescidi'dir (Kırımtayf, 2001, s. 55-56-57-82-100-108). Nâhiyenin eski yapılarından olan ve tarih ve İstanbul su sistemi açısından önem arz

eden ve Kırkçeşme Suyolu'na adını veren Kırkçeşme'de nâhiye sınırlarındadır. Üzerinde bulunan Bizans Dönemi'ne ait kabartmalardan dolayı eski bir Bizans çeşmesi olduğu düşünülen ve Kırkçeşme Suyolu'nun kentin içine akıtıldığı çeşmelerden biri olan Kırkçeşme, 1940 yılına kadar varlığını korumuş ve 1940 yılında bulvar açılırken yok olmuştur. (Ayverdi, 2006, s. 157-158).

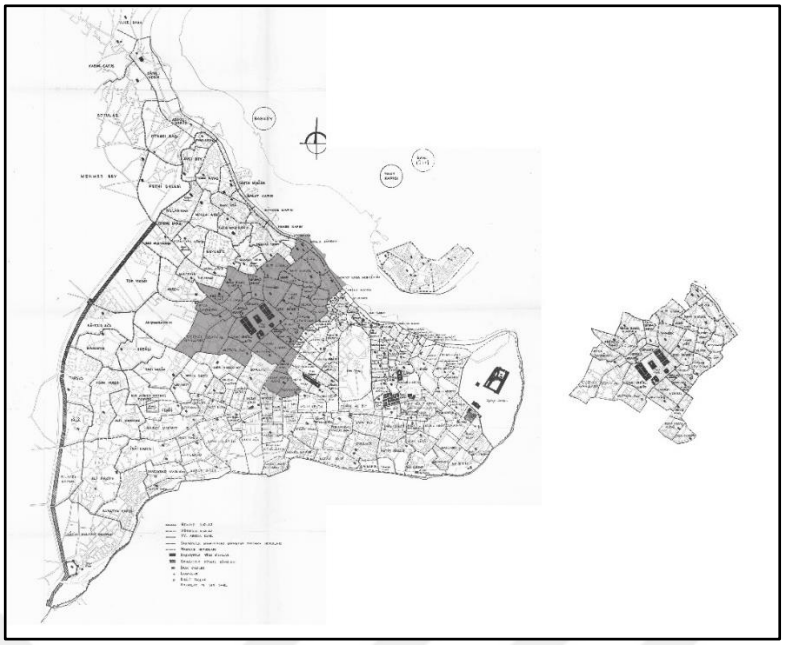
1546 Tarihli İVTD'de nâhiyede 41 mahalle, 1600 tarihli İVTD'de ise 42 mahalle kaydedilmiştir. Bu mahallelerden 22 adedi Ayverdi tarafından hazırlanan Fatih Dönemi sonlarında İstanbul mahallelerini belirten harita ile örtüşmektedir. Bu mahalleler dışında Ayverdi haritasında 12 mahalle bulunmaktadır. Böylelikle nâhiyenin yarısının Fatih Dönemi'nden sonra değişiklik gösterdiği söylenebilir. Fakat Fatih Dönemi sonlarındaki mahalle sayısına dikkat edildiğinde nâhiyenin özellikle Fatih Dönemi'nde kurgusunun devam ettiği düşünülebilir.

Nâhiyede hemen hemen her mahallede az da olsa yerleşimin varlığı söz konusudur (Bkz: Çizelge 5.8). On altıncı yüzyılın ilk yarısı ve ikinci yarısı arasında yalnızca bir mahalle açılmış olması ve hiçbir mahallenin kaybolmaması nâhiyenin 16. yüzyılda etkin bir değişim göstermediğini ispatlar niteliktedir. Artan vakıf sayısına rağmen diğer nâhiyelerle karşılaştırıldığında yerleşim artışı oldukça azdır. Böylece nâhiyenin esas gelişimini Fatih Dönemi'nde yaşadığı söylenebilir.

Fatih Dönemi sonu için hazırlanmış Ayverdi mahalle haritasına göre Nâhiyede 31 adet mahalle bulunmaktadır. Defterlerde bulunan bazı mahallller harita da bulunmazken bazı mahallelerinde defterlerde olup harita da bulunmadığı görülebilir (Şekil 5.31).

Çizelge 5.8 : Sultan Mehmed Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları.

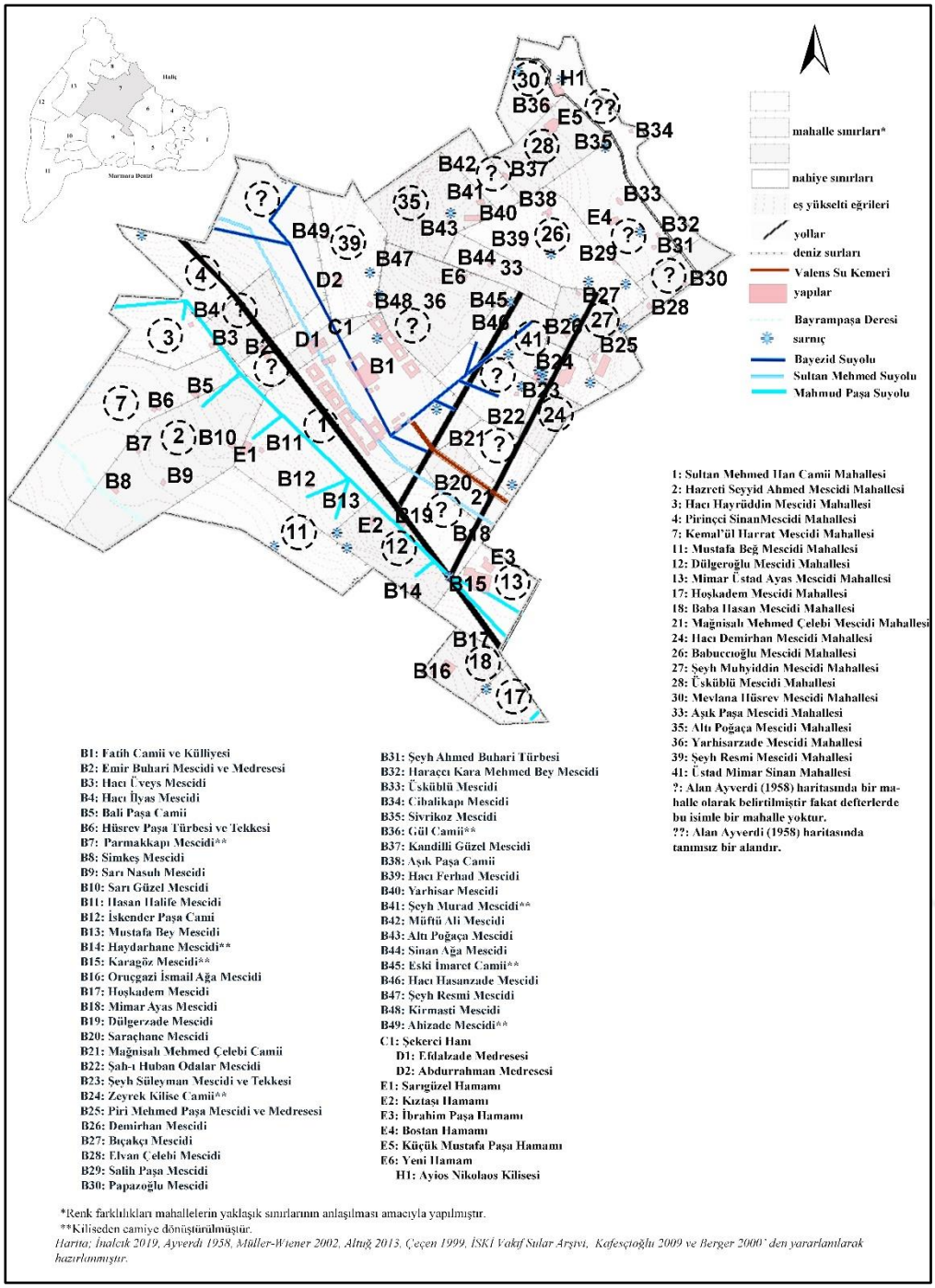
	Mahalle sayısı (1546 ve 1600)	Vakıf sayısı (1546)	Vakıf sayısı (1600)
1	Sultan Mehmed Han Camii Mahallesi	14	25
2	Hazreti Seyyid AhmedMescidi Mahallesi	49	27
3	Hacı Hayrüddin Mescidi Mahallesi	25	21
4	Pirinçci Sinan Mescidi Mahallesi	10	17
5	Hacı Üveys Mescidi Mahallesi	22	24
6	Hacı İvaz Mescidi Mahallesi	6	5
7	Kemal'ül Harrat Mescidi Mahallesi	12	28
8	Sarı Nasuh Mescidi Mahallesi	8	4
9	Nükreci Bali Mescidi Mahallesi	21	11
10	İskender Paşa Mescidi Mahallesi	4	15
12	Mustafa Beğ Mescidi Mahallesi	14	27
13	Dülgeroğlu Mescidi Mahallesi	13	16
14	Mimar Üstad Ayas Mescidi Mahallesi	13	15
15	Firüz Ağa Mescidi Mahallesi	5	7
16	Haydarhane Mescidi Mahallesi	7	8
17	Muhtesib Karagöz Mescidi Mahallesi	19	15
18	Hoşkadem Mescidi Mahallesi	7	6
19	Baba Hasan Mescidi Mahallesi	8	12
20	Emin Nurüddin Mescidi Mahallesi	10	12
21	Ferhad Ağa Mescidi Mahallesi	3	3
22	Mağnisalı Mehmed Çelebi Mesc. Mahallesi	11	18
23	Şeyh Süleyman Halife Mescidi Mahallesi	37	38
24	Hacı Hasanzade Mescidi Mahallesi	8	19
25	Hacı Demirhan Mescidi Mahallesi	11	13
26	Bıçakcı Üstad Acem Ali Mescidi Mahallesi	17	10
27	Babuccıoğlu Mescidi Mahallesi	24	27
28	Şeyh Muhyiddin Mescidi Mahallesi	37	29
29	Üsküblü Mescidi Mahallesi	20	30
30	Sivrikoz Muhiddin Mescidi Mahallesi	14	16
31	Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi	14	18
32	Gül Camii Mahallesi	5	19
33	Müftü Ali Çelebi Mescidi Mahallesi	23	23
34	Aşık Paşa Mescidi Mahallesi	20	24
35	Hacı Ferhad Mescidi Mahallesi	-	13
36	Altı Poğaça Mescidi Mahallesi	11	17
37	Yarhisarzade Mescidi Mahallesi	13	12
38	Haraccı Muhyiddin Mesc. Mahallesi	9	20
39	Abid Çelebi Mahallesi	7	12
40	Şeyh Resmi Mescidi Mahallesi	15	17
41	Ahi Çelebi Mescidi Mahallesi	2	2
42	Üstad Mimar Sinan Mahallesi	22	23
43	Hasan Paşa Mescidi Mahallesi	8	6
	Toplam	598	704

Şekil 5.31 : Ayverdi mahalle haritasında Sultan Mehmed Nâhiyesi'nin konumu ve mahalleleri. (Ayverdi, 1958; yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1546 tarihli İVTD'ye göre 16. yüzyılın ilk yarısında nâhiye genelinde en yoğun nüfusun Hazreti Seyyid Ahmed, Şeyh Süleyman Halife ve Şeyh Muhyiddin Mescidi mahallelerinde olduğu görülmektedir (Bkz: Çizelge5.8). Sözü edilen mahallelerden Hazreti Seyyid Ahmed Mescidi Mahallesi kurulduğu alan itibariyle oldukça geniş ve Fatih Camii'ne oldukça yakındır. Hem kapladığı alan dolayısıyla hem de nâhiye merkezine ve merkezde bulunan dini ve sosyal alanlara yakınlığı dolayısıyla nüfusun ve yerleşimin rağbet görmesi muhtemeldir. Şeyh Süleyman Halife Mescidi Mahallesi, Zeyrek Camii'nin bulunduğu alanlara oldukça yakındır. Zeyrek Camii'nin (Eski Pantokrator Kilisesi) kiliseden camiye dönüştürülmüş olduğunu düşünürsek bu alan Bizans'ta olduğu gibi 16. yüzyılda da yoğun yerleşim olan bir alan olarak değerlendirilebilir. Bu mahalle ve Şeyh Muhyiddin Mescidi Mahallesi kuruldukları alan olarak oldukça küçük olmalarına rağmen yerleşimin yoğundur. Bu yoğunluk, her iki mahallede de Bizans'tan itibaren varlığı devam eden iki önemli yol hattının geçiyor olması ile ilişkili bulunabilir (Şekil 5. 32). Böylelikle Osmanlı İstanbul'unda yerleşim özellikleri ve kent gelişimi açısından Bizans'tan alınan mirasın Türk- Müslüman kenti olarak devam ettirilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Şekil 5.32 : 1546 yılı Sultan Mehmed Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

En seyrek yerleşim ise Gül Camii, Firuz Ağa Mescidi ve Ahi Çelebi Mescidi mahallelerindedir. Gül Camii, bir Bizans yapısından (Eski Aya Theodosia Kilisesi olduğu düşünülmektedir.)[54] camiye dönüşmüş olmasına rağmen çevresinde yerleşim yoğun değildir. Eyice bu kilisenin belki bir manastır olabileceğini belirtmiştir.

[54] Eyice, 1991, s. 223

Kiliseden dönüştürülmüş camilerin çevresinde kurulan ve yerleşimin yoğun olduğu diğer mahallelerin aksine yerleşim dokusunun seyrek olması Eyice'nin sözünü ettiği bu ihtimali güçlü kılmaktadır. Gül Camii'nin olduğu çevre, Sultan Selim Nâhiyesi sınırlarındadır. Sultan Selim Külliyesi'nin 1522 yılında inşa edildiği göz önünde bulundurulursa nâhiye yakınındaki yerleşimde hanelerin bu tarihten itibaren artmaya başladığı söylenebilir. Nâhiyenin bulunduğu alanda topoğrafya oldukça engebelidir (Bkz: Şekil 5.33). Bu durum da alanın kentsel açıdan gelişiminin geç olmasının sebebi olabilir. Nâhiyenin önemli yapılarından olan Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı ve Mimar Ayas Mescidi 1956-57 yıllarına kadar ayakta kalabilmiş sözü edilen tarihlerde yıkılıp, yok edilmiştir (Eyice, 2006, s. 137-138).

Nâhiyede *dükkân-dekakin* olarak vakfedilen ticari alanlar yoğunlukla Sultan Mehmed Külliyesi civarındadır. Kuban da bu alanda çarşıların ve ticari alanların varlığından bahsetmiştir (1996, s. 200).

Nâhiye genelinde sık görülen *hânehâ-i tâhtânî* olarak kaydedilen ve alçak/alttaki hâneler olarak tarif edilebilecek yapıların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Sözü edilen yapılar grubunun yanı sıra *hane-i tahtani* şeklinde vakfedilen alçak tek bir hane olarak tarif edilen yapılar sıklıkla vakfedilmiştir. Bu verilerden 16. yüzyılın ilk yarısında nâhiye genelinde alçak katlı yapıların hâkim olduğu sonucu çıkarılabilir. Ayrıca Eyice'nin belirttiğine göre Türkler, Ayasofya, Sultanahmet ve Süleymaniye gibi semtlerle birlikte bu nâhiyede yerleşmeyi ve yaşamayı tercih etmişlerdir, dolayısıyla bu nâhiyede devlet ileri gelenleri "oldukça güzel" ahşap konaklar yaptırmışlardır (2006, s. 49).

Nâhiyede biri *bağçe-i kebir* olarak vakfedilen 62 *bağçe* ve 31 *cüneyne* olmak üzere 93 adet yeşil alan bulunmaktadır. Daha büyük ölçekte ekim-dikim ve üretim işlevleri barındıran alanların kayıtlarına rastlanmamıştır. En yoğun *bağçe*ler Hacı Üveys ve Abid Çelebi Mescidi mahallelerindedir. Adı geçen mahalleler yerleşim yoğunluğu açısından diğer mahallelerden yoğun değildir. Özellikle Abid Çelebi Mescidi Mahallesi'nde yapı yoğunluğu oldukça seyrektir. Fakat bu mahalleler su yollarına yakın mahallelerdir. Bu durum yeşil alanların gelişiminde su yollarının etkili olduğu ihtimalini düşündürmektedir. *Cüneyne*ler ise Mimar Sinan Mescidi Mahallesi'nde yoğun şekilde görülmektedir. Mahallede bulunan yapı sayısının oldukça fazla oluşu ve mahallenin kapladığı alanın küçük oluşu sözlükte bahçecik olarak tanımlanan (Ayverdi, 2002) *cüneyne*lerin yoğun olmasının sebebi olarak düşünülebilir. Vakfiye

ve yapılar açısından yoğun olmasına rağmen yeşil alan açısından en zayıf mahalle olan Seyyid Ahmed Mescidi Mahallesi'nde *höcre-höcerat*ların da yoğunluğu dikkat çekmektedir. Daha çok bekar nüfusun yoğun olduğunu anlayabileceğimiz bu durum yeşil alanların gelişiminde olumsuz bir etkendir denebilir.

Nâhiyede 136 *bir-i ma* ve 96 *zulle* bulunmaktadır. *Zulle* sayıları Manisalı Mehmed Çelebi, Şeyh Resmi ve Hacı Üveys Mescidi mahallelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu mahallelerden Şeyh Resmi ve Manisalı Mehmed Çelebi Mescidi mahallelerinin daha küçük alanda kurulu olmaları ve yapı sayılarının yadsınamayacak kadar fazla olması dolayısıyla sıkışık yerleşimin hâkim olduğu mahalleler olması muhtemeldir. Vakfiyeler incelendiğinde *zulle*lerin bir yeşil alan ile birlikte değil de tek başına veya *bir-i ma* ile birlikte vakfedildiği görülmektedir. Bu durum mahallelerde sıkışıklık ihtimalini güçlendirmektedir. Böylelikle *zulle*lerin yeşil alanların oluşturulmasına imkân olmayan alanlarda daha sık tercih edildiği söylenebilir.

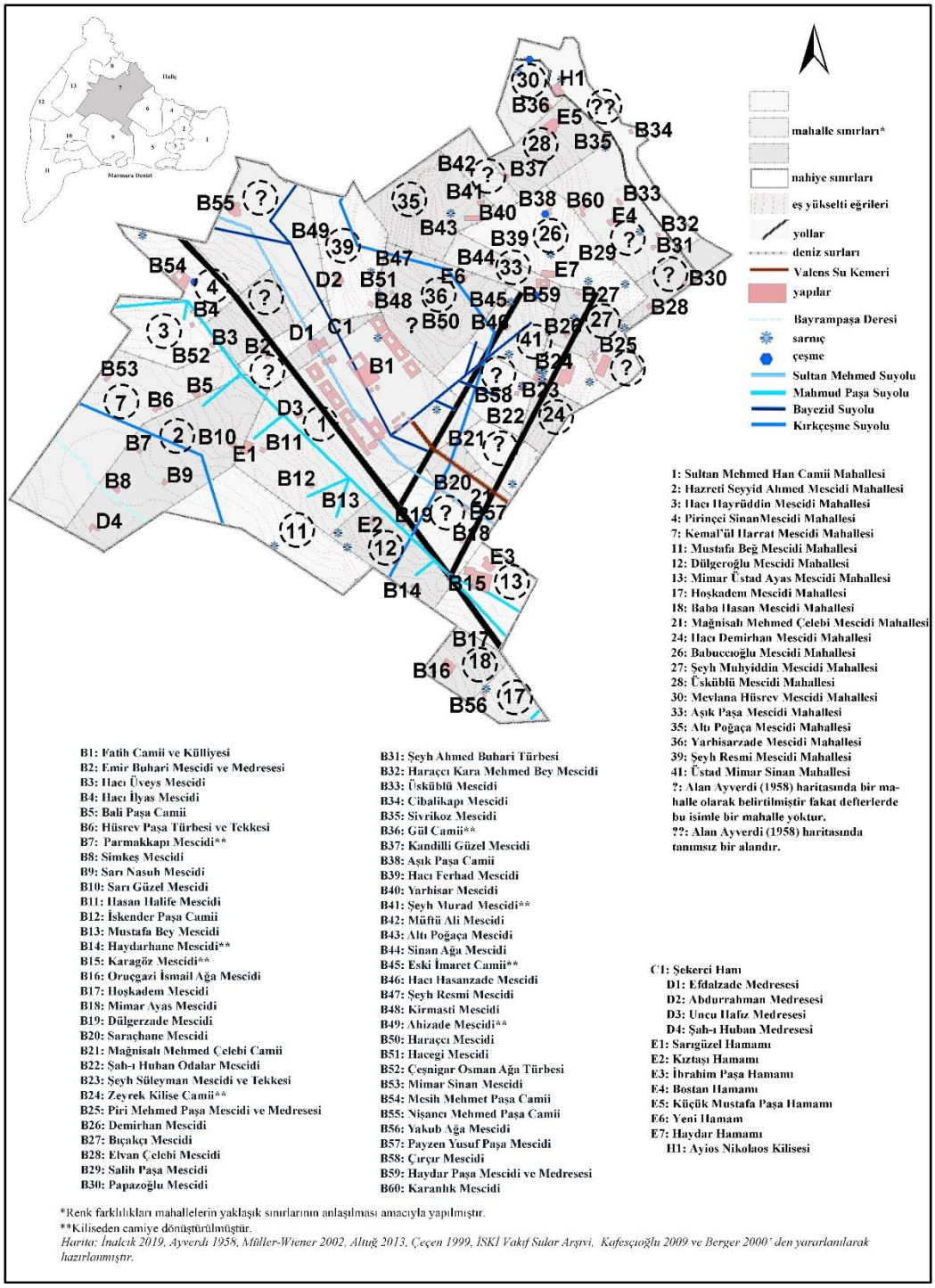
Hacı Üveys Mescidi Mahallesi, Ayverdi (1958) haritasında belirtilmediği için yorum yapmak mümkün olamamıştır. Su kuyularının yoğun olduğu mahalleler ise daha çok Sultan Selim Nâhiyesine dolayısıyla çukurbostana yakın mahallelerdir. İnsanların yakınında bulunan bostanlardan ve çukurbostanlardan etkilenerek ekim-dikim faaliyetleri yapmaya yatkın olması (bunun benzeri durumlar ilerde diğer nâhiyelerde de görülecektir.) ve dolayısıyla su kuyularının açılmış olması muhtemeldir. Su kuyularının açılması üretim faaliyetlerini de düşündürmektedir. Sultan Mehmed ve Hacı Hayrüddin mahallerinde ise ağaçlar vakfedilmiştir. Sultan Mehmed Camii mahallesi ticari faaliyetlerin yoğun olduğu bir mahalle olması dolayısıyla ürünlerin satışının yapılıyor olması ihtimali yüksektir. Ayrıca Babuçcuoğlu Mescidi Mahallesi'nde vakfedilen kara dut ağacı bölgede verimli dut yetiştirildiğini ve bu ağaçların gelir getiren ağaçlar olduğunu düşündürmektedir.

Nâhiyede konutlardan oluşan *muhavvata* ile vakfedilmiş, içinde bir *bir-i ma* bulunan *bağçe*ler dikkat çekmektedir. Bu *bağçe*lerin yarısında z*ulle* bulunmaktadır.

1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1600 tarihli İVTD'ye göre nâhiyenin en yoğun yerleşim alanları Şeyh Süleyman Halife ve Üsküblü Mescidi mahallelerindedir. Şeyh Süleyman Halife Mescidi Mahallesi 1546 kayıtlarındaki yoğunluk göz önünde bulundurulduğunda yerleşim yoğunluğunu hiç

kaybetmemiş bir mahalledir. Bu durumun en önemli sebebi, Bizans'tan süre gelen yerleşim ve topoğrafyanın diğer mahallelere göre daha elverişli olması ile ilgili bulunabilir. Ayrıca nâhiyenin yaşadığı yangınlara rağmen mahalledeki yerleşimin etkilenmemesi, mahalle civarında bulunan su kuyularının bu amaçla da kullanılmış olabileceklerini düşündürmüştür. (Şekil 5. 33). Eğer böyle bir ihtimal söz konusu ise sarnıçların da yangın söndürmede etkin rol oynadığını söylemek yanlış olmaz. Üsküblü Mescidi Mahallesi'nde yerleşimin yoğun olmasının sebebi ise nâhiyenin diğer alanlarına (Fatih Külliyesi Civarı ve Saraçhane) oranla ticari faaliyetlerin azlığı olmalıdır.

Şekil 5.33 : 1600 yılı Sultan Mehmed Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Diğer nâhiyelerin aksine Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde yerleşim belli alanlarda çok yoğunlaşıp bazı mahalleler âtıl kalmamış; hemen hemen her mahalle kentsel anlamda gelişim göstermiştir. Yalnızca Ferhad Ağa Mescidi Mahallesi seyrek bir yerleşim sergilemektedir. Mahalleye adını veren mescidin ne zaman açıldığı bilinmese de

mahallenin 1546 kayıtlarında bulunmaması buna karşın 1600 kayıtlarında bulunması yeni açılan bir mahalle olduğunu düşündürmektedir.

Nâhiyede en karakteristik yapı tipi *beyt-i sufli* şeklinde kaydedilen alçak katlı hanelerdir (Bkz: Çizelge G.1). Böylelikle nâhiye genelinde yapıların genellikle tek katlı olduğu söylenebilir. Fakat *beyt-i ulvi* olarak kaydedilen yüksek katlı yapılara da rastlanmaktadır. Bu tür vakıflar nâhiye genelinde yapıların grup halinde değil de tek tek gelişim gösterdiği ihtimalini düşündürmektedir.

Nâhiye de 2 *bostan,* 2 *kerm*, 1'i *bağçe-i kebir* olmak üzere 53 *bağçe* ve 119 *cüneyne* bulunmaktadır. Yeşil alanların sayılarının arttığı gibi *kerm* ve *bostan* gibi daha fazla üretime dayalı yeşil alanların gelişmiş olması dikkat çekmektedir. On altıncı yüzyılın son çeyreğinde yaşanan ekonomik sıkıntılar ve kıtlık bu durumun sebebi olarak düşünülebilir. Üsküblü Mescidi Mahallesi'nde hem *bostan* hem de *kerm* vakfedilmiştir. Mahalle diğer mahallelere oranla eğimin daha az olduğu bir mahalle olmasının yanı sıra topoğrafya eğrileri hemen yakınından geçen günümüzde kurumuş bir dere olabileceğini düşündürmektedir. Üsküplü Mescidi Mahallesi'nde bulunan çukurbostan, tarım faaliyetlerini düşündürmesi açısından anlamlı bulunabilir. Hacı Üveys, Kemal'ül Harrat ve Üstad Mimar Sinan Mescidi mahalleleri yeşil alanların en sık görüldüğü alanlardır. Bu mahallelerde artan imar hareketleri dikkat çekmektedir. Artan yapılarla birlikte yeşil alanların da artmış olması muhtemeldir. Ayrıca sözü edilen mahalleler su yollarına ve yüzyılın ortasında aktif hale gelmiş Kırkçeşme Suyolu'na da yakındır. Seyyid Ahmed Mescidi Mahallesi'nde yerleşime rağmen yeşil alanların bulunmaması mahallenin 16. yüzyılın ikinci yarısında daha çok ticari faaliyetleri düşündürmüştür.

Nâhiyede yeşil alanlar kadar yeşil alan bileşenleri de hakimdir. 143 *zulle,* 310 *bir-i ma* vakfedilmiştir. Nâhiyenin geniş bir alanda yerleşim göstermesi ve yapı sayılarının fazlalığı dikkate alındığında diğer nâhiyelere oranla çok da fazla değildir. Hacı Üveys ve Üsküblü Mescidi mahallerinde yoğun bulunan *bir-i ma*lar ekim-dikim faaliyetlerinin konut alanlarında da yapıldığı ihtimalini düşündürmektedir. Ayrıca Manisalı Mehmed Çelebi Mescidi Mahallesi'nde sıkça *zulle* vakfedilmiştir. Az sayıda yeşil alana rağmen *zülleler* yoğundur ve mahalle küçük bir alanda kurulmuştur (Çizelge G.2). Mahallede sıkışık bir yerleşimin olduğu, *bağçe* ve *cüneyne* gibi yeşil alanlar için yeterli alan bulunmadığı ve *zulle*lerin oluşturulduğu düşünülebilir.

Nâhiyede vakfedilen 44 ağaç yeşil alanları tamamlar niteliktedir. Babuççuoğlu Mescidi Mahallesi'nde artan ağaç yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu yoğunluğun sebebi, mahallenin iki önemli yol hattına yakın olması ve ağaçlardan elde edilen ürünlerin satılması için nakliye olanağının olması ile ilgili bulunabilir. Benzer şekilde Sultan Mehmed Camii ve Yarhisar Mescidi mahallelerinde ağaç yoğunlukları söz konusudur. Bu yoğunluk ise mahallelerde veya yakınlarında bulunan ticari alanlarda, çarşılarda ürünlerin satışının yapılması ihtimalini düşündürmektedir.

Nâhiyede konutların bulunduğu bir alanın yaklaşık yarısında *bir-i ma* olan *cüneyne*ler dikkat çekmektedir.

Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde Yeşil Alanların Sürekliliği ve Değişimi

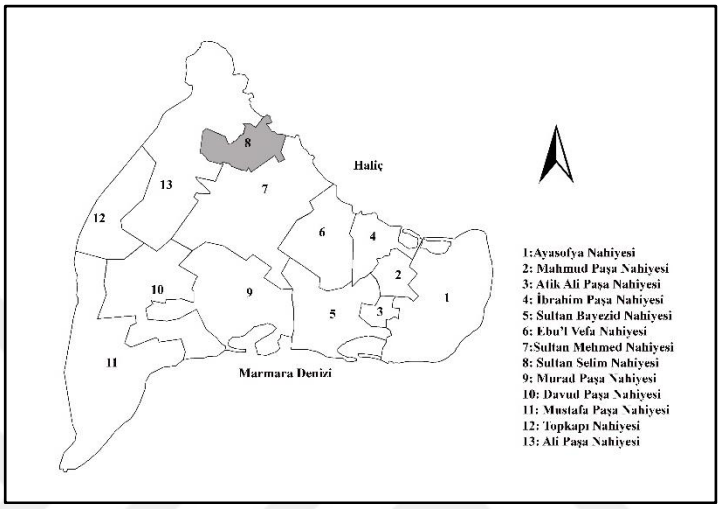
Sultan Mehmed Camii Mahallesi ve Süleyman Halife Mescidi Mahallesi nâhiyenin ticari yapılarının hâkim olduğu mahallelerdir. Adı geçen bu mahallelerde hane tipi yapılardan ziyade *höcre-höcerat*lar hakimdir. 1546 ve 1600 tarihli İVTD'de de Fatih Camii civarında çarşılara atıflar bulunmaktadır. Bu bölgenin ticari açıdan daha güçlü bir yerleşime hâkim olduğu söylenebilir. Bunun dışında nâhiye genelinde birkaç mahalle dışında çok da seyrek olmayan bir yerleşim hakimdir. Bir mahalle dışında yeni mahalle açılmamış; vakıf sayıları diğer nâhiyelere göre daha az artmıştır. Nâhiye genelinde 16. yüzyıl boyunca tek katlı yapıların hâkim olduğu izlenmektedir.

16. yüzyılda nâhiyede yeşil alanlar anlamında en etkin gelişim Hacı Üveys ve Üsküblü Mescidi mahallelerinde görülmüştür. Yapı yoğunluğu ve nüfus artışı mahallelerin yangınlardan daha az etkilenmiş olduğunu düşündürmektedir. Nâhiyede özellikle küçük bir alanda kurulmuş ve birçok hanenin vakfedildiği mahallelerde yeşil alanlardan ziyade yeşil alan bileşenlerinin arttığı görülmektedir. Ayrıca çarşılara, ticaret alanlarına ve önemli yol güzergahlarına yakın alanlarda ağaç sayılarının arttığı anlaşılmaktadır.

5.8 Sultan Selim Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami'ül-Merhum'ül-Mağfürun Leh Sultan Selim Han Tabe Serah)*

Sultan Selim Camii ve Külliyesi; Kanuni Sultan Süleyman tarafından babası Yavuz Sultan Selim için hazineden çekilen dört yüz bin altın ile yapılmıştır. Yavuz Sultan Selim'in ölümünden sonra mezarının üzerine türbe yapılmasıyla inşaat başlamış; cami, imaret, hastane, okul, medrese ve hamam inşa edilerek külliye tamamlanmıştır (Peçevi

Tarihi 1, 1999, s. 405). Evliya Çelebiye göre külliyede bir kervansaray da mevcuttur. Külliye inşaatı 1527 yılında tamamlanmıştır ve külliyenin bulunduğu alan 16. yüzyıl boyunca gelişmiştir (İnalcık, 2019, s. 159). Vakıf sayısı en az nâhiyedir. Nâhiyenin bulunduğu alan, İstanbul'un Haliç'e en yakın tepesinin bulunduğu alanı bir başka deyişle günümüz Fener semtini ve civarını sınırları içine alan alandır. Çukurbostanın yanında dik bir yamaçtadır (Şekil 5.34).

Şekil 5.34 : Sultan Selim Nâhiyesi'nin konumu (İnalcık, 2001; Ayverdi, 1958; Ayverdi ve Barkan, 1976; Canatar, 2004' ten yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

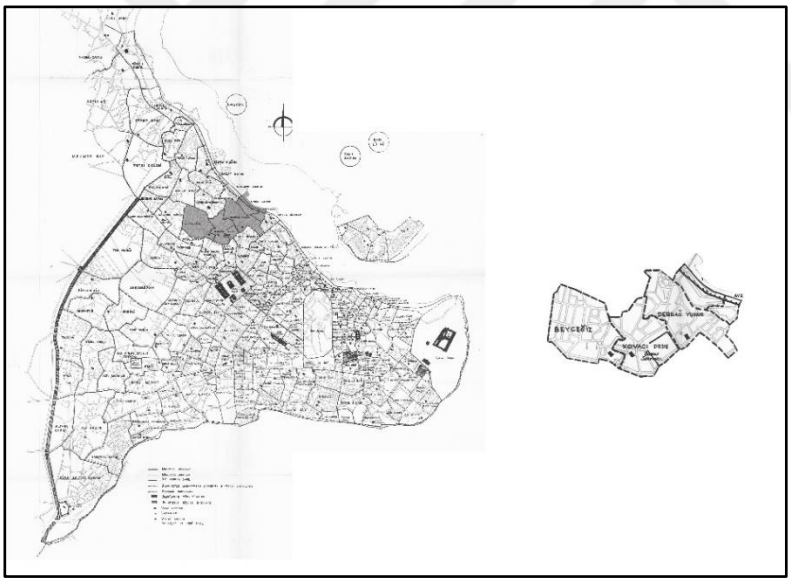
Müller-Wiener' e göre *'Haliç'in üst kısımlarında özellikle Fener semtinin bulunduğu alanlar'* şeklinde tanımladığı alanda birçoğu kazıklar üzerine oturmuş yalılar yer alıyordu (1998, s. 43). Tanımını yaptığı alanın bu nâhiye olması muhtemeldir. Nâhiyede 1546 tarihli İVTD'ye göre 7 adet, 1600 tarihli İVTD'ye göre 8 adet mahalle bulunmaktadır (Çizelge 5.9).

Çizelge 5.9 : Sultan Selim Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları.

	Mahalle sayısı (1546 ve 1600)	Vakıf sayısı (1546)	Vakıf sayısı (1600)
1	Koğacı Dede Mescidi Mahallesi	22	16
2	Merhum Tac Beyzade Mesc. Mahallesi	2	6
3	Cebecibaşı Mescidi Mahallesi	18	11
4	Hacı Debbağ Yunus Mescidi Mahallesi	14	22
5	Abdi Subaşı Mahallesi	9	1
6	Çerakçı Hamza Mescidi Mahallesi	4	13
7	Mismari Şüca Mescidi Mahallesi	Mahalle yoktur	11
8	Beğcügezoğlu Mescidi Mahallesi	3	12
	Toplam	72	92

Nâhiye, Halil İnalcık tarafından hazırlanan nâhiye sınırları haritasında mevcut değildir. 1958 tarihli Ayverdi haritasında ise Koğacı Dede, Hacı Debbağ Yunus ve Beyceğiz adıyla Beğcügezoğlu Mescidi Mahalleleri bulunmaktadır (Şekil 5.35). Söz konusu mahallelerin sınırları gözetilerek nâhiyenin sınırları belirlenmiştir. Ayverdi mahalle haritasının Fatih Dönemi sonlarına ait olması ve Sultan Selim Külliyesinin 1527'de tamamlanmış olması dolayısıyla tüm mahallelerin haritada olmaması yadırganamaz. Nâhiyedeki bazı mahallelerin sonradan gelişmiş olması veya başka nâhiyelerden katılmış olması muhtemeldir. Ayrıca 1546 tarihli İVTD'de Mismari Şüca Mescidi Mahallesi bulunmazken 1600 kayıtlarında bir tek vakfiyesi olmakla birlikte bu mahallenin bölümü bulunmaktadır. On altıncı yüzyılın ikinci yarısında nâhiyede Mismari Şüca Mescidi Mahallesi'nin geliştiği söylenebilir.

Mahallelere ismini veren mescitlerden hiçbirinin bahçesi metinlerde geçmemektedir. Varlıkları hakkında bir şey söylemek mümkün değildir. Bu mescit bahçelerinin olmaması veya mescit bahçelerinin tamamlanmamış olmaları muhtemeldir.

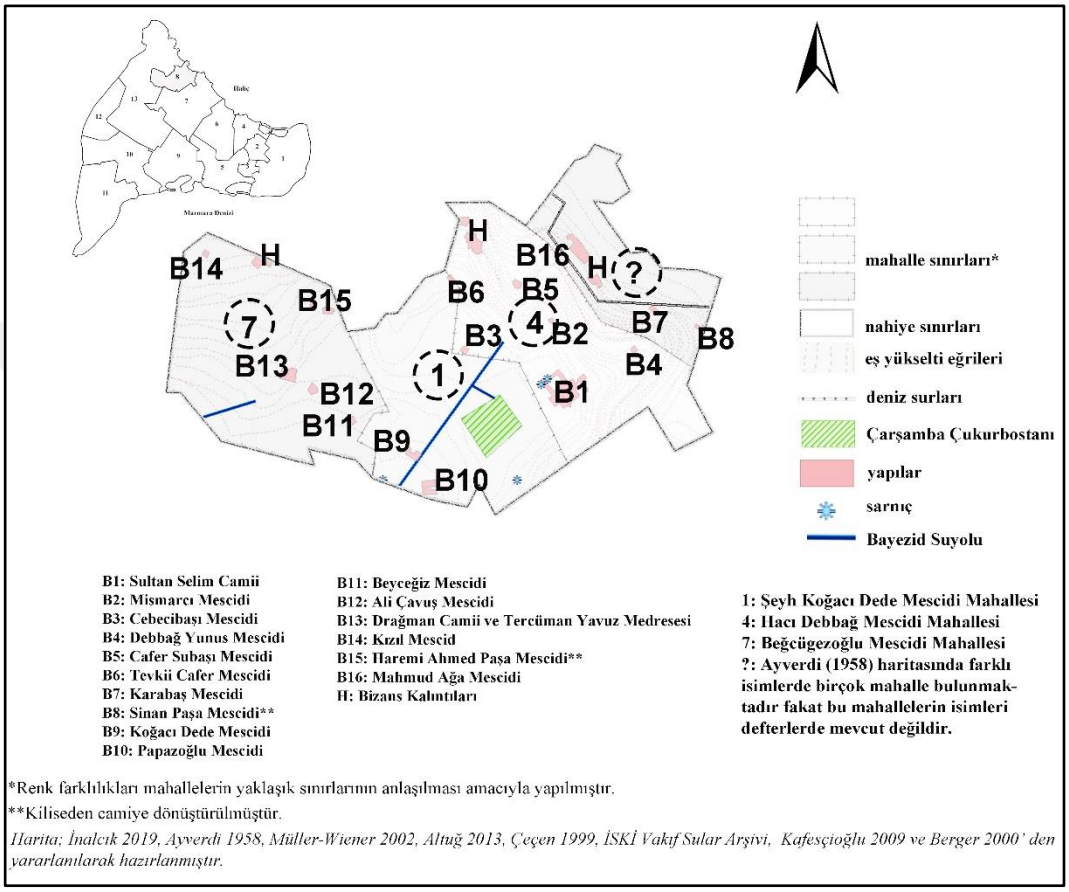

Şekil 5.35 : Ayverdi mahalle haritasında Sultan Selim Nâhiyesinin konumu ve mahalleleri (Ayverdi, 1958; yazar tarafından düzenlenmiştir).

1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Sultan Selim Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1546 tarihli İVTD incelenip vakıf sayıları dikkate alındığında nâhiyede Koğacı Dede Mescidi Mahallesi, Cebecibaşı Mescidi Mahallesi ve Hacı Debbağ Yunus Mescidi Mahallesi nüfusun en yoğun olduğu mahalleler olarak düşünülse de menzillerdeki *hane* ve *höcerat* sayılarına göre en yoğun yerleşim Debbağ Yunus Mescidi Mahallesi

ve Çerakçı Hamza Mescidi Mahallesi'nde bulunmaktadır. Sultan Selim Külliyesi de Ayverdi (1958) haritasının Debbağ Yunus Mescidi Mahallesi olarak tanımladığı alanda bulunmaktadır (Mahallelerin konumları ve özellikleri için bkz: Şekil 5. 36). Külliye bünyesinde bulunan cami, medrese, hamam dolayısıyla oldukça hızlı bir yerleşim gözlemlenmesi muhtemeldir.

Şekil 5.36 : 1546 yılı Sultan Selim Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Vakfiyeler incelendiğinde nâhiyede çok kalabalık bir konut dokusu olmadığı dikkat çekmektedir. Vakfedilen 31 yapının 23 adedi *hane-i tahtani* ve/veya *hânehâ-i tâhtanî* olarak kaydedilen alttaki/alçak hane ve alttaki/alçaktaki haneler anlamında gelen yapı tipleri diğer yapılardan oluşmaktadır (Bkz: Çizelge H.1). Bu durum tüm nâhiyedeki yapıların yüzde 74'ünün tek katlı olduğunu göstermektedir. Böylelikle 16. yüzyılın ilk yarısında Sultan Selim Nâhiyesi'nde konutların tek katlı olduğu söylenebilir. Nâhiyede hane kadar da *höcre* ve *höcerat* vakfedilmiştir. Dolayısıyla nâhiyenin yarısı bekar nüfusun yaşadığı alanlardan oluşmaktadır. *Höcerat* sayıları özellikle Haliç surlarına doğru kurulmuş, kıyıya yakın Taçbeğzade Mescidi Mahallesi'nde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.

Nâhiye genelinde 1 *bağçe* ve 6 *cüneyne*den başka yeşil alan bulunmamaktadır (Bkz: Çizelge H.2). Vakfiyelerden elde edilebilecek bilgilere göre nâhiye genelinde bahçelerin büyük bir kısmının küçük bahçeler olması ihtimali yüksektir.

Cüneyne ve *bir-i ma* sayılarının Cebecibaşı Mescidi Mahallesi'nde yoğunluk göstermesi, dolayısıyla diğer nâhiyelerde olduğu gibi yeşil alan gelişimi için su kuyularının etkin rol oynadığı ve yeşil alanlarda üretim faaliyetlerinin veya yeşil alandan en fazla fayda sağlama çabası olduğu söylenebilir.

Bunların yanı sıra bahçesi kaydedilmeyen konutların 6 adedinde *zulle* vakfedilmiştir. *Zulle*lerin yanı sıra mahallede bulunan tek bağçe, muhavvata ile birlikte vakfedilmiştir. İkisi ahır üzerinde olmak üzere *bağçe*de 3 adet *çardak* bulunduğu anlaşılmaktadır.

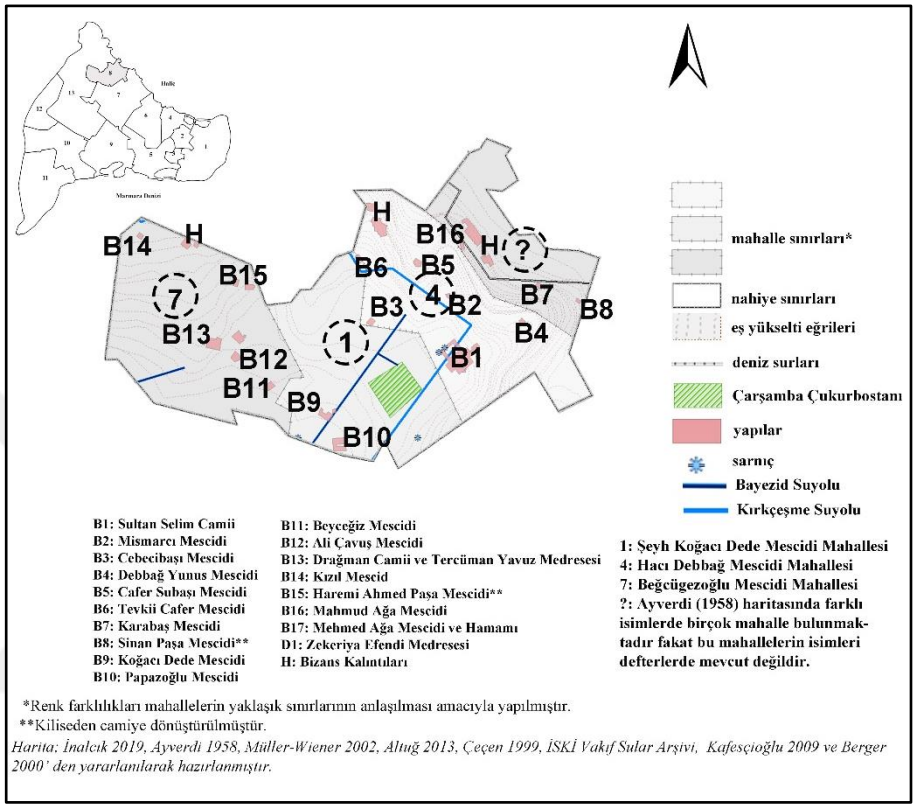
Nâhiyede ikisi *eşcar-i müsmire* ve biri *eşcar-ı cevz* olmak üzere ağaçlar vakfedilmiştir. Bu denli az yapılaşma ve az yeşil alanlara rağmen ağaçların zikredilmesi ve özellikle ağaçların bazılarının ceviz ağacı olduğunun belirtilmesi iyi kalitede ceviz yetiştirildiğini düşündürmektedir. Ceviz ağaçlarının ve meyve veren ağaçların birinin bahsi Debbağ Yunus Mescidi Mahallesi'nde geçmektedir. 'Debbağ' kelimesi derici anlamına geldiği için mahallede deri işlemeye elverişli bir su kaynağı olduğu ihtimali akla gelmektedir. Meyve ağaçlarındaki verimliliğin sebebi de mahallenin su yönünden zengin olması olmalıdır. Ayrıca vakfiyelerden Sultan Selim Camii'nin doğusundaki ağaçların ceviz olduğu anlaşılmaktadır.

Nâhiye genelinde *zulle* bulunduran *cüneyne*ler dikkat çekmektedir. Bu *cüneyne*lerin hepsi *muhavvata* ile birlikte vakfedilmiştir ve yarısında bir *bir-i ma* bulunmaktadır.

1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Sultan Selim Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1600 tarihli İVTD incelenip, vakıf sayıları ve hane sayıları değerlendirildiğinde Hacı Debbağ Yunus Mescidi Mahallesi'nde en yoğun yerleşim olduğu söylenebilir. Bu durunun sebebi Sultan Selim Külliye'sinin ayrı bir mahallesi olmayıp bu mahalle içinde değerlendiriliyor olması, kıyıya ve dolayısıyla limanlara, iskelelere ve sur kapılarına yakın olması, Kırkçeşme Suyolu'nun Mimar Sinan tarafından onarılarak mahalle sınırlarından geçmesi, Bayezid Suyolu'nun mahalle sınırlarına ulaşması olarak düşünülebilir (Şekil 5.38). Her ne kadar mahallede topoğrafya çok eğimli olsa da yerleşim yoğunluğu oldukça fazladır. Böylelikle insanların bir alanda yerleşiminde topoğrafyadan daha öncelikli olarak sosyal olanakları ve su olanağını göz önünde

bulundurduğu söylenebilir. Çeçen Osmanlı' da kente su getirmenin konutlara su getirmekten ziyade cami, imaret ve sokak çeşmelerine içme suyu bağlanmasından ibaret olduğunu belirtmiştir (1999), böylelikle mahallede çeşme sayısının artmış olması muhtemeldir. Fakat bu çeşmelerin konumları ve bu çeşmeler ile ilgili veriler hiçbir kaynakta bulunamamış ve haritaya işlenememiştir (Şekil 5.37).

Şekil 5.37 : 1600 yılı Sultan Selim Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Koğacı Dede Mescidi Mahallesi'nde hane sayıları azalırken dükkân sayılarının artması dikkat çekicidir (Bkz: Çizelge H.3). On altıncı yüzyılda bu mahallenin ticari yönden gelişmiş olduğu söylenebilir. Ayrıca mahallede vakfedilen *höcerat*larda da artış söz konusudur (Bkz: Çizelge H.1).

Yerleşim alanında en sık rastlanan konut tipi *beyt-i süflî* olarak kaydedilen ve altta bulunan, bir başka deyişle tek katlı hane anlamına gelen yapı tipidir. Yavuz Selim Nâhiyesi'nde 16. yüzyılın ikinci yarısında da yapıların birçoğunun tek katlı olduğunu söylemek mümkündür.

Nâhiyede 1 *bağçe* ve 16 *cüneyne* bulunmaktadır. Başka bir yeşil alan türüne rastlanmamıştır. *Cüneyne*lerin beşi Hacı Debbağ Yunus Mescidi Mahallesi'nde ve diğer beşi Beğcügezoğlu Mescidi Mahallesi'nde bulunmaktadır. Hacı Debbağ Yunus

Mescidi Mahallesi'nde olduğu gibi Beğcügezoğlu Mescidi Mahallesi'nde de bir gelişim söz konusudur. Ayverdi mahalle haritasında bulunmasa bile Ayverdi ve Barkan mahallenin konumunu Çarşamba Çukurbostanına en yakın mahalle olarak tanımlamıştır (1970). Nâhiyede yeşil alanların gelişiminin sebebi çukurbostanda yapılan ekim-dikim faaliyetlerinin yerel halkı etkilemesi olabilir. Mimar Sinan Ağa Vakfiyesi'nde de Sultan Selim Camii civarında oldukça yoğun yapılaşmanın olduğu alanda 2 konutun önünde *bağçe* olduğu kayıtlıdır. Konutlara yakın alanda su kuyusu da vakfedilmiştir (Kartal, 2018, s. 164). Bahsi geçen *bağçe*lerden biri büyük *cüneyne* olabilir.

1546 kayıtlarında vakfedilen 3 *çardak* dışında yeni bir *çardak* vakfedilmezken *zulle* ve *bir-i ma* sayıları yoğundur (Bkz: Çizelge H.2). Abdi Subaşı Mescidi Mahallesi vakıf sayısı bakımından zayıf olan bir mahalle olmasına rağmen *bir-i ma* ve ağaç yoğunluğu fazladır. Tek bir hane vakfedilmesi ve su kuyularının ağaçların varlığı bu mahallenin yalnızca tarım ve meyvecilik yapılan bir mahalle olması ihtimalini düşündürmektedir.

Nâhiye genelinde konut alanlarında bulunan *biri ma* ve *eşcar-i müsmire, eşcar-ı cevz* gibi yeşil alan bileşenlerinin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu durum nâhiye genelinde kayda değer miktarda sebze ve meyve yetiştiriciliği yapıldığı ihtimalini düşündürmektedir.

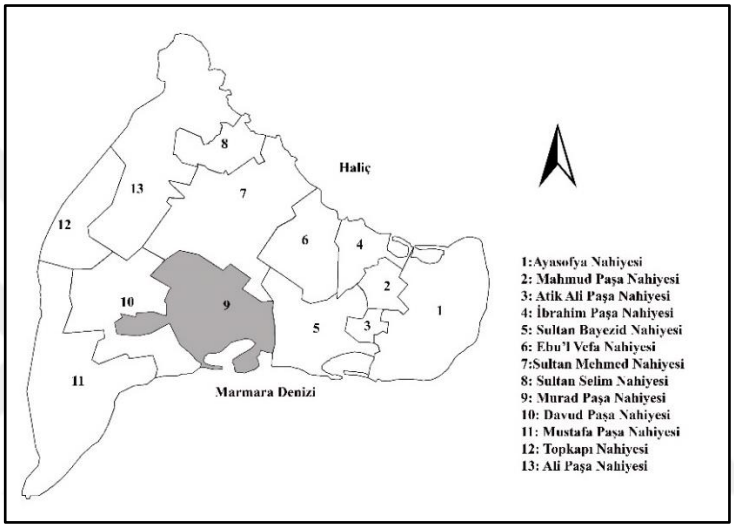
Sultan Selim Nâhiyesi'nde Yeşil Alanların Sürekliliği ve Değişimi

1546 ve 1600 tarihli İVTD'leri birlikte değerlendirildiğinde, Sultan Selim Külliyesi Ayverdi mahalle haritasının Debbağ Yunus Mescidi Mahallesi olarak tanımladığı alanda bulunduğunu ve nâhiyenin en merkezi mahallesinin bu mahalle olduğunu ve dolayısıyla hızlı bir kentleşme gösterdiği söylenebilir. Nâhiyede bulunan külliye dolayısıyla sosyal olanakların ve açılan suyolunun bu gelişime katkı sağlamış olabileceğini düşündürmektedir. Her iki defterde de yapıların tek katlı olduğu görülmektedir.

Sultan Selim Nâhiyesi'nde yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayısının 16. yüzyıl boyunca artış gösterdiği söylenebilir. Nâhiyede diğer birçok nâhiyenin aksine sıkışık bir yerleşim olmadığı için yeşil alan gelişimi için yeterli alan olmadığı yorumu yapılabilir. Nahiye sınırlarında çukurbostanların varlığı ve nahiyeden su yollarının geçmesi ekim-dikim faaliyetlerini düşündürmektedir.

5.9 Murad Paşa Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami'ül Merhum Murad Paşa)*

Nahiyenin gelişimi, Sadrazam Murad Paşa'nın 1470 tarihinde Bovis Forumu üzerine cami, medrese ve imaretten oluşan bir külliye inşa ettirmesi ile başlamıştır. (Kuban, 1996, s. 199). Kurtbil (2006)'e göre bahsedilen alan bugünkü Aksaray, Cerrahpaşa, Langa ve Yenikapı bölgelerini kapsayan bölgedir (Nâhiyenin kent genelinde konumu için bkz: Şekil 5.38). Gyllius'a göre alan yedinci tepenin bulunduğu bölgedir. Nâhiye ilk kurulduğu dönemlerde az bir nüfusa sahipti; fakat ll. Bayezid döneminde 11 mahalle eklenmiş, iskân faaliyetleri ve nüfus artmıştır.

Şekil 5.38 : Murad Paşa Nâhiyesi'nin konumu (İnalcık, 2001; Ayverdi, 1958; Ayverdi ve Barkan, 1976; Canatar, 2004' ten yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

Peçevi İbrahim Efendi ye göre; nâhiyenin önemli yapıları arasında Haseki Hürrem Sultan'ın yaptırdığı cami, medrese, imaret, mektep, darüşşifa ve çeşmeden oluşan bir külliyesi de bulunmaktadır. Avrat pazarı da nâhiye sınırlarındadır. (Peçevi Tarihi 1, 1999, s. 405-406). Haseki Hürrem Sultan Külliyesi'nin yapılmasıyla bölge bu isimle adlandırılmıştır. Eyice'ye göre "günümüzde şekilsiz bir taş yığını ve harabe" görünümünde olan Arcadius Sütunu bu nâhiye sınırlarındadır. Sütun, 5. yüzyılda Geç Roma Dönemi imparatoru Arcadius için yapılan forumun tam ortasındadır. Fetih'ten sonra meydan kaybolmuş fakat sütun yerinde kalmıştır ve 'Avrat Pazarındaki Taş' adıyla anılmıştır. Bu adla anılmasının sebebi zannedilenin aksine yakınında esir kadınların veya cariyelerin satıldığı bir pazar değil alıcısının-satıcısının kadın olduğu bir pazar olmasıdır (2006, s. 66-67-68). Haseki Sultan Vakfiyesi'ne göre külliye civarında 3 dükkân ve 10 oda da bulunmaktadır. Bu bölgede diğer bölgelere göre en

önemli farklılık yer adlarının çoğunun kadınlardan oluşmasıdır. Bizans Dönemi'nden kalan önemli sütuna Kız Taşı/Avrat Taşı adı verilmesi, Arcadius Forumu'nun Avrat Pazarı olarak adlandırılması, Keyci Hatun'un kazancıyla yapılan mescidin etrafındaki mahalleye Keyci Hatun adı verilmesi dikkat çekmektedir (Kartal, 2012, s. 186). Evliya Çelebi de Seyahatnamesi'nde bu durumu şöyle kaleme almıştır:

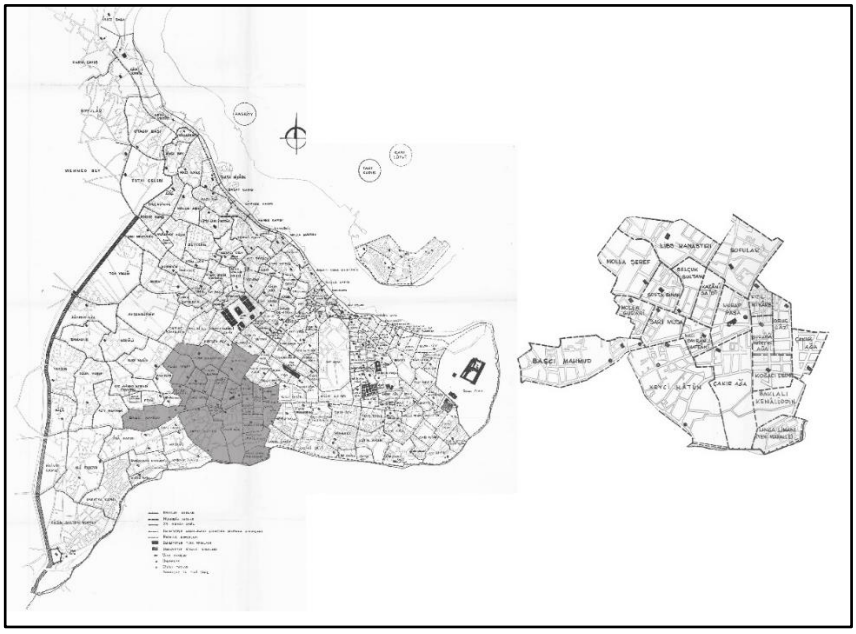
> Avratpazarında kiymetli bir camidir ki benzersizdir, ama başka camiler gibi büyük değildir. Bir minareli ve bir katlı aydınlık camidir. Bir imareti, aşevi, akıl hastalarının tedavi edildiği tımarhanesi, bir medresesi ve bir sıbyan mektebi ile mamur bir nurlu camidir. Padişah Süleyman Han‟ın incelik ve zariflik tabiatlarındandır ki Haseki Sultan hayratını Avratpazarı‟nda yaptırmıştır (Evliya Çelebi, 2003, s.123).

Nâhiyedeki en eski yapı Bizans döneminde kilise olarak inşa edilmiş İstanbul'un fethiyle camiye dönüştürülmüş, Bodrum Camii'dir (Kırımtayf, 2001, s. 32). Cami günümüzde halen ayaktadır. Eyice'ye göre nâhiye sınırlarında bulunan ve önemli bir yapı olup bir mahalleye de adını veren Abdullah Ağa Mescidi 1937 yılına kadar varlığını koruyabilmiştir. Sonra yıkılıp yok edilmiştir Benzer şekilde Alemi Bey Mescidi 20. yüzyılın ortalarına ve Oruç Gazi Mescidi 1956 yılına kadar ayakta kalabilmiş sonra yok olmuşlardır (2006, s. 113-115, 137-138). Ayrıca dönemin önemli limanlarından Langa limanı nâhiyenin sınırları dahilindedir.

1546 tarihli deftere göre nâhiyede ikisi cami etrafında ve yirmi biri mescid etrafında olmak üzere toplam 23 mahalle bulunmaktadır. 1600 tarihli İVTD'de bir yeni mahalle kurulmuş ve mahalle sayısı 24'ü bulmuştur. Vakıf sayıları incelendiğinde hemen yanında bulunan Sultan Bayezid Nâhiyesi kadar yoğun bir yerleşim olmaması dikkat çekmektedir. Ayverdi mahalle haritasında defterlerde adı geçen 15 mahalle bulunmaktadır. Defterlerde geçen bazı mahalleler bulunmasa da defterde olmayan mahalleler de bulunmaktadır (Şekil 5.39). 1546 kayıtlarında bulunan mahallelerin II. Bayezid Dönemi'nde açılmış mahalleler olması muhtemeldir. On altıncı yüzyılın ikinci yarısında nâhiyede çok önemli bir mahalle değişimi olmamıştır.

Çizelge 5.10 : Murad Paşa Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları.

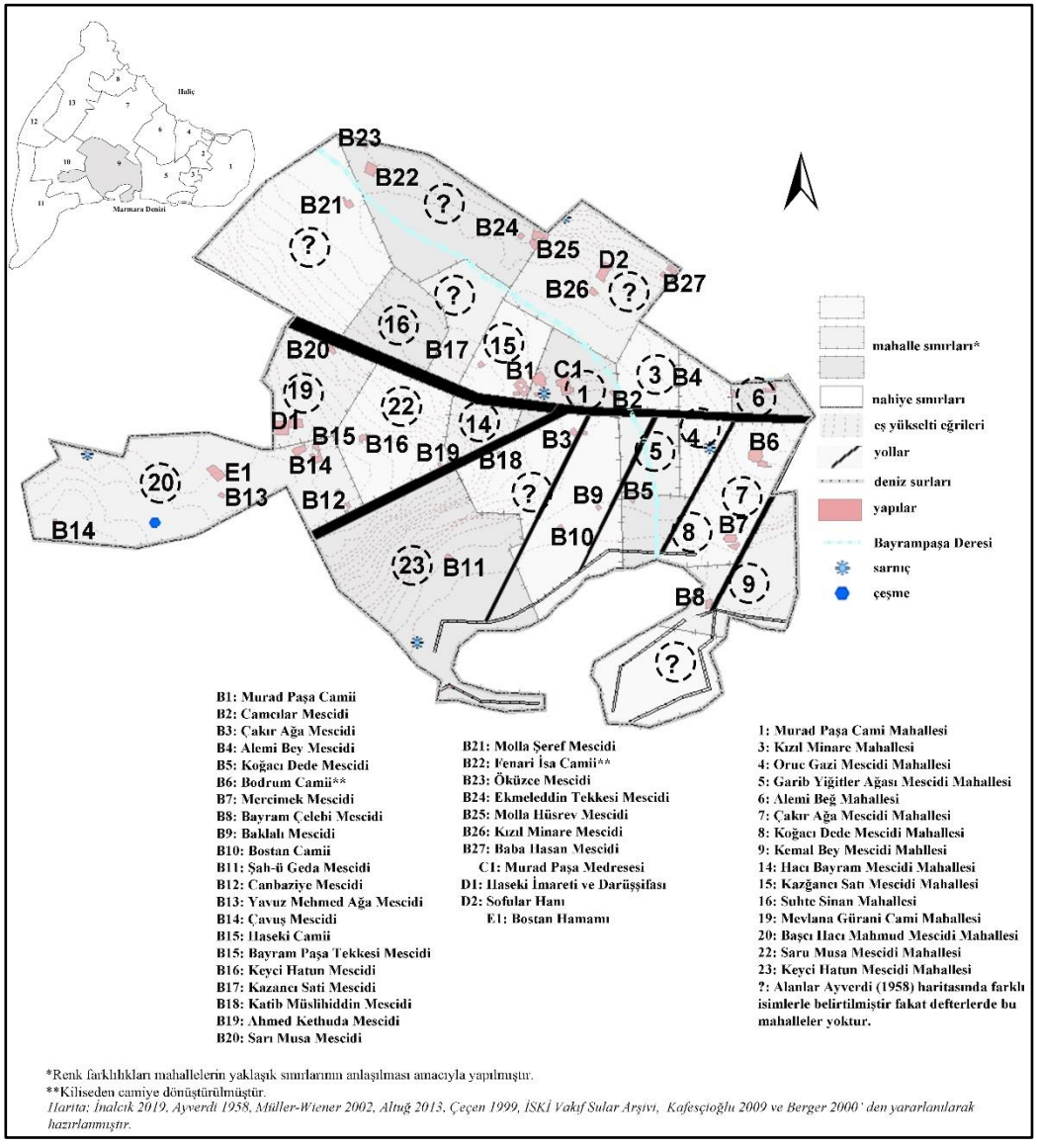
	Mahalle sayısı (1546 ve 1600)	Vakıf sayısı (1546)	Vakıf sayısı (1600)
1	Murad Paşa Camii Mahallesi	12	23
2	Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi	25	24
3	Kızıl Minare Mahallesi	13	14
4	Oruc Gazi Mescidi Mahallesi	17	16
5	Garib Yiğitler Ağası Mescidi Mahallesi	8	10
6	Alemi Beğ Mahallesi	11	16
7	Sufiler Çakır Ağa Mescidi	Mahalle yoktur.	3
8	Çakır Ağa Mescidi Mahallesi	5	9
9	Koğacı Dede Mescidi Mahallesi	25	24
10	Kemal Bey Mescidi Mahallesi	7	5
11	Abdullah Ağa Mescidi Mahallesi	11	18
12	Tahta Minare Mescidi Mahallesi	10	7
13	Katib Müslihuddin Mescidi Mahallesi	6	20
14	Merhum Hacı Ahmed Mescidi Mahallesi	26	15
15	Hacı Bayram Mescidi Mahallesi	5	7
16	Kazğancı Satı Mescidi Mahallesi	6	14
17	Suhte Sinan Mahallesi	7	20
18	Tahta Minare Mescidi Mahallesi	3	9
19	Çavuş Şirmend Beğ Mescidi Mahallesi	9	8
20	Mevlâna Gürani Cami Mahallesi	10	21
21	Başcı Hacı Mahmud Mescidi Mahallesi	15	17
22	Etmekçioğlu Mescidi Mahallesi	3	7
23	Saru Musa Mescidi Mahallesi	11	14
24	Keyci (Kici) Hatun Mescidi Mahallesi	5	14
	Toplam	250	335

Şekil 5.39 : Ayverdi mahalle haritasında Murad Paşa Nâhiyesi'nin konumu ve mahalleleri. (Ayverdi, 1958; yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Murad Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1545 tarihli İVTD ve Şekil 5.40 incelendiğinde Murad Paşa Nâhiyesi'nde mahalle sayılarının fazlalığı, vakıf sayıları ve nâhiyenin oldukça geniş bir alanda kurulmuş olduğu düşünüldüğünde genel anlamda çok yoğun olmayan bir yerleşim söz konusudur.

Şekil 5.40 : 1546 yılı Murad Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Yerleşimin en yoğun olduğu mahalleler Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi, Koğacı Dede Mescidi Mahallesi ve Merhum Hacı Ahmed Mescidi Mahallesi'dir. Adı geçen mahalleler Bayrampaşa Deresi'ne yakın mahallelerdir. En seyrek yerleşim ise Tahta Minare, Etmekçioğlu, Kemal Bey ve Keyci Hatun Mescidi mahallelerindedir. Ayverdi

(1958) haritasında bu mahallelerden Keyci Hatun Mescidi Mahallesi'nin oldukça geniş bir alan kapladığı görülmektedir. Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde olduğu gibi kilise benzeri gayrimüslim nüfusun yoğun olduğuna işaret eden herhangi bir yapı yoğunluğu da söz konusu değildir. Dolayısıyla bu mahallede ve hemen yanında bulunan Kemal Bey Mescidi Mahallesi'nde yerleşimin yoğun olmamasının sebebi limana yakın olması ve 16. yüzyılda görülen veba salgınları ve bu salgınların limanlardan kente geldiği düşüncesi olmalıdır. Böylelikle İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde olduğu gibi bir durumla karşılaşılmaktadır. Eğer böyle bir sonucu kuvvetli bir ihtimal olarak düşünürsek Langa Limanı'nın ve Haliç Limanı'nın Kadırga Limanı'na göre daha aktif kullanıldığı veya yurtdışı transferlerin adı geçen iki limanda daha aktif olduğu ihtimali düşünebilir. Nâhiye genelinde diğer birçok nâhiyede olduğu gibi *hânehâ-i tâhtanî* şeklinde kaydedilen alçak katlı yapılar yoğunluktadır (Bkz: Çizelge I.1). Ticari yapılar ise en çok Murad Paşa Camii ve Başcı Mahmud Mescidi Mahallesi civarında yoğunluk göstermektedir (Bkz: Çizelge I.3). Bu durumun sebebi defterlerde de bahsi geçen Aksaray Pazarı'nın Murad Paşa Camii'ne yakın alanda bulunması ve Başcı Mahmud Mescidi Mahallesi'nde Kehle Pazarı'nın varlığı olmalıdır. Böylelikle 16. yüzyılda İstanbul'da *dükkân-dekkakin* olarak isimlendirilen ticari alanların pazar alanlarına yakın gelişim gösterdiği görülmektedir. Diğer nâhiyelerde olduğu gibi *höcre-höcerat* şeklinde vakfedilen bekar odaları da bahsi geçen bu mahallelerde yoğunluk göstermektedir.

1546 tarihli İVTD'ye göre nâhiyede 1 *çayır*, 1 *çera*k, 5 *kerm*, biri *bağçe-i kebir* olarak vakfedilen 32 *bağç*e ve 12 *cüneyne* olmak üzere toplam 51 adet yeşil alan vakfedilmiştir. Üretim faaliyetlerinin yapıldığı geniş yeşil alanlar, nâhiyede seyrek yerleşimin olması, aynı zamanda nâhiyenin içinden Bayrampaşa Deresi'nin geçmesi, bu derenin sulama ihtiyacına cevap veriyor nitelikte olduğunu düşündürmektedir. Beş *kerm* Hacı Bayram Mescidi Mahallesi'ndedir. Bu mahallenin yolların bağlantı noktasında ve Aksaray Pazarı'na yakın olması üretilen ürünlerin sevkiyatı açısından avantaj olarak görülmüş olmalıdır. *Çayır* Katib Müslihiddin Mescidi Mahallesi'nde *çerak* ise Merhum Hacı Ahmed Mescidi Mahallesi'nde vakfedilmiştir. Ayverdi ve Barkan'a göre adı geçen mahalleler Murad Paşa Camii ve Haseki Hürrem Sultan Külliyesi arasındaki alanı kaplamaktadır (1970). *Bağçe*lerin *cüneyne*lere göre daha yoğun olması mahalle genelinde *bağçe*ler için yeterince alan olduğu ihtimalini düşündürmektedir. *Bağçe*ler vakıf ve hane sayısı ile doğru orantılı olarak Mevlâna

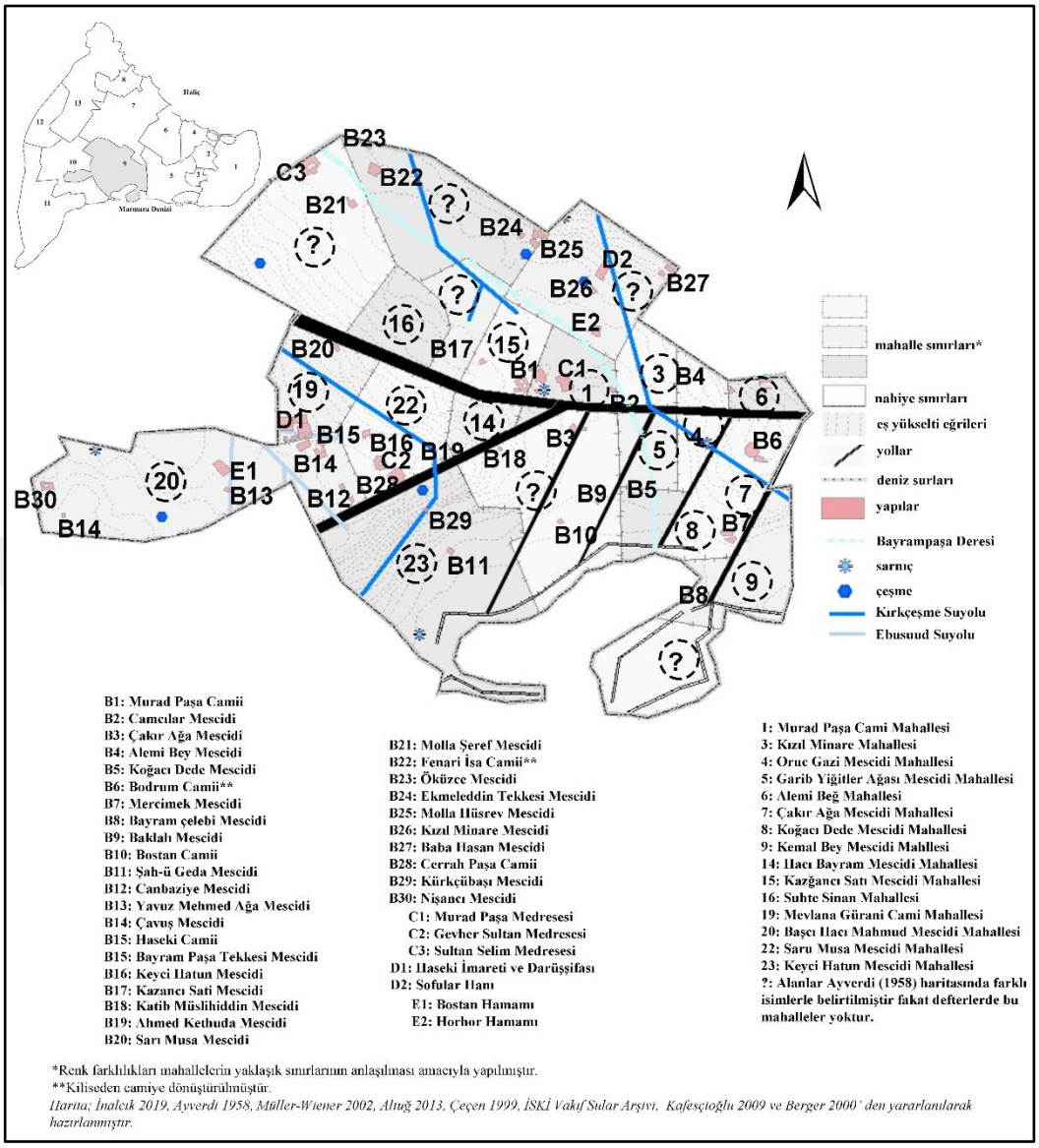
Hüsrev Mescidi Mahallesi ve Koğacı Dede Mescidi Mahallesi'nde yoğundur. Diğer mahallelere göre Alemi Bey Mescidi Mahallesi'nde ise *cüneyne* sayılarının yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu mahallenin diğer mahallelere göre farkı ise yol bağlantılarına yakın olması ve mahallenin içinden Divanyolu'nun geçiyor olmasıdır. Bu durum bu *cüneyne*lerde ekim-dikim yapıldığı ihtimalini düşündürmektedir. Mahallede vakfedilen *bir-i ma* yoğunluğu bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Vakfedilen ağaçlar ise yok denecek kadar azdır. Nâhiyede vakfedilen iki *çardak*tan biri ise hanenin üstünde vakfedilmiştir.

Nâhiyede en genel yapı tipi bir *bir-i ma* ve *zulle* bulunan *muhavvata* ile birlikte vakfedilmiş alanlardır. Bunların yaklaşık yarısında bir *bağçe* de vakfedilmiştir.

1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Murad Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1600 tarihli İVTD, Şekil 5.41'de verilen harita, vakıf sayıları ve yapıların sayıları değerlendirildiğinde nâhiye genelinde çok yoğun olmayan ama seyrek de olmayan bir yerleşim söz konusudur. Nâhiyede yerleşimin en yoğun olduğu alanlar Murad Paşa Camii, Mevlâna Hüsrev Mescidi, Koğacı Dede Mescidi ve Molla Gürani Camii mahalleleridir. Bu mahallerden Murad Paşa ve Molla Gürani Camii mahallelerinin bir cami etrafında kurulduğu görülmektedir. Böylelikle cami etrafında kurulan mahallelerin daha yoğun bir yerleşime hâkim olduğu düşünülebilir. Koğacı Dede Mescidi Mahallesi'nde görülen yerleşim yoğunluğu, topoğrafyanın düze yakın olması ile bağlantılı bulunabilir. Ayrıca, Molla Gürani Mescidi Mahallesi'nde de yerleşimin artış göstermesi Haseki Hürrem Sultan Külliyesi'nin varlığına bağlanabilir. Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde ve İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde[55] olduğu gibi Molla Gürani Camii Mahallesi'nde de cami ve medrese yapılmış olması mahallede yerleşimin zaman içinde yoğunlaştığını düşündürmektedir. Söz konusu deftere göre nâhiyede görülen en seyrek yerleşimler ise Garib Yiğitler Ağası, Sufiler Çakır Ağa, Kemal Bey ve Etmekçioğlu Mescidi mahallelerindedir. Ayverdi ve Barkan'a göre söz konusu mahalleler Bayrampaşa Deresi'nin içinden geçtiği mahallelerdir (1970, s. 307). Bu mahallelerde yerleşimin seyrek olması zeminin sorunlu oluşu ve derenin taşkın ihtimallerini düşündürmektedir.

[55] Özellikle Hacı Hamza Mescidi Mahallesi'ndedir.

Şekil 5.41 : 1600 yılı Murad Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Dükkân ve *höcerat* gibi yapıların yoğun olduğu mahalleler ise 1546 tarihli defter verilerinde olduğu gibi Murad Paşa Camii ve Başcı Mahmud Mescidi mahallelerindedir. On altıncı yüzyılın başında olduğu gibi sonunda da Aksaray Pazarı'nın ve Kuhle Pazarı'nın etkisi olduğu söylenebilir.

Nâhiyenin yerleşim alanlarında en sık görülen yapı tipi *beyt-i suflî* şeklinde kaydedilen ve tek katlı olarak düşünülebilecek yapılardır. Ayrıca hemen hemen her mahallede bulunan tekil odaları ifade eden *höcre*ler de dikkat çekmektedir. (Bkz: Çizelge I.1).

Nâhiye, yeşil alanlar bakımından incelendiğinde Murad Paşa Nâhiyesi'nde 1 *çerak*, biri *bağçe-i nev*, biri *bağçe-i kebir* olmak üzere 31 *bağçe* ve 102 *cüneyne*

bulunmaktadır. Yapı yoğunluğu çok fazla değilken özellikle *cüneyne*lerin çok fazla olması insanların küçük de olsa bir yeşil alan oluşturma isteğini ortaya koymaktadır. Çok yoğun *bağçe* bulunan bir mahalle dikkat çekmezken; *cüneyne*lerin Murad Paşa Camii, Katib Müslihuddin Mescidi ve Mevlâna Gürani Camii mahallelerinde yoğun olarak görüldüğü dikkat çekmektedir (Çizelge I.2). Bahsi geçen iki mahalle yerleşim yoğunluğu en fazla olan mahallelerdir, Katib Müslihiddin Mescidi Mahallesi'nin bulunduğu alan Ayverdi ve Barkan'ın tarifine göre, topoğrafya açısından düze yakındır (1970) ve 1558 yılında faaliyete başlayan Kırkçeşme Suyolu mahalle sınırlarından geçmektedir. *Eşcar-ı müsmire* şeklinde vakfedilen ağaçlar diğer nâhiyelerle kıyaslandığında yoğun değilken toplamda 187 *bir-i ma* ve 87 *zulle* bulunması nâhiyenin yeşil alan öğeleri açısından zengin olduğunu göstermektedir. Vakfedilen 8 ağacın 3'ü Oruç Gazi Mescidi Mahallesi'ndedir. Bu mahalle Divanyolu ve liman arasında bağlantı sağlayan iki önemli yol güzergahının arasında bulunmaktadır. Bu durum ağaçlardan elde edilen ürünlerin bu yolla ulaşımının daha kolay yapıldığının dolayısıyla yola yakınlığın bir avantaj oluşturmuş olabileceğini düşündürmektedir.

1600 tarihli deftere göre Murad Paşa Nâhiyesi'nde bir *beyt-i sufli* ve *höcre*nin beraber bulunduğu *muhavvata* ile vakfedilmiş bir yerleşim alanında bulunan ve bünyesinde bir *bir-i ma* bulunan *cüneyne*ler dikkat çekmektedir.

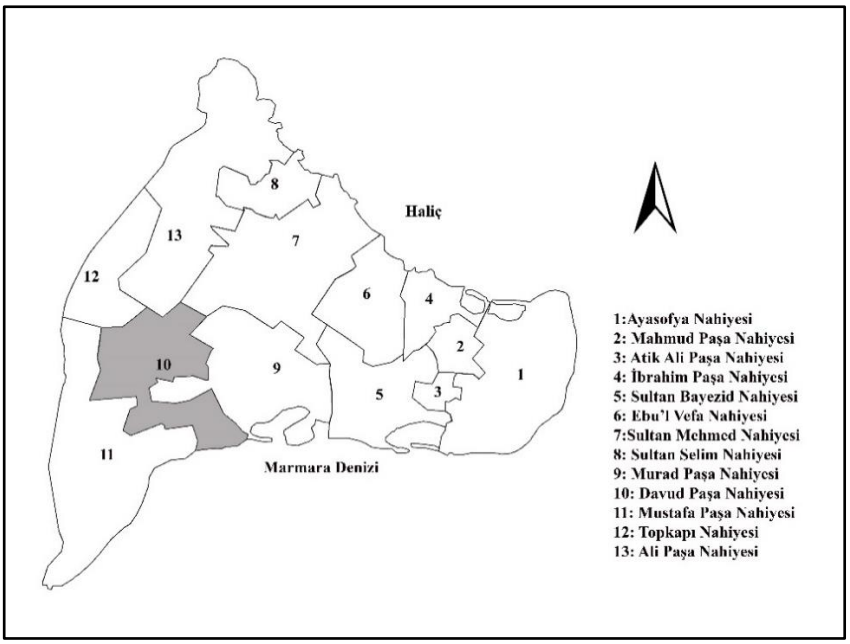
Murad Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanların Sürekliliği ve Değişimi

1546 ve 1600 tarihli İVTD'leri birlikte incelendiğinde her iki defter kayıtlarında da Mevlâna Hüsrev ve Koğacı Dede Mescidi mahallelerinde yerleşim yoğunluğu görülmektedir. On altıncı yüzyılın sonunda Molla Gürani Mescidi Mahallesi'nde 1546 tarihli kayıtlardan daha yoğun bir yerleşimin söz konusu olması, Haseki Hürrem Sultan Külliyesi'nin varlığı ile bağlantılı bulunabilir. Kartal, Haseki Hürrem Sultan Külliyesi'ne yakın bir alanda bulunan Fatih Dönemi'nde yapılmış olma ihtimali yüksek olan Bostan Hamamı'nın Haseki Hürrem Sultan'ın talimatıyla Mimar Sinan tarafından onarılmış olabileceğini belirtmiştir (2012, s. 384). Böylelikle bölgenin 16. yüzyılın ortasında sosyal anlamda gelişim gösterdiğini söylemek yanlış olmaz. Benzer şekilde cami ve medreselerin yapılmasıyla yerleşimin artması Mahmud Paşa ve İbrahim Paşa nâhiyelerindeki bazı mahallelerde de görülmüştü. En seyrek yerleşim ise Etmekçioğu ve Kemal Bey Mescidi mahallelerindedir. 1600 tarihli defter kayıtlarına göre bu mahallelere Garib Yiğitler Ağası, Sufiler Çakır Ağa Mescidi mahalleleri

eklenmiştir. Bu mahallelerin içinden geçen Bayrampaşa Deresi'nin zaman zaman taşmış olma ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim, Selaniki de 1563 yılında meydana gelen ve 24 saat süren sel felaketinden bahseder. Murad Paşa Camii Mahallesi'nde ve Başcı Mahmud Mescidi Mahallesi'nde ticari yapıların yoğunluğu yüzyıl boyunca değişmemiştir. Bu durum bahsi geçen iki mahallenin sınırlarında bulunan pazarların da aktif olarak devam ettiğini düşündürmektedir. *'Kerm'* olarak vakfedilen bağlar yok olmuştur. *Bağçe* olarak kaydedilen yeşil alanlarda az da olsa azalma olmuş daha küçük yeşil alan birimi olarak tarif edilen *cüneyne*lerin sayısı ise artmıştır. Bu durum ayrıca yeşil alanların aktif kullanıldığının da göstergesidir. Artan *zulle* ve *bir-i ma* sayıları da yeşil alanların aktif ve verimli kullanıldığını doğrular niteliktedir. Söz konusu yüzyıl boyunca vakfiyelerde *bir-i ma*lar oldukça yoğundur fakat vakfedilen ağaçlar çok az artmıştır.

5.10 Davud Paşa Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami'i Davud Paşa)*

Eyice'ye göre Veziriazam Koca Davud Paşa, Arcadius Forumu civarında cami, medrese, mektep, aşhane ve imaret ve bir çeşme inşa ettirerek nahiyenin merkezini belirlemiştir. Külliye yakınına 108 dükkan ve 11 oda inşa ettirmesi (1994, s. 42) nahiyenin ticari olarak da canlandırılmasını sağlamış olmalıdır. Güneyde, Marmara Denizi'ne sınırı olan bir nâhiyedir (Şekil 5.42).

Şekil 5.42 : Davud Paşa Nâhiyesi'nin konumu (İnalcık, 2001; Ayverdi, 1958; Ayverdi ve Barkan, 1976; Canatar, 2004' ten yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

Nâhiyedeki en eski yapılar Bizans Dönemi'nde kilise olarak inşa edilmiş İstanbul'un fethiyle mescide dönüştürülmüş, Ese (İsa) Kapı Mescidi, Arabacı Bayezid Mescidi ve Etyemez Tekke Mescidi'dir (Kırımtayf, 2001, s. 94,96,99). Nâhiye sınırlarında bulunan ve 16. Yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği bilinen Kazasker Abdurrahman Efendi Camii 1918 yılında büyük bir yangınla zarar görmüş 1950'li yıllarda aslına uygun şekilde yapılmış olsa da 1956-1957 yıllarında tamamen yıkılmış ve yok edilmiştir (Eyice, 2006, s. 116-118).

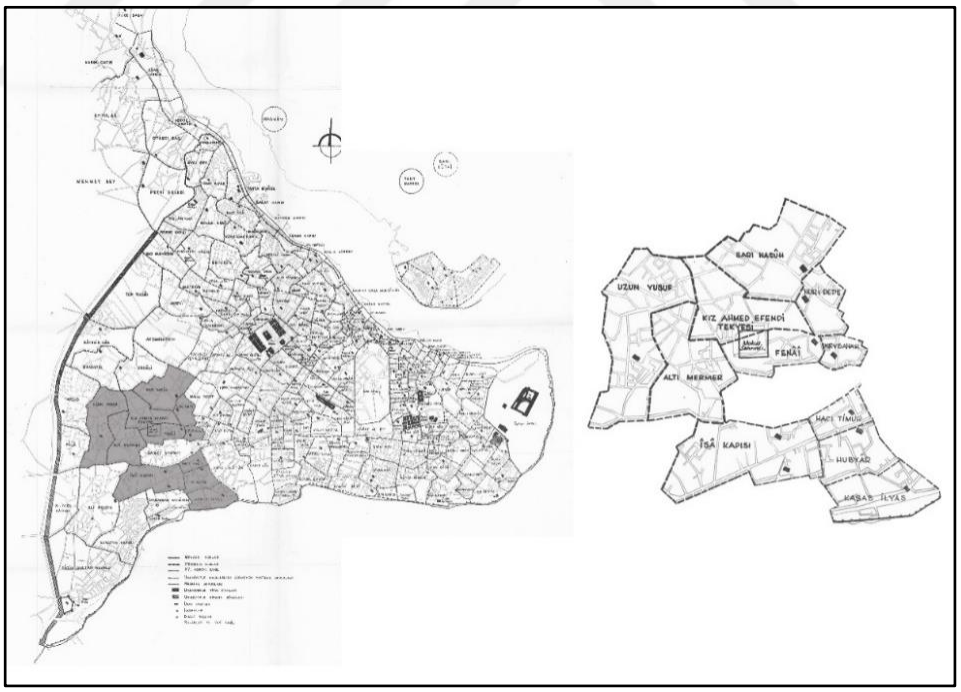
Bu alanda daha önceleri mahalleler olsa da Davud Paşa Külliyesi'nin yapılması nâhiyenin esas gelişimini sağlamıştır. II. Beyazid Dönemi'nde nâhiyede sekiz yeni mahalle kurulmuştur. Davud Paşa, bu alanın yanı sıra bugün Davud Paşa adıyla anılan Marmara kıyısındaki bölgede saray, hamam, dükkanlar ve iskele yaptırarak bu alanın da yerleşim alanı haline gelmesine 'katkıda bulunmuştur' (İnalcık,2001, s. 225-226).

1546 İVTD'ye göre nâhiyede biri mescidsiz veya camisiz, ikisi cami ve diğerleri mescid etrafında kurulmuş 13 mahalle bulunmaktadır. 1600 tarihi İVTD incelendiğinde ise ikisi mescidsiz veya camisiz, ikisi cami ve diğerleri mescid etrafında kurulmuş 14 mahalle bulunmaktadır. Hacı Piri Mahallesi 1546 defterinde bulunmazken 1600 tarihli defterde bulunmaktadır (Çizelge 5.11). Söz konusu mahallenin 16. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuş olması muhtemeldir. Fakat 1546 tarihli İVTD'de bölüm olmasa da farklı mahallelerdeki vakfiyelerde bu mahallenin bahsi geçmesi ilginçtir.

Çizelge 5.11 : Davud Paşa Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları.

	Mahalle sayısı (1546 ve 1600)	Vakıf sayısı (1546)	Vakıf sayısı (1600)
1	Davud Paşa Camii Mahallesi	18	56
2	Hubyar Mescidi Mahallesi	9	17
3	Abayicizade Mescidi Mahallesi	2	1
4	Kassab Hacı İlyas Camii Mahallesi	22	34
5	Hacı Piri Mahallesi	Mahalle yoktur.	1
6	Kürkçübaşi Mahallesi	11	51
7	Canbaz Mustafa Bey Mescidi Mahallesi	1	1
8	Toptaşı Mescidi Mahallesi	9	25
9	Nurli Dede Mescidi Mahallesi	15	26
10	Seydi Halife Mescidi Mahallesi	7	19
11	Sarı Nasuh Mescidi Mahallesi	9	5
12	Sarrac Doğan Mescidi Mahallesi	8	7
13	Mimar Şüca Mescidi Mahallesi	8	12
14	Macuni Mescidi Mahallesi	3	9
	Toplam	122	264

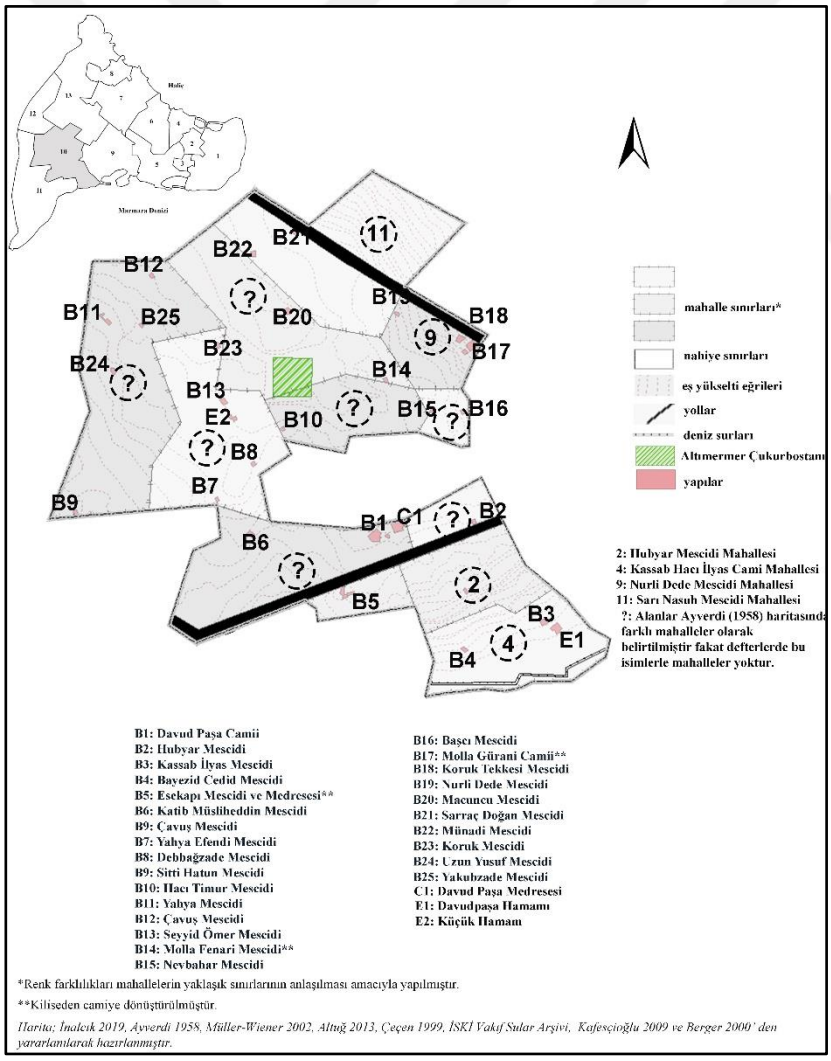
Ayverdi mahalle haritası incelendiğinde ise defterlerde bahsi geçen mahallelerden yalnızca dördünün adı geçmektedir. Bu mahalleler Hubyar Mescidi Mahallesi, Kassab İlyas Camii Mahallesi, Nurli Dede Mescidi Mahallesi ve Sarı Nasuh Mescidi Mahallesi'dir. İnalcık nâhiye sınırları haritası ile üst üste düşürüldüğünde ise defterlerde olmayan mahallelerin olduğu dikkat çekmektedir (Şekil 5.43). Yalnızca İnalcık nâhiye haritasına göre bu nâhiye sınırlarında olması gereken Tarsuslu Mahallesi defterlerde Mustafa Paşa Nâhiyesi'ndedir. Dolayısıyla Tarsuslu Mahallesi bu nâhiyede değerlendirilmemiştir. Bu veriler sonucunda Fatih Dönemi (1451-1481) sonları için hazırlanan mahalle sınırları ile defterler arasında farklılıklar görülmektedir. Dolayısıyla 15. yüzyılın sonunda 16. yüzyılın başında mahalle genelinde kentleşme ve mahalle oluşumlarında farklılıklar olmuştur şeklinde bir yorum yapılabilir. Nâhiye genelinde bazı cami, mescid yapılarının Kanuni Dönemi'nde yapılması, Haseki Hürrem Sultan Külliyesi'nin nâhiyenin bitişiğinde olması Kanuni Sultan Süleyman'ın bu alanda imar faaliyetlerinin yoğun olduğunu ve nâhiyenin en önemli gelişimini Kanuni Dönemi'nde (16. yüzyılın ilk yarısında) gösterdiğini söylemek mümkündür.

Şekil 5.43 : Ayverdi mahalle haritasında Davud Paşa Nâhiyesi'nin konumu ve mahalleleri (Ayverdi, 1958; yazar tarafından düzenlenmiştir).

1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Davud Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1546 tarihli İVTD incelendiğinde kentleşme anlamında en gelişmiş mahallelerin Davud Paşa Camii ve Kassab İlyas Camii mahallelerinde olduğu dikkat çekmektedir. Bu mahallelerin ikisinin de cami etrafında kurulmuş olması 16. yüzyılda cami etrafında kurulan mahallelerde mescidler etrafında kurulan mahallelere oranla nüfusun ve yapılaşmanın daha yoğun olduğunu düşündürmektedir. Sarı Nasuh, Sarrac Doğan, Mimar Şüca ve Macuni Mescidi mahallelerinde ise yerleşim yoğunluğu daha azdır. Ayverdi mahalle haritası ve Ayverdi ve Barkan'a göre bu mahallelerin hepsi nâhiyede kıyıya en uzak mahallelerdir (1970) (Mahallelerin konumları ve özellikleri Şekil 5.44'de görülmektedir). Böylelikle denize yakın alanlarda yerleşimin daha yoğun olduğu söylenebilir.

Şekil 5.44 : 1546 yılı Davud Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Davud Paşa Nâhiyesi'nde dükkanların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Mahallenin iskeleye yakın olması ticari faaliyetler açısından avantaj sağlamış olmalıdır. Ticaret alanları yoğun almasına ragmen, *höcerat* olarak kaydedilen bekar odaları yoğun değildir. Nâhiye genelinde de *hânehâ-i tâhtanî* şeklinde kaydedilen yapılar yoğunluktadır (Bkz: Çizelge J.1).

Nâhiyede 2 *bağ*, 1 *bostan*, 1*çerak*, 4 *kerm*, 15 *bağçe* ve 11 *cüneyne* bulunmaktadır (Bkz: Çizelge J.2). Bu sayılar, vakfiye sayıları ve hane sayıları ile birlikte düşünüldüğünde 16. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da yerleşim alanlarında yeşil alan oranının en yüksek olduğu nâhiye Davud Paşa Nâhiyesi'dir. Bu durumun en önemli sebebinin bulunduğu konum olması muhtemeldir. Nâhiye kent surlarına ve sur kapılarına da oldukça yakındır. Davud Paşa İskelesi nâhiye sınırlarındadır. Ayrıca nâhiyeye ismini veren Davud Paşa Külliyesi'ni diğer külliyelerden ayıran bir özellik de hem medrese hem de mektep bulunmasıdır. Daha önce benzer şekilde İbrahim Paşa ve Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde medreselerin bulunduğu mahallelerde yerleşimin artması ve dolayısıyla yeşil alanların artması söz konusudur. Nahiyenin yeşil alan yoğunluğu, güneye doğru konumlanmış olması ile ilgili bulunabilir.

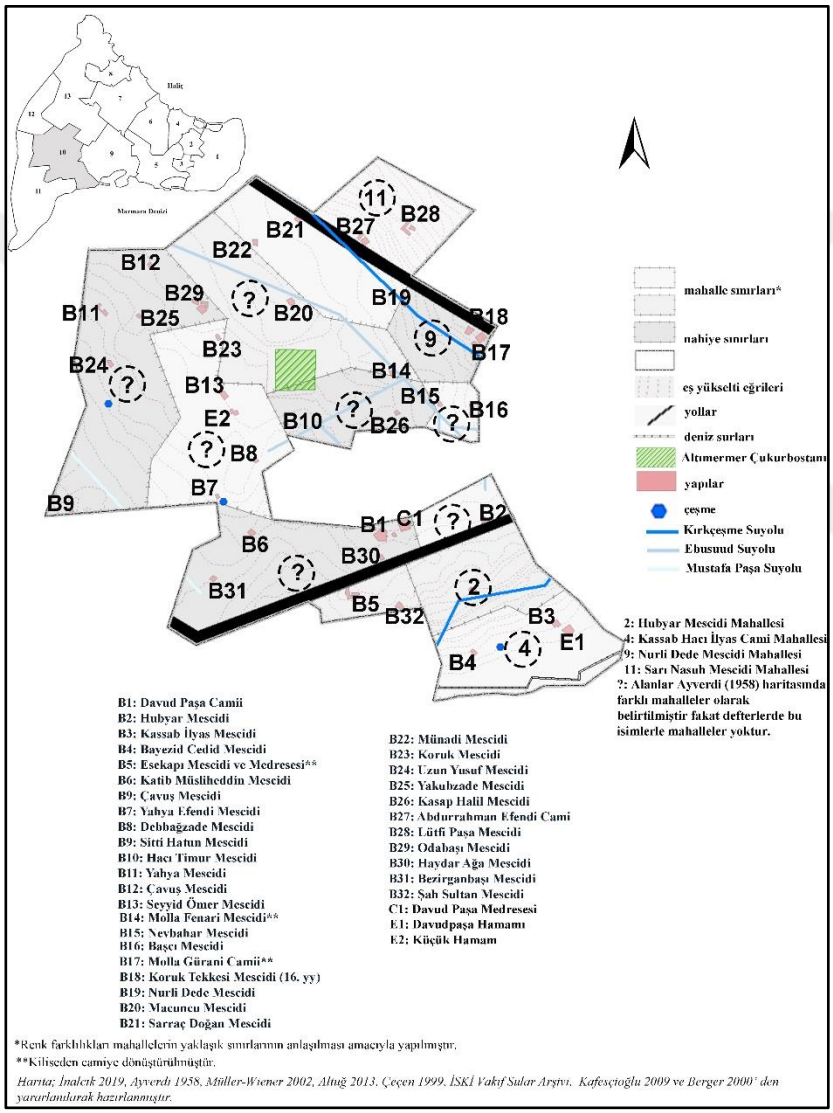
Davud Paşa Camii Mahallesi, Kassab Hacı İlyas Camii Mahallesi ve Kürkçübaşi Mahallesi yeşil alanların en yoğun görüldüğü mahallelerdir. Bu mahallelerde kıyıya en yakın mahalleler olup *bir-i ma* olarak kaydedilen su kuyularının da en yoğun olduğu mahallelerdir. Bağ, bostan gibi yeşil alanlar daha çok iç kesimlerde bulunan mahallelerde görülmektedir. Bu alanların topoğrafyasının daha düze yakın olması dikkat çekmektedir (Bkz: Şekil 5.47). Ayrıca çukurbostan yakınlığının da insanların ekim-dikim faaliyetlerine yönelttiği yeşil alanların arttığı tahmin edilebilir. Nâhiyede herhangi bir *çardak* veya ağaç ismi bulunmazken *zulle*ler ve *bir-i ma*lar bulunmaktadır.

Nâhiye genelinde en sık rastlanan yeşil alanlar *bir-i ma* bulunan *zulle* veya *bağçe*lerden oluşan alanlardır.

1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Davud Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1600 tarihli İVTD incelendiğinde 1546 tarihli İVTD'deki gibi iskan faaliyetlerinin en yoğun olduğu mahallelerin, nâhiyenin diğer mahallelerinin aksine (diğer mahalleler bir mescid etrafında kurulmuştur) her ikisi de bir cami etrafında kurulan Davud Paşa

Cami ve Kassab İlyas Cami mahallelerinde olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca Kürkçübaşı Mahallesi'nde de bahsi geçen iki mahalle kadar olmasa da yerleşim yoğundur. Abayicizade Mescidi Mahallesi, Hacı Piri Mahallesi, Canbaz Mustafa Bey Mescidi Mahallesi dışındaki her mahallede kayda değer bir yerleşimin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Yerleşimin yoğun olduğu mahalleler cami, medrese, hamam gibi sosyal yapıların daha yoğun olduğu ve/veya kıyıya ve limana yakın mahallelerdir (Bkz: Şekil 5.45, Çizelge J.1, Çizelge J.3 ve Çizelge J.4).

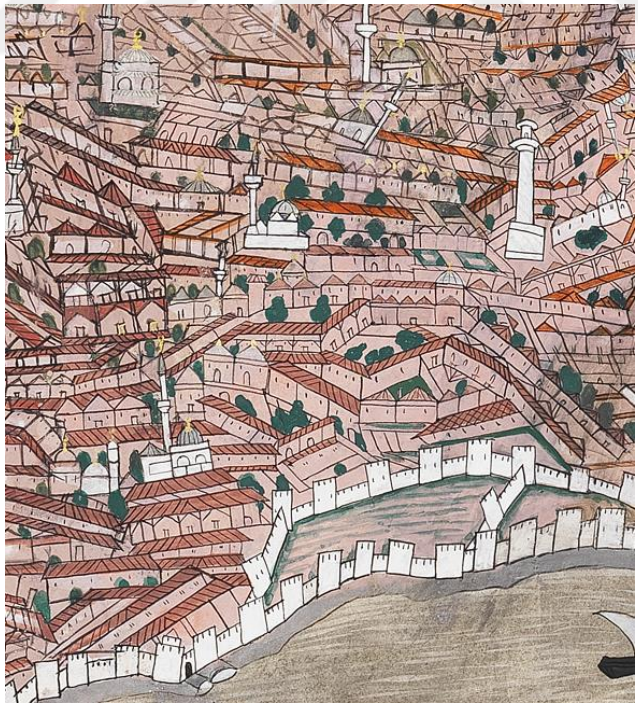
Şekil 5.45 : 1600 yılı Davud Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Nâhiye genelinde Davud Paşa Camii Mahallesi dışında ticaret yapıları ve *höcre/höcerat* tipi yapılar oldukça az vakfedilmiştir, bunların yerine hane tipi yapılar yoğunluktadır. Dolayısıyla Davud Paşa Camii Mahallesi dışında herhangi bir mahallede ticari faaliyetlerin sınırılı olduğu düşünülebilir. Tıpkı Mahmud Paşa, Murad

Paşa, Atik Ali Paşa nâhiyelerinde olduğu gibi nâhiye merkezi aynı zamanda ticaret merkezidir. Bu bölge hane tipi yerleşimler bakımından zayıf fakat ticari yapılar açısından zengindir.

Nâhiyede en sık görülen yapı tipi *beyt-i suflî* şeklinde kaydedilen yapılardır. Aynı anlama gelen *hâne -i tâhtanî* içeren vakfiyeler de yadsınamayacak kadar fazladır (Bkz: Çizelge J.1). Böylelikle 16. yüzyılın sonunda Davud Paşa Nâhiyesi'nde yapıların tek katlı yapıldığını söylemek muhtemeldir.

Nâhiyede 3 *kerm,* 1'i *bağçe-i kebir* olmak üzere 16 *bağçe* ve 89 *cüneyne* bulunmaktadır. *Cüneyne*lerin sayısındaki yoğunluk dikkat çekmektedir. Nakkaş Osman'ın İstanbul tasviridne Davud Paşa Nâhiyesi civarında yeşil doku dikkat çekmektedir (Şekil 5.46). Nâhiyede yeşil alan bileşenlerinde de kayda değer bir yoğunluk söz konusudur. 125 *bir-i ma*, 67 *zulle* ve 23 ağaç ismi şimdiye kadar nâhiyelerde vakfedilenlerin çok üzerindedir. Bu sonuçlardan dolayı nâhiyenin yeşil alanlar ve yeşil alan bileşenleri açısından en zengin nâhiye olduğu söylenebilir. Güneyde bir nâhiye olması, yüzölçümüne göre hane sayılarının yoğun olmaması bu durumun sebebi olarak düşünülebilir.

Şekil 5.46 : Nakkaş Osman'ın İstanbul tasvirinde Davud Paşa Nâhiyesi olabilecek alanda yeşil alanların yoğunluğu (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi; Hazine Bölüme, nr. 1523, 158b-159a).

Nâhiye genelinde çok kesin bir yeşil alan tipi tarif edilemese de menzillerin genellikle etrafının çevrelenmiş olduğu ve önemli bir bölümünün *bir-i ma* bulunduran haneler oldukları dikkat çekmektedir.

Ayrıca tarihi kesin belli olmamakla birlikte 1566-1583 yılları arasında kaydedildiği tahmin edilen Mimar Sinan Vakfiyesi'nde Davud Paşa Nâhiyesi içinde Sarı Nasuh Mescidi Mahallesi'nde bir *bağçe* ve iki adet iki katlı gurfeli hanenin alanında *suffa,* bir-i ma ve *muhavvata* ile birlikte vakfedildiği görülmektedir (Kartal, 2018, s. 163).

Davud Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanların Sürekliliği ve Değişimi

Başta Kanuni Döneminde olmak üzere 16. yüzyıl boyunca Davud Paşa Nâhiyesi iskân faaliyetleri açısından gelişim göstermiştir. Davud Paşa Camii, Kassab İlyas Camii ve Kürkçübaşı mahalleleri yerleşimin en yoğun olduğu mahallelerdir. Kıyıya yakın alanlarda yapıların yoğun olması topoğrafyanın ise oldukça eğimli olması burada topoğrafyaya müdahalenin fazla olabileceği ihtimalini düşündürmektedir.

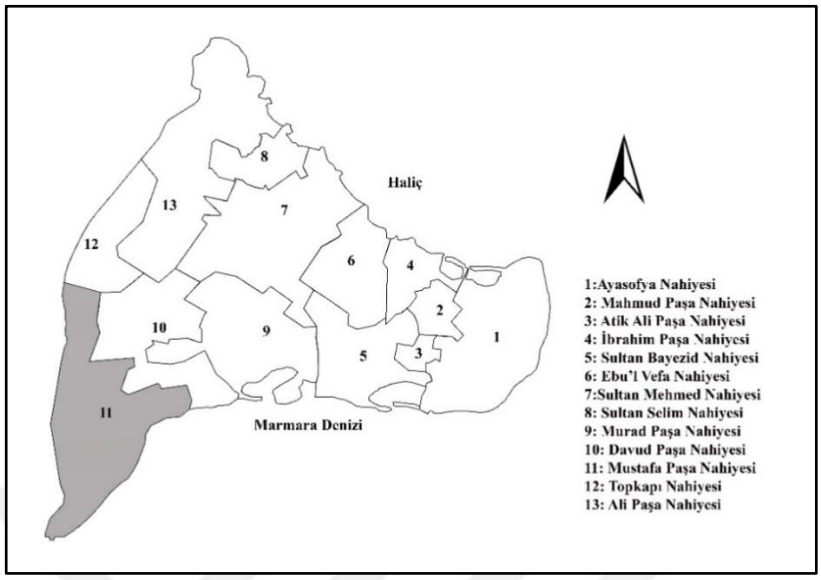
Nâhiye genelinde yapıların genellikle tek katlı veya alçak katlı olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde diğer nâhiyelerde artan *cüneyne*ler bu nâhiyede de yoğundur. Nâhiye yeşil alanlar ve yeşil alan öğeleri açısından zengindir. Bu özelliğin 1600 tarihli İVTD de de devam ettiği görülmüştür. Denize yakın mahallelerde *bağçe* ve *cüneyne* gibi yeşil alanlar bulunurken; iç kesimlerde *kerm, bağ, bostan* gibi yeşil alanlar bulunmaktadır. Nâhiyedeki bu genel özellik, iç kesimlerin Bayrampaşa Deresi'ne yakın olması, daha düz olması veya çukurbostan olması nedeni ile nahiyenin konumunun kent içi tarıma elverişli olduğunu göstermektedir.

5.11 Mustafa Paşa Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami'i Mustafa Paşa'l Merhum)*

İnalcık'a göre, ll. Bayezid'in hükümdarlığının sonuna doğru Müslüman nüfus Silivrikapı yönünde genişlemiş ve Veziriazam Koca Mustafa Paşa, Hagios Andreas Kilisesi'ni camiye çevirtmiştir. İlerleyen yıllarda camiye ek olarak imaret, hankâh, medrese, okul, görevliler için konutlar inşa ettirmesiyle Koca Mustafa Paşa Külliyesi tamamlanmış; böylece Koca Mustafa Paşa Nahiyesi kurulmuştur (2001, s. 226-227). Ayverdi ve Barkan' a göre, cami kiliseden çevrilmiş olmasına rağmen yapılan değişiklikler ve eklemeler dolayısıyla kiliseye benzeyen yeri kalmamıştır (1970).

Kara parçası olarak geniş ama seyrek nüfuslu mahallelerdendir (Şekil 5.47). II. Beyazid zamanında bu nâhiyede 17'den fazla mahalle kurulmuştur. Ayrıca Kanuni

Sultan Süleyman zamanında en çok mahalle kurulan nâhiye de burasıdır (İnalcık, 2001, s. 226-227).

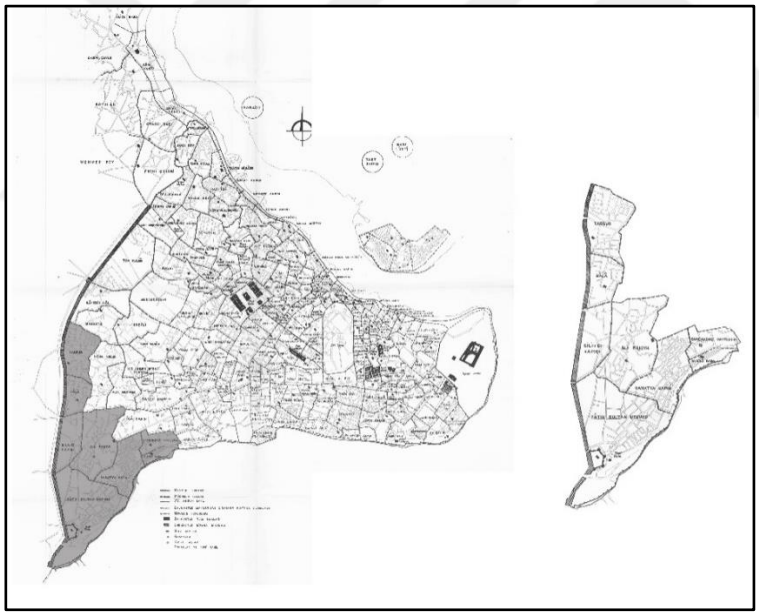
Şekil 5.47 : Mustafa Paşa Nâhiyesi'nin konumu (İnalcık, 2001; Ayverdi, 1958; Ayverdi ve Barkan, 1976; Canatar, 2004' ten yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

Nâhiyede Samatya bölgesi oldukça geniş bir alana sahiptir. Eyice'ye göre Anadolu'dan anadilleri Türkçe fakat yazı dilleri Grekçe olan Ortodokslar da bu nâhiye sınırlarına yerleştirilmiştir. Nâhiyenin güneyinde ise Ermeniler bulunmaktaydı. Fatih Sultan Mehmed bu Ermenilere bir de kilise bağışlamıştır (2006, s. 48). İnalcık'a göre ilk göç gruplarından Müslümanların birçoğunun firar ettiği kentte çoğunlukla Rumların kaldığı 1455 tarihli tahrirden anlaşılmaktadır. Bu durum sebebiyle nâhiyede vakıf sayısı oldukça azdır. Defter kayıtlarına göre en az vakfiye sayısı olan mahalledir. Ayrıca yapı gruplarının sayıları da seyrek bir nüfusun varlığını ortaya koymaktadır. Bu durumun sebebi gayrimüslim nüfusun fazla, Türk nüfusun az olması şeklinde düşünülebilir. Ayverdi ve Barkan ise bu bölgenin Fetih'ten sonra en geç gelişen kısım olduğunu, mahallelerin Fatih Dönemi'nden sonra çoğalmaya başladığını, fakat hiçbir zaman diğer nâhiyelerin sıkışıklığına erişemediğini belirtmiştir. Ayrıca devletin nâhiyeye yerleşimi teşvik için nâhiye sınırlarında bulunan camilerin üçte birinin vakfının padişah hazinelerinden karşılandığını ifade etmiş, nâhiyede 15. ve 16. yüzyıl arasında sıkça değiştiğini hatta bazı mahallelerin isimlerinin zamanla unutulduğunu eklemiştir (1970, s. 366). Vavassore tasvirinde de Mustafa Paşa olabilecek alanda seyrek yerleşim dikkat çekmektedir (Şekil 5.48).

Şekil 5.48 : Vavassore tasvirinde Mustafa Paşa Nâhiyesi olabilecek alanda seyrek yerleşim (HÜA).

Ayverdi'nin Fatih Dönemi sonlarında İstanbul mahallelerini belirten haritasında da mahallelerin oldukça geniş alanlarda kurulmuş ve seyrek olduğu göze çarpmaktadır (Şekil 5.49).

Şekil 5.49 : Ayverdi haritasında Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde konumu ve mahalleleri (Ayverdi, 1958; yazar tarafından düzenlenmiştir).

Nâhiyede, 1546 tarihli İVTD'de 29; 1600 tarihli İVTD'de 28 adet mahalle bulunmasına rağmen söz konusu haritada yalnızca 7 mahalle bulunmaktadır (Çizelge 5.12). Bu mahallelerden Sancakdar Hayrüddin, Mirza Baba, Tarsus, Ali Fakıyh ve Ayverdi ve Barkan'a göre sonradan adı Yedikule olarak değişsen Fatih Sultan Mehmed Mahalleleri defterlerde de bulunan mahallelerdir (1970, s.366). Bu mahalleler dışında harita da bulunan mahalleler defterde yokken yirmiyi aşkın yeni

mahalle defterlerde bulunmaktadır. Ayverdi ve Barkan bu mahallelerin bazılarının hükümdara ait varlıklarla hızlıca kurulan mahalleler olduğunu belirtmiştir (1970, s.366).

Çizelge 5.12 : Mustafa Paşa Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları.

	Mahalle sayısı (1546 ve 1600)	Vakıf sayısı (1546)	Vakıf sayısı (1600)
1	Mustafa Paşa Camii Mahallesi	8	15
2	Hacı Hatun Mescidi Mahallesi	4	9
3	Canbaz Mustafa Bey Mescidi Mahallesi	12	10
4	Kavak Mescidi Mahallesi	9	17
5	Gülciyan Mescidi Mahallesi	8	17
6	İlyas Bey Mescidi Mahallesi	8	8
7	Ahmed Dede Mescidi Mahallesi	4	14
8	Arab Tacüddin Mesidi Mahallesi	10	3
9	Mirza Baba Mescidi Mahallesi	-	-
10	Katib Muslihuddin Mescidi Mahallesi	2	2
11	Sancakdar Hayrüddin Mescidi Mahallesi	3	23
12	Arabacı Bayezid Mescidi Mahallesi	4	11
13	Kapıcı Karagöz Mescidi Mahallesi	1	-
14	Zehgirci Kemal Mescidi Mahallesi	3	1
15	Aydın Kethuda Mescidi Mahallesi	4	3
16	Hacı Muhyiddin Mescidi Mahallesi	5	11
17	Acem Alisi Mescidi Mahallesi	5	4
18	Tarsuslu Mescidi Mahallesi	5	6
19	Hacı Evliya Mescidi Mahallesi	8	6
20	Yazıcı Murad Mescidi Mahallesi	3	7
21	Melek Hatun Mescidi Mahallesi	3	1
22	Simkeş Hacı Mescidi Mahallesi	3	7
23	Yusuf Fakıyh Mescidi Mahallesi	7	4
24	Hacı İbrahim Çavuş Mescidi Mahallesi	2	3
25	Koruk Mahmud Mescidi Mahallesi	2	5
26	Seyyid Ömer Camii Mahallesi	1	13
27	Abdi Çelebi Mescidi Mahallesi	1	18
28	İstemad Kapısı Mahallesi	2	2
29	Yedikule Mahallesi	10	7
	Toplam	137	227

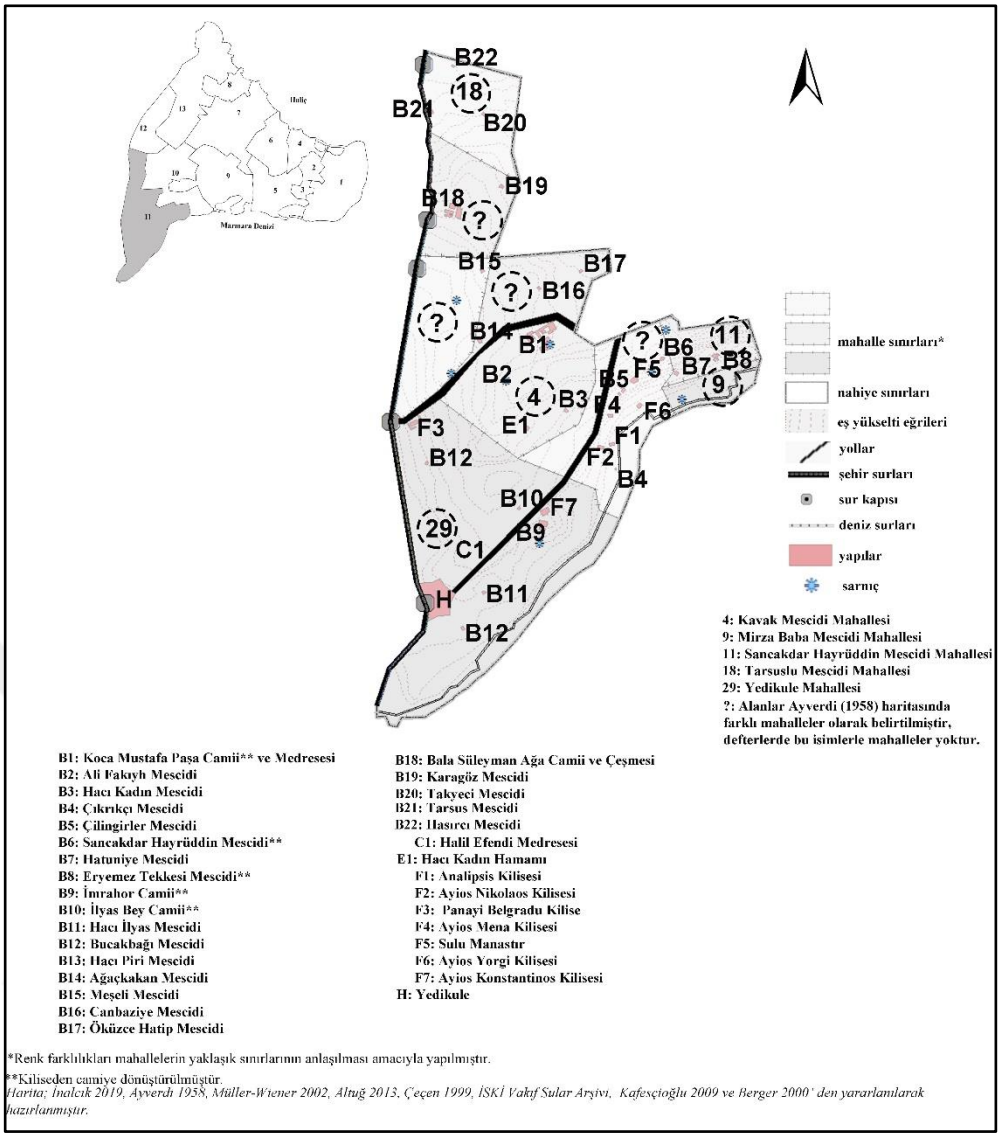
Nâhiyeye ismini veren Koca Mustafa Paşa Camii gibi İmrahor İlyas Bey Mescidi ve Sancakdar Hayreddin Mescidi de Bizans Dönemi'nden kalma İstanbul'un fethiyle kiliseden camiye dönüştürülmüş yapılardır (Kırımtayf, 2001, s. 35-41-99). Bahsi geçen yapılar nâhiyede bulunan en eski yapılardır. Dolayısıyla adı geçen bu mescidlerin etrafındaki yerleşim de oldukça eski olmalıdır. Ayrıca bölgede 1551 yılında Hadım İbrahim Paşa Külliyesi yapılmıştır. Söz konusu dönemde külliyede cami ile birlikte bir medrese, bir mektep ve üç hamam olduğu bilinmektedir (İnalcık,

2019 s. 159). Shopov ve Han'a göre, 15. ve 18. yüzyıl arasında önemli tarım faaliyetlerinin yapıldığı Yedikule Bostanları da nâhiye sınırlarında bulunmaktadır (2013, s. 34-35).

Mahalleler ve vakıf sayıları incelendiğinde 1546 kayıtlarında yerleşim yok denecek kadar azdır. 1600 tarihli deftere göre ise nispeten yerleşimler olmaya başlamıştır. Fetih'ten 16. yüzyıl sonuna kadar en etkin iskân hareketlerinin 16. yüzyılın ikinci yarısında olduğu söylenebilir.

1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Koca Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1546 tarihli İVTD incelendiğinde nâhiyenin en seyrek yerleşime sahip nâhiye olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 5. 50). 1546 tarihli İVTD incelenip vakfiye sayısı ve hane sayıları dikkate alındığında Mustafa Paşa Camii ve İlyas Bey Mescidi Mahallesi civarında az da olsa yerleşimin olduğu söylenebilir (Çizelge K.1). Mustafa Paşa ve İlyas Bey mahallelerini oluşturan dini yapılar Bizans Dönemi'nden kalan ve kiliseden camiye dönüştürülmüş yapılardır. Dolayısıyla bu mahallelerde yerleşimin çok eskiye dayandığı sonucu çıkarılabilir. Bu yerleşimin Bizans'tan devam etmiş olması muhtemeldir. Yerleşimin yanı sıra İlyas Bey Mescidi Mahallesi; Katib Müslihiddin ve Acem Alisi Mescidi mahalleleri ile birlikte *dükkân-dekakin* gibi yapıların bulunduğu mahallelerdir. Diğer nâhiyelerde olduğu gibi bu nâhiyede de *höcre-höcerat*lar ticaret alanlarının bulunduğu bu mahallelerde görülmektedir.

Şekil 5.50 : 1546 yılı Mustafa Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

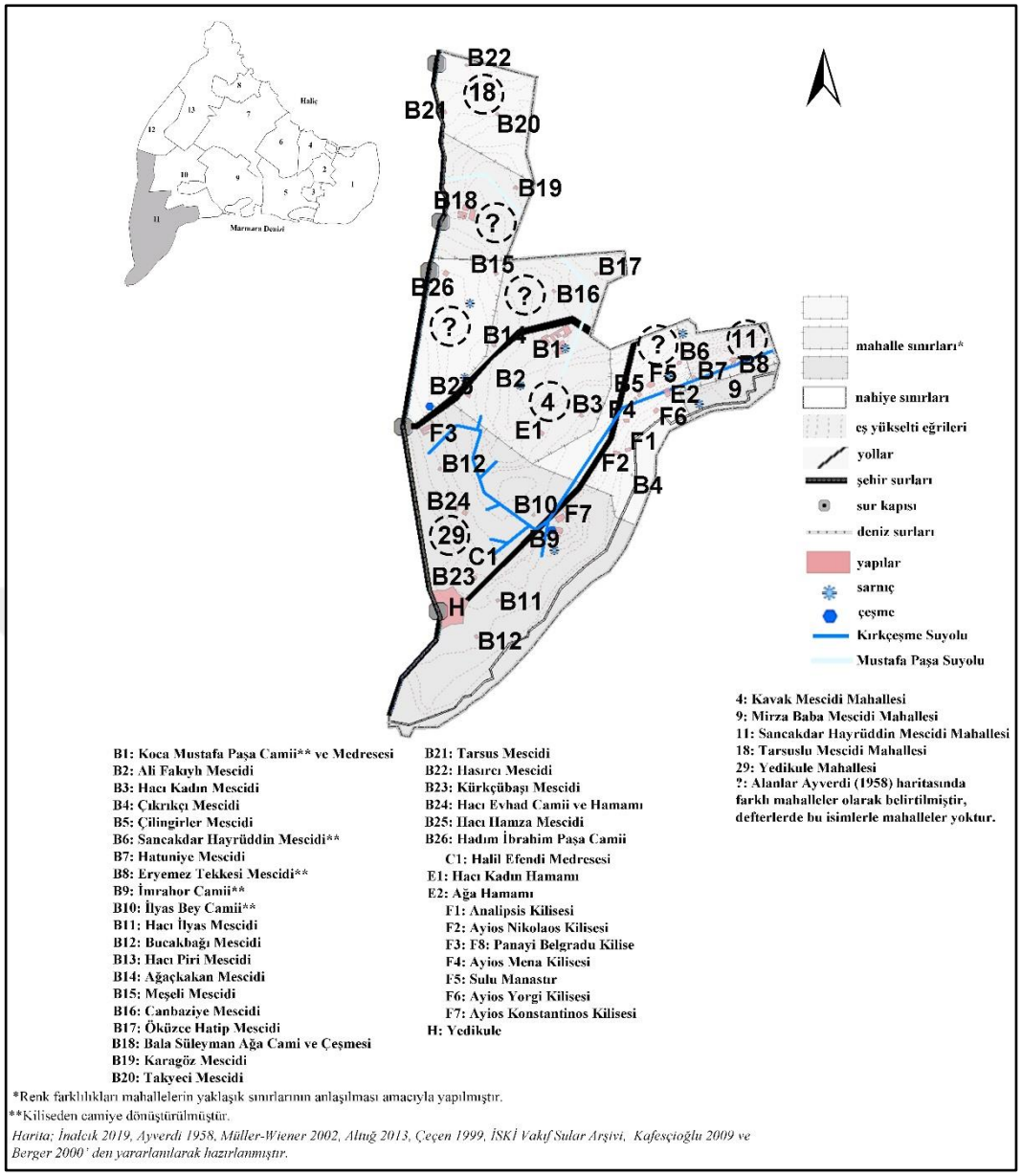
Nâhiyede 1 *bağ*,1 *kerm*, 15 *bağçe* ve 8 *cüneyne* olmak üzere 25 adet yeşil alan vakfedilmiştir. Sayı olarak az da olsa, nâhiyedeki yapı sayısı ile birlikte değerlendirildiğinde hane başına düşen yeşil alan sayısı az değildir. En yoğun yeşil alanlar Hacı Evliya Mescidi Mahallesi'ndedir. Mahallenin diğer mahallelere göre ayrıca bir özelliği bulunamamıştır. Nâhiyede *bostan* ve *kerm* bulunması, yerleşim seyrek olduğu için alan sıkıntısı yaşanmadığını düşündürmektedir. Ayrıca halkın nâhiyenin yakınında bulunan Yedikule Bostanları'ndan ve çukurbostandan etkilenmiş olması olasıdır. Nâhiyede 14 *zulle* ve 11 *bir-i ma* bulunmaktadır. Bu sayılar da hane sayıları düşünüldüğünde az değildir. Nâhiyede yalnızca iki vakfiyede vakfedilen ağaç isimleri *eşcar-ı kerm* ve *şecere-i rumman* Mustafa Paşa Mescidi Mahallesi'nde geçmektedir. Defterlerde başka hiçbir alanda bahsi geçmeyen nar ağaçlarının

vakfedilmesi bu bölgede kıymetli narların yetişebildiği ihtimalini düşündürmektedir. Ayrıca Murad Paşa Nâhiyesi'nde olduğu gibi meyve veren ağaçlar ana yola yakın mahallede vakfedilmiştir. Yola yakın alanlar dolayısıyla nakliye kolaylığı satışı yapılabilecek meyve yetiştirmek için olanak olarak görülmüş olmalıdır. 2239 numaralı vakfiyede hane üstünde 2 adet 'çardak' vakfedilmiştir. Benzer vakfiye Murad Paşa Nâhiyesi'nde de mevcuttur; Murad Paşa ve Mustafa Paşa nâhiyelerinin yeşil alanlar ve yeşil alan bileşenleri açısından benzer özellikler gösterdiği düşünülebilir. Her iki nâhiyenin de merkezde olmaması ve yerleşim açısından sıkışık olmaması bu benzerliğin sebebi olmalıdır.

Nâhiyedeki yerleşim alanlarında *muhavvata* ile birlikte vakfedilmiş konut alanlarında bulunan *bağçe*ler daha yoğunluktadır.

1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Koca Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1600 tarihli İVTD'ye incelendiğinden 16. yüzyılın sonuna doğru yerleşimin yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Vakfiye ve hane sayılarının artışı söz konusudur. En yoğun yerleşim Sancakdar Hayrüddin ve Abdi Çelebi Mescidi mahallelerinde görülmektedir. 1558 yılında tamamlanan Kırkçeşme Suyolu, bahsi geçen bu iki mahallenin sınırlarından geçmektedir (Şekil 5.51). Bu durum suyolunun mahallelerin gelişiminde etkili olduğunu ispatlamaktadır.

Şekil 5.51 : 1600 yılı Mustafa Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Nâhiye genelinde *beyt-i sufli* olarak kaydedilen yapılar yoğunluktadır. 16. yüzyılın ikinci yarısında Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde yapıların genellikle alçak katlı olduğu söylenebilir.

Nâhiyede yerleşim dokusu yoğunlaştığı gibi yeşil alanlar da artış göstermiştir. Nâhiyede 1 *bağ*, 1 *bostan*, 2 *kerm*, 1'i *bağçe-i büzürg*, 1'i *bağçe-i nev* olmak üzere 19 *bağçe* ve 78 *cüneyne* vakfedilmiştir. Yapı sayıları ile yeşil alan sayıları karşılaştırıldığında nâhiyenin yeşil alan açısından oldukça zengin olduğu söylenebilir. Ayrıca Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nde olduğu gibi çukurbostanda ve Yedikule Bostanları'nda yapılan üretim faaliyetleri halkı üretime teşvik etmiş olabilir. Nâhiyede

sıkışık bir yerleşim de olmadığı için üretimin yoğun olduğu geniş alanlar kaplayan 1 *bostan,* 1 *bağ,* 2 *kerm* vakfedilmiş olmalıdır. Ayrıca Kömürciyan' a göre Silivrikapı' nın yakınında güneyi denize doğru; doğu tarafında ise kent görünen ve batıdaki vadilerin rahatça göründüğü Türklere ait güzel manzaralı Süleyman Sahrası[56] bulunmaktadır. Bu sahrada tarlalar, çemenzarlar[57], bostanlar ve bol gölge veren ağaçlar bulunur ve çok ferahtır (1988). Evliya Çelebi ise bu Süleyman Sahrası'nın çemenzarlarla kaplı olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla nâhiyenin ekili dikili geniş alanlar açısından zengin olduğu sonucu çıkarabilir. Vakfedilen 61 *zulle* ve 87 *bir-i ma* nâhiyenin konut alanlarında yeşil alanların ve yeşil alan öğelerinin çok talep gördüğünü ispatlar niteliktedir. Kavak Mescidi ve Sancakdar Hayrüddin Mescidi mahalleleri yeşil alanlar ve yeşil alan bileşenleri açısından en zengin mahallelerdir. Sancakdar Hayrüddin Mescidi Mahallesi'nde bu durumun sebebi yapıların yoğunluğu olarak tahmin edilebilir. Kavak Mescidi Mahallesi ise Koca Mustafa Paşa Mescidi'ne yakın merkezi bir alanda ve önemli iki yol bağlantısının arasındadır. 18 vakfiyede bahsi geçen ağaçlar ise mahallelerin hemen hemen yarısında dağılmış şekildedir. Yalnızca İlyas Bey Mescidi Mahallesi'nde diğerlerinden sayıca fazladır. Böylelikle Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanların gelişiminde yerleşimin geçmişe dayanması, nüfusun, yapıların yoğunluğu, bostan alanlarının yakınlığı ve ulaşım olanakları etkili olmuştur denebilir. Nâhiyede *muhavvata* ve *bir-i ma* ile birlikte vakfedilmiş *cüneyne*ler yoğunluktadır.

16. Yüzyılda Koca Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanların Sürekliliği ve Değişimi

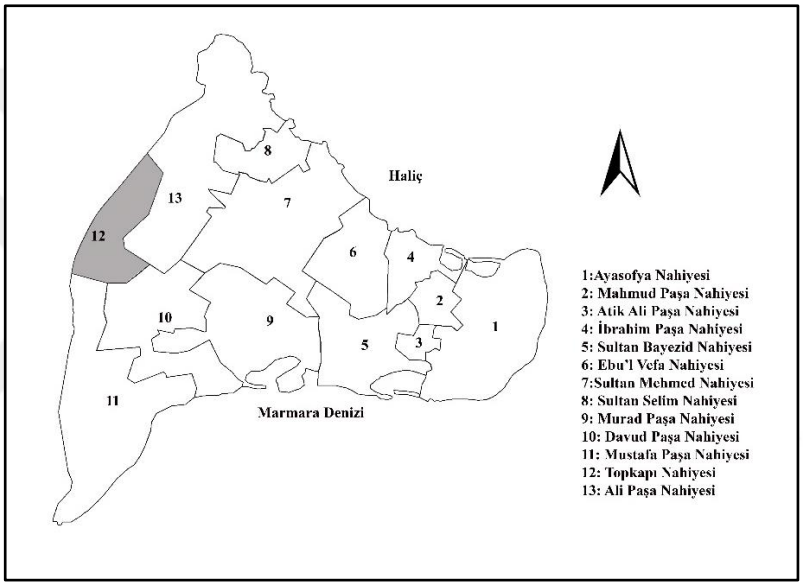
1546 ve 1600 tarihli İVTD birlikte izlendiğinde 16. yüzyılın ilk yarısında nâhiyede iskân yok denecek kadar azken ikinci yarısında nâhiyede yerleşimin yoğunlaştığı söylenebilir. Bu durumun sebebi olarak 16. yüzyılın ortasında nâhiyede yapılan camiler ve mescidler ayrıca Kırkçeşme Suyolu'nun bir kolunun nâhiyenin içinden geçmesi olarak değerlendirilebilir. Nâhiye ticari anlamda da gelişim göstermiştir. Ticari yapıların ve buna bağlı olarak bekar odalarının sayıları artmıştır. Yüzyılın ilk yarısı ve sonu arasında yeşil alanlarda ve yeşil alan öğelerinde artış söz konusudur. Bu gelişimin en önemli sebebi nâhiyede görülen iskân hareketleri olmalıdır.

---

[56] Türk Dil Kurumu'na göre 'sahra' kır demektir (Url-4)
[57] Çemenzar: Çimenle örtülü yer, yeşilliklerle kaplı alan, çimenlik. (Url-5)

5.12 Topkapı Nâhiyesi *(Nâhiye-i Bab-ı Tob)*

Fatih Sultan Mehmed tarafından inşa ettirildiği bilinen Sufiler Mescidi olarak da adlandırılan Ereğli Mescidi çevresinde kurulmuş bir nâhiyedir. Fatih'in Fetih'ten sonra ilk namazını burada kıldığı ve dolayısıyla bu bölgede camiyi yaptırdığı ve camiyi önemsediği bilinmektedir. Nâhiyede Kürkçibaşı Mescidi ve Bayezid Bey Camii'nin yapılmasıyla iskân faaliyetleri artış göstermiştir (Canatar, 2015, s. 219). Nâhiye. adını aldığı kent kapısı Topkapı'nın sur içi alanında kurulmuştur (Kent genelinde konumu için bkz: Şekil 5.52). İnalcık'a göre surlar boyunca Topkapı Mahallesi ve Bayrampaşa vadisi Fatih Dönemi'nin önemli yerleşim alanlarıdır (2019, s. 147).

Şekil 5.52 : Topkapı Nâhiyesi'nin konumu (İnalcık, 2001; Ayverdi, 1958; Ayverdi ve Barkan, 1976; Canatar, 2004' ten yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

İnalcık 1455 tarihli bir tahrire göre Topkapı Mahallesi'nde 5' i Rum, 33' ü Müslüman, 45'i Yahudi olmak üzere 83 hane bulunduğunu belirtmiştir. Bu yeni göçmenlerden önce Anadolu'nun bazı kesimlerinden göç etmiş 88 Müslüman aile ve Filibe'den gelen 34 Yahudi aile bulunmaktadır (2019, s. 3-9). Nâhiyedenin en eski yapısı Bizans döneminde kilise olarak inşa edilmiş İstanbul'un fethiyle mescide dönüştürülmüş Manastır, diğer adıyla Mustafa Çavuş Mescididir (Kırımtayf, 2001, s. 44). Eyice'ye göre bu nâhiye sınırlarında Mimar Sinan'la aynı dönemde yaşayan Ahmed Paşa'nın da bir konağı bulunmaktadır (1995b, s. 95). İnalcık ise nâhiyenin esas gelişimini 1555 yılında Mimar Sinan tarafından Sadrazam Kara Ahmed Paşa için külliye inşa edilmesiyle tamamladığını belirtmiştir (2019, s.159).

Ayverdi ve Barkan' ın belirttiği ve vakfiye sayılarından anlaşılacağı üzere en küçük nâhiyedir (1970) (Çizelge 5.13). Ayverdi ve Barkan nâhiyede sekiz mescid ve mahallesinin olduğunu belirtmiş olsa da 1546 İVTD'ye göre nâhiyede biri cami, altısı mescid olmak üzere yedi mahalle bulunmaktadır (1970). 1600 İVTD'de ise bir mahallenin eklendiği görülmektedir.

Çizelge 5.13 : Topkapı Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları.

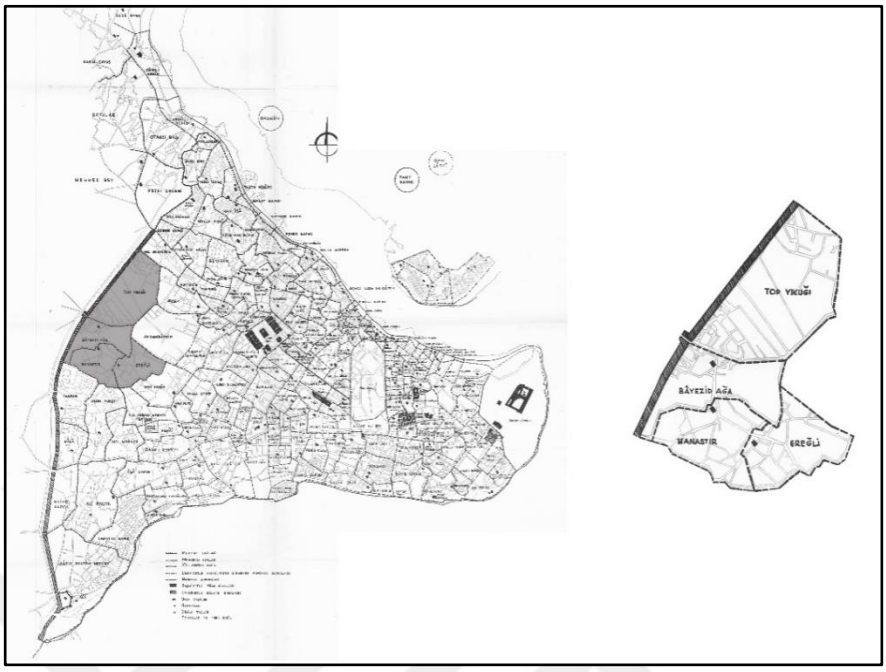
	Mahalle sayısı (1546 ve 1600)	Vakıf sayısı (1546)	Vakıf sayısı (1600)
1	Kürkçi Başı Mescidi Mahallesi	7	8
2	İskender Bey Mescidi Mahallesi	3	3
3	Muslihuddin Çavuş Mescidi Mahallesi	1	1
4	Sufiler Mescidi Mahallesi	-	-
5	Bâyezid Bey Camii Mahallesi	14	14
6	Ereğli Mescidi Mahallesi	2	6
7	Mustafa Çelebi Mescidi Mahallesi	1	1
8	Müneccim Sadî Mahallesi	Mahalle yoktur.	6
	Toplam	28	39

Bayrampaşa Deresi nâhiyenin içinden geçmektedir. Bu dere nâhiyenin Haliç tarafında bir vadi oluşturmaktadır. Eyice, 16. yüzyılın ortalarında nâhiye sınırlarında bulunan Yenibahçe (Hoca Attar Halil Ağa) Mescidi[58]'ne yakın alanda dere üstünde küçük bir köprünün inşa edildiğini ifade etmiştir (1992, s. 274). Köprü, derenin nâhiyedeki sınırlarında suyun varlığını destekler niteliktedir. Ayrıca Bizans Dönemi'nde ve günümüzde de (Turgut Özal/Millet Caddesi) önemli ulaşım güzergahı olan Topkapı'dan kente giren yol nâhiye sınırlarındadır. Kente su sağlayan suyollarından birçoğu[59] nâhiyeden ya da nâhiyeye yakın bir alandan kente girmekte veya buradan geçmektedir. Nâhiye kent gelişimini destekleyen kent unsurları bakımından oldukça zengindir. Buna rağmen yerleşimin yoğun olmamasının sebebi merkezi alanlara uzak olması ve ulaşım güçlüğü olmalıdır.

Ayverdi mahalle haritası incelendiğinde Fatih Dönemi sonlarında nâhiye sınırlarında dört mahalle bulunmaktadır (Şekil 5.53). Bu mahallelerden yalnızca Bayezid Bey ve Ereğli Mescidi mahalleleri hem haritada hem de defter kayıtlarında bulunmaktadır. Diğer mahalleler konum bilgilerine göre düşünülüp değerlendirilmiştir. Fatih Dönemi

[58] Sözü geçen mescid ve köprü 1950'li yıllarda Vatan Caddesi açılırken yıkılmıştır (Eyice, 1992, s. 274).
[59] Kırkçeşme Suyolu, Fatih Sultan Mehmed Suyolu, Bayezid Suyolu, Ebusuud Suyolu.

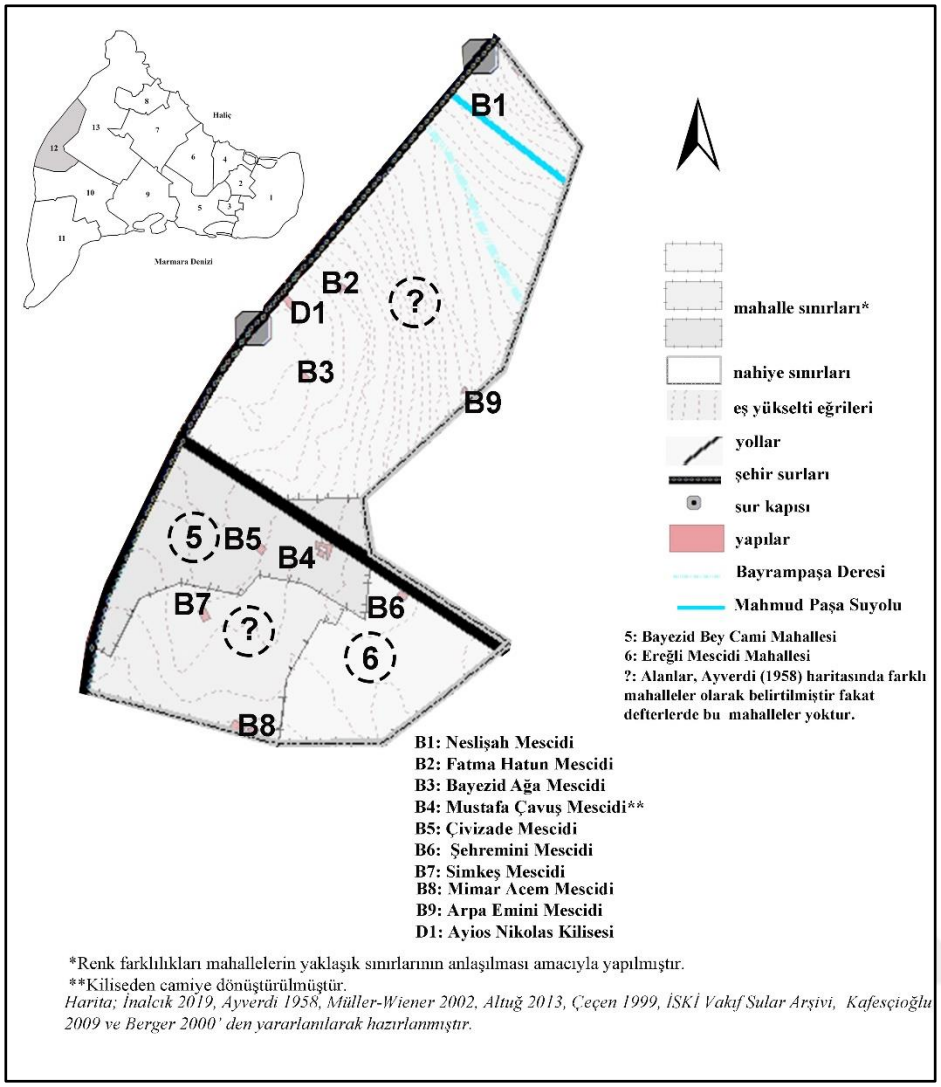
ile 16. yüzyıl arasında nâhiyede yeni yapıların yapıldığı, yerleşim alanlarının artmaya başladığı söylenebilir.

Şekil 5.53 : Ayverdi mahalle haritasında Topkapı Nâhiyesi'nin konumu ve mahalleleri (Ayverdi, 1958; yazar tarafından düzenlenmiştir).

1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Topkapı Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

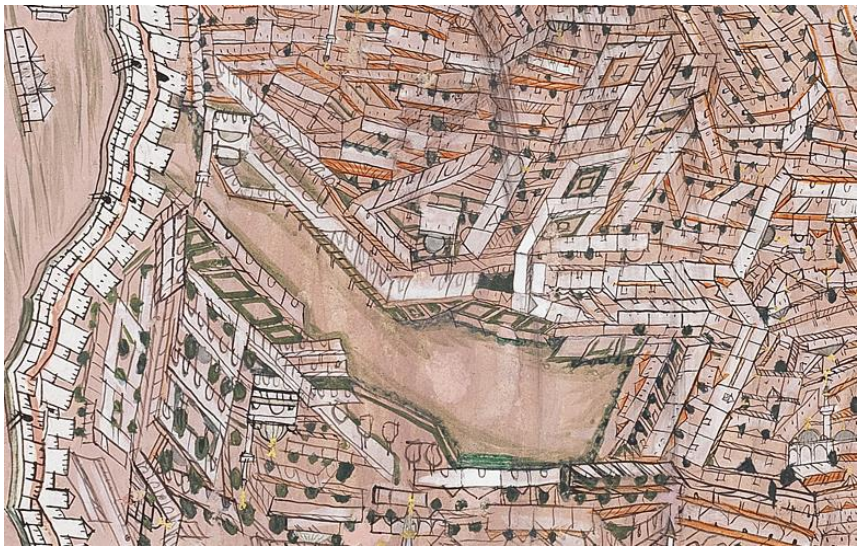
1546 tarihli İVTD incelendiğinde vakfiye sayısının diğer nâhiyelere göre en az olduğu hatta bazı mahallelerde bir-iki vakfiye bulunduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, mahallelerde yerleşim dokusunun çok seyrek olması veya Müslüman nüfusun az olması ile ilgili olmalıdır (defter kayıtları Türk ve Müslüman kişilerin sahip olduğu mülklerden ibarettir, hiçbir gayrimüslime ait vakfiye yoktur). Bayezid Bey Mescidi Mahallesi nâhiyede bulunan yerleşimin en yoğun olduğu mahalledir. Ayrıca 1546 tarihli İVTD'nin Mustafa Çelebi Mescidi Mahallesi bölümünde bir vakfiye olmasına rağmen farklı mahallelerdeki vakfiyelerde bu mahalleye atıflar söz konusudur. Böylelikle nâhiyede yerleşim yoğunluğu olan diğer mahalle Mustafa Çelebi Mescidi Mahallesi'dir. Mescidin Fetih'ten sonra manastırdan çevrilmiş olduğunu göz önüne alırsak bu bölgedeki yerleşimin Bizans döneminde de mevcut olduğu söylenebilir. Bu mahallede *höcerat* sayılarının hane tipi yapıların sayılarına göre fazlalığı söz konusudur. Ayrıca Ereğli Mescidi Mahallesi'nde de defterin diğer vakfiyelerindeki atıflarla artan yapı sayıları dikkat çekicidir. Adı geçen bu üç mahalle Topkapı'nın hemen yakınındaki mahallelerdir (Şekil 5.54).

Şekil 5.54 : 1546 yılı Topkapı Nâhiyesi kent unsurları haritası (Çoban Şahin, 2020).

Nâhiye genelinde en karakteristik yapı tipi *beyt-i sufli* şeklinde kaydedilen alçak katlı konutlardır (Bkz: Çizelge K.1). Nâhiyede herhangi bir dükkân veya ticaret yapısı vakfedilmemiştir. Bu durum nâhiyenin yalnızca belirli dönemlerde kullanılan yapılardan ibaret olduğu ihtimalini düşündürmektedir.

Nâhiyede 3 *bağ*, 3 *bağçe*, 1 *cüneyne*, 1 *bostan* ve 1 *çerak* bulunmaktadır. Nâhiye genelinde bağlar ve bostan dikkat çekmektedir. Bayrampaşa Deresi'nden bu nâhiyedeki üretim alanlarına su sağlanması tarım yapılıyor olduğunu düşündürmektedir. Nakkaş Osman tarafından yapılan İstanbul tasvirinde de Bayrampaşa deresinin kenarındaki alanlarda sınırları belirli üretim yapıldığını düşündüren alanlar dikkat çekmektedir (Şekil 5. 55) Diğer bir ihtimal de diğer nâhiyelerin birçoğunda yaşanan sıkışık yerleşimin bu nâhiyede olmamasıdır.

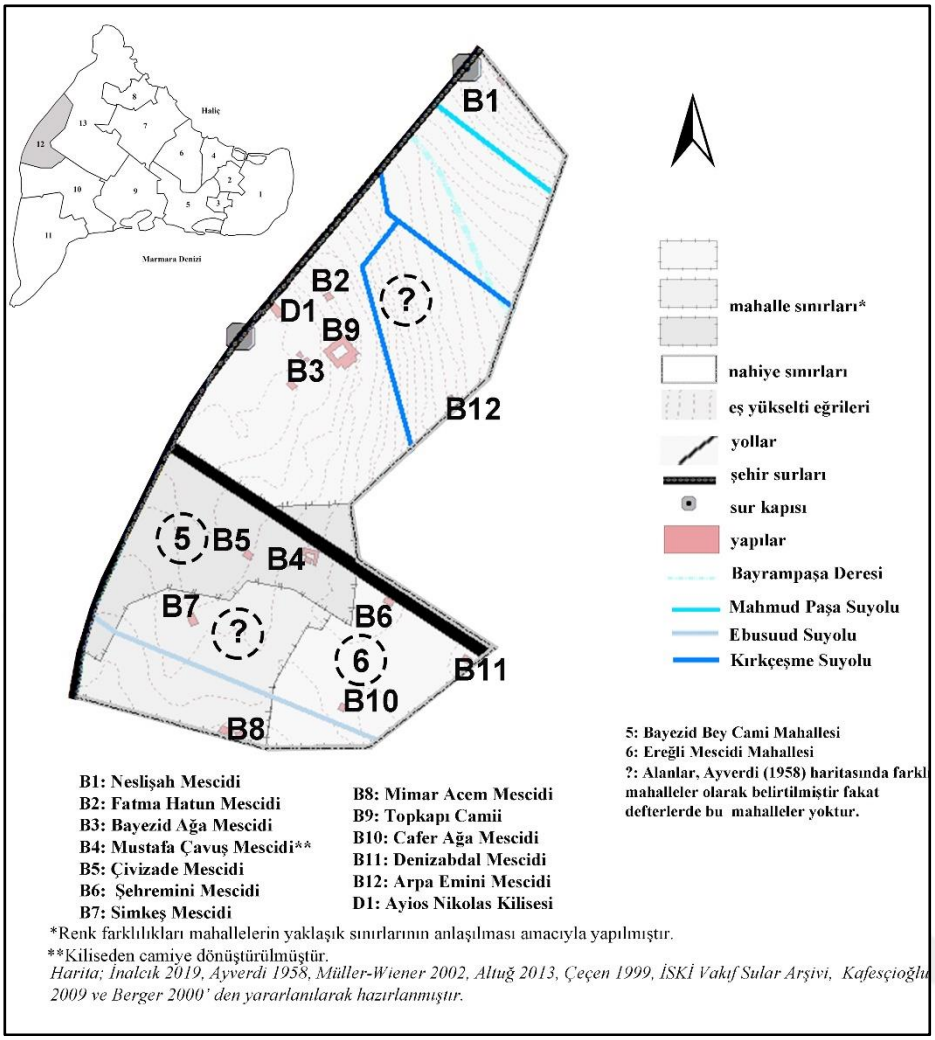

Şekil 5.55 : Nakkaş Osman'ın İstanbul tasvirinde Bayrampaşa Deresi'nin kıyısındaki alanlarda üretim yapıldığını düşündüren yeşil alanlar 1584 (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi; Hazine Bölüme, nr. 1523, 158b-159a).

Nâhiyede bir *zulle* ve bir *bir-i ma* dışında yeşil alan bileşenine de rastlanmamıştır. Nâhiyedeki seyrek yerleşim yeşil alan bileşenlerinin az olmasının sebebi olmalıdır. Nâhiyede *bağçe* ve *cüneyne* gibi alanlardan ziyade *bağ, bostan, çerak* gibi alanların diğer nâhiyelere göre yoğunluk gösterdiği dikkat çekmektedir.

1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Topkapı Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1600 tarihli İVTD'de vakfiye sayıları (Çizelge 5.13) ve yapı sayıları (Çizelge L.1) incelendiğinde Bayezid Bey, Ereğli ve Kürkçibaşı Mescidi mahallelerinde diğer mahallelere göre yerleşim yoğunluğu dikkat çekmektedir (Mahallelerin konumları: Şekil 5. 56).

Şekil 5.56 : 1600 yılı Topkapı Nâhiyesi kent unsurları haritası. (Çoban Şahin, 2020)

Nâhiyede 4 *bağçe*, 6 *cüneyne* olmak üzere 10 adet yeşil alan vakfedilmiştir. 16. yüzyılın sonunda *bağ, bostan, çerak* gibi yeşil alan türlerine rastlanmamıştır. *Bir-i ma* ve *zulle* sayılarındaki fazlalık dikkat çekmektedir. Bu sayılardan yeşil alanların yeşil alan bileşenleri açısından zengin olduğu sonucu çıkarılabilir. Kürkçibaşı Mescidi Mahallesi'nde *gayri müsmire* ve *eşcar-i müsmire* şeklinde vakfedilen meyve veren ve vermeyen ağaçlardan başka ağaç vakfedilmemiştir.

Nâhiyedeki yeşil alanların *bir-i ma ve zulle* açısından zengin olduğunu hatta konut alanlarında bir yeşil alan kaydı olmasa da yalnızca *bir-i ma* ve *zulle* bulunduğu söylenebilir.

16. Yüzyılda Topkapı Nâhiyesi'nde Yeşil Alanların Sürekliliği ve Değişimi

Ereğli Mescidi Mahallesi'nin yerleşim yoğunluğunda az da olsa artış gözlemlenmiştir. Müneccim Sadi Mescidi Mahallesi 16. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuş ve gelişim göstermiş bir mahalledir. Diğer mahallelerde dolayısıyla nâhiyenin tümünün yerleşim

yoğunluğunda kayda değer bir artış söz konusu değildir. Fakat yeşil alan sayıları artmıştır.

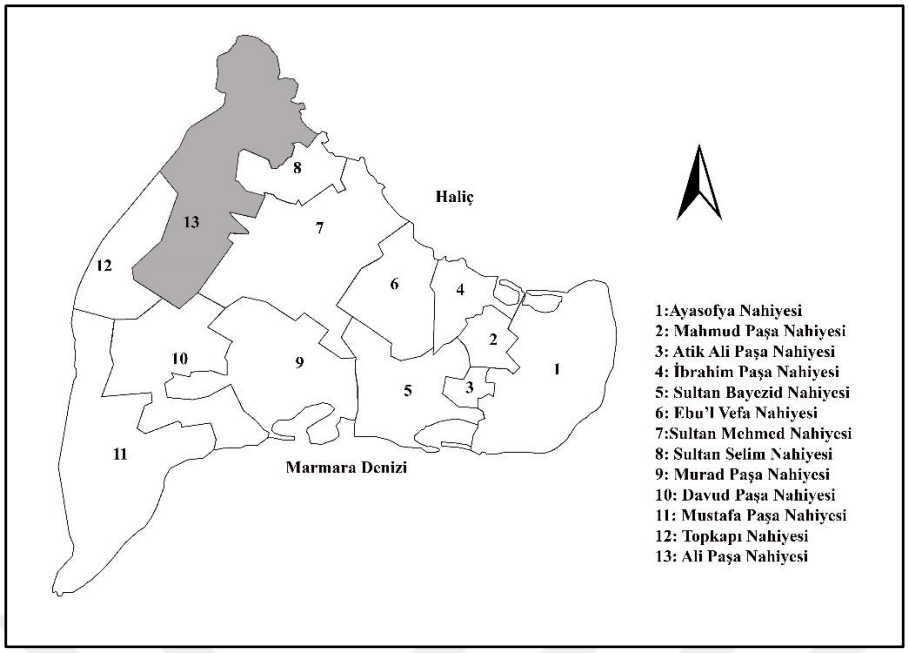
Nâhiye genelinde *bağ, bostan, çerak* gibi ekim-dikim faaliyetlerinin daha yoğun olduğu alanların azalmış, yerleşim alanlarındaki *bağçe* ve *cüneyne* sayılarında değişim olmamıştır. Yeşil alan bileşenleri ise artış göstermiştir. Böylelikle yeşil alanların yeşil alan bileşenleri açısından zengin olduğu sonucu çıkarılabilir. Ekim-dikim faaliyetlerinde azalmanın söz konusu olabileceğini veya ekim-dikim faaliyetlerinin konut alanlarında daha küçük alanlarda yapıldığını düşündürmektedir (*bir-i ma* sayılarının artışı bu ihtimali düşündürmektedir.)

5.13 Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi *(Nâhiye-i Cami-i Ali Paşa der Nezd-i Çukurbostan)*

Karagümrük Çukurbostanı civarında II. Bayezid Dönemi vezirlerinden Atik Ali Paşa tarafından 1512 yılında bir cami yaptırılmıştır. Caminin yakınında Sadrazam Semiz Ali Paşa'nın vakfı bir medrese, bir de hamam bulunmaktadır. Nâhiye bu cami, medrese ve hamam etrafında kurulmuştur. Nâhiyeye adını veren Atik Ali Paşa Camii'ne Çemberlitaş'taki Atik Ali Paşa Camii ile karıştırılmaması için Vasat Ali Paşa veya Zincirlikuyu Camii de denilirdi (Eyice, 1991, s. 67).

Nâhiyedeki en eski yapılar Bizans döneminde kilise olarak inşa edilmiş İstanbul'un fethiyle cami veya mescide dönüştürülmüş, Fenari İsa Camii, Atik Mustafa Paşa Camii, Odalar Camii, Toklu İbrahim Dede Mescidi ve Şüheda Mescididir (Kırımtayf, 2001, s. 47, 102-106). Necipoğlu Toklu İbrahim Dede Mescidi'nin önce zaviye olarak kullanıldığını sonradan mescide dönüştürüldüğünü bu yapının aynı zamanda Kariye Medresesi olabileceğini iddia etmiştir. Ayrıca Haseki Hürrem Sultan tarafından yüklü miktarda bağış yapıldığını eklemiştir (2005, s. 271). Eremya Çelebi Kömürciyan, bu nâhiye sınırları dahilinde Edirnekapı civarında Türklere ait bahçeler ve bahçeli konaklar bulunduğunu belirtmiştir (1988).

Nâhiye dönemin en geniş alanına sahip nâhiyesidir (Şekil 5.57). Vakıf sayıları (Çizelge 5.14) ve hane sayıları (Çizelge M.1) dikkate alındığında seyrek bir yerleşimin olduğu düşünülebilir.

Şekil 5.57 : Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nin konumu (İnalcık, 2001; Ayverdi, 1958; Ayverdi ve Barkan, 1976; Canatar, 2004' ten yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

İnalcık'a göre de dönemin en seyrek yerleşim yerleri arasındadır, nâhiye genelinde yalnızca Edirnekapı civarında önemli oranda yerleşimler bulunmaktadır (2019, s. 144). Vavassore tasviri de bu bilgiyi desteklemektedir (Şekil 5. 56). Eyice'nin belirttiğine göre Gedik Ahmed Paşa'nın Kırım Kefe'yi fethetmesinin ardından orada yaşayan Hıristiyan nüfus, Edirnekapı civarına dolayısıyla bu nâhiyeye yerleştirilmiş ve iki kilise verilmiştir. Böylelikle nâhiyede gayrimüslim nüfusun varlığı da söz konusudur (2006, s. 48).

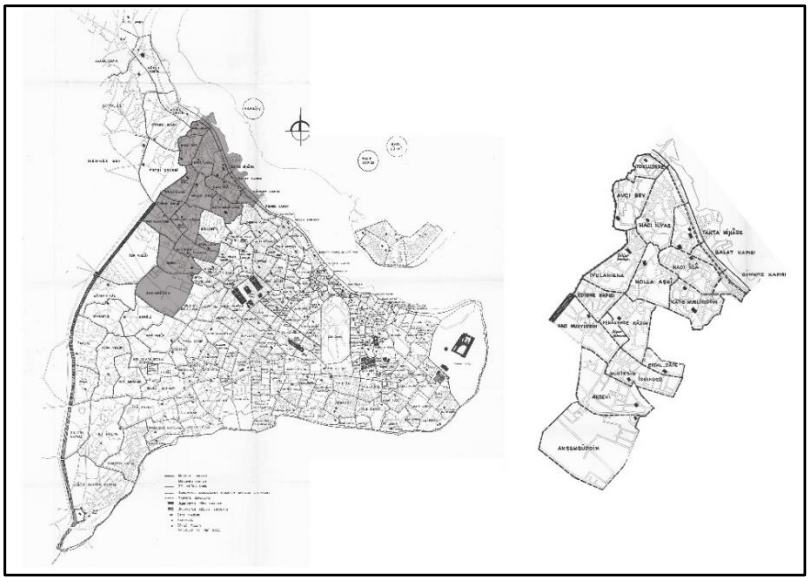
Şekil 5.58 : Vavassore tasvirinde Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi olabilecek alanda seyrek yerleşim, 1520 (HÜA)

1546 İVTD'ye göre nâhiyede 22 mahalle bulunmaktadır. 1600 tarihli İVTD'ye göre ise nâhiyede 24 yeni mahalle bulunmaktadır (Çizelge 5.14) Böylelikle nâhiyede 16. yüzyılın ikinci yarısında iki yeni mahalle açıldığı sonucu çıkarılabilir.

Çizelge 5.14 : Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nin mahalleleri ve vakıf sayıları.

	Mahalle sayısı (1546 ve 1600)	Vakıf sayısı (1546)	Vakıf sayısı (1600)
1	Ali Paşa Camii Mahallesi	14	24
2	Hadice Sultan Mescidi Mahallesi	11	22
3	Hacı Mehmed Mescidi Mahallesi	9	8
4	Kasım Bey Mescidi Mahallesi	6	5
5	İstemad Mescidi Mahallesi	8	8
6	Akşemsüddin Mescidi Mahallesi	8	6
7	Debbağoğlu Hacı Hasan Mesc. Mahallesi	5	7
8	Efdalzade Mescidi Mahallesi	4	4
9	Kasım Efendi Mescidi Mahallesi	10	12
10	Akseki Mescidi Mahallesi	16	8
11	Mimar Derviş Ali Mescidi Mahallesi	7	9
12	Katib Muslihuddin Mescidi Mahallesi	4	13
13	Tahta Minare Mescidi Mahallesi	3	5
14	Hamami Muhyiddin Mescidi Mahallesi	5	7
15	Hacı Kasım Mescidi Mahallesi	5	10
16	Hacı İsa Mescidi Mahallesi	7	10
17	Balat Çarşısı Mescidi Mahallesi	2	1
18	Molla Aşkıy Mescidi Mahallesi	8	17
19	Çakırcıbaşı Mescidi Mahallesi	7	10
20	Hoca Ali Mescidi Mahallesi	-	5
21	Hacı İlyas Mescidi Mahallesi	9	6
22	Hacı Piri Mescidi Mahallesi	2	2
23	Keçeci Piri ve Karabaş Mahallesi	Mahalle yoktur	9
24	Mimar Sinan Ağa Mahallesi	Mahalle yoktur	7
	Toplam	150	215

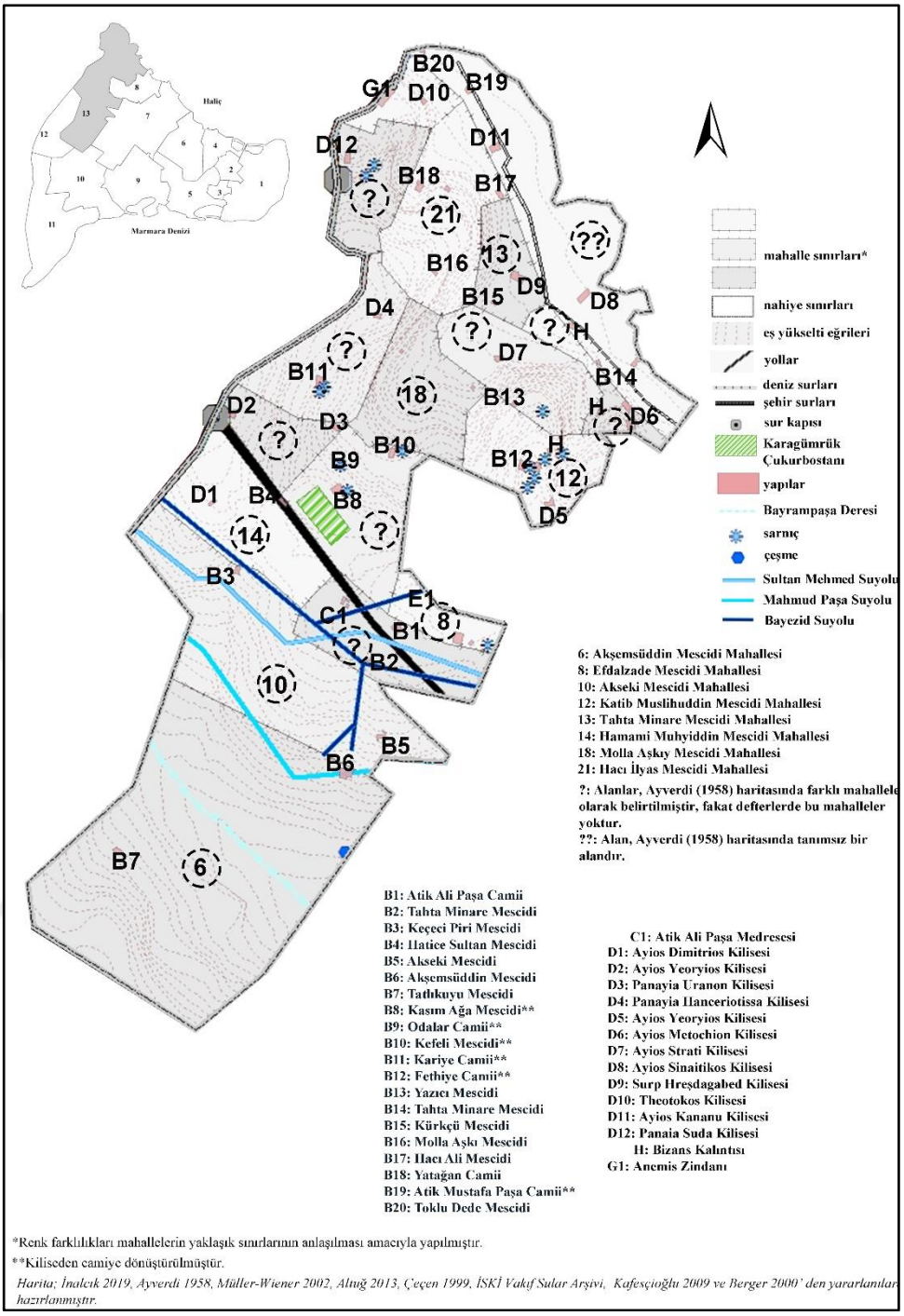
Ayverdi (1958) haritasında defterde geçen Akşemsüddin Mescidi Mahallesi, Efdalzade Mescidi Mahallesi, Akseki Mescidi Mahallesi, Katib Muslihuddin Mescidi Mahallesi, Tahta Minare Mescidi Mahallesi, Hamami Muhyiddin Mescidi Mahallesi, Molla Aşkıy Mescidi Mahallesi ve Hacı İlyas Mescidi Mahallesi bulunmaktadır (Şekil 5.59). Bu mahalleler dışındaki 16 mahalle haritada yer almazken defterde adı geçmeyen 9 mahalle bulunmaktadır. Böylelikle Ayverdi (1958) haritası Fatih Dönemi (1451-1481) sonlarına ait bilgiler içerdiği için, 16. yüzyılın ilk yarısında Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nde mahalleler açısından önemli değişlikler olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Şekil 5.59 : Ayverdi mahalle haritasında Ali Paşa Nâhiyesi'nin konumu ve mahalleleri. (Ayverdi, 1958; yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Ali Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1546 tarihli İVTD incelendiğinde en yoğun yerleşimin Ali Paşa Camii Mahallesi ve Hadice Sultan Mescidi Mahallesi'nde olduğu dikkat çekmektedir. Bu iki mahalle diğer mahallelere göre daha merkezi konumda bulunmaktadır. Ayrıca iki mahallenin ortak özelliği mahalle sınırlarında hamam bulunmasıdır. İnsanların yerleşim için hamam bulunan mahalleleri tercih etmesi ihtimali düşünülebilir. Ayrıca bu mahalleler topoğrafyanın da düze yakın olduğu mahallelerdir (Şekil 5. 60). Hacı Mehmed Mescidi Mahallesi, Akseki Mescidi Mahallesi ve Mimar Derviş Ali Mescidi Mahallesi de bahsi geçen iki mahalle kadar olmasa da yerleşimin yoğun görüldüğü diğer mahallelerdendir.

Şekil 5.60 : 1546 yılı Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası. (Çoban Şahin, 2020)

Hadice Sultan Mescidi Mahallesi'nde her ne kadar vakıf sayısı fazla olsa da hane sayıları oldukça azdır. Haneler yerine *höcerat*lar yoğundur. Ayrıca mahalle nâhiyede en çok ticaret yapısına sahip mahalledir. Dolayısıyla nâhiyenin ticari alan anlamında en gelişmiş alanının Hadice Sultan Mescidi Mahallesi ve civarı olduğu söylenebilir. Ayverdi ve Barkan söz konusu mahallenin alanının nâhiyede bulunan çukurbostanın sınırında bulunduğunu belirtmiştir (1970, s. 400). Böylelikle bu ticaret alanlarında-

dükkanlarda-çukurbostanda üretimi yapılan ürünlerin satılıyor olması muhtemeldir. Mahallede yoğun görünen *höcerat* tipi alanlarda bu dükkanlarda çalışan kimselerin yanı sıra çukurbostan da çalışan işçilerinde yaşıyor olması olasıdır. Güvenç, 20. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'un Zeytinburnu İlçesinde ilk gecekondu yerleşiminin Yedikule Bostanları'nda yaşayan kimseler dolayısıyla geliştiğini belirtmiştir. Bu kişilerin bostanlarda çalışan kişiler olduğunu ve bekar odalarında yaşadığını ilerleyen zamanlarda ailelerini İstanbul'a getirerek bekar odalarını büyütüp gecekondu yaptıklarını dolayısıyla gecekondulaşmanın temelinde bostanda çalışan kişilerin olduğunu vurgulamıştır (2019). Bu durum *höcerat* şeklinde vakfedilen bekar odalarında yaşayanların çukurbostanda ekim-dikim faaliyetleri ile uğraşan bekar nüfus olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Ayrıca Hacı Piri Mescidi Mahallesi de *höcerat* tipi yapıların yoğun görüldüğü mahalledir. Ayverdi ve Barkan (1970)'e göre de bu mahallenin konumu çukurbostanın hemen sınırıdır.

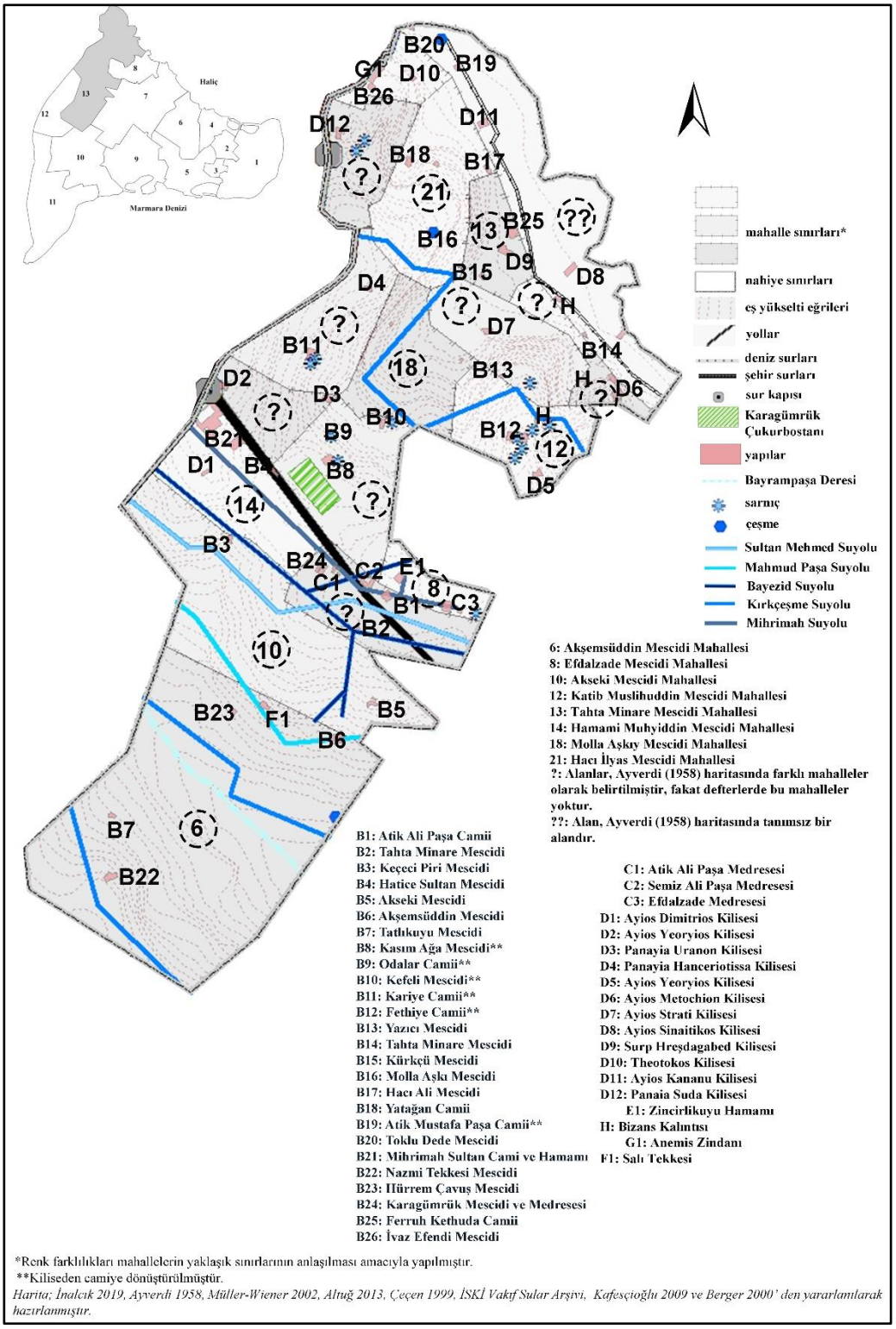
Konut tipleri incelendiğinde *hânehâ-i tâhtanî* olarak kaydedilen altta bulunan haneler anlamında kullanılan hane tipi yoğunluktadır (Çizelge M.1). Böylelikle mahalle genelinde yapılan tek katlı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Nâhiyede 1 *bostan*, 4 *çerak,* 16 *bağçe* ve 12 *cüneyne* olmak üzere toplam 33 yeşil alan vakfedilmiştir. '*Bostan',* yerleşimin en seyrek olduğu Çakırcıbaşı Mescidi Mahallesi'ndedir. Dört *çerak*tan ikisi Akseki Mescidi Mahallesi'nde bulunmaktadır. Öte yandan Akseki Mescidi Mahallesi'nde *eşcar-i müsmire* kaydıyla meyve ağaçları kaydedilmiştir. Bu mahallenin otlak ve meyve üretimi anlamında potansiyelinin yüksek olduğu söylenebilir. Mahalle Çukurbostan ile Bayrampaşa Deresi'nin arasında bulunan bir alandadır. Diğer bir *eşcar-i müsmire* vakfı Çakırcıbaşı Mescidi Mahallesi'ndedir. Bu mahallede de yerleşimin daha seyrek fakat yeşil alanların daha yoğun olduğu söylenebilir. *Bağçe* ve *cüneyne*lerin yalnızca bir veya birkaç noktada yoğunlaştığı söylenemez. Bu tip yeşil alanlar hemen her bölgede dağılım göstermiştir. *Bir-i ma, zulle* ve *muhavvata* yoğunluğunun Atik Ali Paşa Camii, Hadice Sultan Mescidi ve Akseki Mescidi mahallelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle Akseki Mescidi Mahallesi'nde yerleşimin yoğun olmayıp yeşil alanların ve yeşil alan öğelerinin yoğun olduğu görülmektedir. Sözü geçen mahallede yeşil alanların artış gösterdiği açıktır. Nâhiye Bayrampaşa Deresi'ne yakın olduğu halde konut alanlarında vakfedilen su kuyularının yoğunluğu dereden konut alanlarındaki *bağçe*lere su sağlanmama ihtimalini düşündürmektedir.

Nâhiyede en sık görülen yeşil alan tipi konutların bulunduğu bir alanda bulunan *muhavvata* ile vakfedilmiş *bir-i ma* ve *zulle*yi içeren *bağçe*lerdir.

1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Ali Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanlar

1600 tarihli İVTD incelenip vakıf sayıları ve hane sayıları dikkate alındığında Atik Ali Paşa Cami Mahallesi'nde ve Hadice Sultan Mescidi Mahallesi'nde yerleşimin yoğun olduğu görülmektedir. Ayrıca Molla Aşkıy Mescidi Mahallesi'nde de söz konusu iki mahalle kadar olmasa da yoğun bir yerleşim söz konusudur. Bu üç mahalle suyollarının en yoğun olduğu mahallelerdir (Şekil 5.61). Sultan Selim Nâhiyesi'nde benzer bir yoğunluk ve suyolu durumu söz konusuydu. Çeçen (1999), Osmanlı' da kente su getirmenin konutlara su getirmekten ziyade cami, imaret ve sokak çeşmelerine içme suyu bağlanmasından ibaret olduğunu belirtmiştir, böylelikle mahallede çeşme sayısının artmış olması ve buna bağlı olarak yerleşim dokusunun artışı ihtimali söz konusudur.

Şekil 5.61 : 1600 yılı Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi kent unsurları haritası. (Çoban Şahin, 2020)

Nâhiye genelinde *suflî* olarak kaydedilen yapı tipi yoğunluk göstermektedir. Böylelikle 16. yüzyılın sonunda Ali Paşa Nâhiyesi'nde hanelerin tek katlı olduğu söylenebilir.

1546 tarihli İVTD'de olduğu gibi *dükkân-dekakin* ve *höcerat* gibi vakıf yapıları Hadice Sultan Mescidi Mahallesi'nde yoğunluk göstermektedir. Böylelikle yüzyılın ilk yarısında olduğu gibi çukurbostanın varlığının bu duruma etken olduğu söylenebilir.

Nâhiyede 17'si *bağçe*, 42'si *cüneyne* ve 1'i *çerak* olmak üzere 60 adet yeşil alan bulunmaktadır. Yeşil alanlar Ali Paşa Camii Mahallesi'nde ve Katib Müslihiddin Mescidi Mahallesi'nde yoğunluk göstermektedir. Ali Paşa Camii Mahallesi merkezi ve cami, medrese, hamam gibi sosyal yapıları bulunduran bir mahalle olduğu için nüfus ve yerleşim yoğunluğu dolayısıyla yeşil alan yoğunluğu söz konusu olmalıdır. Katib Müslihiddin Mescidi Mahallesi'nde sarnıçların diğer mahallere göre daha yoğun olması dikkat çekicidir. Bazı sarnıçların yeşil alanlarda kullanılma ihtimalini düşündürmektedir.

Diğer nâhiyelerde olduğu gibi *bir-i ma* ve *zulle* gibi yeşil alan öğelerinin yoğun görülmesi diğer nâhiyelerdeki gibi halkın konut alanlarında üretim bir göstergesi niteliğindedir. Yirmi üç vakfiyede vakfedilen ağaç isimleri ve bunların büyük çoğunluğunun *eşcar-i müsmire* şeklinde kaydedilmesi nâhiyede hatırı sayılır miktarda meyve ağacı olduğunu ortaya koymaktadır. Meyve ağaçları Kasım Efendi Mescidi Mahallesi, Molla Aşkıy Mescidi Mahallesi ve Ali Paşa Camii Mahallesi'nde yoğunluk göstermektedir. Bahsi geçen üç mahallenin ortak özelliği su yollarının mahallelerin sınırları içinden geçiyor olmasıdır.
Nâhiyede görülen en yoğun yeşil alan tipi tek bir konutun bulunduğu alanda bulunan *muhavvata* ve *bir-i ma* ile vakfedilmiş *bağçe* veya *cüneyne*lerdir.

Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nde Yeşil Alanların Sürekliliği ve Değişimi

1546 tarihli ve 1600 tarihli İVTD'leri incelendiğinde en yoğun yerleşim dokusunun yüzyıl boyunca değişmediği Ali Paşa Camii Mahallesi'nde ve Hadice Sultan Mescidi Mahallesi'nde görülmektedir. Fakat bu mahalleler kadar yoğun olmasa da 1546 tarihli deftere göre Hacı Mehmed Mescidi Mahallesi, Akseki Mescidi Mahallesi ve Mimar Derviş Ali Mescidi Mahallesi'nde görülen yoğunluk 1600 tarihli deftere göre Molla Aşkı Mescidi Mahallesi'ne kaymıştır. Bu durum Molla Aşkıy Mahallesi sınırlarında

bulunan ve 1564 yılında Kırkçeşme Suyollarının hizmete girmesi dolayısıyla olabileceğini düşündürmektedir. Eğer bu öngörü doğru kabul edilirse su yollarının yapılması mahallelerin gelişiminde etkili olmuştur denebilir.

Nâhiyede ticari alanların ve bekar nüfusun yoğunluğunu temsil eden *höcre-höcerat* ve *dükkân-dekakin* gibi yapıların yoğun görüldüğü Hadice Sultan Mescidi Mahallesi 16. yüzyıl boyunca ticari anlamda ağırlığını kaybetmemiştir. On altıncı yüzyıl boyunca çukurbostanın aktif olarak tarım faaliyetleri için kullanılıyor olması muhtemeldir.

Nâhiye genelinde 1546 tarihli İVTD kayıtlarında en yoğun yapı tipi *hânehâ-i tâhtanî*ler olurken 1600 tarihli defterde durum değişmemiştir. 1600 tarihli defterde aynı anlamda *beyt-i sufli* ifadesi tercih edilmiştir.

Yeşil alanlar açısından değişimi incelersek; yüzyılın ilk yarısında *çerak, bostan* gibi daha geniş ve üretime dayalı yeşil alanların yoğunluğunun yüzyılın ikinci yarısında azaldığı dikkat çekmektedir. 1600 tarihli defter kayıtlarında *cüneyne*lerin sayılarında kayda değer bir artış söz konusudur. Bu durumun sebebi olarak diğer nâhiyelerde olduğu gibi yerleşimin yoğun olup yerleşim alanlarına daha az yeşil alan kalmış olması gösterilebilir.

Bir-i ma sayıları çok fazla artış gösteren nâhiyede vakfedilen ağaç isimlerinin de on kat artmış olması dikkat çekicidir. Böylelikle tarım ağırlıklı alanların azalması ile bu alanlarda yapılan üretim faaliyetlerinin konut alanlarına kaymış olması muhtemeldir.

Yüzyılın ilk yarısında konut alanlarında bir-*i ma* ve *zulle* bulunduran *bağçe*ler yoğunluk gösterirken yüzyılın sonunda *zulle*ler azalmış *bir-i ma* bulunduran *cüneyne*ler artmıştır.

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

6.1 1546 ve 1600 Tarihli İVTD'lerine Göre İstanbul' da Yerleşim Dokusu ve Özellikleri

On altıncı yüzyılda İstanbul kentsel gelişimin ikinci evresini yaşamıştır. Fetih'ten hemen sonra başlayan ve Fatih dönemi boyunca süren kentin iskân politikaları ile her biri bir külliye etrafında gelişmiş 13 nâhiye kurulmuş ve kent İslam Kenti şeklinde gelişime başlamıştır. Hatta birçok nâhiyede mahalleleri birçoğu da gelişimini tamamlamıştır. On altıncı yüzyılda ilk kurulan nâhiyeler nüfus ve yerleşim anlamında zenginleşirken daha sonradan kurulanlarda yeni mescidler inşa edilip mahalle açılması, fethedilen bölgelerden getirilerek yerleştirilenler ile nüfus ve imar çalışmalarına teşvikler söz konusu olmuştur. Yeni mahalle açılması hiç yerleşim olmayan bir alanda bir mescid yapılmasından ziyade herhangi bir mahallenin bir bölümünde mescid yapılarak yerleşimi arttırmak şeklindedir. Canatar da gerekli durumlarda mahallelerin bölünerek yeni mahalleler oluşturduğunu veya mahallelerin birleşebildiğini belirtmiştir. Ayverdi (1958) haritası Fatih Dönemi sonlarına dair mahallelerden oluşan bir harita olduğu için Sultan Bayezid Nâhiyesi'nin aradan geçen elli yılda mahalleler özelinde çok değişim gösterdiği sonucu çıkarılabilir. Ayrıca her iki defter incelendiğinde 16. yüzyılın ikinci yarısında kaybolan ve yeni açılan mahalleler bulunmaktadır. On altıncı yüzyıl boyunca İstanbul'da 8 yeni mahalle açılmıştır. Yalnızca Dülbendci Hüsam Mescidi Mahallesi ile ilgili bir belirsizlik söz konusudur. Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde bulunan bu mahalle 1546 kayıtlarında numaralanmamış fakat ayrı bir bölüm olarak kaydedilmiş; 1600 kayıtlarında ise yer almamıştır. Yeni açılan mahalleler:

- Sultan Bayezid Camii Mahallesi (Sultan Bayezid Nâhiyesi)
- Hacı Ferhad Mescidi Mahallesi (Sultan Mehmed Nâhiyesi)
- Mismari Şüca Mescidi Mahallesi (Sultan Selim Nâhiyesi)

- Sufiler Çakır Ağa Mescidi Mahallesi (Murad Paşa Nâhiyesi)
- Hacı Piri Mescidi Mahallesi (Davud Paşa Nâhiyesi)
- Müneccim Sadi Mahallesi (Topkapı Nâhiyesi)
- Keçeci Piri/Karabaş Mescidi Mahallesi (Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi)
- Mimar Sinan Ağa Mescidi Mahallesi (Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi)

Nâhiyelerin merkezi ticari anlamda zengin alanlardır. Kuban da nâhiye merkezlerinde çarşılardan bahsetmektedir. Çarşılara ek olarak çok sayıda dükkanlar da bulunmaktadır. Külliyeler etrafında yerleşim yok denecek kadar azdır. Defter kayıtlarında -özellikle 1546 defterinde- birçok nâhiyede nâhiyeye adını veren külliye etrafında vakfedilen menzil sayısı yok denecek kadar azdır. Yalnızca kaydı yapılan mahalle dışında ikamet eden kişilerin bu mahallelerde dükkanları bulunmaktadır. Hatta Sultan Bayezid Külliyesi etrafında 1546 kayıtlarında herhangi bir mahalle yoktur. Mahalle yüzyılın ikinci yarısında veya sonunda gelişmiştir. Diğer nâhiyelerde de külliyeler etrafındaki gelişimler ancak yüzyılın ikinci yarısında olmuştur. Yapı yoğunluğu yadsınamayacak kadar fazladır. Fakat yapıların büyük çoğunluğu ticari birimlerden ve bekar odalarından oluşmaktadır. İstanbul'da diğer İslam kentlerinde olduğu gibi ticari alanlar ve konut alanları birbirinden ayrı gelişmiştir. Yüzyılın ilk yarısında zaman zaman birlikte vakfedildiklerine rastlansa da yüzyılın sonunda büyük çoğunluğu birbirinden ayrıdır. Dolayısıyla İstanbul İslam kenti politikaları ile gelişim göstermiştir. Nâhiye merkezlerindeki ticari bölgelere en yakın mahalleler ise en çok gelişim göstermiş konut tipi yerleşimlerinin olduğu alanlardır. Bekar odaları ayrıca limanlara yakın alanlarda yoğunluk göstermektedir.

Yapı gruplarında hane, oda ve odacık gibi tapulu yapılar bulunmaktadır. Bunlar tek tek veya gruplar halindedir. Ayrıca iki hatta üç farklı özelliğin aynı menzilde vakfedildiği de görülmüştür. Yüzyılın ilk yarısında yapı grupları daha çok bir aradayken yüzyılın sonuna doğru yaşanan yangınlar dolayısıyla -bu yangınların yayılmasını azaltmak amacıyla olsa gerek- yapı birliktelikleri azalmış, daha tekil yapılar yoğun olarak görülmüştür. Özkaya 17. yüzyılda yapıların tekil gelişim gösterdiğini ifade etmiştir (2019, s. 87). 1600 tarihli defter kayıtların 16. Yüzyılın son beş yılında kaydedildiğinden Özkaya'nın ifadesini doğrular ve 16. Yüzyılın 17. Yüzyıla zemin hazırladığını ispatlar niteliktedir. Murad Paşa Camii Nâhiyesi dışındaki diğer tüm nâhiyelerde daha çok alçak katlı yapılar hakimken Murad Paşa Nâhiyesi'nde

kat yüksekliği daha fazladır. Nâhiyenin merkezinden geçen Divanyolu ve bu yola bağlanan işlek yolların varlığı söz konusudur. Bu alanda oldukça aktif bir sokak kullanımı söz konusu olmalıdır. Yapılarda sıkça '*gurfe*[60]'lere rastlanması üst kattan sokağa bir bakış sağlandığını düşündürmektedir.

Nâhiyelere Göre Yerleşim Dokusu Özellikleri

Hemen hemen her nâhiyenin özellikleri temelde benzerlik gösterse de farklıdır. Her nâhiyede merkezdeki külliyenin yanı sıra nâhiyeye yerleşim ve gelişim anlamında yön veren han, liman, iskele, çukurbostan gibi kent unsurları mevcuttur. Nâhiyeler bu kent bileşenlerine bağlı olarak değişim göstermiştir.

Dönemin en seyrek yerleşim dokusuna sahip nâhiyeleri kent surlarına yakın alanlarda bulunan Davud Paşa Camii, Mustafa Paşa Camii, Çukurbostan Ali Paşa Camii ve Topkapı nâhiyeleridir. Oldukça geniş alanlarda kurulan nâhiyeler olmalarına rağmen yerleşim hiçbir zaman diğer nâhiyeler kadar yoğun olmamıştır. Özellikle Topkapı Nâhiyesi, ilk kurulan nâhiyelerden olmasına rağmen ve Fatih Sultan Mehmed tarafından mescidler inşa ettirilmesine rağmen yerleşim ve buna bağlı olarak nüfus hiçbir zaman yoğun olmamıştır. Dönemin merkezi alanları olan çarşı alanlarına, önemli ibadet yapılarına ve limanlara uzak olmaları çok gelişim gösterememelerinin sebeplerindendir. Dönemin en gelişmiş nâhiyeleri ise Sultan Mehmed Camii, Sultan Bayezid Camii ve Ayasofya nâhiyeleridir. Bu nâhiyeler merkezi kabul edilecek alanlarda bulunmaktadır. Her ne kadar merkezi olsa da gerek daha küçük alanda kurulmuş gerekse ticari anlamda zengin nâhiyeler olan Mahmud Paşa ve Atik Ali Paşa Nâhiyeleri de çok gelişim gösterememiştir. Ticaret yoğunluğu olmayan ve merkezi alanlara yakın nâhiyeler daha fazla gelişim göstermiştir. Surlara yakın alanlarda mahalleler ve yerleşim 16. yüzyıl boyunca artmış fakat hiçbir zaman diğer nâhiyeler kadar yoğun bir kentleşme görülmemiştir.

Öte yandan veba salgınlarının bilhassa limanlara yakın mahallelerde yerleşime olumsuz yönde bir etkisi bulunmaktadır. Yüzyılın ilk yarısında oldukça gelişim göstermiş alanlar yüzyılın ikinci yarısında yaşanan salgın hastalıklardan etkilenmiş olmalıdır. Özellikle salgının limanlardan kente geldiği düşüncesiyle, limanlara yakın mahallelerde yerleşim ve nüfus azalmıştır.

---

[60]Gurfe: Çardak; köşk, balkon, cumba (Devellioğlu, 2010). Cumba, balkon, çıkıntılı pencere (Sami, 2015).

Mahallelere Göre Yerleşim Dokusu Özellikleri

Mahalleyi en küçük toplumsal birlik ve kimlik olarak değerlendiren Kuban, her mahallenin kendine has bir karakteri olduğunu belirtmiştir. Canatar ise bir mahallede yaşayan kişilerin büyük çoğunlukla akraba olduğunu eklemiştir. Bir mahallenin isimlendirilmesinde mahallede mescid yapılmasına katkı sağlayan kişiler etkili olmuş, mahalleler çoğunlukla bu kişilerin adı ile devam etmiştir. Bir bölgenin adlandırılmasında ise o bölge için önem arz eden yapıların isimleri etkili olmuştur. Haseki Hürrem Sultan Külliyesi'nin bulunduğu bölgenin Haseki şeklinde Süleymaniye Külliyesi'nin bulunduğu bölgenin Süleymaniye şeklinde adlandırılması örnek olarak verilebilir.

On altıncı yüzyılda kent gelişimi anlamında Bizans izleri devam etmiştir. Halk Bizans Dönemi'nde sıklıkla yerleşim alanı olarak kullanılan alanlara rağbet göstermiştir. Özellikle Bizans Dönemi'nde kilise olarak kullanılan ve Fetih'in ardından camiye dönüştürülerek açılan mahallelerde (Küçük Ayasofya Camii'nin açılmasıyla Nakılbend Hasan Mescidi Mahallesi, Zeyrek Camii'nin açılmasıyla Sultan Mehmed Nâhiyesi'nin Saraçhane civarındaki mahalleleri, Gül Camii'nin açılmasıyla Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi, Kalenderhane Camii'nin açılmasıyla Kalenderhane Mescidi Mahallesi, Molla İmrahor İlyas Bey Mescidi'nin açılmasıyla İlyas Bey Mescidi Mahallesi ve Sancakdar Hayreddin Mescidi'nin açılmasıyla Sancakdar Hayreddin Mescidi Mahallesi) yerleşim ve nüfus oldukça yoğundur.

Daha önce belirtildiği üzere nâhiyenin merkezini oluşturan külliyenin bulunduğu mahalleler ikamet yerleşimi bakımından oldukça zayıftır. Bu alanlar yüzyılın sonlarına doğru bekar odalarının yoğunlaştığı alanlar olmuştur. Ailelerin yaşadığı konut alanları ise en iyi gelişimini bu mahallelere yakın alanlarda göstermiştir. Yaşanılan alanı kamusal alandan koparan, mahremiyet sağlayan, avlulu yapıdaki geleneksel Türk konutları ticari alanlardan, yoldan uzak, ibadet alanlarına yakın gelişim göstermiştir. Limanlara yakın mahallelerde ise yüzyılın ilk yarısında yoğun olarak görülen bekar odalarının fazla olduğu yerleşimler veba salgınları dolayısıyla zamanla azalmıştır. Benzer şekilde çukurbostanlara yakın alanlarda çukurbostanlarda çalışan işçi nüfusun ve ürünlerin satıldığı yakınlarındaki ticari alanlarda çalışan çırakların konakladığı çok sayıda bekar odaları görülmektedir. Birbirine yakın mahallelerde benzer özellikler taşıyan yapıların varlığı da söz konusudur.

Özellikle yüzyılın ilk yarısında (Nakkaş Osman'ın İstanbul tasviri) Bayrampaşa Deresi'nin iki tarafı bostan ve çayır olduğu anlaşılmaktadır. Defterlerde de derenin bulunduğu alanlarda bahçeli yapılar, bir *bağ* içinde bulunan konutlar vakfedilmiştir. Dolayısıyla defter verileri tasviri deteklemektedir. Su yolları ise içinden geçtiği mahallenin iskân faaliyetleri bakımından yoğunlaşmasına ve yeşil alanların artmasına sebep olmuştur.

6.2 1546 ve 1600 Tarihli İVTD'lerine Göre İstanbul' da Yeşil Alanların Özellikleri, Dağılımı ve Konumlanması

İstanbul'da yerleşim alanlarında yeşil alanların gelişimi ile iskân alanlarının gelişiminin önemli ölçüde benzerlik gösterdiği görülmektedir. Kent gelişimine paralel olarak yeşil alanlar ve yeşil alan bileşenleri artmış veya azalmıştır. Özellikle yüzyılın ikinci yarısında artan nüfus ve yapı sayıları ile yeşil alanlar artış göstermiştir.

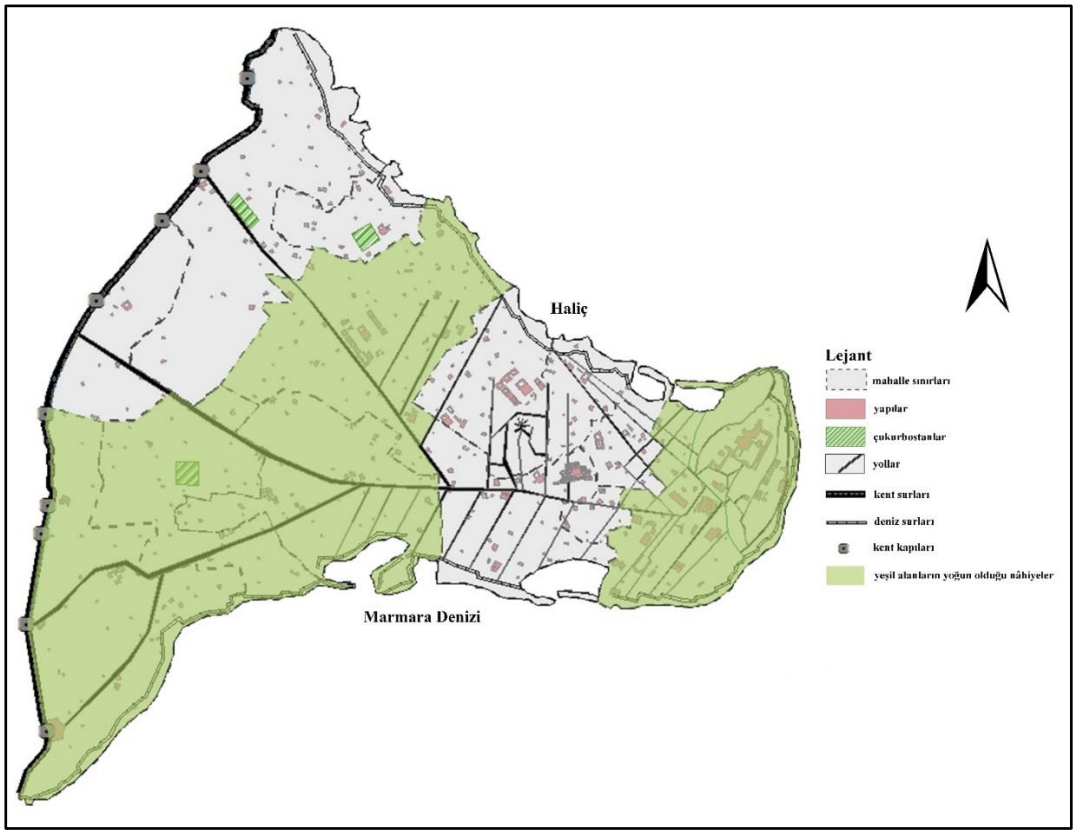
Ticari alanların yeşil alanlar açısından zayıf olduğu, ailelerin yaşadığı hane tipi yerleşimlerin olduğu alanlarda yeşil alanlara ve yeşil alan öğelerine daha sık rastlandığı söylenebilir. Bir alanda ticari alanların ve bekar odalarının varlığı yeşil alan gelişimini olumsuz etkilenmişe benzemektedir.

İstanbul'da kayıtlara geçmiş yeşil alanlar iki farklı özelliktedir. Birincisi konutlardan ayrı veya bünyesinde az sayıda yapı ile vakfedilmiş ekim-dikim faaliyetlerinin fazla olduğu geniş alanları kaplayan bağ- bostan-çayır gibi alanlar, ikincisi ise daha fazla yapı grupları ile vakfedilen daha küçük bahçelerdir.

Nâhiyelere Göre Yeşil Alan Özellikleri, Dağılımı ve Konumlanması

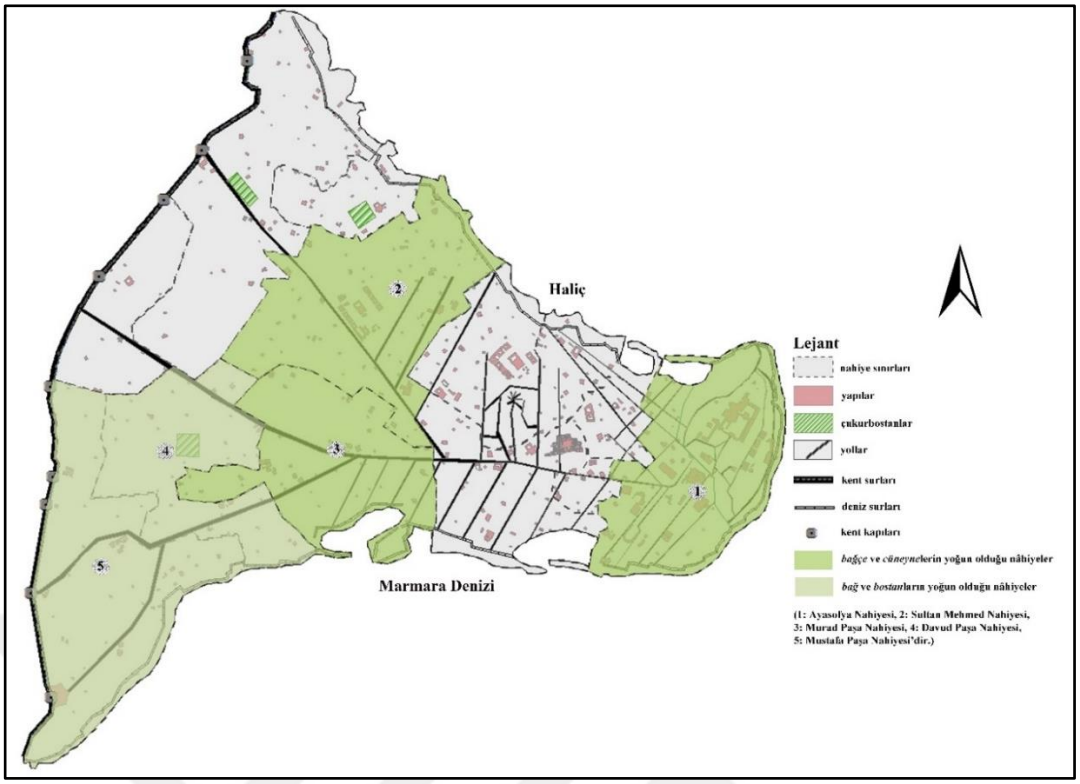
İstanbul'da merkezi alanlarda *bağçe* ve *cüneyne* gibi daha küçük olduğu tahmin edilebilen yeşil alanlar hakimken, yerleşimin daha seyrek olduğu ve merkezi alanlara uzak nâhiyelerde *kerm, bostan, çerak* gibi ekim-dikime yönelik alanlar yoğunluktadır. Bu durum, az yoğunluklu yerleşim alanlarının ve su kaynaklarının varlığı ile bağlantılı olmalıdır. Ek olarak, çukurbostanların bulunduğu nâhiyelerde özellikle çukurbostanlara yakın alanlarda ekim-dikim yapılacak alanların yoğun olarak görüldüğü söylenebilir. Sultan Mehmed, Ayasofya ve Murad Paşa nâhiyeleri yeşil alanlar açısından en zengin nâhiyelerdir. Bu nâhiyeler ayrıca nüfusun da yoğun olduğu alanlardır. Buna karşın Davud Paşa Camii ve Mustafa Paşa Camii nâhiyeleri nüfusun ve yerleşimin seyrek olmasına rağmen yeşil alanların sıkça görüldüğü nâhiyelerdir

(Şekil 6.1). Yeşil alanlar açısından en zayıf nâhiyeler ise ticari anlamda gelişim göstermiş Atik Ali Paşa ve sıkışık bir yerleşimin hâkim olduğu İbrahim Paşa Camii nâhiyeleridir. Ayrıca sözü geçen nâhiyeler yangınlardan da en çok etkilenmiş nâhiyelerdir (Cezar, 1963, s. 329-330). Bu sonuç, yeşil alanların yangınların artışını ve tahribatını azalttığını ispatlamaktadır.

Şekil 6.1 : 16. yüzyılda İstanbulda İVTD'ye yansıyan nâhiyeler biriminde yeşil alanlar (Çoban Şahin, 2020).

Bahsi geçen nâhiyelerden Ayasofya, Sultan Mehmed ve Murad Paşa Nâhiyeleri *bağçe* ve *cüneyne* gibi yeşil alanların yoğun olduğu; Ebül-Vefa ve Davud Paşa Camii nâhiyeleri ise daha çok tarım faaliyetleri ile ilgili *bağ* ve *bostan*ların bulunduğu nâhiyelerdir (Şekil 6.2).

Şekil 6.2 : 16. yüzyılda İstanbulda İVTD'lerine yansıyan nâhiyeler biriminde yeşil alan türleri (Çoban Şahin, 2020).

Nakkaş Osman'ın 1584 yılında hazırladığı İstanbul tasviri, çalışma kapsamında elde edilen verileri doğrular niteliktedir (Şekil 6.3). Tasvirden de anlaşıldığı üzere kent, yeşil alanlar ve yerleşimin bir arada bulunduğu eşsiz bir güzellik sunmaktadır. Alman ressam Stephan Gerlach'ın anlatımıyla, *İstanbul evlerinin bahçesi ve behçelerde bulunan türlü meyvelerle dünyanın cennetidir* (2007).

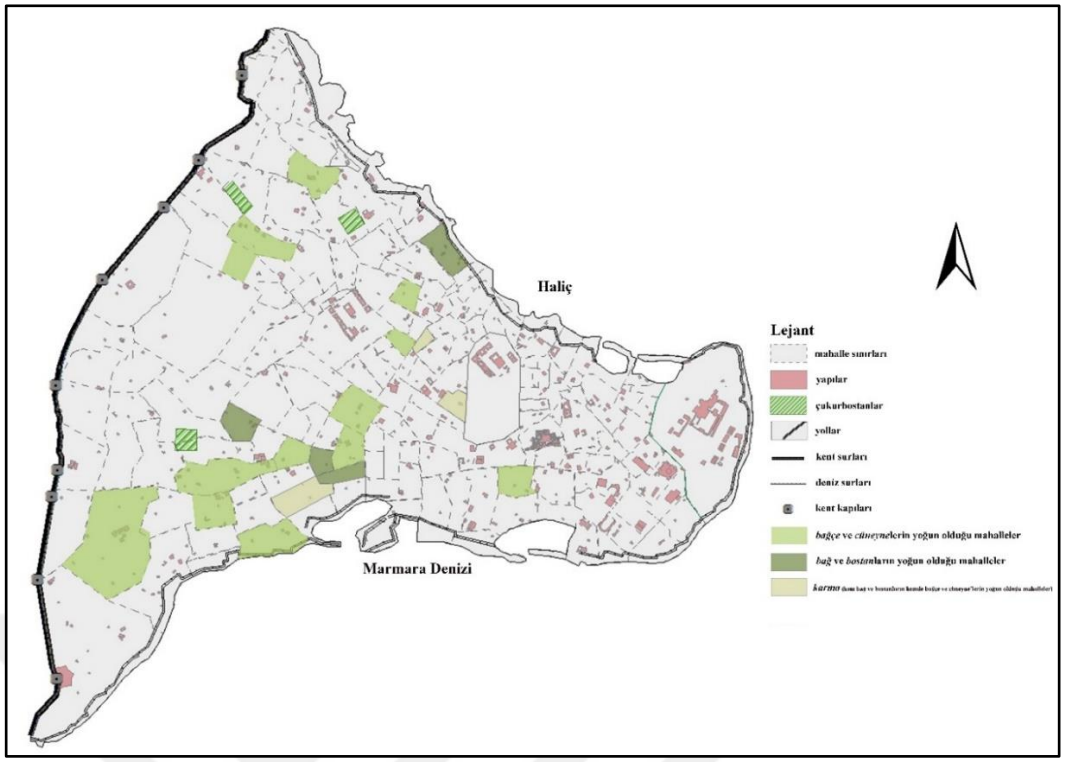

Şekil 6.3 : Nakkaş Osman'ın İstanbul tasvirinde yeşil alanların yoğunluğu. 1584 (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi; Hazine Bölüme, nr. 1523, 158b-159a)

Ayasofya Nâhiyesi ve Ebûl-Vefa Nâhiyesi yeşil alanlar açısından benzer özellikler göstermektedir. Bu iki nâhiye ilk kurulan nâhiyelerdendir ve saraylara sınırdır. Yerleşim dokuları ve yeşil alanlar, sarayların varlığından etkilenmiştir. Gerek bu nâhiyelerde yaşayanların sarayda çalışıp sarayda konaklamayan kişiler olması, gerek saray için üretim yapılıyor olması yeşil alanların gelişimini olumlu etkilemiştir. Özellikle Ebül-Vefa Nâhiyesi'nde bulunan, *bostan, bağ* gibi üretim faaliyetlerinin yoğun olduğu alanlar, üretilen ürünlerin Eski Saray'da kullanıldığını düşündürmektedir.

Mahallelere Göre Yeşil Alan Özellikleri, Dağılımı ve Konumlanması

Nâhiye merkezlerinde değil çeperlerinde bulunan mahalleler, çukurbostanlara yakın mahalleler ve Bayrampaşa Deresi'ne yakın mahalleler yeşil alanların en yoğun görüldüğü mahallelerdir. Yeşil alanlar açısından zengin mahalleler Şekil 6.4'de görülmektedir.

Şekil 6.4 : 16. yüzyılda İstanbul'da İVTD'lerine yansıyan mahalleler biriminde yeşil alanlar (Çoban Şahin, 2020).

Taban suyunun yüksek olduğu mahallelerde su kuyularına sıkça rastlanmaktadır. Su kuyuları yeşil alanların gelişimi için zemin hazırlar niteliktedir. Su kaynaklarına yakın alanlarda ve su kuyusu bulunan bu mahallelerde yeşil alanlar yoğunluk göstermektedir.

6.3 1546 ve 1600 Tarihli İVTD'lerine Göre İstanbul' da Yeşil Alan Bileşenleri ve Özellikleri

On altıncı yüzyılda İstanbul'da görülen yeşil alan bileşenleri: *bir-i ma, çardak/çartak, çeşme, eşcar, eşcar-i cevz, eşcar-i kerm, eşcar-i müsmire, gayr-i müsmire, havz, muhavvata, şecere-i rumman, zulle*dir. Bu bileşenlerden *eşcar, eşcar-i cevz, eşcar-i kerm, eşcar-i müsmire, gayr-i müsmire, şecere-i rumman* bazıları özellikle yalnızca bir veya iki vakfiyede geçtiği için ve hepsi ağaç anlamında kullanıldığı için ağaçlar olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca ağaçların da %95'i meyve ağacıdır. Kentte en sık görülen yeşil alan bileşenleri *bir-i ma* ve *zulle*dir. Yeşil alan bulunmayan bazı konut alanlarında ise yalnızca *bir-i ma* ve/veya *zulle* yer almaktadır. Böylelikle insanların bir bahçesi olmasa da gölgede oturup dinlenebileceği veya az da olsa üretim yapabileceği alanlar olduğu söylenebilir.

Barkan ve Ayverdi (1970) 16. yüzyılda İstanbul'da sıkışık bir yerleşimin olduğundan bahsetmişlerdir. Yüzyılın sonuna doğru artan yapılaşmanın daha geniş alanda kurulmuş mahallelerde artması bu sıkışıklığı doğrular niteliktedir. Yapılaşmanın artmadığı bazı küçük mahallelerde ise yeni yerleşimin olmamasına rağmen yeşil alanlarda ve yeşil alan bileşenlerindeki artış dikkat çekmektedir. Bu durum insanların küçük bir alanda dahi olsa yeşil alanlar oluşturmalarına ve su kuyusu açarak ekim-dikim faaliyetleri yapmasına olanak sağlamış olmalıdır. Küçük *bağçe*lerin artışı ise daha sıkışık alanlarda yeşil alan sahibi olma ihtiyacını düşündürmektedir.

Nâhiyelere Göre Yeşil Alan Bileşenleri Özellikleri, Dağılımı ve Konumlanması

Yeşil alan bileşenleri açısından en zengin nâhiyeler Sultan Mehmed, Ayasofya ve Sultan Bayezid Camii nâhiyeleridir. En zayıf nâhiye ise Topkapı Nâhiyesi'dir. Topkapı Nâhiyesi'nde diğer nâhiyelere göre az sayıda su kuyusuna rastlanmıştır. Buna karşın çeşmelerin varlığı, su yollarının sağladığı olanaklarla bağlantılı olmalıdır.

Yeşil alanlar ve yeşil alan bileşenleri açısından en yoğun nâhiyeler Ayasofya ve Sultan Mehmed Camii nâhiyeleridir. Bu yoğunlukların sebebi nâhiyelerde Fetih'ten itibaren yerleşimin olması ve zamanla artması olmalıdır.

Mahallelere Göre Yeşil Alan Bileşenleri Özellikleri, Dağılımı ve Konumlanması

On altıncı yüzyılda İstanbul'da yeşil alanlarda *zulle*lerin kullanımı oldukça yaygındır. Ayrıca yeşil alanların oluşturulmasına imkân olmayan alanlarda da sık sık tercih edilmiştir. Ağaçlar genellikle meyve veren ve meyve vermeyen ağaçlar olarak genelleme yapılarak kaydedilmiş olsa da Sultan Selim Nâhiyesi Debbağ Yunus Mescidi Mahallesi'nde ve Mustafa Paşa Nâhiyesi Mustafa Paşa Mahallesi'nde tür belirtilerek kaydedilmiştir. Bu verilerden Sultan Selim Camii civarında satışı yapılacak kadar çok ve kaliteli ceviz; Mustafa Paşa Camii civarında ise benzer bollukta ve kalitede üzüm ve nar yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Evliya Çelebi Seyahatnamesi2nde Mustafa Paşa Camii civarında servi ağaçlarının varlığından bahsedilmektedir. Sultan Beyazıd Camii civarında ise servi ve dut ağaçlarının varlığı zikredilmiştir. Ağaçlar özellikle üst düzeyin (ağa, paşa, kethüda) sahip olduğu alanlarda ve yola yakın alanlarda yoğun bulunmaktadır. Yaltırık ve diğ. (1997)'e göre ise sıradan konutların küçük bahçeleri bile ailenin sosyal yaşamı ve beslenmesi açısından önemlidir. Bu bahçelerde pırasa, rezene, kabak, havuç, pancar, turp ve soğan gibi sebzeler yetiştirilmektedir. Ayrıca Fatih Mehmet II vakfiyelerinde 359 numaralı

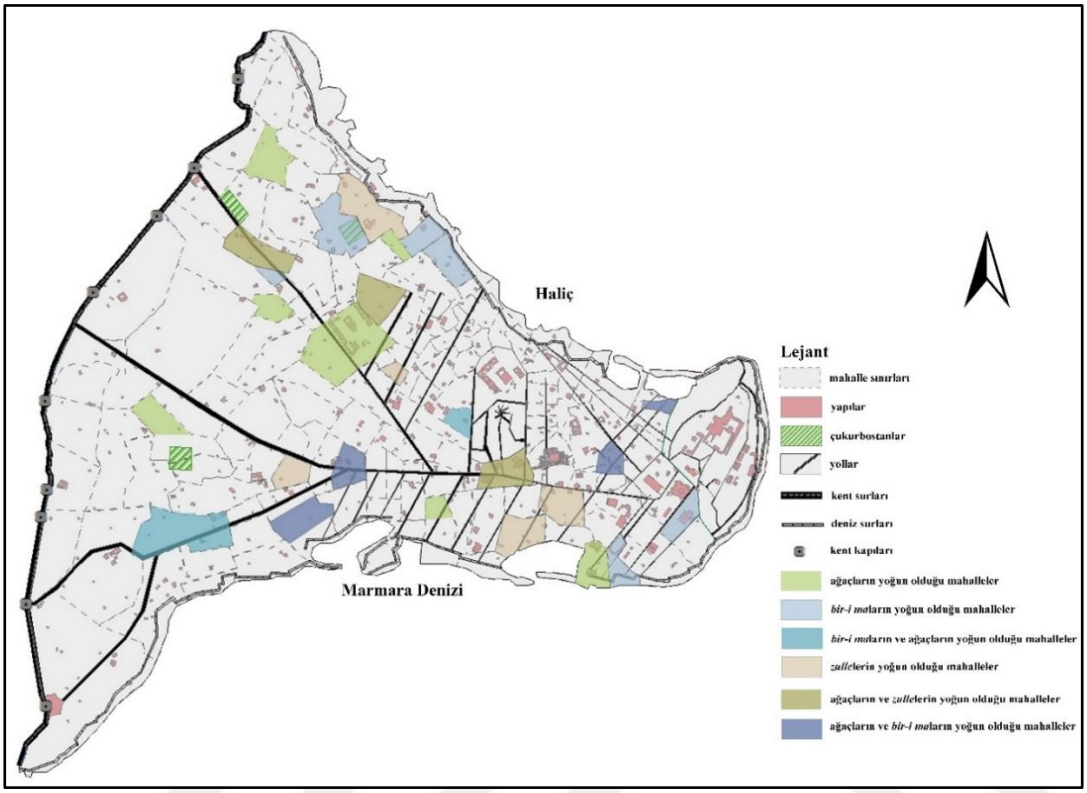
vakfiyede yerleri tam olarak belirtilmemekle birlikte ağaçlardan hatta meyve ağaçlarından bahsedilmektedir. Dolayısıyla 16. yüzyılda İstanbul'da tarım ve meyveciliğin oldukça etkin olduğu söylenebilir. Böylelikle mesken alanlarında bulunan yeşil alanlarda keyifli vakit geçirilebilecek alanlar ile üretim yapılan alanların birlikte geliştiği söylenebilir. Şimşek İlhan ve Tandoğan da 15. ve 18. yüzyıllar arasında Türk bahçelerinin doğanın huzur veren yönünü hissetmek için içinde yaşanılacak düzende ve kullanışlılık-yarar anlayışı doğrultusunda şekillendiğini ve üretim alanlarını da içeren, keyifle vakit geçirilecek mekanlar olarak geliştiğini belirtmiştir (2016, s. 158-159). Benzer şekilde Var ve diğ. de Türk bahçelerinin son 150 yıla kadar fonksiyonel ve kullanıma yönelik olduğunu ifade etmiştir (2016, s. 273). Sözü edilen yeşil alan bileşenlerininde bu kullanımlara cevap verecek nitelikte olduğu söylenebilir.

Menzillerde bulunan yeşil alanların büyük çoğunluğunda -her bir nâhiyede yaklaşık %60-90- *muhavvata* ibaresi geçmektedir. Elmas, Oktay ve Özçatalbaş dört tarafı çevrili mahrem bir mekânda gökyüzünü görerek, kuşların sesini rüzgârın etkisini, taşın dokusunu, bitkilerin kokusunu hissederek görsel anlamda dinamik bir etkiye vakıf olduğunu ve bu ortamın insanı estetik olarak doruğa ulaştırdığını belirtmiştir (2016, s. 284) Vakfiyelerin genelinde nüfusun büyük çoğunluğunun Müslüman olması ve İslam dinine göre mahremiyet olgusunun kutsallığı dolayısıyla mahrem alanlar oluşturulması bu durumun sebepleri olarak değerlendirilebilir. Sınırlarında bir han bulunan nâhiyelerde oran daha da artmaktadır.

Kurulduğu alan olarak oldukça küçük fakat yoğun yapılaşmanın olduğu mahallelerde yeşil alanlardan ziyade yeşil alan bileşenleri bulunmaktadır.

Mahallelerde yeşil alan bileşenlerinin konumlanmasına yönelik bir temel kural yoktur (Bkz: Şekil 6.5). Kentin yaşam alanlarında yerleşim plansız olduğu gibi yeşil alanlar da plansızdır. Türklerde kent bileşenlerini en üst düzeyde kullanma durumu söz konusudur. Örneğin Davud Paşa Nâhiyesi sınırlarından Bayrampaşa Deresi'nin geçiyor olması nâhiyeyi yeşil alanlar ve yeşil alan bileşenleri açısından zenginleştirmiştir. Ayrıca kıyıya yakın alanlarda su kuyularının fazlalığı taban suyu yüksekliğinin değerlendirilmesinin bir kanıtıdır.

Kentte birbirine yakın yerleşimler yapı türleri ve yeşil alanlar açısından benzer özellikler göstermektedir. Fakat bu alanlar bir bölgeleme yapmaya olanak sağlamayacak kadar küçük alanlardır.

Şekil 6.5 : Mahallelerde yeşil alan bileşenleri ve konumları. (Çoban Şahin, 2020)

6.4 1546 ve 1600 Tarihli İVTD'lerine Göre İstanbul' da Yerleşim Dokusu ve Yeşil Alanlar İlişkisi

On altıncı yüzyılda yerleşim dokusu ve yeşil alanlar sıkı bir ilişki içindedir. Nüfusa ve ikamet alanlarına bağlı olarak yeşil alan karakterleri ve yoğunlukları değişmiştir. Tapulu alanlarda temelde iki çeşit olan yeşil alanlardan ekim-dikim faaliyetlerinin fazla olduğu alanlar daha seyrek yerleşim dokusuna sahip nâhiyelerde yoğunluk göstermiştir. Yerleşim dokusu arttıkça bağ ve bostanlardan oluşan bu alanlar azalmış, hatta ikinci tip yeşil alanlar olan konut bünyesindeki *bağçe* ve *cüneyne*ler artmıştır. Özellikle bu alanlarda ekim-dikim faaliyetlerinin arttığı görülmüştür. Yüzyıl boyunca yoğun bir yerleşim dokusu bulunan mahallelerde ise zamanla ikamet alanlarında yeşil alanlar küçülmüş ve yalnızca yapılarla birleşik üzeri örtülü dinlenme alanları ve su kuyuları artmıştır. İnsanlar üretim faaliyetlerinden vazgeçmemiştir. Benzer şekilde keyif bahçesi niteliği taşıyan konut alanlarındaki çoğu kez konutla bitişik gölgelik alanlar da rağbet görmüş; sıkışık mahallelerde bu tip dinlenme alanları oluşturulmuş

olmalıdır. Bekar odalarının bulunduğu alanlar yeşil alanlar açısından zayıf kalmıştır. Yeşil alanların gelişiminde öncelikle yerleşim dokusu rol oynasa da yerleşimin daha sıkışık olduğu alanlarda yeşil alanlar küçülmüş hatta zamanla yerini yeni yapılan yapılarda yalnızca yeşil alan bileşenlerine bırakmıştır.

6.5 1546 ve 1600 Tarihli İVTD'lerine Göre Yeşil Alanların Gelişiminde Kentsel Unsurların Etkileri

Daha önce belirtildiği üzere nüfus ve yerleşim dokusunun gelişimi ve değişimi yeşil alanların gelişimi ve değişimi ile sıkı sıkıya ilişki içindedir. Dolayısıyla nüfusun ve yerleşimin artmasına veya değişimine sebep olan etkenler yeşil alanların artışına da sebep olmuştur.

Yeşil alanların gelişiminde etkili birincil unsur yeni ibadethanelerin (cami ve mescidlerin) açılması, sosyal yapıların yapılması (hamam), eğitim birimlerinin kurulmasıdır (medrese, muallim hane). Özellikle Mahmud Paşa Camii Mahallesi'nde ve Hacı Hamza Mescidi Mahallesi'nde (İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde) olduğu gibi medreselerin inşası mahalle gelişimlerini olumlu etkilemiştir. Mahalleler daha fazla nüfus almış ve hızla gelişim göstermiştir. Ayrıca sarayların varlığı da nâhiyelerde yeşil alanların gelişimini destekler niteliktedir. Hemen ardından sıralanabilecek olumlu etken ise yaşamın ve medeniyetlerin var olması için en önemli şartlardan biri olan sudur. Su yollarının varlığı veya yeni su yollarının açılması ile o bölgede yerleşim dokusu ve yeşil alanlar artış göstermiştir. Ayrıca su yollarından su sağlanan çeşmelerin varlığı sulama ihtiyacına cevap verir niteliktedir. Yeşil alanlarda su kuyularının varlığı ise yeşil alanların gelişimine zemin hazırlar niteliktedir. Aynı şekilde çukurbostanlara ve bostanlara yakın alanlarda da bahçecilik faaliyetleri yoğun olarak görülmüştür. İstanbul'da bulunan her üç çukurbostanda üretim yapılırken yakınındaki alanlarda da ekim-dikim faaliyetleri yapılan bağ, bostan alanları artmıştır.

Doğal unsurlar değerlendirildiğinde İstanbul'da yüzyılın ilk yarısında daha düze yakın alanlarda yerleşim alanları ve yeşil alanlar yoğunluktadır, fakat zamanla iskân arttıkça yeterli alan bulunamamış Sultan Selim Camii ve Gül Camii civarındaki alanlarda olduğu gibi eğimi fazla alanlarda da yerleşimler sıklaşmıştır. Bu yeni açılan alanlarda üretim yapılan alanlar daha eğimli mevkilerde bulunurken; yapılar ve bahçeler daha düze yakın alanlarda bulunmaktadır. İklim verilerinin günümüz ile yakınlık göstermesi, günümüzde olduğu gibi 16. yüzyılda da birçok ürün çeşidininin

yetiştirildiğini düşündürmektedir. Güneydeki nâhiyelerde güneş ışığının daha etkili olması, yeşil alanların gelişiminde olumlu birer etken olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Bayrampaşa Deresi hattı ile dere olması muhtemel alanların yakın çevresi yeşil alanlar açısından yoğunluk göstermektedir. Dereden, yakınındaki bu alanların sulama ihtiyacı karşılanmış olmalıdır. Fakat özellikle Bayrampaşa Deresi'nin geçtiği alanlarda derede yaşanan taşkınlar dolayısıyla yüzyılın ikinci yarısında yerleşim seyrekleşmiştir. Konut bünyesindeki yeşil alanlarda bir azalma olmuş, yerleşim ve yeşil alanlar dereden kuzeye doğru kaymıştır.

Üretim faaliyetlerinin her dönem konut birimindeki alanlarda rağbet görmesinin en önemli sebebi, kuvvetli ihtimalle 1588 yılında yaşanan kıtlık dolayısıyla besin bulunamaması, her ürünün fiyatı iki kat artarken meyve sebzenin fiyatının üç-dört kat atmasıdır. Bunun yanı sıra Pamuk'nun belirttiği gibi ekim-dikim yapılabilecek alanların pahalı ve kıymetli olması olabilir (1990). Dönemde taşımacılık işlemlerinin güçlüğü de insanların ikamet ettiği alanlarda üretim yapmasını teşvik etmiş olmalıdır. Ekim-dikim alanları ve meyve üretimi yapılan ağaçlar çarşı alanlarına ve önemli yol bağlantılarına yakın alanlardır. Her ne kadar tali yolların var olabileceği düşünülse de Canatar' a göre yollar taşımacılık yapılamayacak kadar dardır.

İstanbul'da hemen her dönem yaşanan tahribatlı yangınlardan kent gelişimi ve yeşil alanlar olumsuz etkilenmiştir. Başta Mahmud Paşa ve İbrahim Paşa Nâhiyeleri olmak üzere çok sık yangınların olduğu alanlar yeşil alan bakımından zayıftır. Hemen her yangından sonra yanan yapıların aynı şekilde yapıldığı fakat az da olsa yapıyı büyütme yönünde eğilim olduğu belirtilmiştir. Bu durumda yapının sokağa veya bahçe alanına taşmış olması muhtemeldir. Böylelikle yeşil alanlar küçülmüş veya azalmış olmalıdır. Yeşil alanların yoğun olduğu alanlarda tahribatlı yangınların çıkmamış olması yeşil alanların yangınların yayılımına engel olduğu ihtimalini gündeme getirmektedir. Ayrıca bu bölgelerdeki sarnıçların sıklığı da sarnıçların yangın söndürmede kullanıldıklarını düşündürmektedir. Öte yandan çok genel bir sonuç olmamakla birlikte bazı alanlarda yeşil alanların sarnıçlardan sulanmış olması ihtimaller arasındadır. Ayrıca limanların varlığı çevresindeki alanlarda bekar nüfusun ve buna bağlı olarak bekar odalarının artmasına sebep olmuş, bu alanlar yeşil alanlar bakımından gelişim göstermemiştir.

Her ne kadar Osmanlı'da dönemin Avrupa'sında olduğu gibi bir sosyal sınıf anlayışı olmasa da *kethüda*/kahyalara ait vakıflarda *eşcar-ı müşmire*/meyve ağaçları

vakfedilmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca kadınlar tarafından vakfedilen menzillerdeki yeşil alanlarda, yeşil alan bileşenlerine (*bir-i ma, zulle vb*) daha sık rastlanmaktadır.

6.6 1546 ve 1600 Tarihli İVTD'lerine Göre İstanbul'da Kentsel Yerleşimin Değişimi ve Gelişimi

Tahrir defterlerindeki kayıtların yapılmasının en önemli sebebi insanların mevcut varlıklarını garanti altına almak istemesi ve her bir vakfiyenin vasiyet niteliğinde olmasından dolayı varislerine devretme talebidir. Tahrirlerde vakfiyeler nakit para ve mülkler üzerinedir. İlk defterde sıkça rastlanan nakit para vakıflarının 1600 tarihli defterde nadiren yer alması insanların yaşam alanı edinebilme ve onu kaydettirme isteğini akla getirmektedir. Çalışma alanı, tarih boyunca değerlendirildiğinde 16. yüzyılda en yoğun yerleşim ve nüfusa sahip olmuş alandır. On yedinci yüzyılda yerleşimin ve nüfusun boğaza doğru kaydığını belirten Kuban'a göre kentin sur içi alanı 16. yüzyılda yerleşim dokusundaki gelişim anlamında zirve noktasına ulaşmıştır. Yüzyıl boyunca yerleşim ve nüfus, yapılar ve yeşil alanlar hep artış göstermiştir.

6.7 1546 ve 1600 Tarihli İVTD'lerine Göre İstanbul'da Yeşil Alanların ve Yeşil Alan Bileşenlerinin Sürekliliği ve Değişimi

On altıncı yüzyılın ilk yarısı ve sonu arasında yeşil alanlarda artış yaşanmıştır. Vakfiyelerde yaşanan bu artış insanların yaşam alanlarına verdikleri değerin, özenin ve işlevin yıllarla beraber arttığını göstermektedir. Fakat yaşanan bu artış bağ, bostan gibi alanların azalması bunun yerine konut birimindeki alanların artması şeklindedir. Yüzyılın sonunda kentte daha küçük yeşil alanlar hâkim olmuştur. Yüzyılın ilk yarısında gelişmiş yeşil alanlar değişmemiş yüzyılın sonunda daha küçük yeşil alanlar alanlar oluşmuştur. Genellikle söz konusu defterlerde iskân alanları ve yeşil alanlar birlikte gelişmiştir ve sıkı bir konut bahçe ilişkisi bulunmaktadır. Konut için üretimler yapılmış, sosyal anlamda zor zamanlarda (açlık, kıtlık vb.) kendine yeten bir sistem geliştirildiği anlaşılmaktadır. Bu bilgiler günümüz için de dersler çıkarılabilecek niteliktedir.

Sonuç olarak, bu çalışmada 1546 ve 1600 tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir defterlerinde var olan veriler, tablolar vasıtasıyla sayısal veriler olarak sunulmuştur. Üzerinde varsayım yapılmaksızın var olan veri ortaya koyulmuştur. Yazma eserlerin sayısal ve

görsel incelenmesi yapılmaya çalışılmış ve yalnızca yoğunluğu ve sebepleri yorumlanmıştır.

Çalışma ile İstanbul'da kent dokusuna ve gelişimine ilişkin bilgiler derlenmeye ve yeşil alanların özellikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Tahrir defterleri plan ve tasarım özelliklerine ilişkin veriler sağlanamasa da kentin yerleşim dokusunun özelliklerini ve yeşil alanlarla ilişkisini, yeşil alanların kent içinde genel özelliklerini, yoğunluğunu anlamaya olanak sağlamaktadır. Çalışma farklı tarihlere ilişkin kayıtlar ile dönemsel değişikliklere ilişkin ipuçları sunmaktadır. Günümüzde 16. Yüzyıldan kalma halktan insanlara ait herhangi bir konut örneği bulunmamaktadır. Bu sebeple İstanbul'un yerleşim dokusu ve yeşil alanlarının 16. yüzyıldaki görünümlerini gözde canlandırmaya yönelik veriler önem taşımaktadır.

Söz konusu defterlerdeki yeşil alanlar, yalnızca kayıtlara geçmiş olan yeşil alanlardır. 16. Yüzyılda İstanbul'un yeşil alanlarının tamamını temsil etmemektedirler, ancak büyük ölçüde fikir verdikleri söylenebilir. Söz konusu defterlerde İstanbul'da sıklıkla görülen bitki türlerinden bile (*Pinus pinea* -fıstık çamı-, *Cupressus sempervirens* -servi-, *Cercis siliquastrum* -erguvan- ve *Laurus nobilis* -defne-) bahsedilmemesi, kayıtların yeşil alanların tamamını kapsamadığına dair önemli bir işaret olarak görülebilir.

KAYNAKLAR

Ağır, A. (2009). *İstanbul'un Eski Venedik Yerleşimi ve Dönüşümü*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

Ağır, A. (2015). From Constantinople to Istanbul: The Residences of the Venetian Bailo (Thirteenth to Sixteenth Centuries), *European Journal of Archaeology, 18* (1), 128-146.

Ağır, A. (2018) Francesco Sansovino ve "Türklerin Kökeninin ve İmparatorluğunun Evrensel Tarihi" Kitabında Kent, Mimarlık ve Gündelik Yaşam, *İstanbul Araştırmaları Yıllığı / Annual Of İstanbul Studıes,* (7), 67-91.

Ağır, A. ve Okçuoğlu T. (2004). Osmanlı Mezar Taşları Envanter Çalışması: Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii Hazîresi Örneği, *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, *3,* 259-284.

Akça, M. (2008). *Tarihi Yarımada içerisinde bulunan Hanlar Bölgesi'nin kentsel tasarım ilkeleri açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Altuğ, K. (2013) *İstanbul'da Bizans Dönemi sarnıçlarının mimari özellikleri ve kentin tarihsel topografyasındaki dağılımı* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ambraseys, N. N. ve Finkel, C. F. (1995). *The Seismicity of Turkey and Adjacent Areas: A Historical Review, 1500-1800.* İstanbul: Eren.

Andreasyan, H. (2011). Eremya Çelebi'nin Yangınlar Tarihi. *Turkish Journal of History*, (27), 59-84.

Ar, B. (2013). *Osmanlı Dönemi'nde Aya İrini ve yakın çevresi* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Arıkan, B. ve Yıldırım, T, (2018). Paleoclimate, Geology, Geomorphology, and Middle Holocene Settlement Systems in the Delice Valley of North-Central Anatolia, *Journal of Field Archaeology, 43* (8), 570-590.

Arıkan, B. (2019). Kişisel görüşme. 24 Aralık, İstanbul.

Arslan, N. (1992). *Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul (18. Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl).* İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Aslanboğa, K. (2018). Osmanlı Devleti'nde Vakıf Yönetiminde Tevliyet: İstanbul Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi, 16* (32) 551-558.

Aşıkpaşazade. (2007). Tevârîh-i Âl-i Osman, Osmanoğullarının Tarihi, K. Yavuz ve Y. Saraç (Çev.). İstanbul: Gökkubbe.

Atasoy, N. (2002). *Hasbahçe; Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek*. İstanbul: Aygaz.

Atasoy, N. (2005). *Osmanlı Bahçeleri ve Hasbahçeler: 15. Yüzyıldan 20. Yüzyıla*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Atik, M. ve Ortaçeşme, V. (2016). Türk Bahçe Kültüründe 'Su Kullanımı' ve Farklı Boyutları. İçinde H. Eşbah Tunçay ve A. Uzun (Editörler), Türkiye Peyzajları Ulusal Kongresi: Türk Bahçeleri, (s. 438- 449). İstanbul: Netcopy.

Ayvansarayi Hüseyin Efendi , Ali Satı Efendi , Süleyman Besim Efendi. (2001). *Hadikatü'l-Cevami/İstanbul Camileri ve Diğer Dini-Sivil Mimari Yapılar* (A. N. Galitekin, Hazırlayan). İstanbul: İşaret.

Ayverdi, E. H. (1953). *Fatih Devri Mimarisi.* İstanbul: İstanbul Fetih Derneği.

Ayverdi, E. H. (1958). *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskanı ve Nüfusu.* Ankara: Doğuş.

Ayverdi, E. H. (2005). *Fatih Devri Mimarisi.* İstanbul: İstanbul.

Ayverdi, İ. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük.* İstanbul: Kubbealtı.

Barkan, Ö. L. ve Ayverdi, E. H. (1970), *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli.* İstanbul: Baha.

Batğı, Ö. (2017). Seyahatnamelerde Osmanlı İnsanının Hastalıkları ve Tedavi Yöntemleri. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, 4* (8), s. 169-182.

Bayır, Ö. (2009) Osmanlı Arşiv Belgelerinde Vefa. İçinde N. B. İmanov & Y. Uğur (Editörler), *Bir Semte Vefa* (s. 265-283). İstanbul: Klasik.

Bayrak, O. (2003). *Resimli İstanbul Tarihi.* İstanbul: İnkılap.

Baytop, A. (2004). *Türkiye'de Botanik Tarihi Araştırmaları.* Ankara: Tübitak.

Bektaş Öztaşkın, Ö. (2008). *XV-XVII. yüzyıllarda Osmanlı halkı* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Berger, A. (2000). Streets and Public Spaces in Constantinople. *Dumbarton Oaks Papers,* (54) 161-172. Boston: Harvard University.

Berköz, E. ve Kocaaslan, G. (2003). İklim. İçinde *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (2. Baskı) (Cilt:4, s. 148-149). İstanbul: Numune.

Bornovalı, S. (1999). *İslam Dünyası'nda bahçe ve evren anlatımı* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Busbecq, O. G. (2013) *Türk Mektupları Türk Mektupları-Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555- 1560)* (D. Türkömer, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

Byzantios, D. (2010). *Boğaziçi'nde Bir Gezinti* (M. F. Yavuz, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.

Canatar, M. (2004). *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 1009 (1600) Tarihli.* İstanbul: Özal.

Canatar, M. (2009). Şeriye Sicillerinde Köle Ticareti ve Kölelik Muâmelâtı Çerçevesinde Düzenlenen Belgeler. *Arşiv Dünyası Dergisi,* (12), 38-41.

Canatar, M. (2013). 1009/1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'ne Göre Nefs-i İstanbul'da Bulunan Mahalleler ve Özelliklerine Dair Gözlemler, Osmanlı İstanbulu. İçinde F. Emecen ve E. S. Gürkan

(Editörler), *Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu*, 1, (s. 283-310) İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş.

Canatar, M. (2015). İstanbul'un Nâhiye ve Mahalleleri (1453-1923). İçinde *Büyük İstanbul Tarihi* (Cilt:3 s. 218-245). İstanbul: Mas.

Canaye, F. (2017). *Fresne Canaye Seyahatnamesi* (T. Tunçdoğan, Çev). İstanbul: Kitap.

Cansever, T. (2010). *Osmanlı Şehri.* İstanbul: Timaş.

Cerasi, M. (1999). *Osmanlı Kenti, Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi.* İstanbul: Yapı Kredi.

Cerasi, M. (2014). *Divanyolu,* (A. Özdamar, Çev.). İstanbul: Kitap.

Cezar, M. (1963). *Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler*. İstanbul: Türk San'atı Tarihi Enstitüsü.

Constantinidies, C. N. (2002). Byzantine Gardens and Horticulture in the Late Byzantine Period, 1204–1453: The Secular Sources**.** İçinde A. Littlewood, H. Maguire, and J. Wolschke-Bulmahn (Ed.), *Byzantine Garden Culture* (54, 87-105). Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection.

Çam, M. (2017). Vakıf ve Sivil Toplum. İçinde F. Başar (Editör), Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf ve Sivil Toplum Konferansı (s. 137-150). Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü.

Çeçen, K. (1984). *İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Çeçen, K. (1996). *Roma Suyollarının En Uzunu.* İstanbul: Türkiye Sanai Kalkınma Bankası.

Çeçen, K. (1999). *İstanbul' un Osmanlı Devri Suyolları.* İstanbul: Renk.

Çoban Şahin, E. (2020). Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulan haritalardır.

Çoban Şahin, E. (2020a). Çalışma kapsamında yazar tarafından çekilmiş fotoğraflardır.

Çobanoğlu, A. V. (2002). Külliye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Erişim 13 Aralık 2018, http://www.islamansiklopedisi.info.

Çokuğraş, I. (2013). *İstanbul'da marjinalite ve mekân (1789-1839): bekâr odaları ve meyhaneler* (Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Crane, H. (1987) *Risale-i Mimariyye: An Early-Seventeenth-Century Ottoman Treatise on Architecture: Facsimile with Translation and Notes.* Hollanda: Leiden.

Dernschwam, H. (1992). *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü* (Y. Önen, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı.

Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca- Türkçe Alfabetik Lügat.* Ankara: Aydın.

Dinç, H. (2015). *İstanbul derelerinin fiziki değişimi ve arazi kullanım ilişkisi* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dinç, H. ve Bölen, F. (2014). İstanbul Derelerinin Fiziki Yapısı. *Planlama Dergisi*, *24* (2), 107-120.

Doğanay, A. (2010). Şeyh Vefa Külliyesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Erişim 3 Mart 2019, http://www.islamansiklopedisi.info.

Eldem, S. H. (1976). *Türk Bahçeleri.* Ankara: Kültür Bakanlığı.

Elmas, R., Oktay, H. E. ve Özçatalbaş, O. (2016). Türk İslam Bahçe Sanatında Avlular, İçinde H. Eşbah Tunçay ve A. Uzun (Editörler), *Türkiye Peyzajları Ulusal Kongresi: Türk Bahçeleri,* (s. 275- 287). İstanbul: Netcopy.

Eyice, S. (1984). *Ayasofya*. İstanbul: Yapı Kredi Bankası.

Eyice, S. (1991). Atik Ali Paşa Camii. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Erişim 22 Şubat 2019, http://www.islamansiklopedisi.info.

Eyice, S. (1992). Bayrampaşa Deresi Köprüsü. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Erişim 22 Şubat 2019, http://www.islamansiklopedisi.info.

Eyice, S. (1994). Davud Paşa Külliyesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Erişim 15 Mart 2020, http://www.islamansiklopedisi.info.

Eyice, S. (1995a). Elçi Hanı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Erişim 30 Nisan 2020, http://www.islamansiklopedisi.info.

Eyice, S. (1995b). Fatma Sultan Mescidi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 16 Şubat 2020, http://www.islamansiklopedisi.info.

Eyice, S. (1997). Haseki Hamamı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 26 Nisan 2020, http://www.islamansiklopedisi.info.

Eyice, S. (2006). *Eski İstanbul'dan Notlar*. İstanbul: Küre.

Eyice, S. (2009). Bizans'tan Osmanlı'ya Vefa. İçinde N. B. İmanov & Y. Uğur (Editörler), *Bir Semte Vefa* (s. 19-31). İstanbul: Klasik.

Eyice, S. (2010, 18 Mart). Tarih Çınarı Eski İstanbul'u Anlattı. *Hürriyet Gazetesi*. Erişim adresi https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tarih-cinari-eski-istanbulu-anlatti-14144874.

Farokhi, S. (1997) *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam: Orta Çağdan Yirminci Yüzyıla*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Genç, Y. İ., Küçük, M., Gündoğdu, R., Satar, S., Karaca, İ., Yıldırım, H. O. ve Yılmaz, N. (2010). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. İstanbul: Başbakanlık.

Gerlach, S. (2007). *Türkiye Günlüğü*, (T. Noyan, Çev.). İstanbul: Kitap.

Göney, S. (2009). Semt Çalışmaları: Vefa Semti Örneği. İçinde N. B. İmanov & Y. Uğur (Editörler), *Bir Semte Vefa* (s. 47-55). İstanbul: Klasik.

Grelot, G. J. (1680). Relation nouvelle d'un voyage de Constantinople. Erişim: 14 Temmuz 2019, http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglitData/tmp/pdf/

Gültekin, H. (2007). *Osmanlıca Tapu Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Arşiv Dairesi Başkanlığı.

Gündüz, F. (2003). Mahmud Paşa Külliyesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 24 Eylül 2018, http://www.islamansiklopedisi.info.

Güvenç, M. (2019). Kişisel Görüşme, 27 Ağustos, İstanbul.

Gyllius, P. (1986). *The Antiquities of Constantinople,* (J. Ball, Çev.) New York: Italica.

Gyllius, P. (1997). *İstanbul'un Tarihi Eserleri* (E. Özbayoğlu, Çev.). İstanbul: Eren.

Han, A. (2019). Osmanlı Döneminde Yerebatan Sarnıcı ve Mahallesi. *İstanbul Araştırmaları Yıllığı / Annual Of İstanbul Studıes,* (1), 81-99.

Hasol, D. (2002). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü.* İstanbul: YEM.

İnalcık, H. (1990). İstanbul. İçinde *Encylopedia Of Islam* (1. Baskı) (Cilt:4, s. 247-248). Boston: Brill.

İnalcık, H. (2001). İstanbul. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Erişim 19 Eylül 2018, http://www.islamansiklopedisi.info.

İnalcık, H. (2019). *İstanbul Tarihi Araştırmaları, Seçme Eseler XIII.* İstanbul: Türkiye İş Bankası.

İnciciyan, P. G. (1956). *XVIII. Asırda İstanbul* (H. D. Andreasyan, Çev.). İstanbul: İstanbul.

Jacoby, D. (2007). Houses and Urban Layout in The Venetian Quarter of Constantinople: Twelfth and Thirteenth Centuries. İçinde K. Belke, E. Kislinger, A. Kuelzer & M.A. Stassinopoulou (Editörler), *Byzantina Mediterranea* (s.269-282). Wien: Boehlau-Verlag.

Kadıoğlu, M. (2009, 14 Eylül). Lodos ve Poyrazın Yaptıkları. *Hürriyet Gazetesi.* Erişim adresi http://www.hurriyet.com.tr/lodos-ve-poyrazin-yaptiklari-12472532.

Kalafatlı, A. (2019). Kişisel görüşme. 3 Aralık, İstanbul.

Karakaya, E. (2009). Sarnıç, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 11 Haziran 2019, http://www.islamansiklopedisi.info.

Kartal, B. (2009). *İstanbulda'daki tarihi saray bahçelerinin peyzaj mimarlığı açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kartal, B. A. (2018). *Osmanlı vakfiyelerinde mimari gerçekliğin ifadesi (*Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Ensttüsü, Istanbul.

Kartal, Ş. (2012). *Haseki Hürrem Sultan yapıları* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kasapseçkin, M. A. (2012). *İstanbul Tarihi Yarımada'da bulunan yeniden işlevlendırılmış kapalı sarnıçların malzeme ve yapay aydınlatma yönünden incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kayra, C. (1990). *Eski İstanbul'un Eski Haritaları.* İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür İşleri Daire Başkanlığı.

Kırımtayf, S. (2001). *Converted Byzantine Churches In İstanbul*. İstanbul: Ege.

Kirsten, E. (1978). Die Byzantinische Stadt. XI. International Byzantine Congress, Nendeln, Liechtenstein: Kraus Reprint, Münih, Almanya.

Kömürciyan E. Ç. (1988). *XVII. Asırda İstanbul,* (H. D. Andreasyon, Çev.). İstanbul: Eren.

Kösebay, Y. (1998). *An Interpretive Analysis of Matrakçı Nasuh's Beyazn-ı Menazil* (Yüksek Lisans Tezi). Massachusetts Teknoloji Enstitüsü, Bostan.

Kritovoulos, M. (1954). *History of Mehmed The Conqueror*. New Jersey: Princeton University.

Kuban, D. (2006). *İstanbul Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*. İstanbul: Turkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Kurtbil, Z. H. (2006). Murad Paşa Külliyesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 16 Şubat 2018, http://www.islamansiklopedisi.info.

Küçükaşçı, M. S. ve Yel A. M. (2003)**.** Mahalle. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Erişim 11 Nisan 2019, http://www.islamansiklopedisi.info.

Littlewood, A. (2002). The Scholarship of Byzantine Garden. İçinde A. Littlewood, H. Maguire, and J. Wolschke-Bulmahn (Ed.), *Byzantine Garden Culture* (54, 13-23). Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection.

Maguire, H. (2002). Paradise Withdrawn. İçinde A. Littlewood, H. Maguire, and J. Wolschke-Bulmahn (Ed.), *Byzantine Garden Culture* (54, 23-

McNeill, W. H. (1976). *Plagues and Peoples.* New York: Doubleday.

Müller-Wiener, W. (1998). *Bizanstan Osmanlı'ya İstanbul Limanı*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.

Müller-Wiener, W. (2002). *İstanbul'un tarihsel Topografyası: 17. yüzyıl başlarına kadar Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul* (Ü. Sayın, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.

Nazima, A. ve Reşad, F. (2002). *Mükemmel Osmanlı Lugatı (Osmanlıca Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Necipoğlu, G. (2005). *The Age of Sinan: Architectural Culture in The Ottoman Empire.* Oxford: Princeton Universitesi.

Öz, M. (1991). Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler, *Vakıflar Dergisi,* (22), 429-438.

Özata, Ş. ve Limoncu, S. (2014). 16. ve 20. yy. Arası İstanbul ve Yakın Çevresinde Meydana Gelen Deprem Sonrası Barınma Uygulamalarının İncelenmesi, *Megaron Dergisi*, *9* (3), 217-227.

Özgüdenli, O. G. (2012). Vakfiye, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 16Aralık 2019, http://www.islamansiklopedisi.info.

Özkaya, H. G. (2019). Living Conditions in Houses of Istanbul During The 17th Century: A Reading of Kadı Registries. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (19), 75-88.

Öztuna, Y. (2004). *Osmanlı Devleti Tarihi Medeniyet Tarihi 2*. İstanbul: Ötüken.

Pamuk, Ş. (1990). *100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914.* İstanbul: Gerçek.

Panzac, D. (1997). *Osmanlı İmparatorluğunda Veba: 1700-1850.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt

Peçevi İbrahim Efendi. (1999). Peçevi Tarihi 1 (B. S. Baykal, Çev.). Ankara: Özkan.

Pinon, P. (2000). *Anadolu ve Balkanlardaki Osmanlı Kentlerinde Knetsel Dokular Tipolojisi Üzerine Bir Deneme, Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı 'Uluslarüstü Bir Miras'*. İstanbul: YEM.

Robert, H. (2005). *İslam Sanatı ve Mimarlığı* (Ç. Kafescioğlu, Çev.). İstanbul: Homer.

Sami, Ş. (2015). *Kamus-ı Türki Osmanlica Lügat / Sözlük*. İstanbul: Çağrı.

Semiz, N. (2014). *İstanbul Haliç ve Marmara Surlari Belgeleme Çalişmalari, Tarihi Ve Peyzaj Değerlerinin Korunmasina Yönelik Öneriler* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Serdaroğlu, V. (2009) Şuara'nın Vefası: Divan Şairinin Kamusal Alanı, İçinde N. B. İmanov & Y. Uğur (Editörler), *Bir Semte Vefa* (s. 283-291). İstanbul: Klasik.

Shopov, A. ve Han, A. (2013) Osmanlı Istanbul'unda Kent Içi Tarımsal Toprak Kullanımı ve Dönüşümleri: Yedikule Bostanları, *Toplumsal Tarih Dergisi*, (236), 34-38.

Şahin, İ. (2006). Nâhiye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 11 Nisan 2019, http://www.islamansiklopedisi.info.

Şahin, O. (2008). *Melchior Lorichs: an artist in the Ottoman Empire in the Age of Süleyman the Magnificent* (Yüksek Lisans Tezi). Koç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şimşek İlhan, B. ve Tandoğan, Ş. (2016). "Cennet Bahçesi" Mitinin Mekansal Temsili: İslam Etkisiyle Osmanlı Döneminde Türk Bahçesi Olgusu, İstanbul Örneğinde. İçinde H. Eşbah Tunçay ve A. Uzun (Editörler), Türkiye Peyzajları Ulusal Kongresi: Türk Bahçeleri, (s. 149-160). İstanbul: Netcopy.

Şimşek, M. İ., Yüksel, N., Dedeoğlu İ., Çeribaş L., Özdingiş Tarakçı N., Asan Ü. ve Batal M. S. (2014). *İstanbul'un Doğal Mirası Anıt Ağaçlar Avrupa Yakası*. İstanbul: İhlas.

Tanışık, İ. H. (1943) *İstanbul Çeşmeleri I*. İstanbul: Maarif

Tanman, B. (1997) Hankâh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 22 Nisan 2020, http://www.islamansiklopedisi.info.

Tanyeli, U. (1986). *Anadolu - Türk kentinde fiziksel yapının evrim süreci (11.-15. yy)* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tanyeli, U. ve Sözen, M. (2018). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi.

Tarım Ertuğ, Z. (1998). Hünername. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 27 Mayıs 2020, http://www.islamansiklopedisi.info.

Tekin, A. (2016). *Ottoman Istanbul in Flames: Cıty Conflagratıons, Governance and Socıety In the Early Modern Perıod* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Şehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tekinoğlu H. (2005). *Fatih Sultan Mehmed Han'ın Yönetim ve Liderlik Sırları*. İstanbul: Kum Saati.

Tezcan, H. (1989). *Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi.* İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.

Thevenot, J. (2009). *Thevenot Seyahatnamesi* (A. Berktay, Çev.). İstanbul: Kitap.

Tursun Beg, (2013). Târîh-i Ebü'l-feth/Fetih Babası Fatih'in Tarihi, (M. Tulum, Çev.). İstanbul: Kapı.

Tülek, M. (2015). *Eminönü Sahilinde mekânsal değişimin incelenmesi: 20. yüzyıl başında Balıkpazarı ve Yemiş İskelesi* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Uğuryol, D. (2017). *İstanbul'un tarihi bahçeleri ve mimari elemanlarının koruma sorunları* (Doktora Tezi). Yıldız Teknik üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Url-1 <*https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=ISTANBUL*>, erişim tarihi 22.10.2019.

Url-2 <*https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Arama/Arama.aspx*>, erişim tarihi 12.12.2019.

Url-3 <*https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/*>, erişim tarihi 09.08.2020.

Url-4 <*https://sozluk.gov.tr/*>, erişim tarihi 27.08.2020.

Url-5 <*http://www.lugatim.com/s/%C3%87EMENZAR#:~:text=%C3%87EMENZAR%20%E2%80%93%20%C3%87%C4%B0MENZAR,gam%20ald%C4%B1%20(Fatin%20Efendi).* >, erişim tarihi 27.08.2020.

Üçel Aybet, G. (2007). *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699).* İstanbul: İletişim.

Ülgen, A. S. (1939). Fatih *Devrinde İstanbul (1453-1481):* Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü.

Var M., Yılmaz S., Mumcu S., Düzenli T., Öztürk I. ve Özbilen A. (2016). Türk Evinden Türk Bahçesine. İçinde H. Eşbah Tunçay ve A. Uzun (Editörler), Türkiye Peyzajları Ulusal Kongresi: Türk Bahçeleri, (s. 256-274). İstanbul: Netcopy.

Varlık, N. (2017). *Akdeniz Dünyasında ve Osmanlılarda Veba 1347-1600* (H. Yalın, Çev.). İstanbul: Kitap.

Yaltırık, F., Efe A. ve Uzun A. (1997). *Tarih Boyunca İstanbul'un Park, Bahçe ve Koruları, Egzotik Ağaç ve Çalıları*. İstanbul: İsfalt.

Yerasimos, S. (1988). Giovan Maria Angiolello ve İstanbul'un Fethinden Sonraki İlk Tasviri, *Tarih ve Toplum Dergisi*, (58), 40.

Yılmaz, E. C. (2009). *İstanbul'da Yazılı ve Görsel Kaynaklara Göre 15. ve 16. yy'da (1453-1559) Osmanlı Sivil Mimarlığı Üzerine Bir Değerlendirme: Gurfe Örneği* **(**Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, Y. (2002). *Kanuni Vakfiyesi ve Süleymaniye Külliyesi* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

EKLER

EK A : Ayasofya Nâhiyesi
EK B : Mahmud Paşa Nâhiyesi
EK C : Atik Ali Paşa Nâhiyesi
EK D : İbrahim Paşa Nâhiyesi
EK E : Sultan Bayezid Nâhiyesi
EK F : Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi
EK G : Sultan Mehmed Nâhiyesi
EK H : Sultan Selim Nâhiyesi
EK I : Murad Paşa Nâhiyesi
EK J : Davud Paşa Nâhiyesi
EK K : Mustafa Paşa Nâhiyesi
EK L : Topkapı Nâhiyesi
EK M : Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi
EK N : Yeşil Alanların ve Yeşil Alan Bileşenlerinin Sayıları

EK A: Ayasofya Nâhiyesi

Çizelge A.1 : Ayasofya Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâne		*hânehâ*		*odahâ*		*beyt-i sufi*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ -i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*ev*[61]		*höcre*		*hücerât*		*beyt-i tâhtanî*		*beyt-i fevkânî*		*beyt-i ulvi köşk*		
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Ayasofya Mahallesi	-	2	-	8	-	-	8	11	4	-	3	-	-	-	2	2	12	12	14	18	2	2	2	4	23	28	-	-	-	-	-	6	-	-
İshak Paşa Mesc. Mahallesi	1	2	1	6	-	-	3	9	2	1	2	1	1	-	-	1	18	11	11	10	1	1	-	2	-	7	-	1	-	-	-	1	-	-
Sinan Ağa Mesc. Mahallesi	-	1	-	2	-	-	-	18	2	-	-	-	-	-	-	1	4	6	3	11	1	-	-	4	11	11	-	1	-	1	-	12	-	-
Akbıyık Mesc.Mahallesi	-	5	-	9	-	-	-	17	6	4	1	2	1	-	-	-	3	7	8	15	3	-	-	12	-	11	-	1	-	3	-	13	-	-
Güngörmez Mesc. Mahallesi	1	2	-	3	-	-	1	6	1	6	1	3	-	-	-	-	4	5	6	7	1	-	-	-	-	10	-	1	-	-	-	7	-	-
Nakılbend Hasan Mesc. Mahallesi	1	-	1	6	-	-	1	12	3	2	-	-	1	-	-	1	7	7	4	5	-	-	-	-	13	8	-	-	-	-	-	7	-	-
Hüseyin Ağa Camii Mahallesi	-	1	-	-	-	-	-	23	3	4	-	8	-	-	-	-	12	13	5	7	-	-	34	4	-	47	-	-	-	-	-	22	-	-

[61] Vakfiyelerde ev anlamına gelen birçok ibare geçmektedir. Bunların yanı sıra ev terimine de rastlanmaktadır. Bazı terim veya terim grubu sözlükte aynı anlamda olmasına rağmen farklı şekilde kullanılmıştır. Kullanılırken nasıl bir anlatım yapılmaya çalışıldığı tahmin edilemediğinden eş anlamlı terimler tek terimde birleştirilmemiş kaynakta gösterildiği gibi alınıp sayıları ayrı ayrı kaydedilmiştir.

Çizelge A.1 (devam): Ayasofya Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâne		*hânehâ*		*odahâ*		*beyt-i sufî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne - i süflî*		*hânehâ - i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*ev*[62]		*höcre*		*hücerât*		*beyt-i tâhtanî*		*beyt-i fevkânî*		*beyt-i ulvi*		*köşk*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Uzun Şüca Mesc. Mahallesi	2	2	-	-	-	-	-	6	2	-	2	-	1	-	-	4	5	2	7	9	-	-	3	-	14	16	-	-	-	-	-	4	-	-
B. Sinan Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	4	-	-	-	-	22	22	-	-	-	-	-	-	-	-
Firuz Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	-	1	-	-	-	-	2	2	1	1	-	-	-	-	47	6	3	51	1	1	1	1	95	62	-	-	-	-	-	1	-	-
Üsküblü Mesc. Mahallesi	1	1	-	-	-	-	-	10	4	3	1	1	-	-	-	-	16	21	11	6	-	4	6	2	-	2	-	4	-	4	-	4	-	-
Hayrüddin Bey Mesc. Mahallesi	-	2	1	1	-	-	-	5	3	1	2	-	-	-	-	-	4	4	3	4	-	-	1	15		-	-	-	-	-	-	11	-	-
K. Hüseyin Çelebi Mesc. Mahallesi	-	7	1	1	-	-	-	3	-	1	-	3	1	-	-	-	6	6	8	6	-	1	1	11	8	8	-	-	-	2	-	7	-	-
Daye Hatun Mesc. Mahallesi		2	2	1	-	-	-	9	-	-	-	-	-	-	-	-	13	6	4	3	1	-	5	15	10	-	-	-	-	-	-	10	-	-
E. Hace Sinan Mesc. Mahallesi	1	-	-	2	-	-	-	-	3	2	-	-	-	-	-	2	15	5	17	11	1	-	2	2	52	9	-	-	-	-	-	-	1	
Hace Üveys Mesc. Mahallesi	-	6	4	3	-	-	1	9	4	-	3	1	-	-	-	-	16	5	6	4	-	-	9	5	-	6	-	-	-	-	-	8	-	-

[62] Vakfiyelerde ev anlamına gelen birçok ibare geçmektedir. Bunların yanı sıra ev terimine de rastlanmaktadır. Bazı terim veya terim grubu sözlükte aynı anlamda olmasına rağmen farklı şekilde kullanılmıştır. Kullanılırken nasıl bir anlatım yapılmaya çalışıldığı tahmin edilemediğinden eş anlamlı terimler tek terimde birleştirilmemiş kaynakta gösterildiği gibi alınıp sayıları ayrı ayrı kaydedilmiştir.

Çizelge A.2 : Ayasofya Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yeşil alanlar								yeşil alan bileşenleri									
	bağçe		*cüneyne*		*çerak/ çeraklık*		*bağçe-i kebir*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*muhavvata*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Ayasofya Mahallesi	3	2	-	2	-	-	-	-	4	2	-	-	-	1	6	12	15	16
İshak Paşa Mesc. Mahallesi	7	4	5	8	-	-	1	-	4	7	2	2	-	2	15	13	15	17
Sinan Ağa Mesc. Mahallesi	2	5	1	6	-	-	-	-	2	6	-	6	-	2	3	12	7	23
Akbıyık Mesc.Mahallesi	1	4	1	5	-	-	-	-	5	8	-	2	1	3	5	18	12	23
Güngörmez Mesc. Mahallesi	1	1	1	2	-	-	-	-	3	4	-	1	-	-	4	8	6	10
Nakılbend Hasan Mesc. Mahallesi	4	5	-	7	-	-	-	-	2	5	-	-	2	4	5	14	9	17
Hüseyin Ağa Camii Mahallesi	2	4	1	2	-	-	-	-	2	9	-	-	-	-	6	28	7	20
Uzun Şüca Mesc. Mahallesi	4	1	1	2	-	-	-	-	2	2	-	5	-	-	3	6	10	6
B. Sinan Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hace Rüstem Mesc. Mahallesi	1	2	-	2	-	-	-	-	2	2	-	2	-	-	-	3	4	5
Firuz Ağa Mesc. Mahallesi	1	2	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	2	3	4	5
Üsküblü Mesc. Mahallesi	-	-	-	4	-	1	-	-	2	4	-	-	-	1	3	12	12	14
Hayrüddin Bey Mesc. Mahallesi	1	2	1	5	-	-	-	-	1	4	-	-	-	-	2	10	2	6
K. Hüseyin Çelebi Mesc. Mahallesi	5	4	1	3	-	-	-	-	1	2	-	-	-	1	4	8	10	14
Daye Hatun Mesc. Mahallesi	3	3	-	2	-	-	-	-	3	5	-	-	-	1	7	9	8	13
E. Hace Sinan Mesc. Mahallesi	2	1	-	-	-	-	-	1	5	-	-	-	-	-	8	1	13	5
Hace Üveys Mesc. Mahallesi	2	-	-	7	-	-	-	-	8	4	-	-	-	2	9	9	16	11

Çizelge A.3 : Ayasofya Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	Dini ve sosyal yapılar										Ticaret yapıları								Eğitim y.	
	câmi		mescid		kilise		hamam		han		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar alanı		muallimhâne	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Ayasofya Mahallesi	1	1	2	2	-	-	-	2	3	3	4	10	29	22	1[63]	1	-	-	-	-
İshak Paşa Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	1	1	-	-	2	3	2	1	-	-	-	-	-	-
Sinan Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Akbıyık Mesc.Mahallesi	-	-	2	2	2	2	-	-	-	-	-	-	4	4	-	-	-	-	-	-
Güngörmez Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-
Nakılbend Hasan Mesc. Mahallesi	1	1	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hüseyin Ağa Camî Mahallesi	-	-	2	2	-	-	2	2	-	2	2	5	36	29	-	-	-	-	-	-
Uzun Şüca Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	1	1	-	-	-	2	6	-	1	1			-	-
B. Sinan Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-			-	-	-	1
Hace Rüstem Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	1	1	1	1
Firuz Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	2	2	-	-	2	2	16	39	-	-	-	-	-	-
Üsküblü Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	1	-	-	-	8	-	-	-	-	-	-	-	-
Hayrüddin Bey Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-			-	-	-	-
Hüseyin Çelebi Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	8	1	-	2	-	-	-	-	-	-
Daye Hatun Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
E. Hace Sinan Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	3	-			-	-	-	1
Hace Üveys Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	2	2	-	-	2	6	17	11			-	-	-	-

[63] Ayasofya Çarşısı

Çizelge A.4 : 16. Yüzyılda Ayasofya Nâhiyesi'nde yeşil alanların sürekliliği ve değişimini etkileyen unsurlar (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yön	kıyı/ merkezi	yangınlar		saray suru	deniz surları	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç		suyolu				çeşme	
			1546	1600						1546	1600	1546	1546	1600	1600	1546	1600
Ayasofya Mahallesi		merkezi	-	-	+	-	-	-	-	3		1	FMS[64]	2	FMS KÇS[65]	-	-
İshak Paşa Mesc. Mahallesi		merkezi	-	-	+	-	-	-	-	-		-		1	KÇS	-	-
Sinan Ağa Mesc. Mahallesi		merkezi	-	-	-	+	-	-	--	2		1	FMS	2	FMS KÇS	-	-
Akbıyık Mesc.Mahallesi	doğu	kıyı	-	-	-	+	-	+	3[66]	1		-		1	KÇS	-	-
Güngörmez Mesc. Mahallesi	-	-	1489[67]	1489[68]	-	-	-	-	-	1		-		1	KÇS	-	-
Nakılbend Hasan Mesc. Mahallesi	güney	kıyı	-	-	-	+	+[69]	+	1[70]	4		-		1	KÇS	-	1[71]
Hüseyin Ağa Camii Mahallesi	güney	kıyı	-	-	-	+	-			3		-		-	-	-	-
Uzun Şüca Mesc. Mahallesi	-		-	-	-	-	-	-	-	2		1	FMS	2	FMS KÇS	-	-
B. Sinan Ağa Mesc. Mahallesi		merkezi	-	-	-	-	-	-	-	7		1	FMS	-	-	-	-
Hace Rüstem Mesc. Mahallesi	doğu		1509[72]	1509-1588	-	-	-	-	-	2		1	FMS	-	--	-	-

[64] Fatih Mehmed Suyolu
[65] Kırkçeşme Suyolu
[66] Odun Kapısı-Değirmen Kapısı-Balıkhane Kapısı
[67] Atmeydanı yakınlarındaki yangındır.
[68] Atmeydanı yakınlarındaki yangındır.
[69] Bukeleon Limanıdır.
[70] Çatladı kapı
[71] Rüstempaşa Çeşmesi
[72] Bedesten civarındaki yangındır.

Çizelge A.4 (devam) : 16. Yüzyılda Ayasofya Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yön	kıyı/ merkezi	yangınlar		saray suru	deniz surları	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç	suyolu			çeşme	
			1546	1600						1546 1600	1546		1600	1546	1600
Firuz Ağa Mesc. Mahallesi	-		-	-	+	-	-	-	-	-	-		- -	-	-
Üsküblü Mesc. Mahallesi		merkezi	1509	1509-592[73]	-	-	-	-	-	1	1	FMS	- -	-	-
Hayrüddin Bey Mesc. Mahallesi		merkezi	-	-	+	-	-	-	-	1	1	FMS	- -	-	-
K. Hüseyin Çelebi Mesc. Mahallesi	-		-	-	+	-	-	-	-	-	-		-	-	1[74]
Daye Hatun Mesc. Mahallesi	kuzey		1539	1539	-	-	-	-	--	-	-		- -	-	-
E. Hace Sinan Mesc. Mahallesi	kuzey	kıyı	1539	1539-1569	+	+	+	-	-	-	-		- -	-	-
Hace Üveys Mesc. Mahallesi	kuzey		1539	1539-1569	+	-	-	-	-	1	-		- -	-	-

[73]Üsküblü mescidi civarındaki yangındır.
[74]Serhazin Mustafa Ağa Çeşmesi

EK B: Mahmud Paşa Nâhiyesi

Çizelge B.1: Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâneha-i mute.		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i suflî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ -i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*ev*		*hâne hâ-i ulvi*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mahmud Pasa Camii Mahallesi	43	14	3	3	-	-	1	11	7	1	2	1	-	-	-	-	19	35	9	16	-	-	1	3	100	94	-	1	-	-	-	-
Seref Aga Mesc. Mahallesi	3	3	-	1	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	80	80	-	2	-	-	-	-
Daye Hatun Mesc. Mahallesi	-	-	-	1	-	-	-	3	3	1	1	1	-	-	-	-	3	5	1	3	-	-	-	-	29	29	-	-	-	-	-	1
Kasım Pasa Mesc. Mahallesi	1	1	1	12	-	-	1	12	5	4	3	3	-	-	2	2	30	34	9	13	2	-	3	2	47	41	-	-	-	-	-	1
Sevr Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Sinan Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1	-	-	-	-	-	9	7	6	20	-	-	1	1	7	21	1	-	-	-	-	-
Sahhaf Süleyman Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	6	7	8	-	-	-	1	14	14	-	-	-	-	-	-
Hubyar Mesc. Mahallesi	3	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	16	5	6	-	-	-	-	33	39	1	-	-	-	-	-
Ahmed Mesc. Mahallesi	-	-	16	16	2	2	-	1	2	1	-	-	2	-	4	8	8	10	7	11	-	-	4	2	15	19	-	-	1	1	-	1

Çizelge B.2 : Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yeşil alanlar								yeşil alan bileşenleri									
	bağçe		*cüneyne*		*çerak/ çeraklık*		*bağçe-i kebir*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*muhavvata*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mahmud Pasa Camii Mahallesi	7	6	-	2	-	-	-	-	3	8	-	-	-	-	7	9	20	25
Seref Aga Mescidi Mahallesi	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	3	1	4
Daye Hatun Mescidi Mahallesi	1	1	-	1	-	-	-	-	2	5	-	-	-	-	2	3	4	8
Kasım Pasa Mescidi Mahallesi	6	5	1	6	-	-	-	-	8	7	-	-	-	1	9	12	17	24
Sevr Mescidi Mahallesi	-	-	-	3	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	2	1	1	2
Hacı Sinan Mescidi Mahallesi	1	2	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	1	2	4	8	8
Sahhaf Süleyman Mescidi Mahallesi	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	2	2	2
Hubyar Mescidi Mahallesi	2	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	4	5	4	5
Küçük Hacı Ahmed Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	5	7	-	-	-	-	4	7	1	11

Çizelge B.3 : Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar (Çoban Şahin, 2020).

	Dini ve sosyal yapılar								Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	câmi		mescid		hamam		han		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar		muallimhâne		medrese	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mahmud Pasa Cami Mahallesi	2	2	1	1	1	1	1	1	5	5	165	177	1	1	1	1	1	1	1	1
Seref Aga Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Daye Hatun Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	11	3	32	-	-	-	-	-	-	-	-
Kasım Pasa Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	7	1	14	14	-	-	-	-	-	-	-	-
Sevr Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Hacı Sinan Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sahhaf Süleyman Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hubyar Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Küçük Hacı Ahmed Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	1	14	7	30	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge B.4 : 16. yüzyılda Mahmud Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020).

	yön	merkezi	yangınlar		saray suru	deniz suru	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç	suyolu				çeşme	
Mahalle adı			1546	1600						1546 1600	1546		1600		1546	1600
Mahmud Pasa Camii Mahallesi	kuzey	merkezi	1515 1546	1515-1546-1588	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Seref Aga Mescidi Mahallesi	güney	merkezi	1515 1546	1515-1546-1588	-	-	-	-	-	-	1	MPS	1	MPS	-	-
Daye Hatun Mescidi Mahallesi	batı	merkezi	1515 1546	1515-1546-1588	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kasım Pasa Mescidi Mahallesi	güney	merkei	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sevr Mescidi Mahallesi	güney	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	MPS	1	MPS	-	-
Hacı Sinan Mescidi Mahallesi	kuzey	merkezi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sahhaf Süleyman Mescidi Mahallesi	doğu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hubyar Mescidi Mahallesi	doğu	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-
Küçük Hacı Ahmed Mescidi Mahallesi	kuzey	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

EK C: Atik Ali Paşa Nâhiyesi

Çizelge C.1 : Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâneha-i mute.		*hânehâ*		*beyt-i fevkânî*		*beyt-i suflî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ -i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*beyt-i ulvi*		*höcre*		*hücerât*		*ulvi ev*		*hânehâ-i ulvi*		*sufli ev*		*hane*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Atik Ali Paşa Camii Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	-	20	-	-	-	-	49	53	-	-	-	-	-	-	-	-
Fenari Ahmed Paşa Mesc. Mahallesi	-	-	-	2	-	2	-	11	2	-	-	-	-	-	-	-	1	4	4	6	-	-	1	7	4	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-
Emin Sinan Mesc. Mahallesi	2	-	2	12	-	-	-	27	3	6	1	-	-	-	-	2	29	37	10	10	-	11	3	26	14	26	-	-	-	2	-	-	-	-
Mehmed Çelebi Mesc. Mahallesi	-	-	-	1	-	-	2	5	1	-	-	-	-	-	-	1	7	7	4	5	-	3	-	-	32	45	-	-	-	1	-	2	-	-
Üstad Hayrüddin Mesc. Mahallesi	-	-	-		-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3	-	8	-	1	-		1	1	56	79	-	-	-	-	-		-	1

Çizelge C.2 : Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	yeşil alanlar										yeşil alan bileşenleri									
	bağçe		*cüneyne*		*bostan*		*çerak/ çeraklık*		*bağçe-i kebir*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*muhavvata*	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Atik Ali Paşa Camii Mahallesi	1	1	-	2	-	-	-	-	-	-	3	1	-	-	-	-	1	-	-	2
Fenari Ahmed Paşa Mesc. Mahallesi	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	1	4	5	8
Emin Sinan Mesc. Mahallesi	9	9	1	6	-	1	-	-	-	-	7	8	-	3	-	-	7	15	16	21
Mehmed Çelebi Mesc. Mahallesi	3	3	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	7	1	-
Üstad Hayrüddin Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	2	2	3

Çizelge C.3 : Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar (Çoban Şahin, 2020).

	Dini ve sosyal yapılar										Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	Câmi		mescid		hamam		han		kervansaray		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar		muallimhâne		medrese	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Atik Ali Paşa Camii Mahallesi	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	6	30	46	-	-	1	1	-	-	1	1
Fenari Ahmed Paşa Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	12	12	-	-	-	-	-	-	-	-
Emin Sinan Mesc. Mahallesi	-	-	2	2	1	1	-	-	-	-	1	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Mehmed Çelebi Mesc. Mahallesi	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Üstad Hayrüddin Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	15	15	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge C.4: 16. yüzyılda Atik Ali Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yön	merkezi	yangınlar		saray suru	deniz suru	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç	suyolu		çeşme	
			1546	1600						1546 1600	1546	1600	1546	1600
Atik Ali Paşa Camii Mahallesi	kuzey	merkezi	1515 1546	1515 1546 1588	-	-	-	-	-	1	2 FMS MPS[75]	2 FMS MPS	-	-
Fenari Ahmed Paşa Mesc. Mahallesi	kuzey	-	1515 1546	1515 1546 1588	-	-	-	-	-	-	1 FMS	1 FMS	-	-
Emin Sinan Mesc. Mahallesi	güney	merkezi	1515 1546	1515 1546 1588	-	-	-	-	-	2	- -	- -	-	-
Mehmed Çelebi Mesc. Mahallesi	doğu	-	1515 1546	1515 1546 1588	-	-	-	-	-	-	- -	1 KÇS	-	-
Üstad Hayrüddin Mesc. Mahallesi		-	1515 1546	1515 1546 1588[76]	-	-	-	-	-	-	1 MPS	1 MPS	-	-

[75] Mahmud Paşa Suyolu
[76] Hepsi Bedesten civarı yangınlardır.

EK D: İbrahim Paşa Nâhiyesi

Çizelge D.1 : İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	Hâne ha-i mute.		*hâne hâ*		*hâne*		*beyt-i suflî*		*beyt-i ulvi*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ -i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*ev*		*hâneh â-i ulvi*		*odah a*		*Hane-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
İbrahim Paşa Camii Mahallesi	6	-	-	-	2	1	-	2	-		-	-	-	-	-	-	2	3	3	3	2	2	-	-	-	6	45	58	-	-	1	-	-	-	-	1
Mercan Ağa Mesc. Mahallesi	1	1	-	-		-	-	2	-		1	-	-	-	-	-	1	-	14	17	12	12	-	-	10	2	132	97	-	-	1	-	-	-	-	-
Yeni Bezzaz Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	6	-	5	2		1	-	-	2	1	4	8	10	8	16	1	-	2		33	29		1	1	1	-	-	-	-
Yavaşça Şahin Mesc. Mahallesi	-	-	3	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	6	7	9	6	1	1	4	2	37	20	2	-	-	-	14	7	-	-
Samanviran Mesc. Mahallesi		-	-	-	1	1	1	9	-	6	1	-	1		4	4	1	1	4	8	14	16	-	1	5	11	28	24	-	-	2	-	-	-	-	1
Hacı Hamza Mesc. Mahallesi	6	4	-	-	1	1		13		6		-	1	2		1	-	-	4	2	32	14	-	-	-	-	9	10	8	8	-	1	-	-	-	-
Sarı Demürci Mesc. Mahallesi	1	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	8	8	2	2	-	-	6	--	9	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Hacı Timurtaş Mesc. Mahallesi	1	1	-	1	1	1	-	3	-	3	1		1	-	-	1	1	-	4	4	9	10	-	-	3	3	22	23	5	7	-	-	--		1	2
Hacı Halil Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	8	-	4	-	-	-	1	-	-	-	-	5	5	5	7	1	-	1	3	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çelebioğlu Mesc. Mahallesi	-	-	-	11			-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	8	18	3	7	-	-	-	-	118	109	3	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge D.2 : İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	yeşil alanlar								yeşil alan bileşenleri									
	bağçe		*cüneyne*		*çerak/ çeraklık*		*bağçe-i kebir*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*muhavvata*	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
İbrahim Paşa Camii Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	4
Mercan Ağa Mesc. Mahallesi	3	2	-	-	-	-	-	-	4	4	-	-	-	-	7	4	14	13
Yeni Bezzaz Mesc. Mahallesi	-	1	-	2	-	-	-	-	3	4	-	4	-	-	2	5	10	10
Yavaşça Şahin Mesc. Mahallesi	2	2	1	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	3	1	4	4
Samanviran Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	3	3	-	-	-	-	4	5	12	18
Hacı Hamza Mesc. Mahallesi	-	-	1	2	-	-	-	-	3	3	-	-	1	2	-	5	5	6
Sarı Demürci Mesc. Mahallesi	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	1	2	1
Hacı Timurtaş Mesc. Mahallesi	1	-	-	3	-	-	-	-	1	4	-	-	-	-	1	2	3	8
Hacı Halil Mesc. Mahallesi	1	-	1	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	2	7	2	5
Çelebioğlu Mesc. Mahallesi	1	-	-	1	-	-	-	-	3	2	-	1	-	-	2	4	5	5

Çizelge D.3 : İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar (Çoban Şahin, 2020).

	Dini ve sosyal yapılar								Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	Câmi		mescid		hamam		han		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar alanı		muallimhâne		medrese	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
İbrahim Paşa Camii Mahallesi	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	17	46	-	-	-	-	-	-	1	1
Mercan Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	2	1	-	-	-	-	1	-	63	23	-	-	-	-	-	-	-	-
Yeni Bezzaz Mesc. Mahallesi	-	-	2	1	1		-	-	7	10	31	33	-	-	-	-	-	-	-	-
Yavaşça Şahin Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	4	3	20	27	-	-	-	-	-	-	-	-
Samanviran Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	4	1	9	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Hamza Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	1	1	-	-	1	5	1	5	-	-	-	-	-	-	-	1
Sarı Demürci Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	1	1	5	4	16	5								
Hacı Timurtaş Mesc. Mahallesi	-	-	2	2	-	-	-	-	4	5	11	11	-	-	-	-	-	-	1	1
Hacı Halil Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	3	48	48	-	-	-	-	-	-	-	-
Çelebioğlu Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	1	-	-	7	9	48	59	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge D.4 : 16. yüzyılda İbrahim Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yön	merkezi	yangınlar		saray suru	deniz suru	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç	suyolu				çeşme	
			1546	1600						1546 1600	1546		1600		1546	1600
İbrahim Paşa Camii Mahallesi	batı	merkezi			+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mercan Ağa Mesc. Mahallesi	güney	merkezi	1515 1540	1588	+	-	-	-	-	1	+	FMS	+	FMS	-	-
Yeni Bezzaz Mesc. Mahallesi	doğu	merkezi	-	1569	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yavaşça Şahin Mesc. Mahallesi	orta kesim	merkezi	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Samanviran Mesc. Mahallesi	batı	merkezi	1515 1540	1588	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Hamza Mesc. Mahallesi	kuzey	-	1540	-	+	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Sarı Demürci Mesc. Mahallesi	kuzey	-	-	1569	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Timurtaş Mesc. Mahallesi	batı	-	1540	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+
Hacı Halil Mesc. Mahallesi	kuzey	-	--	-	--	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çelebioğlu Mesc. Mahallesi	doğu	-	-	1569		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

EK E: Sultan Bayezid Nâhiyesi

Çizelge E.1 : Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâneha-i mute.		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i sufî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne - i süflî*		*hânehâ - i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*ev*		*hânehâ-i ulvi*		*odaha*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Sultan Beyazid Camii Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	4	16	-	-	-	-	1	-	-	-	6
Ahi Durmuş Mesc. Mahallesi	-	-	-	1	1	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	2		4	23	-	-	-	-	-	-	-	-
Çakır Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	1	2	2	2	-	-	2	2	12	7	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Piri Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1	1	1	-	-	2	-	30	52	-	-	-	-	-	-	-	-
Halıcı Hasan Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	1		3	2	-	-	-		40	15	-	-	-	-	-	1	-	-
Divane Ali Bey Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	1	-	8	8	2	4	3	-	-	-	-	22	26	11	16	-	-	12	11	39	71	-	-	3	3	-	-	-	5
Kemal Nahhas Mesc. Mahallesi	-	-	-		-	-	-	3	1	3	-	-	-	2	3	5	10	10	5	4	-	-	1	2	22	23	-	-	1	1	-	-	-	1
Çadırcı Ahmed Mesc. Mahallesi	-	-	-	2	-	-	1	2	1	-	-	2	-	-	-	-	3	6	5	5	-	-	3	1	7	7	-	-	-	-	-	-	-	1
Saraç İshak Mes. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	3	2	-	-	1	1	-	6	7	13	11	8	9	-	-	4	7	13	13	-	-	-	-	-	-	-	3
Süleyman Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	-	2	-	-	-	5	5	2	-	-	-	-	2	-	6	5	4	4	-	-	1	1	28	35	-	8	-	-	-	-	-	7
Emin Beğ Mesc. Mahallesi	-	-	-	1	2	1	-	8	2	3		1	-	-	3	10	8	11	11	10	-	-	2	12	52	42	-	-	-	-	-	-	-	5

Çizelge E.1 (devam): Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâneha-i mute		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i sufî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ -i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*ev*		*hânehâ-i ulvi*		*odaha*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Soğan Ağa Mesc. Mahallesi	-	2	-	2	-	-	-	-		1	1	1	-	-	-	-	11	11	-	2	4	4	4	4	5	5	-	-	-	-	-	-	-	-
Sinan Beğ Mesc. Mahallesi	-		-		-	-	-	8	-	-	-	-	1		2	3	4	3	1	1	-	-	2	2	6	50	-	-	-	-	-	-	-	6
Yakub Beğ Mesc. Mahallesi	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26	14	12	5	-	-	1	3	26	58	-	-	-	-	14	14	-	
Mehmed Paşa Camii Mahallesi	1	1	-	1	-	-	-	10	6	2	-	-	-	1	-	4	7	22	3	5	-	-	-	5	5	11	-	-	-	1		-	-	4
D. Hüsam Mesc. Mahallesi	1	-	-	-	-	-	-	2	4	-	-	-	1	-	-		4	1	-		-	-	-	1	7		-	-	-	-	-	-	-	1
İshak Beğ Mesc. Mahallesi	1	-	-	-	1	3	-		6	2	-	-	-	-	-	-	5	10	-	-	-	-	4	6	8	14	-	-	-	-	-	-	-	2
Kasım Beğ Mesc. Mahallesi	-	-	-	1	-	-	-	2		1	-	-	-	-	-	7	3	5	-	1	-	-	1	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
M. Kemaloğlu Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	1	5		3	-	-	-	-	-	-	8	8	3	4	-	-	2	2	6	18	-	-	-	-	-	-	-	1
Kızıltaş Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	1		13	-	-	-	-	-	-	-	-	8	11	-	2	-	-	-	14	9	19	-	-	-	-	-	-	-	6
Mevlana Kestenli Mesc.Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	33	33	-	-	-	-	-	-	-	1
Kemal Paşa Tür. Mahallesi	-	-	-	-	1	1	1	5	1	1	-	3		1	-	-	-	2	-	-	1		1	5	14	14	-	-	-	-	-	-	-	9
Balaban Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-	11	12	4	4	-	-	-	1	60	52	-	-	-	-	-	-	-	1
Camcı Kara Ali Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	1	2	-	12	-	1	-	1	3	4	-	-	-	3	-	-	-	-	1	4	4	9	-	-	-	-	-	-	-	5
K. Bahşayiş Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	3		1	-	10	10	1	1	-	-	1	1	9	-	-	-	2	-	-	-	-	2

Çizelge E.2 : Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	yeşil alanlar								yeşil alan bileşenleri									
	bağçe		*cüneyne*		*çerak/ çeraklık*		*bağ*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*muhavvata*	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Sultan Beyazid Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	3	-	-
Ahi Durmuş Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-
Çakır Ağa Mescidi Mahallesi	-	-	-	2	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	2	1
Hacı Piri Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Halıcı Hasan Mesc. Mahallesi	-	1	1		-		-		-		-		-		1	1	1	1
Divane Ali Bey Mesc. Mahallesi	1	1	3	5	-	-	-	-	8	9	-	1	1	2	7	15	18	21
Kemal Nahhas Mesc. Mahallesi	-	1	-	2	-	-	-	-	2	4	-	-	-	1	4	6	9	12
Çadırcı Ahmed Mesc. Mahallesi	1	1	3	2	-	-	-	-	1	3	2	2	-	-	4	4	7	5
Saraç İshak Mes. Mahallesi	-	-	1	3	-	-	-	-	4	3	-	-	1	2	4	9	8	15
Süleyman Ağa Mesc. Mahallesi	1	1	-	-	-	-	-	1	1	3	-	1	-	-	2	9	5	10
Emin Beğ Mesc. Mahallesi	-	-	1	3	-	-	-	-	3	5	-	-	-	2	4	13	15	21
Soğan Ağa Mesc. Mahallesi	-	2	1	1	-	-	-	-	3	3	-	-	1	5	1	4	5	5
Sinan Beğ Mesc. Mahallesi	-	-	3	5	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	3	3	5	8
Yakub Beğ Mesc. Mahallesi	1	1	2	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	4	5	7	5
Mehmed Paşa Camii Mahallesi	-	4	3	6	-	-	-	-	6	11	-	-	-	-	4	17	9	24
Dülbendci Hüsam Mesc. Mahallesi	4		-		-	-	-	-	2	-	-	-	1		4	1	6	2
İshak Beğ Mesc. Mahallesi	-	-	1	2	-	-	-	-	4	4	-	-	1	1	6	8	10	9
Kasım Beğ Mesc. Mahallesi	1	-	2	3	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	2	4	5	9
Mimar Kemaloğlu Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	2	2	5	3
Kızıltaş Mesc. Mahallesi	2	1	1	5	-	-	-	-	2	3	-	-	-	5	3	14	5	14
Mevlâna Kestenli Cami Mahallesi	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	--	-	-	-	-	-	-	-
Kemal Paşa Türbesi Mahallesi	3	3	-	3	-	-	-	-	5	7	-	-	-	2	3	10	5	13
Balaban Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	1	2	-	-	-	-	2	5	-	-	-	1	2	3	5	6
Camcı Kara Ali Mesc. Mahallesi	1	1	1	4	-	-	-	-	2	2	-	-	-	2	2	11	4	13
Kuyumcu Bahşayiş Mesc. Mahallesi	1	1	5	6	-	-	-	-	4	4	-	-	-	1	4	8	8	10

Çizelge E.3 : Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	Dini ve sosyal yapılar										Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	câmi		mescid		hamam		han		kervansaray		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar		muallimhâne		medrese	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Sultan Beyazid Mahallesi	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	8	-	2	2	1	1	-	-	1	1
Ahi Durmuş Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	27	27	-	-	-	-	-	-	-	-
Çakır Ağa Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	47	47	2	2	-	-	-	-	-	-
Hacı Piri Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1	-		14	71	-	-	-	-	-	-	-	-
Halıcı Hasan Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2	4	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Divane Ali Bey Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	3	6	8	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Kemal Nahhas Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çadırcı Ahmed Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Saraç İshak Mes. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Süleyman Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Emin Beğ Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	3	-	12	23	-	-	-	-	-	-	-	-
Soğan Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sinan Beğ Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yakub Beğ Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	4	-	40	37	-	-	-	-	-	-	-	-
Mehmed Paşa Camii Mahallesi	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	18	18	-	-	-	-	-	-	-	-
Dülbendci Hüsam Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İshak Beğ Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kasım Beğ Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mimar Kemaloğlu Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Kızıltaş Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	4	16	26	6	-	-	-	-	-	-	-	-
Mevlâna Kestenli Camii Mahallesi	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30	30	-	-	-	-	-	-	1	1
Kemal Paşa Türbesi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Balaban Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	1	-	-	-	-	1	3	20	-	-	-	-	-	-	-	-
Camcı Kara Ali Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	8	1	1	14	-	-	-	-	-	-	-	-
Kuyumcu Bahşayiş Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge E.4 : 16. yüzyılda Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yön	merkezi	yangınlar		deniz suru	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç		suyolu sayısı ve adı				çeşme sayısı	
			1546	1600					1546	1600	1546		1600		1546	1600
Sultan Beyazid Mahallesi	kuzey	merkezi	1515[77] 1546[78]	1515-1546-1588	-	-	-	-	-		2	MPS[79] SBS[80]	2	MPS[81] SBS[82]	-	-
Ahi Durmuş Mesc. Mahallesi	doğu	merkezi	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Çakır Ağa Mescidi Mahallesi	doğu	merkezi	1515 1546	1515-1546-1588	-	-	-	-	1		1	SBS	1	SBS	1	1
Hacı Piri Mesc. Mahallesi	doğu	merkezi	1515 1546	1515-1546-1588	-	-	-	-	1		1	SBS	1	SBS	-	-
Halıcı Hasan Mesc. Mahallesi		-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Divane Ali Bey Mesc. Mahallesi	kuzey	merkezi	1515 1546	1515-1546-1588[83]	-	-	-	-	2		1	MPS	1	MPS	-	-
Kemal Nahhas Mesc. Mahallesi		-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-

[77] 1515 Bedesten Yangınıdır
[78] 1546 Bedesten Yangınıdır
[79] Mahmud Paşa Suyolu
[80] Sultan Bayezid Suyolu
[81] Mahmud Paşa Suyolu
[82] Sultan Bayezid Suyolu
[83] 1588 Bedesten Yangınıdır

Çizelge E.4 (devam): 16. yüzyılda Sultan Bayezid Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yön	merkezi	yangınlar		deniz surları	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç sayısı	suyolu sayısı ve adı				çeşme sayısı	
			1546	1600					1546 1600	1546	1546	1600	1600	1546	1600
Çadırcı Ahmed Mesc. Mahallesi	güney	-	-	-	+	yakın	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Saraç İshak Mes. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Süleyman Ağa Mesc. Mahallesi	güney	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Emin Beğ Mesc. Mahallesi	batı	-	-	1594[84]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Soğan Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sinan Beğ Mesc. Mahallesi	-	-	-	1594	-	-	-	-	-	-	-	1	KSY[85]	-	-
Yakub Beğ Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	KSY	-	-
Mehmed Paşa Camii Mahallesi	güney	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dülbendci Hüsam Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İshak Beğ Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kasım Beğ Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mimar Kemaloğlu Mesc. Mahallesi	batı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	KSY	-	1
Kızıltaş Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mevlana Kestenli Cami Mahallesi	batı	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Kemal Paşa Türbesi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	MPS	-	-	-	-
Balaban Ağa Mesc. Mahallesi	kuzey	-	-	-	-	-	-	-	5	1	MPS	-	-	-	-
Camcı Kara Ali Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kuyumcu Bahşayiş Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

[84] 1594 Gedikpaşa civarındaki yangındır.
[85] Kırkçeşme Suyolu

EK F: Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi

Çizelge F .1 : Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nde mahalleler özelinde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâneha -i mute.		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i sufî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ - i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*ev*		*hânehâ-i ulvi*		*hane-i ulvi*		beyt-i ulvi	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Ebü'l-Vefâ Camii Mahallesi	4	5	-		-	1	1	12	1	-	-	-	-	-	-	1	16	12	31	25	-	-	5	6	88	133	-	-	-	1	-	-	-	6
Mevlâna Hüsrev Mesc. Mahallesi	2	2	-	2	1	7	1	14	3	-	-	-	-	-	-		27	30	7	9	-	-	11	14	95	152	-	-	1	2	1	-	-	9
Saru Beyazid Mesc. Mahallesi	-		-	1	-	-	-	2	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	10	10	-	-	-	-	-	-	-	1
K. Şemsüddin Mesc. Mahallesi	5	5	-	1	1	3	-	4	2	5		3	-	-	-	-	9	9	5	5	-	-	3	10	14	14	-	1	-	-	-	-	-	2
Hızır Beğ Ç. Mesc. Mahallesi	-		2	3	-	-	-	13	4	-	-	2	-	-	-	-	17	25	14	16	-	-	1	19	38	31	-	-	-	-	-	-	-	2
Hacı Hayrüddin Mesc. Mahallesi	4	6	-	4	1	4	-	11	3	3	3	3	-	-	-	-	23	27	38	44	-	-	5	5	57	86	-	5	-	-	-	-	-	7
Yavuzer Sinan Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	3		1		1	-	-	-	-	4	4	10	7	-	-	1	2	40	37	-	-	-	-	-	-	-	3
H. Kara Mehmed Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	1	-	5	5	9	1	8	3	4	-	-	15	14	15	17	-	-	2	3	13	13	-	-	-	-	1	1	-	4
Hacı Halil Mesc. Mahallesi	1	3	-	-	-	1	2	7	-	-	-	-	-	-	-	-	7	7	6	--	-	-		1	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2
Elvanzade Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	1	-	-	14	2	4	-	-	-	-	-	-	7	5	-	-	-	-		1	-	3	-	-	-	-	-	-	-	5
Hacı Teberrük Mesc. Mahallesi	2	-	-	-	-	-	-	11	2	1	-	-	-	-	1	2	4	7	-	4	-	-	3	7	27	33	-	3	-	1	1	-	-	1
S. İbrahim Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	-	-		2	2	2	1		-	-	-	-	-	-	11	4	13	4	-	-	1	-	53	55	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge F.2 : Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	yeşil alanlar												yeşil alan bileşenleri									
	bağ		*bağçe*		*cüneyne*		*bostan*		*çayır*		*kerm*		zulle		*havz*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*muhavvata*	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Ebü'l-Vefâ Camii Mahallesi	-	-	3	2	2	2	-	-	-	-	-	-	2	4	-	-	-	1	2	6	13	16
Mevlâna Hüsrev Mesc. Mahallesi	-	-	3	3	5	10	3	3	1	-	-	1	6	6	-	1	1	6	5	22	17	28
Saru Beyazid Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	1	2	3	3
Katib Şemsüddin Mesc. Mahallesi	-	-	4	3	-	2	-	-	-	-	-	-	4	4	-	-	-	1	4	5	11	15
Hızır Beğ Çelebi Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	3	6	-	-	1	1	5	13	12	23
Hacı Hayrüddin Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	3	-	-	-	-	-	-	2	7	-	-	1	1	2	6	6	17
Yavuzer Sinan Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	2	3	-	-	-	-	-	-	2	3	-	-	-	-	2	6	2	7
Haraccı Mehmed Mesc. Mahallesi	-	-	3	2	1	1	2	-	-	-	-	-	5	5	-	-	-	-	10	14	11	16
Hacı Halil Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	1	4	-	-	-	-	-	-	1	3	-	-	-	1	4	10	5	11
E. Hacı Sinan Mesc. Mahallesi	-	-	1	-	-	4	-	-	-	-	-	-	2	4	-	-	2	2	3	7	6	13
Hacı Teberrük Mesc. Mahallesi	2	-	6	5	-	4	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1	8	11	3	11
S. İbrahim Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	1	-	2	2	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	2	1	5	4

Çizelge F.3 : Ebü'l-Vefâ Nâhiyesi'nde mahalleler özelinde meskenler dışındaki yapılar (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	Dini ve sosyal yapılar								Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	câmi		mescid		hamam		han		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar		muallimhâne		medrese	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Ebü'l-Vefâ Camii Mahallesi	1	1	-	-	2	3	-	-	4	5	33	28	-	-	-	-	-	-	1	1
Mevlâna Hüsrev Mesc. Mahallesi	1	1	1	1	-	-	-	-	-	8	7	48	-	-	-	-	-	-	-	-
Saru Beyazid Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	2	-	5	14	-	-	-	-	-	-	-	1
Katib Şemsüddin Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	
Hızır Beğ Çelebi Mesc. Mahallesi	-	-	2	2	1	1	-	-	2	3	20	14	-	-	1	1	-	-	-	-
Hacı Hayrüddin Camii Mahallesi	1	1	1	1	1	1	-	-	3	12	27	44	-	-	-	-	-	-	-	-
Yavuzer Sinan Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	1	1	-	-	4	4	35	48	-	-	-	-	-	-	-	-
Haraccı Kara Mehmed Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	2	-	5	6	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Halil Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	1	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
İbn Papas Mescidi Mahallesi	-	-	-	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Elvanzade Hacı Sinan Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	1	1	1	1	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Teberrük Mesc. Mahallesi	-	-	1	1			-	-	-	6	8	8	-	-	-	-	-	-	-	-
S. İbrahim Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	1	1			-	-		1		-	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge F.4 : 16. yüzyılda Ebü'l- Vefâ Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yön	merkezi	yangınlar		saray suru	deniz suru	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç	suyolu sayısı ve adı				çeşme sayısı	
			1546	1600						1546 1600	1546		1600		1546	1600
Ebü'l-Vefâ Camii Mahallesi	-	merkezi	-	1569-1590-1599	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Mevlâna Hüsrev Mesc. Mahallesi	güney	merkezi	-	1569-1590 1599	+	-	-	-	-	1	1	FMS	1	FMS	-	-
Saru Beyazid Mesc. Mahallesi	doğu	merkezi	-	1569-1590 1599	+	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Katib Şemsüddin Mesc. Mahallesi	-	-	-	1569	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hızır Beğ Çelebi Mesc. Mahallesi	-	-	-	1569	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Hayrüddin Mesc. Mahallesi	kuzey	-	-	1569	+	+	yakın	yakın	yakın	-	-	-	-	-	-	-
Yavuzer Sinan Mesc. Mahallesi	kuzey	-	-	1569	-	+	yakın	yakın	yakın	-	-	-	-	-	-	-
Haraccı Kara Mehmed Mesc. Mahallesi	-	merkezi	-	1569	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Halil Mescidi Mahallesi	batı	-	-	1569	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
İbn Papas Mescidi Mahallesi	-	-	-	1569	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Elvanzade Hacı Sinan Mesc. Mahallesi	batı	-	-	1569	-	-	yakın	yakın	yakın	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Teberrük Mesc. Mahallesi	batı	-	-	1569-1590 1599	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sekbanbaşı İbrahim Ağa Mesc. Mahallesi	batı	-	-	1569-1590 1599	-	-	-	-	-	-	1	FMS	1	FMS	-	-

EK G: Sultan Mehmed Nâhiyesi

Ek G.1 : Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâneha-i mute.		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i sufî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ -i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*ev*		*hânehâ-i ulvi*		*odaha*		*beyt-i ulvi*	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Sultan Mehmed Han Camii Mahallesi	4	4		4	-			14	2	3	2	2					15	22	-	1			1	13	75	21	-	5					1	2
Hazreti Seyyid Ahmed Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	3	-	-	8	-	-	-	-	-	-	-	-	11	3	2	1	-	-	3	2	41	13	-	2	-	-	-	-	-	4
Hacı Hayrüddin Mescidi Mahallesi	1	1	-	-	-	-	1	9	6	6	-	-	1	1	-	-	3	6	2	5	-	-	3	5	-	4	-	-	-	-	-	-	-	2
Pirinçci Sinan Mescidi Mahallesi			-	-	-	-	-	16	1	1	-	-	-	-	-	-	7	9		2	-	-	2	2	12	12	-	-	-	-	-	-	-	2
Hacı Üveys Mescidi Mahallesi	1		-	-	-	-	-	24	3	11		6	-	-	-	-	16	17	7	3	-	-	2	1	1	21	-	-	-	-	-	-	-	11
Hacı İvaz Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Kemal'ül Harrat Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	2	35	1	1		3	1	1	-	-	13	13	1	1	-	-	-	5	10	9		3	-	-	1	-		21

Çizelge G.1 (devam): Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	*hâneha -i mute.*		*hânehâ hâne*				*beyt-i sufî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ - i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*ev*		*hânehâ-i ulvi*		*odaha*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Sarı Nasuh Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-		8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çıkrıkçı Kemal Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nükreci Bali Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	1	4	2	2	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-			1	1	5	5	-		-	-	-	-	-	-	-
İskender Paşa Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-		8	1	1		2	-	-	-	-	-	2	-	-	1	1	1	6	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	6
Mustafa Beğ Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-		6	6	3	-	-	-	-	-	-	7	2	8	13	-	-	3	5	6	35	-	10	-	-	-	-	-	-	6
Dülgeroğlu Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-		9	1	1	-	-	-	-	-	-	11	13	1	1	-	-	-	1	15	22	-	2	-	-	-	-	-	-	3
Mimar Üstad Ayas Mescidi Mahallesi	1	1	7	4	1	-		11	3	5	-	-	-	-	-	-	21	15		4	-	-	2	5	10	32	-	1	-	-	16	26	-	4
Firüz Ağa Mescidi Mahallesi	-	-	1	1		-		1	1	1	-	-	-	-	-	-	3	3	2	2	-	-	2	2	-	6	-	1	-	-	-	1	-	4
Haydarhane Mescidi Mahallesi	15	15	-	-	-	-		2	2	2	-	-	-	-	-	-	5	5			-	-	-	1	-	-	-	14	-	-	-	-	-	2

Çizelge G.1 (devam): Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	*hâneha -i mute.*		*hânehâ hâne*				*beyt-i sufi*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ - i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât ev*		*hânehâ-i ulvi*		*odaha*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Muhtesib Karagöz Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	1	4	7	10	-	-	-	-	-	-	3		2	1			3	16	-	1								3
Hoşkadem Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	4			4	6	-	-	3	1	-	-	4	4	-	-	-	-	1	1	4	5	-	-	-	-	-	-	-	-
Baba Hasan Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-			5	1	1	-	-	-	-	-	-	4	4	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Emin Nurüddin Mescidi Mahallesi	-	-	-	1	-	-	-	7			-	-	-	-	-	-	8	5	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-				1
Ferhad Ağa Mescidi Mahallesi	1	1	-	4	-	-	-				-	-	-	-	-	-		3	-	2	-	-	-	-	3	7	-	-	-	-	-	-		2
Mağnisalı Mehmed Çelebi Mescidi Mahallesi	2	2	-		-	-	-	9	5	5	-	-	-	-	-	-	16	16	-		-	-	8	8	26	29	-	-	-	-	-	-		
Şeyh Süleyman Halife Mescidi Mahallesi		2			6	6	1	11	6	8	1	1	1	1			8	18	3	3	-	-	-	15	25	38	-	1	-	-	-	-	-	7
Hacı Hasanzade	-	-	-	1	-	-	2	20	3	3	-	-	-	-	-	-	8	7	7	5	-	-	3	4	11	27	-	4	-	-	-	-	-	11

Çizelge G.1 (devam): Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	*hâneha -i mute.*		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i sufî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ - i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*ev*		*hânehâ-i ulvi*		*odaha*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mescidi Mahallesi																																				
Hacı	-	-			-	-	-				-	-	-	-	-	-					-	-							-		-	-	-	-		
Demirhan Mescidi Mahallesi			4	4				9	2	1							4	6	2	2			4	3	6	6	1	1								3
Bıçakcı Üstad	-	-	-	-	-	-	-						-	-	-	-					-	-							-		-	-	-	-		
Acem Ali Mescidi Mahallesi								2	4	2	1	1					4	6	3	3			1	2	6	6		2								-
Babuccıoğlu Mescidi Mahallesi	-	-	-	-		2	-	8	8	11		3			-	-	6	6	3	3			4	3	13	10		1	-		-	-	1	-		7
Şeyh Muhyiddin Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	3	5	-	3	10	8	8	6	-	-	-	-	6	6	5	5	-	-	11	9	-	8	-	-	-		-	-	-	-		1
Üsküblü Mescidi Mahallesi	1	-	-	1	1	7	-	10	5	7		3	-	-	-	-	10	9	2	1	-	-	2	14	2	-	-	3	-		-	-	-	-		11
Sivrikoz Muhiddin Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	6	1	5	-	3	-	-	-	-	4	4	4	4	-	-	2	1	17	19	-	-	-		-	-	-	-		9
Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	1	-	5	1	1	-	-	-	-	-	-	7	7	-	-	-	-	-	-	3	4	-	-	-		-	-	1	-		-

Çizelge G.1 (devam): Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	*hâneha -i mute.*		*hânehâ hâne*				*beyt-i sufi*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ - i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*ev*		*hânehâ-i ulvi*		*odaha*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Gül Camii Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	7		3			3	1			2	2	3	3			1	8	-	14	-	-		4				5
Müftü Ali Çelebi Mescidi Mahallesi	5	4	-	-	-	-	-	7	5	5	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9
Aşık Paşa Mescidi Mahallesi	1	1	1	1	1	6	-	8	6	6	2	1	3	4	-	-	5	2	3	3	-	-	3	3	37	29	-	5	-	-	-	-	-	-
Hacı Ferhad Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	2	-	2		2	-	-	-	-	-	-	3	1	2	-	-	-	-	2	-	8	-		-	-	-	-	-	1
Altı Poğaça Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	1	-	4	6	10			1	1	1	1	2	1		-	-	-	-	20	38	28	-	4	1	-	-	-	-	2
Yarhisarzade Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	7	10	5	1		5		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	5	-	-	-	-	-	-	-	1
Kırkeniseoğlu Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	14	7	7	1	2	2	4	-	-	-	-	-	-	-	-	2	9	6	6	-	-	-	-	-	-	-	7
Abid Çelebi Mahallesi	11	-	3	-	-	-	-	6	3	6		6			-	-	9	4	2	2	-	-	3	9	22	8	-	-	-	-	-	-	-	4
Şeyh Resmi Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	1	6	-	-	-	-	-	-	-	10	10		4	-	-	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ahi Çelebi Mescidi Mahallesi	-	-	2	7	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	6	7	2	3	-	-	3	3	6	6	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge G.1 (devam): Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâneha -i mute.		*hânehâ hâne*				*beyt-i sufî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ - i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*ev*		*hânehâ-i ulvi*		*odaha*		*beyt-i ulvi*	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Üstad Mimar Sinan Mahallesi	2	2	3	3	2	2	-	8	8	9			6	4	-	-	6	6	3	3	-	-	-	11	19	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Hasan Paşa Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	3	4	4	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge G.2 : Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	yeşil alanlar										yeşil alan bileşenleri													
	bağçe		*cüneyne*		*kerm*		*bağçe-i kebir*		*bustan /bostan*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*havz/cab iye-i ma*		*ayn-i ma (*çeşme*)*		*muhavvata*	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Sultan Mehmed Han Camii Mahallesi	1	1	2	6	-	-	-	-	-	-	4	6	-	-	3	4	4	10	-	-	-	-	12	17
Hazreti Seyyid Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	4
Hacı Hayrüddin Mesc. Mahallesi	1	1	-	3	-	-	-	-	-	-	2	5	-	-	2	3	3	7	-	-	-	-	8	17
Pirinçci Hasan Mesc. Mahallesi	3	2	-	3	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	5	10	-	-	-	-	6	11
Hacı Üveys Mesc. Mahallesi	5	4	1	11	-	-		-	-	-	5	4	-	-	-	2	8	27	-	-	-	-	12	26
Hacı İvaz Mescidi Mahallesi		-	-	3	-	-		-	-	-		1	-	-	-	1		4		-	-	-	-	4
Kemalül Harrat Mesc. Mahallesi		1	-	12	-	-	-	-	-	-	2	6	-	-	-	1	1	18			-	-	10	26
Sarı nasuh Mesc. Mahallesi	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	3	4	-		-	-	-	3
Nükreci Bali Mesc. Mahallesi	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	3	-	-	-	2	-	4	-	-	-	-	4	4
İskender Paşa Mesc. Mahallesi	2	-	-	3	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	7	-	-	-	-	3	11
Mustafa Beğ Mesc. Mahallesi	2	2	1	4	-	-	-	-	-	-	4	2	-	-	-	2	6	15	-	-	-	-	5	12
Dülgeroğlu Mesc. Mahallesi	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	3	4	-	-	-	-	5	10	-	-	-	-	4	8

Çizelge G.2 (devam): Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	yeşil alanlar										yeşil alan bileşenleri													
	bağçe		*cüneyne*		*kerm*		*bağçe-i kebir*		*bustan /bostan*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*havz/cab iye-i ma*		*ayn-i ma* (çeşme)		*muhavvata*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mimar Ayas Mesc. Mahallesi	5	6	3	4	-	-	-	-	-	-	2	11	-	-	-	-	7	1	-	-	-	-	13	21
Firüz Ağa Mesc. Mahallesi	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	2	3	-	-	-	-	2	3	-	-	-	-	3	5
Haydarhane Mesc. Mahallesi	1	1	3	3	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	6	7	-	-	-	-	5	6
Muhtesib Karagöz Mesc. Mahallesi	4	3	2	3	-	-	-	-	-	-	4	8	-	-	-	2	3	8	-	-	-	-	10	11
Hoşkadem Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	4	-	-	-	-	3	8
Baba Hasan Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	-	-	1	1	1	5	-	-	-	-	3	5
Emin Nurüddin Mesc. Mahallesi	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	3	-	-	-	-	3	5
Ferhad Ağa Mesc. Mahallesi	1	1	1	1	-		-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Mağnisalı Mehmed Çelebi Mec. Mahallesi	2	2	1	3	-		1	1	-		6	8	-	-	-	-	7	9	-	-	-	-	13	15
Şeyh Süleyman Halife Mesc. Mahallesi	4	2	1	5	-		-	-	-		-	3	-	-	-	2	2	10	-	-	-	1	11	15

Çizelge G.2 (devam): Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	yeşil alanlar										yeşil alan bileşenleri													
	bağçe		*cüneyne*		*kerm*		*bağçe-i kebir*		*bustan /bostan*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*havz/cab iye-i ma*		*ayn-i ma* (çeşme)		*muhavvata*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Hacı Hasanzade Mesc. Mahallesi	1	1	1	3	-		-	-	-		2	3	-	-	-	1	2	9	-	-	-	-	5	17
Hacı Ali Bin Ül Hac Demirhan Mesc. Mahallesi	1	1	1	4	-	-	-	-	-	-	3	3	-	-	-	1	1	5	-	-	-	-	8	13
Bıçakçı Üstad Acem Ali Mesc. Mahallesi	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1	4	6	-	-	-	-	8	10
Babuccıoğlu Mesc. Mahallesi	-	-	1	2	-	-	-	-	-		3	5	-	-	1	5	5	12	-	-	-	-	9	16
Şeyh Muhyiddin Mesc. Mahallesi	4	3	-	1	-	-	-	-	-		4	4	-	-	2	2	5	5	-	-	-	-	12	14
Üsküblü Mesc. Mahallesi	1	1	-	4	-	1	-	-	-	1	2	10	-	-	-	-	6	18	-	-	-	-	9	16
Sivrikoz Muhiddin Mesc. Mahallesi	4	-	-	2	-	-	-	-	-	-	4	2	-	-	--	1	5	7	-	-	-	-	3	10
Mevlâna Hüsrev Mesc. Mahallesi		2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	6	8
Gül Camii Mahallesi	3	1	-	1	-	-	-	-	-	-	3	2	-	-	-	-	3	3	-	-	-	-	3	10
Müftü Ali Çelebi Mesc. Mahallesi	1	1	-	2	-	-	-	-	-	-	3	5	-	-	-	-	2	7	-	-	-	-	3	8

Çizelge G.2 (devam): Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	yeşil alanlar										yeşil alan bileşenleri													
	bağçe		*cüneyne*		*kerm*		*bağçe-i kebir*		*bustan /bostan*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*havz/cabiye-i ma*		*ayn-i ma* (çeşme)		*muhavvata*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Aşık Paşa Mesc. Mahallesi	4	2	2	2	-	-	-	-	-	-	4	4	-	-	-	1	7	12	1	1	-	-	9	15
Hacı Ferhad Mes. Mahallesi	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	3	--	-	-	-	1	8
Altı Poğaça Mesc. Mahallesi	-	1	2	6	-	-	-	-	-	-	2	3	-	-	-	-	4	10	-	1	-	-	9	13
Yarhisarzade Mesc. Mahallesi	-	1	1	6	-	-	-	-	-	-	4	9	-	-	-	4	1	14	-	-	-	-	5	22
Kırkeniseoğlu Mesc. Mahallesi	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	4		-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	6	-
Abid Çelebi Mahallesi	5	4	-	3	-	1	-	-	-	-	2	3	-	-	-	2	7	8	-	-	-	-	7	6
Şeyh Resmi Mesc. Mahallesi	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	5	4	-	-	-	-	4	3	-	-	-	-	8	8
Ahi Çelebi Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	3	3
Mimar Sinan Mahallesi	-	2	5	9	-	-	-	-	-	-	1	4	-	-	-	-	5	13	-	-	-	-	10	16
Hasan Paşa Mesc. Mahallesi	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	3	6

Çizelge G.3 : Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	Dini ve sosyal yapılar								Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	Câmi		mescid		hamam		han		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar		muallimhâne		medrese	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Sultan Mehmed Han Camii Mahallesi	1	1	3	3	1	1	1	1	2	11	37	43	1	1	-	-	-	-	2	2
Seyyid Ahmed Mescidi Mahallesi	-	-	4	4	-	-	-	-	-	-	9	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Hayrüddin Mescidi Mahallesi	-	-	2	2	-	-	-	-	-	13	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Pirinçci Sinan Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	2	5	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
Hacı Üveys Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı İvaz Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kemal'ül Harrat Mescidi Mahallesi	1	1	1	1	-	-	-	-	-	11	24	20	-	-	-	-	-	-	-	-
Sarı Nasuh Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çıkrıkçı Kemal Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nükreci Bali Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İskender Paşa Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	1	1	-	-	15	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Mustafa Beğ Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	2	-	30	35	-	-	-	-	-	-	-	-
Dülgeroğlu Mescidi Mahallesi	-	-	2	2	1	1	-	-	-	-	14	14	-	-	-	-	-	1	-	-
Mimar Üstad Ayas Mescidi Mahallesi	-	-	2	2	-	1	-	-	-	2	25	45	-	-	-	-	-	-	-	-
Firüz Ağa Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Haydarhane Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muhtesib Karagöz Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge G.3 (devam): Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar (Çoban Şahin, 2020).

	Dini ve sosyal yapılar								Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	Câmi		mescid		hamam		han		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar		muallimhâne		medrese	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Hoşkadem Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Baba Hasan Mescidi Mahallesi	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Emin Nurüddin Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	6	2	6	-	-	-	-	-	-	-	-
Ferhad Ağa Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
M. Mehmed Çelebi Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	8	35	-	-	-	-	-	-	-	-
Şeyh Süleyman Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	1	1	-	-	-	2	23	23	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Hasanzade Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	15	19	-	-	1	1	-	-	-	-
Hacı Demirhan Mescidi Mahallesi	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Üstad Acem Ali Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Babuccıoğlu Mescidi Mahallesi	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	7	-	-	-	-	1	1	-	-
Şeyh Muhyiddin Mescidi Mahallesi	-	-	2	2	2	2	-	-	4	3	5	4	-	-	-	-	-	-	-	-
Üsküblü Mescidi Mahallesi	-	-	3	3	1	1	-	-	2	7	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Sivrikoz Muhiddin Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	-	29	-	-	-	-	-	-	-	-
Gül Camii Mahallesi)	1	1	-	-	-	2	-	-	-	3	10	26	-	-	-	-	-	-	-	-
Müftü Ali Çelebi Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
Aşık Paşa Mescidi Mahallesi	-	-	2	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Ferhad Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Altı Poğaça Mescidi Mahallesi	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	22	12	-	-	-	-	-	-	-	-
Yarhisarzade Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	1	1	-	-	1	1	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kırkeniseoğlu Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1	4	4	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge G.3 (devam): Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar (Çoban Şahin, 2020).

	Dini ve sosyal yapılar								Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	Câmi		mescid		hamam		han		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar		muallimhâne		medrese	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Abid Çelebi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şeyh Resmi Mescidi Mahallesi	-	-	2	2	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Ahi Çelebi Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	1	1	-	-	3	2	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-
Üstad Mimar Sinan Mahallesi	-	-	2	2	-	-	-	1	1	3	16	51	-	-	-	-	-	-	-	-
Hasan Paşa Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge G.4 : 16. yüzyılda Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020)

	yön	merkezi		yangınlar	deniz surları	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç sayısı		suyolu sayısı ve adı				çeşme	
Mahalle adı			1546	1600					1546	1600	1546	1546	1600	1600	1546	1600
Sultan Mehmed Camii Mahallesi		+	15. yy[86]	15.yy 1590a[87] 1593[88] 1598[89]	-	-	-	-	2		3	BSY[90] MPS[91] FSY[92]	3	BSY MPS FSY	-	-
Seyyid Ahmed Mescidi Mahallesi	- güney	-	-	1593-1598	-	-	-	-	-		1	BSY	2	BSY KSY[93]	-	-
Hacı Hayrüddin Mescidi Mahallesi	batı	-	-	-	-	-	-	-	-		1	BSY	1	BSY	-	-
Pirinççi Sinan Mescidi Mahallesi	batı	-	-	-	-	-	-	-	1		-	-	-	-	-	1
Hacı Üveys Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Hacı İvaz Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Kemal'ül Harrat Mescidi Mahallesi	güney	-	-	-	-	-	-	-	-		1	BSY	2	BSY KSY	-	-

[86] Fatih Cami civarındaki yangındır.
[87] Karamanpazarı çevresindeki yangındır.
[88] Saraçhane yangınıdır.
[89] Fatih Cami civarındaki yangındır.
[90] Bayezid Suyolu
[91] Mahmud Paşa Suyolu
[92] Fatih Suyolu
[93] Kırkçeşme Suyolu

Çizelge G.4 (devam): 16. yüzyılda Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020)

Mahalle adı	yön	merkezi	yangınlar		deniz surları	liman	iskele	sur kapıları	sarnıç sayısı		suyolu sayısı ve adı				çeşme sayısı	
			1546	1600					1546	1600	1546	1546	1600	1600	1546	1600
Sarı Nasuh Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-		-	-
Çıkrıkçı Kemal Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-		-	-
Nükreci Bali Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-		-	-
İskender Paşa Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-		-	-
Mustafa Beğ Mescidi Mahallesi	güney	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	1	KSY	-	-
Dülgeroğlu Mescidi Mahallesi	güney-doğu	-	-	1590a 1590b[94] 1593 1599[95]	-	-	-	-	1		1	BSY	2	BSY KSY	-	-
Mimar Üstad Ayas Mescidi Mahallesi	doğu	-	-	1599 1593	-	-	-	-	2		1	BSY	1	BSY	-	-
Firüz Ağa Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-		-	-
Haydarhane Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-		-	-
Muhtesib Karagöz Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-		-	-
Hoşkadem Mescidi Mahallesi	güney-doğu	-	-	1590b 1593	-	-	-	-	1		-	-	-		-	-

[94] Saraçhane yangınıdır.
[95] Saraçhane yangınıdır.

Çizelge G.4 (devam): 16. yüzyılda Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020)

Mahalle adı	yön	merkezi	yangınlar		deniz surları	liman	iskele	sur kapıları	sarnıç sayısı		suyolu sayısı ve adı				çeşme sayısı	
			1546	1600					1546	1600	1546	1546	1600	1600	1546	1600
Baba Hasan Mescidi Mahallesi	güney-doğu	-	-	1599 1590b 1593 1599	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Emin Nuruddin Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Ferhad Ağa Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Mağnisalı Mehmed Çelebi Mescidi Mahallesi	doğu	-	-	1590b 1593 1599	-	-	-	-	-		1	FSY	2	FSY KSY	-	-
Şeyh Süleyman Halife Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Hacı Hasanzade Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Hacı Demirhan Mescidi Mahallesi	doğu	-	-	1569 1593	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Bıçakcı Üstad Acem Ali Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Babuccıoğlu Mescidi Mahallesi	-	-	-	1569 1576	-	-	-	-	3		-	-	-	-	-	1
Şeyh Muhyiddin Mescidi Mahallesi	-	-	-	1569 1576	-	-	-	-	1		-	-	-	-	-	-
Üsküblü Mescidi Mahallesi	Kuzey-batı	-	-	-	-	-	yakın	yakın	-		-	-	-	-	-	-
Sivrikoz Muhiddin Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-

Çizelge G.4 (devam): 16. yüzyılda Sultan Mehmed Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020)

Mahalle adı	yön	merkezi	yangınlar		deniz surları	liman	iskele	sur kapıları	sarnıç sayısı		suyolu sayısı ve adı				çeşme sayısı	
			1546	1600					1546	1600	1546	1546	1600	1600	1546	1600
Mevlâna Hüsrev Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	+	-	yakın	yakın	-		-	-	-	-	-	1
Gül Camii Mahallesi	batı	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Müftü Ali Çelebi Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Aşık Paşa Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	1
Hacı Ferhad Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Altı Poğaça Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	1		-	-	-	-	-	-
Yarhisarzade Mescidi Mahallesi	-	+	-	1598	-	-	-	-	1		-	-	1	KSY	-	-
Kırkeniseoğlu Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Abid Çelebi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Şeyh Resmi Mescidi Mahallesi	batı	+	-	1598	-	-	-	-	1		-	-	1	KSY	-	-
Ahi Çelebi Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Üstad Mimar Sinan Mahallesi	-	-	-	1569	-	-	-	-	1		-	MPS	1	MPS	-	-
Hasan Paşa Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-

EK H: Sultan Selim Nâhiyesi

Çizelge H.1 : Sultan Selim Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâneha-i mute.		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i suflî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ -i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*odaha*		*hânehâ-i ulvi*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Koğacı Dede Mesc. Mahallesi	1	1			1	2		6	-	-	-	-	1		-	-	1	1	-	-	-	-	1	3		5	-	-	-	-	-	-
Tac Beyzade Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	14	-	-	-	-	-	2
Cebecibaşı Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	1	5	5	-	-	-	-	-	-	6	6	-	-	-	-	1	1	5	5	-	-	-	-	-	-
Hacı Yunus Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	3	-	10	1	2	-	-	1	4	-	-	7	4	2	4	-	-	1	7	10	-	-	-	-	-	-	19
Abdi Subaşı Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Çerakçı Hamza Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	19	1	1		2	-	-	-	-	-	-	-				1	25		1		51	-	-	-	8
Mismari Şüca Mesc. Mahallesi	-	-	-	1	-	-	-	7	-	-	-	1	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2
Beğcügezoğlu Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	16		2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge H.2 : Sultan Selim Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	yeşil alanlar										yeşil alan bileşenleri									
	bağçe		*cüneyne*		*bostan*		*çerak/ çeraklık*		*bağçe-i kebir*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*muhavvata*	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Koğacı Dede Mescidi Mahallesi	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	1	2	-	1	2	6
Tac Beyzade Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	-	3
Cebecibaşı Mescidi Mahallesi	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	3	3	--	-	-	-	4	4	7	8
Debbağ Yunus Mescidi Mahallesi	1	1	2	5	-	-	-	-	-	-	4	11	3	3	2	3	1	4	6	16
Abdi Subaşı Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	6	1	8	1	9
Çerakçı Hamza Mescidi Mahallesi	-	-	-	1	-	-	-	-		-	-	2	-	-	-	1	-	3	-	7
Mismari Şüca Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Beğcügezoğlu Mescidi Mahallesi	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	8	-	7

Çizelge H.3 : Sultan Selim Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	Dini ve sosyal yapılar								Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	câmi		mescid		hamam		han		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar		muallimhâne		medrese	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Koğacı Dede Mescidi Mahallesi	-	-	2	2	-	-	-	-	1	1	11	21	-	-	-	-	-	-	-	1
Tac Beyzade Mescidi Mahallesi	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cebecibaşı Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	6	6	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Debbağ Yunus Mescidi Mahallesi	1	-	1	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Abdi Subaşı Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çerakçı Hamza Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mismari Şüca Mescidi Mahallesi	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Beğcügezoğlu Mescidi Mahallesi	-	-	2	3	-	1	-	-	-	-	-	8	-	-	-	-	-	-	1	1

Çizelge H.4 : Sultan Selim Nâhiyesi'nde yeşil alanların sürekliliği ve değişimini etkileyen unsurlar (Çoban Şahin, 2020).

	yön	merkezi	yangınlar		deniz surları	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç	suyolu sayısı ve adı				çeşme	
Mahalle adı			1546	1600					1546 1600	1546		1600		1546	1600
Koğacı Dede Mescidi Mahallesi	güney	merkezi	-	1598[96]	-	-	-	-	1	-		-	-	-	-
Tac Beyzade Mescidi Mahallesi	-	merkezi	-	-	+	yakın	yakın	yakın	-	1	BSY	1	BSY[97]	-	-
Cebecibaşı Mescidi Mahallesi	-	merkezi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Debbağ Yunus Mescidi Mahallesi	doğu	merkezi	-	-	-	-	-	-	2	-	-	1	KSY[98]	-	-
Abdi Subaşı Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	KSY	-	-
Çerakçı Hamza Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	KSY	-	-
Mismari Şüca Mescidi Mahallesi	doğu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	KSY	-	-
Beğcügezoğlu Mescidi Mahallesi	-	-	-	1598	-	-	-	-	1	1	BSY	2	BSY-KSY	-	-

[96] Fatih Cami civarındaki orta dereceli yangındır.
[97] Bayezid Suyolu
[98] Kırkçeşme Suyolu

EK I: Murad Paşa Nâhiyesi

Çizelge I.1 : Murad Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâneha-i mute.		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i suflî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ - i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*ev*		*hânehâ-i ulvi*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Murad Paşa Camii M.	-	-	-	7	1	1	-	21	1	5	-	1	1		-	1	7	7	1	1	-	-	2	13	27	58	-	-	-	-	-	8
Mevlâna Hüsrev Mesc. M.	3	3	-	3	-	-	-	10	2	3	-	-	1	1	2	5	9	11	1	1	-	-	2	8	14	9	-	-	-	-	1	2
Kızıl Minare M.	-	-	-	-	-	1	-	9	3	1	-	-	1	1	2	2	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Oruc Gazi Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-	-	-	-	-	1	1	2	2	-	-	-	-	2	6	5	9	-	-	-	-	-	5
G. Yiğitler Ağası Mesc. M.	-	-	-	-	-	2	-	3	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	-	2	3	11	9	-	-	-	-	-	1
Alemi Beğ M.	-	-	2	4	-	-	-	8	1	1	-	2	-	-	2	2	8	8	-	-	-	-	4	5	-	-	-	-	-	-	-	2
Sufiler Çakır Ağa Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çakır Ağa Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	1	-	-	-	4	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	1
Koğacı Dede Mesc. M.	-	-	-	1	-	-	-	5	9	7	-	-	-	-	-	-	4	8	-	-	-	-	4	5	-	-	-	-	-	-	-	4
Kemal Bey Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3
Abdullah Ağa Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	14	2	4	-	-	-	-	-	-	11	11	-	3	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3
Tahta Minare Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	1	5	5	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge I.1 (devam): Murad Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâneha-i mute.		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i suflî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ - i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*ev*		*hânehâ-i ulvi*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
K. Müslihuddin Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	21	2	4	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	5	-	1	-		-	-	-	-
Hacı Ahmed Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	7	8	9	-	-	-	-	-	-	4	4	-	-	-	-	7	10	4	4	-	-	-	-	-	-
Hacı Bayram Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	1	5	5	-	-	-	-	-	1
Kazğancı Satı Mesc. M.	-	-	-	6	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	6	-	-	-	-	-	-	-	-
Suhte Sinan M.	-	-	-	-	-	1	1	15	1	2	-	-	-	-	-	-	5	5	-	-	-	-	-	3	10	20	-	-	-	-	-	4
Tahta Minare Mesc. M.	-	-	-	-	1	1	-	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	1
Çavuş Şirmend Mesc. M.	-	-	-	-	-	1	2	8	1	1	-	-	-	-	-	-	3	1	-	-	-	-	2	4	17	17	-	-	-	-	-	1
Mevlâna Gürani Camii M.	-	-	-	3	-	-	-	16	1	2	-	-	-	-	-	-	3	28	1	14	-	-	2	6	-	4	-	-	-	-	-	1
Başcı Mahmud Mesc. M.	-	-	-	-	1	1	1	7	1	2	-	-	-	1	-	-	13	13	-	1	-		5	8	12	34	-	-	-	-	-	2
Etmekçioğlu Mesc. M.	1	1	2	2		1	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Saru Musa Mesc. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	19	1	-	-	-	-	-	-	-	11	7	1	1	-	3	2	8	-	3	-	-	-	-	-	2
Keyci Hatun Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	6	1	1	-	-	-	-	-	-	7	1	-	-	-	-	-	41	-	24	-	4	-	-	-	2

Çizelge I.2 : Murad Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	yeşil alanlar																				yeşil alan bileşenleri							
	bağçe		*cüneyne*		*bağçe-i nev*		*çerak/ çeraklık*		*çayır*		*bağçe-i kebir*		*kerm*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*havz*		*muhavvata*	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Murad Paşa Camii M.	1	2	-	8	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	4	12	-	-	-	1	4	19	-	-	6	18
Mevlâna Hüsrev Mesc. M.	4	4	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	1	-	1	1	6	12	1	-	10	19
Kızıl Minare M.	1	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	4	-	-	-	-	1	7	-	-	5	9
Oruc Gazi Mesc. M.	-	-	1	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	--	2	-	-	-	3	2	11	-	-	3	9
G. Yiğitler Ağası Mesc. M.	1	-	2	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2	5	-	-	3	4
Alemi Beğ Mahallesi	-	-	4	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	4	-	-	-	-	7	10	-	-	7	12
Sufiler Çakır Ağa Mescidi	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4	-	-	1	2
Çakır Ağa Mesc. M.		-		5												1		-		-		3		-		5
Koğacı Dede Mesc. M.	4	3	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	5	-	-	--	-	11	14	--	-	10	18
Kemal Bey Mesc. M.	2	2	1	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	-	-	-	1	3	11	-	-	8	13
Abdullah Ağa Mesc. M.	2	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	--	-	-	-	-	1	-	-	3	4
Tahta Minare Mesc. M.	-	-	-	12	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	3	-	-	-	-	1	8	-	-	2	12
Katib Müslihuddin Mesc. M.	4	4	-	2	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	3	5	-	-	-	-	1	4	-	-	7	9
Hacı Ahmed Mesc. M.		-		1		-				-		-		-		1		-		-		-		-		5
Hacı Bayram Mesc. M.	-	-	1	-	-	-	-		-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2	5
Kazğancı Satı Mesc. M.	-	-	1	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1	7	-	-	-	6
Suhte Sinan M.	-	1	-	5	-	-	-		-	-	-	-	-	-	2	6	-	-	-	-	2	14	-	-	3	14
Tahta Minare Mesc. M.		-		5		-				-		-		-		2		-		1		3		-		5
Çavuş Şirmend Mesc. M.	1	1	-	4	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-	5	-	1	1	7
Mevlâna Gürani Camii M.	-	1	-	9	-		-		-		-	-	-		-	5	-	-	-	-	1	14	1	1	3	15
Başcı Mahmud Mesc. M.	4	4	1	6	-	-	-		-	-	1	1	-	-	2	5	-	-	-	-	3	8	-	-	3	9
Etmekçioğlu Mesc. M.	-	-	-	3	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	5	-	-	2	5
Saru Musa Mesc. Mahallesi	6	3	-	7	-	-	-		-	-	-	-	-	-	5	7	-	-	-	-	4	16	2	-	5	19
Keyci Hatun Mesc. M.	1	1	-	3	-	-	-		-	-	-	-	-	-	2	4	-	-	-	-	1	4	-	-	3	5

Çizelge I.3 : Murad Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar (Çoban Şahin, 2020).

	Dini ve sosyal yapılar								Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	câmi		mescid		hamam		han		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar		muallimhâne		medrese	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Murad Paşa Camii Mahallesi	1	1	-	-	1	2	-	-	-	3	60	67	-	-	1	1	-	-	1	1
Mevlâna Hüsrev Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	4	1	21	23	-	-	-	-	-	-	-	-
Kızıl Minare Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	3	3	-	-	-	-	1	1	-	-
Oruc Gazi Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
G. Yiğitler Ağası Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	2	3	11	11	-	-	-	-	-	-	-	-
Alemi Beğ Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Sufiler Çakır Ağa Mescidi	-	-	1	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çakır Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	2	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Koğacı Dede Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	1	-	-
Kemal Bey Mescidi Mahllesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Abdullah Ağa Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tahta Minare Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Katib Müslihuddin Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Ahmed Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	10	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Bayram Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	4	4	-	-	-	-	1	1	-	-
Kazğancı Satı Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Suhte Sinan Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tahta Minare Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çavuş Şirmend Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	8	4	-	-	-	-	-	-	-	-
Mevlâna Gürani Camii Mahallesi	1	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-
Başcı Mahmud Mesc. Mahallesi	-	1	2	2	-	-	-	-	5	9	63	63	-	-	1	1	-	-	-	-
Etmekçioğlu Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Saru Musa Mesc. Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	1	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Keyci Hatun Mesc. Mahallesi	1	1	1	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Çizelge I.4 : 16. yüzyılda Murad Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yön	merkezi	yangınlar		deniz surları	liman	iskele	sarnıç sayısı		suyolu sayısı ve adı			çeşme sayısı	
			1546	1600				1546	1600	1546	1600		1546	1600
Murad Paşa Camii M.	kuzey	merkezi	-	-	-	-	-	1		-	-	- -	-	-
Mevlâna Hüsrev Mesc. M.	kuzey	merkezi	-	-	-	-	-	-		-	-		-	-
Kızıl Minare M.	kuzey	merkezi	-	-	-	-	-	-		-	-	1 KSY[99]	-	-
Oruc Gazi Mesc. M.		-	-	-	-	-	-	1		-	-	1 KSY	-	-
G. Yiğitler Ağası Mesc. M.	-	merkezi	-	-	-	-	-	-		-	-		-	-
Alemi Beğ Mahallesi	kuzey	-	-	-	-	-	-	-		-	-		-	-
Sufiler Çakır Ağa Mescidi	doğu	-	-	-	-	-	-	-		-	-		-	-
Çakır Ağa Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	1 KSY	-	-
Koğacı Dede Mesc. M.	-	-	-	-	+	+	+	-		-	-		-	-
Kemal Bey Mesc. M.	güney	-	-	-	+	+	+	-		-	-		-	-
Abdullah Ağa Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-		-	-
Tahta Minare Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-		-	-
Katib Müslihuddin Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-		-	-
Hacı Ahmed Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-		-	-
Hacı Bayram Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-		-	-
Kazğancı Satı Mesc. M.	kuzey	-	-	-	-	-	-	-		-	-	1 KSY	-	-
Suhte Sinan M.	-	-	-	-	-	-	-	-		-			-	
Tahta Minare Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-		-	-
Çavuş Şirmend Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-		-	-
Mevlâna Gürani Camii M.	batı	merkezi	-	-	-	-	-	-		-	-	2 KSY-ESY[100]	-	-
Başcı Mahmud Mesc. M.	batı	merkezi	-	-	-	-	-	-		-	-	1 ESY	1	1
Etmekçioğlu Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-		-	-
Saru Musa Mesc. Mahallesi	batı	-	-	-	-	-	-	-		-	-	1 KSY	-	-
Keyci Hatun Mesc. M.	güney	-	-	-	+	+	+	1		-	-	2 KSY-ESY	-	1

[99] Kırkçeşme Suyolu
[100] Ebusuud Suyolu

EK J: Davud Paşa Nâhiyesi

Çizelge J.1 : Davud Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları **(**Çoban Şahin, 2020).

	hâneha-i mute.		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i suflî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ -i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*odaha*		*hânehâ-i ulvi*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Davud Paşa C. M.	-	-	-	-	2	4	-	57	5	6	-	-	1	8	3	3	14	14	6	6	-		2	18	22	49	-		1	1	-	6
Hubyar Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	14	3	3	1	1	-	-	-	-	3	5	1	3	-		1	4	-	-	-	-	-	-	-	1
Abayicizade Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kassab İlyas C. M.	1	1	-	4	1	1	-	22	1	3	-	-	1	1	-	-	16	12	1	1	-	-	2	5	-	16	-	-	-	-	-	-
Hacı Piri M.	-		-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	72	-	-	-		-	-	-
Kürkçübaşi M.	-		-	1	1	3		52	4	4	-	-	-	-	-	-	5	5	1	1	-	-	-	9	-	2	-	-	-	-	-	8
C. Mustafa Mesc. M.	9	4	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	15	-	-	-	-	-	-
Toptaşı Mesc. M.	-		-	-	1	1	-	20	-	1	-	6	-	-	-	-	2	2	-	-	-	5		7	4	-	-	-	-	-	-	1
Nurli Dede Mesc. M.	-		-	2	2	1	-	12	1	2	-	-	1	2		-	6	6	-	-	-	-	1	2		2	-	-	-	-	-	2
Seydi Halife Mesc. M.	-		-	1	-	-	-	18	2	4	-	-	2	1		-	4	4	2	2	-	-	1	4		-	-	-	-	-	-	1
Sarı Nasuh Mesc. M.	-		-	-	-	-	-	8			-	-	-	-		-	1	1	-	-	-	-	1	1		2	-	-	-	-	-	-
Sarrac Doğan Mesc. M.	-		-	-	-	-	-	7	3	2	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-		2	-	-	-	-	-	-	3
Mimar Şüca Mesc. M.	-	1	-	-	-	-	-	7	1	1	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	9	-	-	-	-	-	-
Macuni Mesc. M.	-		-	-	-	-	-	11	1	1	-	-	1	-		1	-	-	-	-	-	-	-	1	38	42	-	-	-	-	-	-

Çizelge J.2 : Davud Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	yeşil alanlar																yeşil alan bileşenleri									
	bağ		*bağçe*		*cüneyne*		*bostan*		*çerak/ çeraklık*		*bağçe-i kebir*		*kerm*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi *bir-i ma*				*muhavvata*	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Davud Paşa C. M.	-	-	4	3	2	15	-	-	-	-	-	1	--	-	4	11	-	-		6	5	39	13	43		
Hubyar Mesc. M.	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	-	-	-	1	3	12	3	8		
Abayicizade Mesc. M.	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1		
Kassab İlyas C. M.	-	-	6	4	3	14	-	-	-	-	-	-	1	1	5	11	-	-	-	2	6	15	8	15		
Hacı Piri M.		-		-		-		-		-		-		-		1		-		-		-		1		
Kürkçübaşi M.	-	-	1	1	4	24	1	-	-	-	-	-	-	-	4	17	-	-		2	5	26	8	32		
C. Mustafa Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	--	-	-	-	-	-		
Toptaşı Mesc. M.	-	-	-	1	1	8	-	-	-	-	-	-	-	-	--	1	-	-	-	4	1	6	1	9		
Nurli Dede Mesc. M.	-	-	-	-	-	8	-	-	-	-	-	-	2	1	3	8	-	-	-	1	1	6	4	12		
Seydi Halife Mesc. M.	-	-	1	1	-	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	-	-	-	3	1	6	5	17		
Sarı Nasuh Mesc. M.	-	-	-	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	-	3	1	4		
Sarrac Doğan Mesc. M.	1	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	1	3	2	5		
Mimar Şüca Mesc. M.	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	1	1	1	3	-	-	-	-	-	6	1	4		
Macuni Mesc. M.	1	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	3	1	5		

Çizelge J.3 : Davud Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar **(**Çoban Şahin, 2020**).**

	Dini ve sosyal yapılar								Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	câmi		mescid		hamam		han		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar		muallimhâne		medrese	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Davud Paşa Camii Mahallesi	1	1	-	-	2	2	-	-	7	23	103	118	-	-	1	1	1	1	1	1
Hubyar Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	2	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Abayicizade Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kassab Hacı İlyas Camii Mahallesi	1	1	-	-	-	-	-	-	4	12	16	20	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Piri Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	41	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kürkçübaşi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Canbaz Mustafa Bey Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toptaşı Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nurli Dede Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	5	2	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Seydi Halife Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sarı Nasuh Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Sarrac Doğan Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mimar Şüca Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Macuni Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	3	15	21	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge J.4 : 16. yüzyılda Davud Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020).

	yön	merkezi	yangınlar		saray suru	deniz suru	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç sayısı		suyolu sayısı ve adı				çeşme sayısı	
Mahalle adı			1546	1600						1546	1600	1546	1546	1600	1600	1546	1600
Davud Paşa C. M.	güney	merkezi	-	-	-	-	yakın	yakın	+	-		-	-	1	KSY[101]	1	1
Hubyar Mesc. M.	güney	merkezi	-	-	-	-	yakın	yakın	+	-		-	-	1	KSY	-	-
Abayicizade Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Kassab İlyas C. M.	güney	merkezi	-	-	-	+	yakın	+	+	-		-	-	-	-	-	1
Hacı Piri M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Kürkçübaşi M.	güney	merkezi	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
C. Mustafa Mesc. M.	doğu	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Toptaşı Mesc. M.	kuzey	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	1	KSY	-	-
Nurli Dede Mesc. M.	doğu	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	1	KSY	-	-
Seydi Halife Mesc. M.	doğu	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	1	ESY[102]	-	-
Sarı Nasuh Mesc. M.	doğu	-	-	-	-	-	-	-	-	1		-	-	2	KSY ESY	-	-
Sarrac Doğan Mesc. M.	kuzey	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	1	KSY	-	1
Mimar Şüca Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Macuni Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1		-	-	1	ESY	-	1

[101] Kırkçeşme Suyolu
[102] Ebusuud Suyolu

EK K: Mustafa Paşa Nâhiyesi

Çizelge K.1 : Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları **(**Çoban Şahin, 2020).

	hâneha-i mute.		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i suflî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ -i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*ev*		*höcre*		*hücerât*		*odaha*		*beyt*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mustafa Paşa Camii M.	3	2	1	1	-	-	-	20	4	3	-	-	-	-	-	-	2	3	-	-	-	-	-	4	9	9	-	-	-	-	-	-
Hacı Hatun Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	18			-	-			-	-			-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
C. Mustafa Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	7	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Kavak Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	19	1	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	
Gülciyan Mesc. M.	-	-	-	1	-	-	-	14		1	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	-	1
İlyas Bey Mesc. M.	-	-	-		-	-	-	7	1	1	-	-	2	2	-	-	3	3	-	-	-	-	2	2	7	23	-	-	-	-	-	2
Ahmed Dede Mesc. M.	-	-	-	1	-	1	-	10	1	1	-	-		1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Arab Tacüddin Mesc. M.	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mirza Baba Mesc. M.	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muslihuddin Mesc. M.	2	-	-	-	-	-	-	-	3	2	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	1	7	3	-	-	-	-	-	-
S. Hayrüddin Mesc. M.	-	-		1	-	-	-	25	-	1	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	2	-	9	-	-	-	-	-	6
Arabacı Bayezid Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-		6	-	-	-	-
Kapıcı Karagöz Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1		-	-	-	-			-	-	-	-
Zehgirci Kemal Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1	1			-	-	-	-			-	-	-	-
Aydın Kethuda Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	-	-	-	-
H. Muhyiddin Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	5	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	3	4	-	-	-	-	-	2
Acem Alisi Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-		-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-
Tarsuslu Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	5	1	1	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Evliya Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	3	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge K. 1 (devam): Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâneha-i mute.		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i suflî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ -i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*ev*		*höcre*		*hücerât*		*odaha*		*beyt*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Yazıcı Murad Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	6			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Melek Hatun Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-		1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Simkeş Hacı Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	1	1		1	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yusuf Fakıyh Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İbrahim Çavuş Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	12	12	-	-	-	1	-	-
Koruk Mahmud Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-	-	1	-	-
Seyyid Ömer C. M.	-	-	-	-	-	-	-	18	1		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	3		2
Abdi Çelebi Mesc. M.	-	-	-	-	-	1	-	26	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	1	3	-	11	-	-	-	-	-	4
İstemad Kapı M.	-	-	-	-	-	-	-		1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yedikule M.	-	-	1	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2

Çizelge K.2 : Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	yeşil alanlar														yeşil alan bileşenleri									
	bağ		*bağçe*		*cüneyne*		*bostan*		*bağçe-i büzürg*		*bağçe-i kebir*		*kerm*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*muhavvata*	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mustafa Paşa Camii M.	-	-	1	5	-	8	-	1	-	1	-	-	-	-	1	6	-	-	2	2	2	12	12	12
Hacı Hatun Mesc. M.	1	-	--	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	--	-	-	3	-	2
C. Mustafa Mesc. M.	-	-	1	-	1	5	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	-	-	-	1	-	2	3	7
Kavak Mesc. M.	-	-	-	-	2	11	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6	-	-	-	1	1	8	2	9
Gülciyan Mesc. M.	--	-		1	1	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	2	2	6	1	6
İlyas Bey Mesc. M.	-	-	-	-	-	2		-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	3	-	2	3	8
Ahmed Dede Mesc. M.	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	2	-	4	1	8
Arab Tacüddin Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mirza Baba Mesc. M.	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	5	3
Muslihuddin Mesc. M.	-	-	1	1	-	8	-	-	-	-	-	-	-	-	2	9	-	-	-	1	1	11	2	16
S. Hayrüddin Mesc. M.	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-
Arabacı Bayezid Mesc. M.		-	-	1	-	5		-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	1		3	-	4
Kapıcı Karagöz Mesc. M.	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Zehgirci Kemal Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2
Aydın Kethuda Mesc. M.	-	-	1	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	2	1	4	-	5
H. Muhyiddin Mesc. M.		-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	2
Acem Alisi Mesc. M.	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Tarsuslu Mesc. M.	-	-	1	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	1	2	1	4
Hacı Evliya Mesc. M.	-	-	3	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	-	-	-	1	-	1	3	4
Yazıcı Murad Mesc. M.		-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-		-	-	2		-	-	1		3	-	5
Melek Hatun Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-		-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
Simkeş Hacı Mesc. M.	-	1	2	2	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	2	-	-	-	-	-	2	2	3
Yusuf Fakıyh Mesc. M.	-	-	1	1	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
İbrahim Çavuş Mesc. M.	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Koruk Mahmud Mesc. M.	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2
Seyyid Ömer C. M.		-	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-		-	-	3		-		-	-	6	-	10
Abdi Çelebi Mesc. M.	-	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	1	8	-	-	-	1	1	9	1	12
İstemad Kapı M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Yedikule M.	-	-		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1	3

Çizelge K.3 : Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar[103] (Çoban Şahin, 2020).

	Dini ve sosyal yapılar								Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	câmi		mescid		hamam		han		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar		muallimhâne		medrese	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mustafa Paşa Camii M.	1	1	-	-	1	1	-	-	2	2	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
Hacı Hatun Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	10	10	-	-	-	-	-	-	-	-
C. Mustafa Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kavak Mesc. M.	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gülciyan Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İlyas Bey Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	19	18	-	-	-	-	1	2	-	-
Ahmed Dede Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arab Tacüddin Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mirza Baba Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muslihuddin Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	42	34	-	-	-	-	-	-	-	-
S. Hayrüddin Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	11	-	-	-	-	-	-	-	-
Arabacı Bayezid Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kapıcı Karagöz Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zehgirci Kemal Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Aydın Kethuda Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
H. Muhyiddin Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	4	5	-	-	-	-	-	-	-	-
Acem Alisi Mesc. M.	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	15	15	-	-	-	-	-	-	-	-
Tarsuslu Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Evliya Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yazıcı Murad Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Melek Hatun Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Simkeş Hacı Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

[103] Ayverdi (1958) haritasından ve kaynaklarda mahallerin konumları ve sınırları tam tarif edilmediği için mahallerin konumları bulunamamış ve veriler net olmadığı için yazılamamıştır.

Çizelge K.3 (devam): Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar[104] (Çoban Şahin, 2020).

	Dini ve sosyal yapılar								Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	câmi		mescid		hamam		han		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar		muallimhâne		medrese	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Yusuf Fakıyh Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İbrahim Çavuş Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Koruk Mahmud Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Seyyid Ömer C. M.	1	1	-	-	1	1	-	-	1	1	18	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Abdi Çelebi Mesc. M.			1	1	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-
İstemad Kapı M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yedikule M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	9	-	-	-	-	-	-	-	-

[104] Ayverdi (1958) haritasından ve kaynaklarda mahallerin konumları ve sınırları tam tarif edilmediği için mahallerin konumları bulunamamış ve veriler net olmadığı için yazılamamıştır.

Çizelge K.4 : Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları[105] (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yön	merkezi	yangınlar		deniz suru	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç sayısı	suyolu sayısı ve adı		çeşme sayısı	
			1546	1600					1546 1600	1546	1600	1546	1600
Mustafa Paşa Camii M.	-	merkezi	-	-	-	-	-	-	-	-	1 ESY	-	-
Hacı Hatun Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
C. Mustafa Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
Kavak Mesc. M.	-	merkezi	-	-	-	-	-	-	1	-	- -	-	-
Gülciyan Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
İlyas Bey Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
Ahmed Dede Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
Arab Tacüddin Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
Mirza Baba Mesc. M.	güney	-	-	-	+	-	-	-	1	-	- -	-	-
Muslihuddin Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
S. Hayrüddin Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1 KSY	-	-
Arabacı Bayezid Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
Kapıcı Karagöz Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
Zehgirci Kemal Mesc. M.		-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
Aydın Kethuda Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
H. Muhyiddin Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
Acem Alisi Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
Tarsuslu Mesc. M.	kuzey	-	-	-	-	-	-	1	-	-	- -	-	-
Hacı Evliya Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
Yazıcı Murad Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-
Melek Hatun Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -		-
Simkeş Hacı Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- -	-	-

[105] Ayverdi (1958) haritasından ve kaynaklarda mahallerin konumları ve sınırları tam tarif edilmediği için mahallerin konumları bulunamamış ve veriler net olmadığı için yazılamamıştır.

Çizelge K. 4 (devam): Mustafa Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yön	merkezi	yangınlar		deniz suru	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç sayısı		suyolu sayısı ve adı				çeşme sayısı	
			1546	1600					1546	1600	1546	1546	1600	1600	1546	1600
Yusuf Fakıyh Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	1	ESY	-	-
İbrahim Çavuş Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Koruk Mahmud Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Seyyid Ömer C. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Abdi Çelebi Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
İstemad Kapı M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Yedikule M.	güney	-	-	-	+	-	-	2	1		-	-	1	KSY	-	-

Ek L: Topkapı Nâhiyesi

Çizelge L.1 : Topkapı Nâhiyesi'nde mahalleler yapı tipleri ve sayıları **(**Çoban Şahin, 2020).

	hâneha-i mute.		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i suflî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ -i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*süfli ev*		*höcre*		*hücerât*		*odaha*		*hânehâ-i ulvi*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Kürkçi Başı Mesc. M.	-	-	4	4	-	-	-	5	-		-	-	-	-	-	-	4	6	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
İskender Bey Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	1	-		-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	3	6	-	-	-	-	-	-
Muslihuddin Çavuş Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sufiler Mesc. M.	-	-	-	-	-	2	2	2	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2
Bâyezid Bey C. M.	-	-	-	-	-	-	-	15	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Ereğli Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	9	-		-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mustafa Çelebi Mesc. M.	-	-	-	-	2	2	-		-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	10	-	-	-	-	-	-
Müneccim Sadî M.	-	-	-	-	-	-	-	4	-		-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge L.2 : Topkapı Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	yeşil alanlar										yeşil alan bileşenleri											
	bağ		*bağçe*		*cüneyne*		bostan		*çerak/ çeraklık*		*kerm*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*muhavvata*	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Kürkçi Başı Mesc. M.	3	-	-	2	-	-	1	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	2	-	3	-	5
İskender Bey Mesc. M.	-	-	1	1	-	1	-		-		-		1	2	-		-		-	-	1	3
Muslihuddin Çavuş Mesc. M.		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Sufiler Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Bâyezid Bey C. M.	-	-	1	1	-	2		-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	3	-	7
Ereğli Mesc. M.	-	-	1	-	1	3	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	1	4	1	7
Mustafa Çelebi Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	--	-		-	-	2	3	3
Müneccim Sadî M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	-	3

Çizege L.3 : Topkapı Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar **(**Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	Dini ve sosyal yapılar								Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	câmi		mescid		hamam		han		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar		muallimhâne		medrese	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Kürkçi Başı Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-
İskender Bey Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muslihuddin Çavuş Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sufiler Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
Bâyezid Bey C. M.	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ereğli Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Mustafa Çelebi Mesc. M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Müneccim Sadî M.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-

Çizelge L.4 : Topkapı Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yön	merkezi	yangınlar		kent suru	sur kapısı	sarnıç sayısı		suyolu sayısı ve adı				çeşme sayısı	
			1546	1600			1546	1600	1546		1600		1546	1600
Kürkçi Başı Mesc. M.	-	merkezi	-	-	+	1[106]	-		-	-	-	-	-	-
İskender Bey Mesc. M.	batı	-	-	-	+	-	-		-	-	-	-	-	-
Muslihuddin Çavuş Mesc. M.	kuzey	-	-	-	+	1[107]	-		1	MPS[108]	2	MPS KSY[109]	-	-
Sufiler Mesc. M.	doğu	-	-	-	+	-	-		-	-	-	-	-	-
Bâyezid Bey C. M.	batı	merkezi	-	-	-	-	-		1	ESY[110]	1	ESY	-	-
Ereğli Mesc. M.	doğu	-	-	-	+	-	-		1	ESY	1	ESY	-	-
Mustafa Çelebi Mesc. M.	-	merkezi	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Müneccim Sadî M.	-	-	-	-	+	-	-		-	-	-	-	-	-

[106] Topkapı
[107] Sulukule Kapısı
[108] Mahmud Paşa Suyolu
[109] Kırkçeşme Suyolu
[110] Ebusuud Suyolu

Ek M: Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi

Çizelge M.1 : Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâneha-i mute.		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i suflî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ -i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*ev*		*höcre*		*hücerât*		*beyt-i sağire*		*hânehâ-i ulvi*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Ali Paşa C. M.	1	1	-		-	1		19	4	2	1	-		1	-	-	8	6	8	6	-	-	3	7	19	29	-	-	-	-	-	1
Hadice Sultan M. M.	-	-	-	1	-	-		4	1	1	-	-		1	-	-	6	5	-		-	-	-	1	34	40	-	-	-	-	-	1
Hacı Mehmed Mesc. M.	-	-	-	-	-	-		1	2	2	-	-	-	-	-	-	3	3	4	4	-	-	-	-	12	-	-	-	-	-	-	1
Kasım Bey Mesc. M.	-	-	-	-	-	-			3	1	-	-	-	-	-	-	1	3	1	1	-	-	-	-	5	5	-	-	-	-	-	-
İstemad Mesc. M.	-	-	-	-	-	-		3	2	2	-	-	-	-	-	-	1	1	-		-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Akşemsüddin Mesc. M.	-	-	-	-	-	1		3	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Debbağoğlu Mesc. M.	-	-	-	-	-	-		5	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	2	-	-	-	3
Efdalzade Mesc. M.	-	-	-	-	-	-		-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	2		-	2	-	-	-	-	-	-
Kasım Efendi Mesc. M.	-	-	-		-	1		7		2	-	1	-	-	-	-	1	1	-		2	2		2	-	-	-	-	-	-	-	3
Akseki Mesc. M.		-	-	-	1	-		3	5	1	-	-	-	-	-	-	5	4	1	1	-	-	1	3	8	-	-	-	-	-	-	1
Mimar Derviş Ali Mesc. M.		-	-	-	-	-		4		-	-	-	-	-	-	-	7	7	3	3	-	-	1	5		-	-	-	-	-	-	2
Katib Muslihuddin Mesc. M.		-	-	-	-	-		-	2	2	-	-	-	-	-	-	-		-		-	-		3		8	-	-	-	-	-	-

Çizelge M.1 (devam): Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nde yapı tipleri ve sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	hâneha-i mute.		*hânehâ*		*hâne*		*beyt-i suflî*		*hâne -i tâhtanî*		*hâne -i fevkânî*		*hâne -i süflî*		*hânehâ -i suflî*		*hânehâ-i tâhtanî*		*hânehâ-i fevkânî*		*ev*		*höcre*		*hücerât*		*beyt-i sağire*		*hânehâ-i ulvi*		*beyt-i ulvi*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Tahta Minare Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	1	2	3	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
H. Muhyiddin Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	3	3	3	-	-	-	-	-	-	-	2	2		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Hacı Kasım Mesc. M.	-	-	-	-	1	1	-	7	-	-	-			-	-	-	2	2	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Hacı İsa Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	1	7	-	-	1	1		-	-	-	2	2	2	3	-	-		1		1	-	-	-	-	-	-	1
Balat Çarşısı Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	3	3	-	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-
Molla Aşkıy Mesc. M.	-	1	-	-	-	1	-	8	-	1	-	-	-	-	-	-	6	2	5	2	-	-	2		-	-	-	-	1	-	-	-	6
Çakırcıbaşı Mesc. M.	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Hoca Ali Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	7	-	-		3		-	-	-	-		-	-	-	-		4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı İlyas Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-		-	-	1	1		1	-	-	6	8	-	-	-	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Piri Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	8	-	-	-	-	-	1	-	-	2	2	-	-	-	-		5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Keçeci Piri ve Karabaş M.	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	3	-	-	-		-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Mimar Sinan Ağa M.	-	-		1		-	-	7	-	-	-	-	-		-	-	6		3	-	-	-	1	-	-	24	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge M.2 : Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nde yeşil alanlar ve yeşil alan öğelerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	yeşil alanlar										yeşil alan bileşenleri									
	bağçe		*cüneyne*		*bostan*		*çerak/ çeraklık*		*bağçe-i kebir*		*zulle*		*çartak*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*muhavvata*	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Ali Paşa Camii Mahallesi	2	1	2	7	-	-	-	-	--	-	6	11	-	-	-	4	4	14	10	16
Hadice Sultan Mescidi Mahallesi	1	-	1	2	-	-	-	-	-	-	3	3	-	-	-	-	5	4	8	10
Hacı Mehmed Mescidi Mahallesi	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	1	1	2	3
Kasım Bey Mescidi Mahallesi	2	2	2	1	-	-	-	-	-	-	3	1	-	-	-	-	2	1	3	2
İstemad Mescidi Mahallesi	-	-	3	2	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	3	-	3	5
Akşemsüddin Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	1	1	1	1	5
D. Hacı Hasan Mescidi Mahallesi	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	2	5
Efdalzade Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2	2
Kasım Efendi Mescidi Mahallesi	2	2	-	1	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	6	-	4	1	6
Akseki Mescidi Mahallesi	2	2	-	-	-	-	2	-	-	-	6	5	-	-	1	1	2	2	9	3
Mimar Derviş Ali Mescidi Mahallesi	1	2	-	1	-	-	-	-	-	-	2	5	-	-	-	-	1	4	1	5
Katib Muslihuddin Mescidi Mahallesi	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	2	5	-	-	-	-	-	7	3	9
Tahta Minare Mescidi Mahallesi	2	2	-	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	3	5
Hamami Muhyiddin Mescidi Mahallesi	1	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	3	6	4	7
Hacı Kasım Mescidi Mahallesi	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2	1	4	-	3
Hacı İsa Mescidi Mahallesi	2	2	-	3	-	-	-	-	-	-	2	5	-	-	-	-	2	9	1	9
Balat Çarşısı Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
Molla Aşkıy Mescidi Mahallesi	-	-	-	2		-	-	-	-	-	1	3	-	-	-	4	1	2	3	8
Çakırcıbaşı Mescidi Mahallesi	-	-	-	4	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	2	-	2
Hoca Ali Mescidi Mahallesi		1		1		-		-		-		2		-		1		3	-	2
Hacı İlyas Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	3	4	-	-	-	-	1	1	3	4
Hacı Piri Mescidi Mahallesi	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	3
Keçeci Piri ve Karabaş Mahallesi	-	-	-	4		-	1	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	5	-	9
Mimar Sinan Ağa Mahallesi	-	-	2	-		-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	2	1	3	2	3

Çizelge M.3: Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nde meskenler dışındaki yapılar (Çoban Şahin, 2020).

	Dini ve sosyal yapılar								Ticaret yapıları								Eğitim yapısı			
	câmi		mescid		hamam		han		dükkân		dekâkîn		bedesten		pazar		muallimhâne		medrese	
Mahalle adı	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Ali Paşa Camii Mahallesi	1	1	-	-			-	-	1	13	8	15	-	-	-	-	1	1	1	2
Hadice Sultan Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	1	1	-	-	-	7	43	24	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Mehmed Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	4	-	3	4	-	-	-	-	-	-	-	-
Kasım Bey Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	10	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-
İstemad Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Akşemsüddin Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D. Hacı Hasan Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Efdalzade Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Kasım Efendi Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-		-		-	-	-	-	-	-	-	-
Akseki Mescidi Mahallesi	-	-			-	-	-	-	1		-		-	-	-	-	-	-	-	-
Mimar Derviş Ali Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-		-		-	-	-	-	-	-	-	-
Katib Muslihuddin Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-		-		-	-	-	-	-	-	-	-
Tahta Minare Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-		-		-	-	-	-	-	-	-	-
Hamami Muhyiddin Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Kasım Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı İsa Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	-		-	-	-	-	-	-	-	-
Balat Çarşısı Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	2	2			-	-	-	-	-	-	-	-
Molla Aşkıy Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	2	-		-	-	-	-	-	-	-	-
Çakırcıbaşı Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1	-		-	-	-	-	-	-	-	-
Hoca Ali Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-		-		-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı İlyas Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Piri Mescidi Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	-		11	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Keçeci Piri ve Karabaş Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mimar Sinan Ağa Mahallesi	-	-	1	1	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge M.4 : Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yön	merkezi	yangınlar		kent suru	deniz suru	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç sayısı		suyolu sayısı ve adı				çeşme sayısı	
			1546	1600						1546	1600	1546		1600		1546	1600
Ali Paşa C. M.	batı	merkezi	-	-	-	-	-	-	-	-	3	SMS[111]- MPS BSY[112]	4	SMS-MPS[113] BSY-MSY[114]		-	-
Hadice Sultan M. M.	-	merkezi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	MPS- MSY		-	-
Hacı Mehmed Mesc. M.	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	1	MSY		-	-
Kasım Bey Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-
İstemad Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-
Akşemsüddin Mesc. M.	güney	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	BSY	2	BSY-KSY		1	1
Debbağoğlu Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-
Efdalzade Mesc. M.	batı	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	MPS	1	MPS		-	-
Kasım Efendi Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-
Akseki Mesc. M.	güney	merkezi	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-		-	-
Mimar Derviş Ali Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-
Katib Muslihuddin Mesc. M.	kuzey	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-		-	-
Tahta Minare Mesc. M.	kuzey	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-
H. Muhyiddin Mesc. M.	batı	merkezi	-	-	+	-	-	-	+	-	1	BSY	1	BSY		-	-
Hacı Kasım Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-		-	-
Hacı İsa Mesc. M.	kuzey	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-

[111] Sultan Mehmed Suyolu
[112] Bayezid Suyolu
[113] Mahmud Paşa Suyolu
[114] Mihrimah Suyolu

Çizelge M.4 (devam): Çukurbostan Ali Paşa Nâhiyesi'nde kent unsurları (Çoban Şahin, 2020).

Mahalle adı	yön	merkezi	yangınlar		kent suru	deniz suru	liman	iskele	sur kapısı	sarnıç sayısı		suyolu sayısı ve adı				çeşme sayısı	
			1546	1600						1546	1600	1546		1600		1546	1600
Balat Çarşısı Mesc. M.	kuzey	-	-	-	-	+	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Molla Aşkıy Mesc. M.	kuzey	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Çakırcıbaşı Mesc. M.	batı	-	-	-	+	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Hoca Ali Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Hacı İlyas Mesc. M.	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		-	-	-	-	1	1
Hacı Piri Mesc. M.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Keçeci Piri ve Karabaş M.		-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Mimar Sinan Ağa M.		-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-

EK N: Yeşil Alanların ve Yeşil Alan Bileşenlerinin Sayıları

Çizelge N.1 : Nâhiyelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ /kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Ayasofya N.	391	720	367	365	137	153	-	-	39	43	-	-	12	59	3	17	82	179	2	18	150	230	48	81
Mahmud Paşa N.	238	314	336	346	205	289	-	-	17	16	-	-	2	12	-	4	31	46	-	-	58	89	22	33
Atik Ali Paşa N.	69	209	160	240	59	88	-	-	13	13	-	1	1	11	-	-	11	28	1	4	1	4	11	12
İbrahim Paşa N.	250	319	480	397	297	307	-	-	8	5	-	-	4	10	1	2	22	35	-	5	59	74	21	22
Sultan Beyazid N.	347	572	503	660	304	339	-	1	17	19	-	-	29	56	5	25	67	152	2	4	146	207	58	74
Ebü'l-Vefâ N.	352	531	467	635	163	257	2	1	22	16	5	3	14	38	6	14	48	103	31	46	94	164	31	46
Sultan Mehmed N.	617	1223	519	641	301	458	-	2	61	52	-	2	31	119	11	44	136	310	-	-	255	454	96	143
Sultan Selim N.	31	189	35	68	19	37	-	-	1	1	-	-	6	16	3	12	6	29	3	3	16	56	7	23
Murad Paşa N.	169	517	141	333	202	245	5	-	31	29	-	-	12	102	1	8	52	187	2	-	87	229	41	84
Davud Paşa N.	114	396	152	186	222	216	6	3	15	15	1		11	89	-	20	23	125	-	-	48	156	22	67
Mustafa Paşa N.	66	310	48	124	123	123	3	2	15	19	-	1	8	78	2	18	11	87	1	-	45	132	14	61
Topkapı N.	22	61	13	19	-	8	3	-	3	4	1	-	1	6		2	1	14	-	-	6	30	1	15
Ç. Ali Paşa N.	132	253	145	145	91	79	-	-	16	17	1	-	12	42	2	23	31	78	-	-	64	127	35	62

Çizelge N.2 : Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Ayasofya Mahallesi	45	61	25	32	33	32	-	-	3	2	-	-	-	2	-	1	6	12	-	-	15	16	4	2
İshak Paşa Mesc. Mahallesi	40	44	0	9	4	4	-	-	7	4	-	-	5	8	-	2	15	13	2	2	15	17	4	7
Sinan Ağa Mesc. Mahallesi	10	53	11	15	0	1	-	-	2	5	-	-	1	6	-	2	3	12	-	6	7	23	2	6
Akbıyık Mesc. Mahallesi	22	76	0	23	4	4	-	-	1	4	-	-	1	5	1	3	5	18	-	2	12	23	5	8
Güngörmez Mesc. Mahallesi	15	40	0	10	0	3	-	-	1	1	-	-	1	2	-	-	4	8	-	1	6	10	3	4
Nakılbend Hasan Mesc. Mahallesi	18	40	13	8	0	0	-	-	4	5	-	-	-	7	2	4	5	14	-	-	9	17	2	5
Hüseyin Ağa Camii Mahallesi	20	78	34	51	38	34	-	-	2	4	-	-	1	2	-	-	6	28	-	-	7	20	2	9
Uzun Şüca Mesc. Mahallesi	19	27	17	16	6	2	-	-	4	1	-	-	1	2	-	-	3	6	-	5	10	6	2	2
B. Sinan Ağa Mesc. Mahallesi	0	8	22	22	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Hace Rüstem Mesc. Mahallesi	8	18	42	41	2	2	-	-	1	2	-	-	-	2	-	-	-	3	-	2	4	5	2	2
Firuz Ağa Mesc. Mahallesi	54	63	96	63	18	41	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	2	3	-	-	4	5	2	2
Üsküblü Mesc. Mahallesi	33	58	6	4	0	8	-	-	-	-	-	-	-	4	-	1	3	12	-	-	12	14	2	4
Hayrüddin Bey Mesc. Mahallesi	0	28	14	15	1	1	-	-	1	2	-	-	1	5	-	-	2	10	-	-	2	6	1	4
K. Hüseyin Çelebi Mesc. Mahallesi	16	37	9	19	8	3	-	-	5	4	-	-	1	3	-	1	4	8	-	-	10	14	1	2
Daye Hatun Mesc. Mahallesi	20	31	15	15	1	1	-	-	3	3	-	-	-	2	-	1	7	9	-	-	8	13	3	5
Elvanzade Hace Sinan Mesc. Mahallesi	37	22	54	11	3	0	-	-	2	3	-	-	-	2	-	-	8	10	-	-	13	18	5	9

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Hace Üveys Mesc. Mahallesi	34	36	9	11	19	17	-	-	2	1	-	-	-	7	-	2	9	13	-	-	16	23	8	10
Mahmud Pasa Camii Mahallesi	84	82	101	97	170	182	-	-	7	6	-	-	-	2	-	-	7	9	-	-	20	25	3	8
Seref Aga Mescidi Mahallesi	3	11	82	80	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	1	4	-	1
Daye Hatun Mescidi Mahallesi	8	15	29	29	3	43	-	-	1	1	-	-	-	1	-	-	2	3	-	-	4	8	2	5
Kasım Pasa Mescidi Mahallesi	54	82	50	43	21	15	-	-	6	5	-	-	1	6	-	1	9	12	-	-	17	24	8	7
Sevr Mescidi Mahallesi	3	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	2	1	-	-	1	2	1	2
Hacı Sinan Mescidi Mahallesi	18	29	8	22	1	2	-	-	1	2	-	-	-	-	-	1	2	4	-	-	8	8	2	2
Sahhaf Süleyman Mescidi Mahallesi	12	14	14	15	1	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	1	2	-	-	2	2	-	-

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Hubyar Mescidi Mahallesi	14	26	33	39	1	1	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	4	5	-	-	4	5	1	1
Küçük Hacı Ahmed Mescidi Mahallesi	42	51	19	21	8	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	7	-	-	1	11	5	7
Atik Ali Paşa Camii Mahallesi	1	35	49	53	30	56	-	-	1	1	-	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	3	1
Fenari Ahmed Paşa Mesc. Mahallesi	7	28	5	10	12	13	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	4	-	-	-	-	1	2
Emin Sinan Mesc. Mahallesi	47	107	17	52	1	3	-	-	9	9	-	1	1	6	-	-	7	15	-	3	-	3	7	8
Mehmed Çelebi Mesc. Mahallesi	14	25	32	45	-	-	-	-	3	3	-	-	-	2	-	-	1	7	1	1	1	1	-	-
Üstad Hayrüddin Mesc. Mahallesi	-	14	57	80	16	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	1

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
İbrahim Paşa Camii Mahallesi	16	12	45	64	17	46	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	4	-	-
Mercan Ağa Mesc. Mahallesi	30	32	142	99	64	23	-	-	3	2	-	-	-	-	-	-	7	4	-	-	14	13	4	4
Yeni Bezzaz Mesc. Mahallesi	22	42	35	29	38	43	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-	2	5	-	4	10	10	3	4
Yavaşça Şahin Mesc. Mahallesi	38	24	41	22	24	30	-	-	2	2	-	-	1	-	-	-	3	1	-	-	4	4	-	-
Samanviran Mesc. Mahallesi	29	47	33	35	13	11	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	4	5	-	-	12	18	3	3
Hacı Hamza Mesc. Mahallesi	52	52	9	10	2	10	-	-	-	-	-	-	1	2	1	2	-	5	-	-	5	6	3	3
Sarı Demürci Mesc. Mahallesi	12	15	15	-	21	9	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-	2	1	2	-
Hacı Timurtaş Mesc. Mahallesi	24	33	25	26	15	16	-	-	1	-	-	-	-	3	-	-	1	2	-	-	3	8	1	4

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Hacı Halil Mesc. Mahallesi	11	25	17	3	48	51	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	2	7	-	-	2	5	2	2
Çelebioğlu Mesc. Mahallesi	16	37	118	109	55	68	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	2	4	-	1	5	5	3	2
Sultan Beyazid Mahallesi	-	15	15	4	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	3
Ahi Durmuş Mesc. Mahallesi	2	4	6	23	27	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	-	-	-
Çakır Ağa Mescidi Mahallesi	4	7	14	9	47	47	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	2	1	1	1
Hacı Piri Mesc. Mahallesi	4	2	32	52	14	71	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Halıcı Hasan Mesc. Mahallesi	4	7	40	15	27	4	-		-	1	-	-	1	-	-		1	1	-	-	1	1	-	-
Divane Ali Bey Mesc. Mahallesi	48	64	51	82	11	16	-	-	1	1	-	-	3	5	1	2	7	15	-	1	18	21	8	9

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Kemal Nahhas Mesc. Mahallesi	20	29	23	25	-	1	-	-	-	1	-	-	-	2	-	1	4	6	-	-	9	12	2	4
Çadırcı Ahmed Mesc. Mahallesi	10	18	10	8	15	-	-	-	1	1	-	-	3	2	-	-	4	4	2	2	7	5	1	3
Saraç İshak Mes. Mahallesi	30	34	17	20	2	1	-	-	-	-	-	-	1	3	1	2	4	9	-	-	8	15	4	3
Süleyman Ağa Mesc. Mahallesi	17	33	29	36	-	1	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	2	9	-	1	5	10	1	3
Emin Beğ Mesc. Mahallesi	26	50	54	54	15	23	-	-	-	-	-	-	1	3	-	2	4	13	-	-	15	21	3	5
Soğan Ağa Mesc. Mahallesi	16	23	9	9	1	-	-	-	-	2	-	-	1	1	1	5	1	4	-	-	5	5	3	3
Sinan Beğ Mesc. Mahallesi	8	21	8	52	-	-	-	-	-	-	-	-	3	5	-	1	3	3	-	-	5	8	1	1
Yakub Beğ Mesc. Mahallesi	52	33	27	61	44	37	-	-	1	1	-	-	2	2	-	-	4	5	-	-	7	5	2	2

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mehmed Paşa Camii Mahallesi	17	51	5	16	18	22	-	-	-	4	-	-	3	6	-	-	4	17	-	-	9	24	6	11
Dülbendci Hüsam Mesc. Mahallesi	10	4	7	1	1	-	-	-	4		-	-	-		1		4	1	-	-	6	2	2	-
İshak Beğ Mesc. Mahallesi	13	17	12	20	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1	1	6	8	-	-	10	9	4	4
Kasım Beğ Mesc. Mahallesi	3	17	4	1	-	-	-	-	1	-	-	-	2	3	-	-	2	4	-	-	5	9	2	1
Mimar Kemaloğlu Mesc. Mahallesi	12	21	8	20	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	5	3	3	-
Kızıltaş Mesc. Mahallesi	8	33	9	33	30	22	-	-	2	1	-	-	1	5	-	5	3	14	-	-	5	14	2	3
Mevlâna Kestenli Camii Mahallesi	1	2	33	33	30	30	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	--	-	-	-	-	-

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Kemal Paşa Türbesi Mahallesi	4	22	15	19	1	-	-	-	3	3	-	-	-	3	-	2	3	10	-	-	5	13	5	7
Balaban Ağa Mesc. Mahallesi	17	20	60	53	3	21	-	-	-	-	-	-	1	2	-	1	2	3	-	-	5	6	2	5
Camcı Kara Ali Mesc. Mahallesi	4	28	5	13	9	15	-	-	1	1	-	-	1	4	-	2	2	11	-	-	4	13	2	2
Kuyumcu Bahşayiş Mesc. Mahallesi	17	17	10	1	-	-	-	-	1	1	-	-	5	6	-	1	4	8	-	-	8	10	4	4
Ebü'l-Vefâ Camii Mahallesi	53	63	93	139	37	33	-	-	3	2	-	-	2	2	-	1	2	6	2	4	13	16	2	4
Mevlâna Hüsrev Mesc. Mahallesi	43	75	106	166	7	56	-	1	3	3	3	3	5	10	1	6	5	22	6	6	17	28	6	6
Saru Beyazid Mesc. Mahallesi	5	8	10	10	7	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2	2	3	3	2	2
Katib Şemsüddin	22	38	17	24	3	3	-	-	4	3	-	-	-	2	-	1	4	5	4	4	11	15	4	4

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mesc. Mahallesi																								
Hızır Beğ Çelebi Mesc. Mahallesi	37	61	39	50	22	17	-	-	-	-	-	-	1	3	1	1	5	13	3	6	12	23	3	6
Hacı Hayrüddin Camii Mahallesi	72	114	62	91	30	56	-	-	1	1	-	-	-	3	1	1	2	6	2	7	6	17	2	7
Yavuzer Sinan Mesc. Mahallesi	14	19	41	39	39	52	-	-	-	-	-	-	2	3	-	-	2	6	2	3	2	7	2	3
Haraccı Kara Mehmed Mesc. Mahallesi	40	63	15	16	7	6	-	-	3	2	2	-	1	1	-	-	10	14	5	5	11	16	5	5
Hacı Halil Mescidi Mahallesi	19	20	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	1	4	-	1	4	10	1	3	5	11	1	3
İbn Papas Mescidi Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Elvanzade Hacı Sinan	10	28	-	4	3	3	-	-	1	-	-	-	-	4	2	2	3	7	2	4	6	13	2	4

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mesc. Mahallesi Hacı Teberrük	10	30	30	40	8	14	2	-	6	5	-	-	-	4	1	1	8	11	1	1	3	11	1	1
Mesc. Mahallesi Sekbanbaşı İbrahim Ağa	27	12	54	55	-	1	-	-	1	-	-	-	2	2	-	-	2	1	1	1	5	4	1	1
Mesc. Mahallesi Sultan Mehmed Han Camii	24	57	76	34	39	54	-	-	1	1	-	-	2	6	3	4	4	10	-	-	12	17	4	6
Mahallesi Hazreti Seyyid Mesc.	16	18	44	15	9	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	4	2	-
Mahallesi Hacı Hayrüddin Mesc.	14	30	3	9	-	13	-	-	1	1	-	-	-	3	2	3	3	7	-	-	8	17	2	5
Mahallesi Pirinçci Hasan Mesc.	8	30	14	14	2	5	-	-	3	2	-	-	-	3	-	-	5	10	-	-	6	11	2	2
Mahallesi																								

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Hacı Üveys Mesc. Mahallesi	27	72	3	22	5	1	-	-	5	4	-	-	1	11	-	2	8	27	-	-	12	26	5	4
Hacı İvaz Mescidi Mahallesi	-	6	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	3	-	1		4	-	-	-	4		1
Kemalül Harrat Mesc. Mahallesi	19	78	10	14	24	31	-	-		1	-	-	-	12	-	1	1	18	-	-	10	26	2	6
Sarı nasuh Mesc. Mahallesi	-	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	3	4	-	-	-	3	1	-
Nükreci Bali Mesc. Mahallesi	5	8	6	6	-	1	-	-	-	1	-	1	-	1	-	2	-	4	-	-	4	4	-	3
İskender Paşa Mesc. Mahallesi	2	23	1	6	15	-	-	-	2	-	-	-	-	3	-	-	1	7	-	-	3	11	1	1
Mustafa Beğ Mesc. Mahallesi	21	40	9	40	32	35	-	-	2	2	-	-	1	4	-	2	6	15	-	-	5	12	4	2
Dülgeroğlu Mesc. Mahallesi	13	29	15	23	14	14	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	5	10	-	-	4	8	3	4

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mimar Ayas Mesc. Mahallesi	49	71	12	37	25	47	-	-	5	6	-	-	3	4	-	-	7	1	-	-	13	21	2	11
Firüz Ağa Mesc. Mahallesi	7	14	2	8	-	3	-	-	1	1	-	-	-	1	-	-	2	3	-	-	3	5	2	3
Haydarhane Mesc. Mahallesi	22	40	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	3	3	-	-	6	7	-	-	5	6	1	1
Muhtesib Karagöz Mesc. Mahallesi	13	18	3	17	-	-	-	-	4	3	-	-	2	3	-	2	3	8	-	-	10	11	4	8
Hoşkadem Mesc. Mahallesi	11	15	5	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	-	-	3	8	-	1
Baba Hasan Mesc. Mahallesi	5	10	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	5	-	-	3	5	3	3
Emin Nurüddin Mesc. Mahallesi	8	14	6	-	2	12	-	-	1	1	-	-	-	1	-	2	1	3	-	-	3	5	-	-

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Ferhad Ağa Mesc. Mahallesi	1	12	3	7	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Mağnisalı Mehmed Çelebi Mec. Mahallesi	23	32	34	37	9	36	-	-	2	2	-	-	1	3	-	-	7	9	-	-	13	15	6	8
Şeyh Süleyman Halife Mesc. Mahallesi	26	58	25	53	23	25	-	-	4	2	-	-	1	5	-	2	2	10	-	-	11	15	-	3
Hacı Hasanzade Mesc. Mahallesi	20	51	14	31	15	19	-	-	1	1	-	-	1	3	-	1	2	9	-	-	5	17	2	3
Hacı Demirhan Mescidi Mahallesi	13	26	10	9	-	-	-	-	1	1	-	-	1	4	-	1	1	5	-	-	8	13	3	3
Bıçakçı Üstad Acem Ali Mesc. Mahallesi	12	16	7	8	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	1	1	4	6	-	-	8	10	1	1

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Babuccıoğlu Mesc. Mahallesi	17	42	17	13	-	7	-		-	-	-	-	1	2	1	5	5	12	-	-	9	16	3	5
Şeyh Muhyiddin Mesc. Mahallesi	32	34	11	17	9	7	-		4	3	-	-	-	1	2	2	5	5	-	-	12	14	4	4
Üsküblü Mesc. Mahallesi	19	52	4	14	2	8	-	1	1	1	-	1	-	4	-	-	6	18	-	-	9	16	2	10
Sivrikoz Muhiddin Mesc. Mahallesi	9	31	19	20	-	1	-	-	4	-	-	-	-	2	--	1	5	7	-	-	3	10	4	2
Mevlâna Hüsrev Mesc. Mahallesi	8	15	3	4	-	30	-	-		2	-	-	-	1	-	-	-	4	-	-	6	8	-	3
Gül Camii Mahallesi	8	25	1	22	10	29	-	-	3	1	-	-	-	1	-	-	3	3	-	-	3	10	3	2
Müftü Ali Çelebi Mesc. Mahallesi	11	25	-	3	-	-	-	-	1	1	-	-	-	2	-	-	2	7	-	-	3	8	3	5

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Aşık Paşa Mesc. Mahallesi	22	37	40	32	2	2	-	-	4	2	-	-	2	2	-	1	7	12	-	-	9	15	4	4
Hacı Ferhad Mes. Mahallesi	5	9	-	10	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	1	3	-	-	1	8	1	-
Altı Poğaça Mesc. Mahallesi	11	24	38	48	22	12	-	-	-	1	-	-	2	6	-	-	4	10	-	-	9	13	2	3
Yarhisarzade Mesc. Mahallesi	16	13	18	5	13	1	-	-	-	1	-	-	1	6	-	4	1	14	-	-	5	22	4	9
Kırkeniseoğlu Mesc. Mahallesi	10	34	8	15	5	5	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	4	-	-	-	6	-	4	
Abid Çelebi Mahallesi	28	28	25	17	2	-	-	1	5	4	-	-	-	3	-	2	7	8	-	-	7	6	2	3
Şeyh Resmi Mesc. Mahallesi	16	15	4	2	1	1	-	-	1	1	-	-	1	1	-	-	4	3	-	-	8	8	5	4
Ahi Çelebi Mesc. Mahallesi	11	18	9	9	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	3	3	2	2

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mimar Sinan Mahallesi	30	38	19	11	17	54	-	-	-	2	-	-	5	9	-	-	5	13	-	-	10	16	1	4
Hasan Paşa Mesc. Mahallesi	5	7	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	3	6	2	4
Koğacı Dede Mescidi Mahallesi	4	10	1	8	12	22	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	1	-	-	2	6	-	2
Merhum Tac Beyzade Mescidi Mahallesi	-	6	14	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	3	-	2
Cebecibaşı Mescidi Mahallesi	11	12	6	6	6	6	-	-	-	-	-	-	3	3	-	-	4	4	--	-	7	8	3	3
Hacı Debbağ Yunus Mescidi Mahallesi	11	46	11	7	1	1	-	-	1	1	-	-	2	5	2	3	1	4	3	3	6	16	4	11
Abdi Subaşı Mahallesi	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	6	1	8	-	-	1	9	-	2
Çerakçı Hamza	1	81	1	26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	3	-	-	-	7	-	2

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mescidi Mahallesi																								
Mismari Şüca Mescidi Mahallesi	2	13	2	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Beğcügezoğlu Mescidi Mahallesi	2	20	-	7	-	8	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	8	-	-	-	7	-	1
Murad Paşa Camii Mahallesi	11	52	29	71	60	70	-	-	1	2	-	-	-	8	-	1	4	19	-	-	6	18	4	12
Mevlana Hüsrev Mesc. Mahallesi	19	39	16	17	25	24	-	-	4	4	-	-	-	4	1	1	6	12	1	-	10	19	2	3
Kızıl Minare Mahallesi	6	15	-	2	3	3	-	-	1	1	-	-	-	2	-	-	1	7	-	-	5	9	4	4
Oruc Gazi Mesc. Mahallesi	3	24	7	15	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4	-	3	2	11	-	-	3	9	--	2
Garib Yiğitler Ağası Mesc. Mahallesi	3	8	13	12	13	14	-	-	1	-	-	-	2	5	-	-	2	5	1	-	3	4	-	-

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Alemi Beğ Mesc. Mahallesi	13	27	4	5	3	3	-	-	-	-	-	-	4	6	-	-	7	10	-	-	7	12	5	4
Çakır Ağa Sufiler Mesc. Mahallesi	2	4	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	4	-	-	1	2	-	-
Çakır Ağa A. Mahallesi	-	12	-	2	-	12				-	-	-		5		-		3		-		5		1
Koğacı Dede Mesc. Mahallesi	13	24	4	5	-	2	-	-	4	3	-	-	1	2	--	-	11	14	-	-	10	18	6	5
Abdullah Ağa Mesc. Mahallesi	13	35	-	3	-	4	-	-	2	2	-	-	1	7	-	1	3	11	-	-	8	13	2	4
Tahta Minare Mesc. Mahallesi	7	8	-	1	2	2	-	-	2	2	-	-	-	1	-	-	-	1	--	-	3	4	2	2
Katib Müslihuddin Mesc. Mahallesi	4	27	-	6	1	2	-	-	-	-	-	-	-	12	-	-	1	8	-	-	2	12	2	3
Merhum Hacı Ahmed Mesc. Mahallesi	12	20	11	14	10	10	-	-	4	4	-	-	-	2	-	-	1	4	-	-	7	9	3	5

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Kemal Bey Mescidi Mahallesi	-	5	-	1	-	-		-	-	-	-	-		1		-		-	-	-		5		1
Hacı Bayram Mesc. Mahallesi	2	7	5	6	4	4	5	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	2	5	-	-
Kazğancı Satı Mesc. Mahallesi	2	16	1	6	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	7	-	-	-	6	-	1
Suhte Sinan Mahallesi	7	27	10	23	-	-	-	-	-	1	-	-	-	5	-	-	2	14	-	-	3	14	2	6
Tahta Minare Mescidi Mahallesi	1	13	-	3	-	-		-		-	-	-	-	5	-	1		3	-	-	-	5		2
Çavuş Şirmend Mesc. Mahallesi	6	12	19	21	8	4	-	-	1	1	-	-	-	4	-	-	-	5	-	-	1	7	-	7
Mevlana Gürani Camii Mahallesi	5	64	2	10	1	5	-		-	1	-	-	-	9	-	-	1	14	-	-	3	15	-	5
Başcı Hacı Mahmud	16	27	17	42	68	72	-	-	4	4	-	-	1	6	-	-	3	8	-	-	3	9	2	5

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mesc. Mahallesi Etmekçioğlu	3	8	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	1	5	-	-	2	5	-	1
Mesc. Mahallesi Saru Musa	13	29	2	3	1	9	-	-	6	3	-	-	-	7	-	-	4	16	-	-	5	19	5	7
Mesc. Mahallesi Keyci Hatun	8	14	-	65	-	2	-	-	1	1	-	-	-	3	-	-	1	4	-	-	3	5	2	4
Davud Paşa C. Mahallesi	32	105	24	67	110	141	--	-	4	3	-	-	2	15		6	5	39	-	-	13	43	4	11
Hubyar Mesc. Mahallesi	8	27	1	-	23		-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	3	12	-	-	3	8	2	3
Abacizade Mesc. Mahallesi	2	2	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
Kassab Hacı İlyas C. Mahallesi	21	45	2	21	20	40	1	1	6	4	-	-	3	14	-	2	6	15	-	-	8	15	5	11
Hacı Piri Mescidi Mahallesi	-	2	72	-	41	-		-		-		-		-	-	-		-		-	-	1		1

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Kürkçübaşi Mahallesi	11	74	-	11	-	-	-	-	1	1	1	-	4	24		2	5	26	-	-	8	32	4	17
Canbaz Mustafa Bey Mesc. Mahallesi	10	4	2	15	2	1	-	-	1	1	-	-	-	-	--	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toptaşı Mesc. Mahallesi	3	36	4	7	1	-	-	-	-	1	-	-	1	8	-	4	1	6	-	-	1	9	-	1
Nuri Dede Mesc. Mahallesi	10	27	1	4	6	4	2	1	-	-	-	-	-	8	-	1	1	6	-	-	4	12	3	8
Seydi Halife Mesc. Mahallesi	10	31	1	4	3	3	-	-	1	1	-	-	-	9	-	3	1	6	-	-	5	17	-	8
Sarı Nasuh Mesc. Mahallesi	1	9	1	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	3	-	-	1	4	1	1
Sarrac Doğan Mesc. Mahallesi	3	12	2	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	2	-	-	1	3	-	-	2	5	2	2
Mimar Şuca Mesc. Mahallesi	1	9	4	11	-	-	1	1	-	-	-	-	-	4	-	-	-	6	-	-	1	4	1	3

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Macuni Mesc. Mahallesi	2	13	38	43	16	24	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	3	-	-	1	5	-	1
Mustafa Paşa Mesc. Mahallesi	10	29	9	13	3	3	-	-	1	5	-	1	-	8	2	2	2	12	-	-	12	12	1	6
Hacı Hatun Mesc. Mahallesi	-	18	1	1	10	10	1	-	--	1	-	-	-	2	--	-	-	3	-	-	-	2	-	-
Canbaz Mustafa Bey Mesc. Mahallesi.	3	10	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	5	-	1	-	2	-	-	3	7	2	4
Kavak Mesc. Mahallesi	3	20	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	2	11	-	1	1	8	-	-	2	9	1	6
Gülciyan Mesc. Mahallesi	2	19	1	3	-	2	-	-		1	-	-	1	5	-	2	2	6	-	-	1	6	-	4
İlyas Bey Mesc. Mahallesi	6	15	9	25	19	19	-	-	-	-		-	-	2	-	3	-	2	-	-	3	8	1	1
Ahmed Dede Mesc. Mahallesi	1	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	4	-	-	1	8	-	3

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Arab Tacüddin Mes. Mahallesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Katib Muslihuddin Mesc. Mahallesi	7	2	8	4	42	34	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	5	3	-	-
Sancakdar Hayrüddin Mesc. Mahallesi	-	37	-	11	-	11	-	-	1	1	-	-	-	8	-	1	1	11	-	-	2	16	2	9
Kapıcı Karagöz Mesc. Mahallesi	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-
Abacı Bayezid Mes. Mahallesi	1	20	-	-	1	2		-	-	1		-		5		1		3		-		4		3
Zehgirci Kemal Mesc. Mahallesi	2	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
Aydın Kethuda	3	7	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mesc. Mahallesi Hacı Muhyiddin	-	9	3	11	4	5	-	-	1	-	-	-	-	4	-	2	1	4	-	-	-	5	-	3
Mesc. Mahallesi Üstad Aliyyüs-şehir							-	-		-		-		3		-		3		-	2	2		-
Mahallesi Acem Alisi Mesc. Mahallesi	3	4	-	4	15	15	-	-	-		-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Tarsuslu Mesc. Mahallesi	5	10	4	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	2	-	-	1	2	-	-	1	4	1	2
Hacı Evliya Mesc. Mahallesi	3	6	-	-	1	1	-	-	3	3	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	3	4	3	3
Yazıcı Murad Mesc. Mahallesi	-	6	-	1	-	-		-				-		1		1		3		-		5		2
Melek Hatun Mesc. Mahallesi	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	--	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Simkeş Hacı Mesc. Mahallesi	5	8	-	-	-	-	1	-	2	2	-	-	1	1	-	-	-	2	-	-	2	3	1	2
Yusuf Vakıyh Mesc. Mahallesi	2	2	-	-	-	-	-	-	1	1		-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
Hacı İbrahim Çavuş Mesc. Mahallesi	-	2	12	13	-	2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-
Koruk Mahmud Mahallesi	1	3	-	16	-	1	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	1	2	-	-
Seyyid Ömer Mesc. Mahallesi	1	23	-	3	19	4		-		-		-		7		-		6		-		10		3
Abdi Çelebi Mesc. Mahallesi	2	33	1	14	-	4	-	-	-	-	-	-	-	7	-	1	1	9	-	-	1	12	1	8
İstemad Kapısı Mahallesi	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
Yedikule Mahallesi	3	7	-	-	8	9	-	-		-	-	-	--	1	-	-	-	1	-	-	1	3	-	1

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Kürkçi Başı Mescidi Mahallesi	8	16	-	1	-	7	3	-	-	2	1	-	-	-	-	2	-	3	-	-	-	5	-	2
İskender Bey Mescidi Mahallesi	2	3	3	6	-	-	-	-	1	1	-		-	1	-		-	-	-		1	3	1	2
Muslihuddin Çavuş Mescidi Mahallesi	1	1	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Sufiler Mescidi Mahallesi	4	8	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
Bâyezid Bey Camii Mahallesi	3	15	-	2	-	-	-	-	1	1		-	-	2	-	-	-	3	-	-	-	7	-	5
Ereğli Mescidi Mahallesi	2	11	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	3	-	-	1	4	-	-	1	7	-	3
Mustafa Çelebi Mescidi Mahallesi	2	2	10	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	2	--	-	3	3	-	2

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Müneccim Sadî Mahallesi	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	3	-	1
Ali Paşa Camii Mahallesi	22	37	22	36	9	28	-	-	2	1	-	-	2	7	-	4	4	14	-	-	10	16	6	11
Hadice Sultan Mescidi Mahallesi	7	13	34	41	43	31	-	-	1	-	-	-	1	2	-	-	5	4	-	-	8	10	3	3
Hacı Mehmed Mescidi Mahallesi	9	11	12	-	7	4	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-	2	3	1	2
Kasım Bey Mescidi Mahallesi	5	5	5	5	10	5	-	-	2	2	-	-	2	1	-	-	2	1	-	-	3	2	3	1
İstemad Mescidi Mahallesi	3	6	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	-	-	3	-	-	-	3	5	1	2
Akşemsüddin Mescidi Mahallesi	1	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	1	5	1	2
Debbağoğlu Hacı Hasan	2	10	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	2	5	1	1

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mescidi Mahallesi																								
Efdalzade Mescidi Mahallesi	3	3	2	2	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	1	1
Kasım Efendi Mescidi Mahallesi	3	17	-	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	1	-	6	-	4	-	-	1	6	1	2
Akseki Mescidi Mahallesi	12	10	9	3	1	-	-	-	2	2	-	-	-	-	1	1	2	2	-	-	9	3	6	5
Mimar Derviş Ali Mescidi Mahallesi	10	16	1	5	-	-	-	-	1	2	-	-	-	1	-	-	1	4	-	-	1	5	2	5
Katib Muslihuddin Mescidi Mahallesi	2	2	-	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	7	-	-	3	9	2	5
Tahta Minare Mescidi Mahallesi	4	7	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	1	-	1	-	2	-	-	3	5	-	-
Hamami Muhyiddin	5	11	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	1	-	1	3	6	-	-	4	7	-	2

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Mescidi Mahallesi																								
Hacı Kasım Mescidi Mahallesi	3	11	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	2	-	2	1	4	-	-	-	3	-	1
Hacı İsa Mescidi Mahallesi	6	14	-	2	-	1	-	-	2	2	-	-	-	3	-	-	2	9	-	-	1	9	2	5
Balat Çarşısı Mescidi Mahallesi	5	5	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1	-	-
Molla Aşkıy Mescidi Mahallesi	12	21	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	4	1	2	-	-	3	8	1	3
Çakırcıbaşı Mescidi Mahallesi	-	6	1	2	1	1	-	-	-	-	1	-	-	4	1	-	1	2	-	-	-	2	-	1
Hoca Ali Mescidi Mahallesi	-	10	-	4	-	-	-	-		1	-	-	-	1		1		3		-	-	2	-	2
Hacı İlyas Mescidi Mahallesi	7	10	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1	-	-	3	4	3	4

Çizelge N.2 (devamı): Mahallelere göre yerleşim alanlarının, yeşil alanların ve yeşil alan bileşenlerinin sayıları (Çoban Şahin, 2020).

	toplam hane sayısı		toplam höcre-höcerat sayısı		toplam dükkan-dekakin sayısı		*bağ/ kerm*		*bağçe*		*bostan*		*cüneyne*		ağaç ismi		*bir-i ma*		*çardak*		*muhavvata*		*zulle*	
	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600	1546	1600
Hacı Piri Mescidi Mahallesi	2	11	56	5	11	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	2	3	-	-
Keçeci Piri ve Karabaş Mahallesi	-	4	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	5	-	-	-	9	-	3
Mimar Sinan Ağa Mahallesi	9	8	1	24	3	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2	1	3	-	-	2	3	1	1

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad **:** Emine Çoban Şahin

Doğum Tarihi ve Yeri **:** 25.05.1989, Merzifon

E-posta **:** eminecobansahin@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** **:** 2011, Karadeniz Teknik Üniversite, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
- **Yükseklisans** **:** 2013, Düzce Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Peyzaj Mimarlığı Programı

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2014-2020 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde çalıştı
- 2013-2014 yılları arasında Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde çalıştı

DOKTORA TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR:

- **Çoban Şahin, E.** 2020. Green Areas in The Ayasofya District *(Nâhiye)* According to The Cadastral Survey (*Tapu Tahrir*) Registers of Istanbul Waqfs 1546 and 1600, *A|Z ITU Journal of the Faculty of Architecture*.

DİĞER YAYINLAR VE SUNUMLAR

- Aytaç G., **Çoban Şahin E.**, Özgür D. 2019. İklim Değişikliğinin İzmir Kenti Üzerine Etkilerine Yönelik Peyzaj Senaryoları, *İklim Değişikliği ve Kentler Yapısal Çevre ve Yeşil Alanlar;* İstanbul: Dakam.
- **Çoban Şahin, E.** ve Ozgur, D. 2016 Landscape Awareness of Childhood in Computer Games: In the Case of 'Minecraft', *Journal of Digital Landscape Architecture*, (1), 316-325

- Özgür, D. ve **Çoban Şahin, E.,** Küreselleşme Sürecinde Kaybolmakta Olan Mahalle Dokuları: Hacıhüsrev Semti Örneği, *İdeal Kent Dergisi*, (2), 519-532.
- Ozgur, D. ve **Çoban Şahin, E.** 2015. Public Spaces Created by The Consumer Society: Shopping Centers. *X. European Conference on Social and Behavioral Sciences*, May 19-22, 2015, Sarajevo, Bosnia, Herzegovina.
- **Çoban Sahin E.** & Esbah Tuncay H. 2016. Geçmişten Günümüze Türk Bahçelerinde Unutulmaya Yüz Tutmuş Peyzaj Öğeleri, *Türkiye Peyzajları I. Ulusal Kongresi: Türk Bahçeleri*, 23-25 Mayıs 2016, İstanbul, Türkiye.
- Aydınlı M. ve **Çoban Şahin E**. 2016. Batılılaşma ve Sanayi Devriminin Osmanlı Dönemi Türk Bahçelerine Etkileri, *Türkiye Peyzajları I. Ulusal Kongresi: Türk Bahçeleri,* 23-25 Mayıs 2016, İstanbul, Türkiye.
- **Çoban E.,** Aydınlı M. 2013. Bir Ekosistem Olarak Validebağ Korusu, *Anadolu Doğa Bilimleri Dergisi*, *6* (2), 203-210
- **Çoban E.,** Demir Z. 2013. Kent Mobilyalarının Bulundukları Mekânlara Etkileri: Düzce Örneği, *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, *2* (1), 128-140.